MODERN DÜNYA SİSTEMİ KURAMI PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL DEĞİŞME VE KIRSAL YOKSULLUK: "SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ"

Gülbaşak Diktaş Yerli
1811541001

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Programı
Danışman: Prof. Dr. Nurgün Oktik

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Nisan, 2022

MODERN DÜNYA SİSTEMİ KURAMI PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL DEĞİŞME VE KIRSAL YOKSULLUK: "SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ"

Gülbaşak Diktaş Yerli
1811541001
Orcid:0000-0002-1170-8907

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Programı
Danışman: Prof. Dr. Nurgün Oktik

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Nisan, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Doktora sürecimin her safhasında ve tez çalışmam boyunca desteğini, emeğini esirgemeyen, bilgi ve zamanını benimle paylaşarak bana katkıda bulunan, tanımaktan ve onunla çalışmaktan onur duyduğum kıymetli ve sevgili hocam sayın Prof. Dr. Nurgün OKTİK' e çok teşekkür ederim.

Bilgi ve birikimlerinden yararlanmaktan büyük mutluluk ve gurur duyduğum değerli hocalarım Prof. Dr. Bahattin AKŞİT' e ve Dr. Öğr. Üyesi Şebnem Gülfidan'a; teşekkürlerimi sunarım.

Tezin tasarlanma sürecinde ve diğer aşamalarında eleştiri ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Zafer Danış'a, Doç. Dr. Yalçın Kahya'ya teşekkür ederim.

Sevgili eşime ve yoğun çalışma dönemlerimde tezle ilgili sorumluluklarım nedeniyle hep zamanlarından çaldığım canım oğlum Ilgar Demir'e ve canım kızım Begüm'e sevgilerimi sunarım.

Gülbaşak Diktaş Yerli

Nisan, 2022

ÖZ

MODERN DÜNYA-SİSTEMİ KURAMI PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL DEĞİŞME VE KIRSAL YOKSULLUK: "SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ"

Gülbaşak Diktaş Yerli
Doktora Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Programı
Danışman: Prof. Dr. Nurgün Oktik

Bu tezin amacı kırsal yoksulluğun boyutlarını, sosyal değişimin olup olmadığını, değişim gerçekleşmişse sebeplerini Modern Dünya-Sistemi Kuramı perspektifinde inceleyerek, kırsal yoksullukla mücadelede uygulanması gereken politikaların tespitinde bulunmak, sorunun aşılabilmesine yönelik çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırma, Sakarya'nın tarımsal faaliyetlerin yapıldığı dört alt kırsal bölgesinde yer alan Hendek Akarca Köyü, Pamukova Mekece Köyü, Adapazarı Karapınar Köyü, Kaynarca Ortaköy'ünde yürütülmüştür. Her köyde 12 şer kişiden oluşan kadın ve erkeklerle ayrı gerçekleştirilen, toplam 96 kişiyle yapılan odak grup görüşmeleri, her köyde 8 kadın ve 8 erkek olmak üzere toplam 64 kişiyle de derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tezde elde edilen bulgulara göre kırsal kesimin başlıca sorunlarınına bakıldığında köylünün yokluk ve borç içinde olduğu, pahalılığın sürekli arttığı, toprağının mirasla, imarla, istimlak edilerek ya da orman alanları kapsamına alınarak küçüldüğü, toprağın tapusunun olmaması nedeniyle desteklerden yararlanılamadığı, meraların azaldığı ya da yok olduğu, eğitim düzeylerinin düşük olduğu, devletce verilen desteklerin azlığı, tarımsal faaliyetlerin girdi fiyatlarındaki büyük artışlardan dolayı köylülerin kendilerini güvensiz hissettikleri, tarımsal faaliyetten çekilmek zorunda kaldıkları ve bu yüzden kente göç ettiklerine ilişkin değerlendirmelerde bulundukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda tarımsal alanın tamamını kapsayacak tarım politikalarının yapılmasının, tarımsal faaliyetlerin plan ve program dahilinde, gerçekleştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dünya-sistemleri Analizi, Sosyal Değişme, Kırsal Yoksulluk.

ABSTRACT

SOCİAL CHANGE AND RURAL POVERTY FROM THE PERSPECTİVE OF MODERN WORLD SYSTEMS THEORY: "THE CASE OF SAKARYA PROVİNCE"

Gülbaşak Diktaş Yerli
PhD Thesis
Department
Sociology Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Nurgün Oktik

The aim of this dissertation is to analyze the dimensions of rural poverty, whether there has been a social change and its reasons if there is any from the perspective of Modern World Systems Theory, to determine the policies to be implemented in the fight against rural poverty and to offer solutions to overcome the problem.

The research was carried out in four different villages that are located in four different sub-rural districts of Sakarya City where agricultural activities are carried out. These villages are Akarca Village in Hendek District, Mekece Village in Pamukova District, Karapınar Village in Adapazarı District and Ortaköy Village in Kaynarca District. Focus group interviews involving a total of ninety-six people were held separately, with twelve men and twelve women in each village, and in-depth interviews were conducted with a total of sixty-four people, eight women and eight men, in each village.

According to the findings obtained in this study, when the main problems of the rural areas are analyzed, it is seen that they are in poverty and debt; there is a constant increase in the costs of villagers; the size of their land is decreasing day by day (by inheritance, zoning, expropriation, forestation); they cannot benefit from the subsidies as they do not have a title deed for the lands they farm; they lack a pasture in their village; they are uneducated; they don't think the governmental supports are enough; the villagers feel insecure due to the large increases in the input prices of agricultural activities; they have been withdrawing from agricultural activities and therefore migrating to the cities. In this direction, the importance of making agricultural policies that will cover the entire agricultural area and carrying out agricultural activities within the plan and program emerges.

Keywords: World-systems Analysis, Social Change, Rural Poverty.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **ii**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZ ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **x**
ÖZGEÇMİŞ ..... **xi**
BÖLÜM 1. TEZİN SORUNSALI **13**
1.1. Modern Dünya-Sistemleri Kuramı **21**
1.1.1. Dünya İmparatorluğu-Dünya Ekonomisi 23
1.1.2. Kapitalizm 25
1.1.3. Merkez-Çevre Kavramlaştırması 27
1.2. Sosyal Değişme **30**
1.2.1. Değişim Kuramı Olarak Modern Dünya-Sistemi 32
1.2.2. Türkiye'de Sosyal Değişme 34
1.3.Yoksulluk **44**
1.3.1. Kırsal yoksulluk 47
1.4. Türkiye'de Kırsal Alana Yönelik Politikalar **50**
1.5. Amaç **54**
1.5.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Diğer Araştırma Soruları 54
1.6. Tezin Önemi **55**
BÖLÜM 2. YÖNTEM **56**
2.1. Araştırmanın Modeli **56**
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi **57**
2.3. İşlem **58**
2.3.1. Veri Toplama 59
2.3.2 Veri Analizi 59
2.3.3 Araştırmanın Sınırlılıkları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar 59
BÖLÜM 3. BULGULAR VE TARTIŞMA **62**
3.1. Derinlemesine Görüşmelere ve Odak Grup Görüşmelerine Dair Bulgular **62**
3.1.1. Geçim Kaynağı 63
3.1.1.1. Geçim Kaynağı ve Tarımsal Faaliyetlerin Türü 64

3.1.1.2. Geçim Kaynağındaki, Köyün Tarımsal Faaliyetlerindeki, Toprağın Kullanımındaki Değişim, Değişimin Nedenleri ve Tarımsal Faaliyette Elde Edilen Gelir ... 67
3.1.2.Tarımsal Arazi ... 77
3.1.2.1. Sahip Olunan Tarımsal Arazi ... 77
3.1.2.2. Tarımsal Araziye Nasıl Sahip Olunduğu ... 79
3.1.3.Tarımsal Araç ... 80
3.1.3.1. Geçmişten Bugüne Kullanılan Tarımsal Araçlardaki Değişim ... 81
3.1.3.2. Tarımsal Araçlardaki Değişimin Ürün Kalitesine, Miktarına, Fiyatına Katkısı ... 82
3.1.4. Tarımsal Faaliyet ve Hayvancılık ... 83
3.1.4.1. Üretilen Ürünün Seçilme Nedeni ... 84
3.1.4.2. Üretimin Ne İçin Olduğu ... 87
3.1.4.3. Ürünün Pazarlanma Şekli ... 89
3.1.5. Tarımsal Faaliyette İş Gücü ... 91
3.1.5.1. Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılıp Çalıştırılmaması, Çalışanlar ve Ücretleri ... 92
3.1.5.2. Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılırken İşin Niteliği ... 96
3.1.5.3. Başkasının Tarımsal Faaliyetinde Çalışılıp Çalışılmaması ... 97
3.1.6. Ekonomik Durum ... 99
3.1.6.1. Ekonomik Durumun Tanımlanması ... 101
3.1.6.2. Borç Durumu ve Miktarı ... 104
3.1.6.3. Köydeki Diğer Ailelerin, Çevre Köylerin, Ülkenin Ekonomik Durumu ve Ekonomik Sıkıntının Nedenleri ... 108
3.1.7. Göç ... 113
3.1.7.1.Aile İçi Göçü Kimlerin Yaptığı, Yönü ve Köyün Nüfus Yapısındaki Değişim ... 114
3.1.7.2. Göçün Nedeni ... 117
3.1.8. Devlet ve Tarım ... 119
3.1.8.1. Köyün başlıca sorunları, devletin tarımı geliştirmesi tarımsal faaliyetin kalkındırılması ... 120
BÖLÜM 4. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER ... 139
4.1. Sonuç ve Değerlendirme ... 139
4.2. Öneriler ... 152
EKLER ... 156
KAYNAKÇA ... 173

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Odak grup çalışması yapılacak örneklem 58
Tablo 2. Derinlemesine Görüşme yapılacak örneklem 58
Tablo 3. Geçim Kaynağı Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular 64
Tablo 4. Tarımsal Arazi Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular. 77
Tablo 5. Tarımsal Araç Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular.. 80
Tablo 6. Tarımsal Faaliyet ve Hayvancılık Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular..... 84
Tablo 7. Tarımsal Faaliyette İş Gücü Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular 92
Tablo 8. Ekonomik Durum Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular 100
Tablo 9. Göç Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular 114
Tablo 10. Devlet ve Tarım Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular 120
Tablo 11. Derinlemesine ve Odak Grup Görüşme Soruları ve İlgili Temalar..... 133

KISALTMALAR

A : Akarca Köyü

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

ÇKS : Çiftçi Kayıt Sistemi

DB : Dünya Bankası

DG : Derinlemesine Görüşme

DP : Demokrat Parti

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

E : Erkek

İMF : International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

K : Kadın (Görüşmeci görüşleri sonunda parantez içi bilgi, ikinci sırada)

K : Karapınar Köyü (Görüşmeci görüşleri sonunda parantez içi bilgi, ilk sırada)

M : Mekece Köyü

O : Ortaköy

OG : Odak Grup Görüşmesi

TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi

TÜSİAD : Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UTÖ : Uluslararası Ticaret Örgütü

ZMO : Ziraat Mühendisleri Odası

ÖZGEÇMİŞ

Gülbaşak Diktaş Yerli
Sosyoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2008	Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
Ls.	2003	Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2014-	Öğretim Görevlisi, Sakarya Üniversitesi
2010- 2014	İletişim Koordinatörü, Sakarya Üniversitesi
2005- 2010	Sosyal Çalışmacı, Sakarya Üniversitesi
2003-2005	Sosyal Çalışmacı, Koşuyolu Beyaz Merdiven Özel Eğitim Merkezi

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

Uluslararası Yayın Evinde Yayınlanan Kitap Bölümü

- Gülbaşak Diktaş Yerli - Child Development Students' Awareness Of Child Abuse And Neglected Current Debates In Phılosophy And Psychology - Ijopec Publication - Pp.223-240 – 2017.
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Evlilik Rol Beklentileri İle Cinsiyet arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sakarya Üniversitesi Örneği - Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar, Iksad Publications – pp.102-132, 2018.
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Ulusal Ve Uluslararası Düzenlemelere Göre Çocukhakları ve Mültecı Çocukların Eğitime Erişilebilirlik Sorunları - Sivil Toplum, Siyasal Sistem Ve Siyasal Yönetim- Iksad Publications – pp.637-59, 2018.
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Engelli Bireylerın Egitim Hakkına Erişimine İlişkin Uluslararası ve Ulusal Boyutta Yasal Düzenlemeler - Sivil Toplum, Sıyasal Sistem Ve Siyasal Yönetim- Iksad Publications – pp.102-132-2018
- Gülbaşak Diktaş Yerli – Mülteci ve Sığınmacı Yaşlılarla Sosyal Hizmet-Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler – Transnational Press London – 2019
- Gülbaşak Yeri – Sanal Zorbalık – Duvar Yayınları– 2021

Sscı, Scı-Exp, Ahcı, Escı Dışındaki Alan Endekslerindeki Dergilerde Yayımlanan Tam Makale

- Gülbaşak Diktaş Yerli- Yaşlılık Dönemi Özellikleri Ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler - The Journal Of International Social Research - Vol.10 - Pp.1278-1287 - Issn: 1307-9581 Doi Number: http://Dx.Doi.Org/10.17719/Jisr.2017.1979.....2017
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Sakarya Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yaşlı Bakım Programında Öğrenim Gören Öğrencilerdeki Yaşlılık Algısı- The Journal Of Academik Social Science- Vol.57-Pp.562-575-Issn:2148-2489- Doı: http://Dx.Doi.Org/10.16992/Asos.12937-----2017
- Fatmanur Alsancak & Gülbaşak Diktaş Yerli- Acil Servise İntikal Eden Kadına Yönelik Şiddet Başvurularının Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi: Sivas Numune Hastanesi Örneği - Socıal Scıences Studıes Journal - Vol.3 - Pp.2208-2224 - Issn : 2587-1587 - Doı : Http://Dx.Doi.Org/10.26449/Sssj.288 - - - - - 2017 –
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Türkiye'de Göç ve Mülteci Konusunda Yapılmış Lisansüstü Akademik faaliyetler Üzerine Bir İnceleme, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 11 Sayı: 57 Haziran 2018 - Issn: 1307-9581 – Doı: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2451
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Türkiye'deki Göç Politikaları Ekseninde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş Ve Fonksiyonları- Socıal Scıences Studıes Journal- Vol:4, Issue:19 - pp.2080-2086- ISSN:2587-1587 DOİ
- Gülbaşak Diktaş Yerli- Legal Arrangements For The Dısabled Students In Hıgher Educatıon Instıtutıon And The Confıguratıon Of The Dısabled Student Unıt At Sakarya Unıversıty- The Online Journal of Quality in Higher Education - October 2018Volume 5, pp.6-12-Issue 4 DOİ

Uluslararası Kongre ve Sempozyumlarda Sözlü Olarak Sunulan ve Tam Metin Olarak Yayımlanan Tebliğ

- *"Toplumlararası İlişkilerin Geliştirilmesinde Öğrenci Değişiminin Önemi: Türk Cumhuriyeti ve Akraba Topluluklarından Sakarya Üniversitesi'ne Gelen Öğrencilerin Türkiye İmajları"* 6. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 25-28 Mayıs 2008, Celalabad, Kırgızistan.
- *"Çocuk İstismarı ve Görüşme Teknikleri"* 2 nd International Symposium of Limitless Education And Research, 26.04.2018
- *"Erken Çocukluk Dönemi ve Maria Montessori Yaklaşımı"* 2 nd International Symposium of Limitless Education And Research, 26.04.2018
- *"Akran Zorbalığı ve Baş Etme Stratejileri"* 2 nd International Symposium of Limitless Education And Research, 26.04.2018

BÖLÜM 1. TEZİN SORUNSALI

Yaşadığımız dünyayı anlama gayreti içerisinde olan Wallerstein, geliştirdiği modern dünya-sisteminin temelini on altıncı yüz yıla dayandırmaktadır (Wallerstein, 2015a, s.45). Wallerstein'a göre dünya sistemleri kuramı batının hızlı gelişmesini sağlayan tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde önemlidir (Wallerstein, 2016c, s.7). Wallerstein, kuramını oluştururken öncelikli olarak kapitalizmin Batı Avrupa'daki oluşma şartlarını belirlemiştir.

Bu tezin ele aldığı sorunsal sosyal değişme ve kırsal yoksulluk arasındaki ilişkiyi Sakarya örneğiyle anlamaya çalışmak ve buradan hareketle kırsal yoksulluğun nedenleri üzerinden kırsal yoksulluğa yol açan ana değişkenleri belirlemektir. Bu amaçla, bu tezde öncelikle, gün geçtikçe nüfusunun oransal ve sayısal açıdan hızla azaldığı kırsal kesimin yoksulluk problemine; sosyal değişmenin özelliklerine, sosyal ve ekonomik niteliklerine bakılmıştır. Sakarya İlinin bölgesel özellikleri dikkate alınarak, kırsal yoksulluğun boyutları, zamanla değişimin olup olmadığı, değişim gerçekleşmişse sebepleri Immanuel Wallerstein'in Modern Dünya-Sistemi Kuramı perspektifinden incelenmiştir. Buradan hareketle, kırsal yoksullukla ilgili tespitler yapılıp, kırsal alana yönelik politikalar temelinde kırsal yoksulluğu sorgulayan, kırsal yoksullukla mücadelede uygulanması gereken politikaların tespitinde bulunmak, sorunun aşılabilmesine yönelik çözüm önerileri sunmak hedeflenmektedir.

Modern Dünya- Sistemi Kuramında, Wallerstein, değişmelerin kökenini yakın dönem analizi ile değil çok daha önceki tarihlerin analizleriyle araştırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda Wallerstein, geliştirdiği Modern Dünya- Sistemi Kuramıyla tüm toplumsal değişim ve dönüşümlerin sebebini, On altıncı Yüzyılda benimsenerek uygulanan iktisadi yaklaşım olan kapitalizme dayandırmaktadır (Wallerstein, 2016a, s.107). Öyleyse kırsal yoksulluğu anlamak için kırsal yoksulluğu meydana getiren değişimlerin ve dönüşümlerin kökenine bakmamız gerekmektedir.

Wallerstein, dünyada birçok sistemin olduğunu ancak dünya- sisteminin sonuncu olduğunu, gün geçtikçe de dünyanın tamamını hakimiyeti altına alacağını ifade etmektedir (2016a, s.117). Modern Dünya-Sistemi Kuramında Wallerstein, merkez bölge, yarı çevre bölgeler ve çevre bölgeler olarak üç bölge olduğunu kabul etmektedir (Wallerstein, 2013, s.20). Kapitalist ülkeler ekonomi, teknoloji, eğitim açısından

oldukça gelişmiş ve ileri düzeydedirler. Ekonomik ve sosyal açıdan her boyutta gelişmiş olan kapitalist ülkeler, dünya sistemleri analizi içerisinde merkez olarak tanımlanmaktadır. Çevredekilerse merkeze oranla gelişmemişlerdir. Bu doğrultuda Wallerstein, sermayenin sahibinin merkez ülkeler olduğunu, yarı çevre ülkelerin ise merkeze ve çevreye göre konumlarının değiştiğini ifade etmektedir (2013, s.18). Çevre için merkez olan ülke merkez için çevre olarak konumlandırılabilmektedir. Bu teori kapsamında işbölümü kavramı, iki bölge yani merkez ve çevre ülkeleri için etkili bir konumdadır (Wallerstein, 2013, s.23). Teknolojik anlamda gelişmiş merkez ülkeler, ucuz emek ve ham maddeyi çevre ülkelerden temin etmektedirler. Sonuç olarak eşit olmayan bir yapı oluşmaktadır. Yarı çevre ülkeler, çevreden güçlü ancak merkezden güçsüz henüz gelişmelerini tamamlamamış ülkeler olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkeler kendilerini merkeze daha yakın gördükleri için çevredekilere yönelik baskı yaparken en korumacı ve saldırgan yöntemleri uygulamaktadır (Wallerstein, 2018a, s.65).

Wallerstein'in dünya sistemleri kuramında, modern dünya-sistemi ve merkez-çevre ilişkisi belirli niteliklere sahip iki farklı kavramsallaştırmadır. Modern dünya sisteminde kapitalist dünya ekonomisi kastedilirken, merkez-çevre kavramsallaştırmasının ise iş bölümü ile tanımlanması mümkündür. Merkeze doğru devamlılık gösteren artı değer akışı vardır ve durum sağlam tekellerin meydana gelmesini sağlamakta bununla birlikte merkezin ürünleri güçlü çevreninkiler ise güçsüz konumlarını muhafaza etmektedir.

Wallerstein'in modern dünya-sistemleri analizinin özünde toplumsal değişimin tespiti ve anlamlandırılması yer almaktadır. Türkiye'nin kendi iç dinamikleri dışında dışardan diğer ülkeler tarafından toplumsal yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin başlangıcı On dokuzuncu yüzyıl olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda batının ilerleyişiyle kurumsal ve toplumsal açıdan gerçekleştirilmeye çalışılan düzenlemelerle, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Birinci ve İkinci Meşrutiyet, Cumhuriyetin ilanı, liberal ekonomik politikaların kabul edilmesi batı ile aynı düzeye ulaşabilmek için gerçekleştirilen çabalar olarak değerlendirilebileceği gibi Cumhuriyetin ilanı dışındaki tüm değişim süreçlerinin Modern dünya-sistemine eklemlenmesi olarak değerlendirilebilir.

Modern dünya- sistemi kuramına göre yeni ülkeler modernleşmeyle birlikte sistemin içine çekilmektedir. Öyleyse sosyal, ekonomik ve siyasal yönleri olan, Wallerstein'in modern dünya- sistemi kuramı, Osmanlı İmparatorluğundan günümüze, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal yapılanma süreçlerindeki dönüşümleri, Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme hareketleri Cumhuriyetin ilanıyla-devletçilik politikaları dönemi ve 1950 liberalizme geçiş, 1980 neoliberal politikalara geçiş dönemleriyle açıklanmaya çalışılırken, bu dönemlerin ortak özellikleri olan modernleşme çabaları doğrultusunda gerçekleştirilen değişim ve dönüşüm hareketlerinin dünya ekonomisine eklemlenme sürecini anlamak açısından oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Özellikle Osmanlı da tarım ticarileşmiş, çiftlikler büyümüş; köylüler, toprak sahiplerine borçlanmalarıyla, topraklarını kaybetmeye, çalışan olmaya başlamışlardır. Var olan iltizam sistemi de güvenliklerini tehdit etmekte ağır vergi yükünün altında ezilmelerine ve kırsalda yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Dünya sistemleri kuramına göre bu durum merkezin çevre üzerindeki ekonomik hakimiyetini artırmaktadır ve sosyal yaşamı derinden etkilemektedir.

Wallerstein, dünya- sistemini, dünya-imparatorluğu, dünya-ekonomisi olarak ikiye ayırır ve bu açıdan Osmanlı İmparatorluğunu, dünya imparatorluğu kabul eder (2015c, s.167). Birbirleriyle bağları olan dünya ekonomisi ve dünya imparatorluğundan oluşan dünya sisteminde, dünya imparatorluğu genel olarak büyük devletlerin birlikteliğinden meydana gelen öteki devlet ekonomilerinin de tabi oldukları politik bir oluşumdur. Bürokrasi ise dünya imparatorluğunun ekonomisi üzerinde önemli etkiye sahiptir.

Birbiriyle karşılaşan dünya imparatorluğu ve dünya ekonomisi birbirini yok etme eğilimindedir ve bu doğrultuda Avrupa'da On altıncı Yüzyılda başlayıp sonrasında yayılarak büyüyen kapitalist ekonomi Osmanlı İmparatorluğunu da etkisi altına almıştır (Wallerstein, 2015c, s.169-178). Bu süreçte Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda ticareti artmış olsa da özellikle Anadolu'da ekonomi, tarımsal niteliğe sahip olduğu için Anadolu'nun gelişimi düşük hızda olmuş, dünya ekonomisine eklemlenmede gecikmeye yol açmıştır (Quataert, 2017, s.29-30).

Tanzimat dönemi, on dokuzuncu yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nda başlatılan, ekonomik, kültürel, siyasal ve askeri sahalarda gerçekleştirilen modernleşme

çalışmaları olarak değerlendirilir. Bu çalışmalar özellikle İngiltere tarafından eksik kabul edilmiş ve 1856 yılında Islahat fermanı hazırlanmıştır. Wallerstein, ülkelerin kapitalist ekonomiyle eklemlenmelerinin en önemli yönteminin uluslararası ticaret olduğunu kabul etmektedir (2016a, s.57). Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleşen özellikle yenilenme amacıyla oluşturulan hareketlerden kapitülasyonlar ve Balta Limanı ticaret anlaşması gibi çalışmalar sonrasında ekonominin kapitalizme eklemlenmesi gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet ile modern devlet kurmak amaçlanmıştır. Demokrasinin temini ise modern devletin kurulumundan sonraya bırakılmıştır. Bu süreçte ülkede eğitim, ekonomi, hukuk, sosyal alanların tümünde reformlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu reformların gerçekleştirilmesi devlet tarafından yapılmıştır. Bu dönem toplum tarihinde bir yenileşme hareketinden ziyade toplumun tekrardan inşası olduğu için oldukça önemlidir. İçeride tüm bu yapılanma gerçekleştirilirken dış dünyada kapitalist politikaların var olması Cumhuriyetin Osmanlı Devleti'nin devamı olarak görülmesi ve Osmanlı Devleti'nin hükümlülüklerinin Türkiye Cumhuriyeti'nden beklenmesi de Dünya sistemleri analizi çerçevesinde ayrıca üzerine durulması gereken bir durumdur.

1950 liberal ekonomik politikalarının temeli, özel sektörü etkin hale getirerek, devletçiliği ortadan kaldırmaktır. Bu hedef doğrultusunda tarıma dayalı liberal politikalar uygulanmış, bu dönemde Marshall yardımının da önemli etkisiyle ekonomide memnuniyet verici gelişmeler olmuş, bu durum toplumda olumlu karşılanmıştır. Ancak tüm bu politikaların temelinde yabancı sermayenin karını gözeten plansız bir dışa açılma vardır (Yücel, 2017, s.219). Bunun sonucu olarak bütçe açık vermekte, ödemeler gerçekleştirilemediği için farklı bir ekonomik politikanın benimsenmesi gerektiği kabul edilerek, devletçilikte yer alan ekonomik politikalara dönülmeye çalışılmıştır (Yücel, 2017, s.220). Çok partili sisteme geçiş döneminde özellikle ekonomik açıdan gerçekleştirilen politikalar Osmanlı imparatorluğundaki Tanzimat dönemindeki değişim ve dönüşümlerle paralellik göstermektedir. Ülke, iki dönemde de önemli ölçüde dışa bağımlı, uluslararası ticarette hammadde ve iş gücü açısından ucuzlamış, pazar konumuna gelmiş, dünya sistemi/ kapitalist sistem içerisinde merkeze hizmet eden bir çevre ülke durumuna düşmüştür.

Modern dünya-sistemi kuramı bağlamında değerlendirdiğimiz Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenileşme hareketlerini içine alan Tanzimat Dönemi'nde tüm bu hareketlerin ana amacının merkezi otoritenin güçlü kalmasını sağlamak iken Batılı Devletler açısından ise kendilerine ucuz hammadde ve iş gücü sağlayacakları ve pazar olarak kullanacakları çevre ülke edinmekti. Aynı durum 1950'lerde başlayan liberal ekonomik politikalar döneminde de Batılı Devletler ve ABD için geçerliydi. Modern dünya-sistemi kuramında bu durumun sağlayıcılarını değerlendirdiğimizde, temel koşulun uluslararası ticaretin sağlanması olduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yenilenme hareketlerinin önemli bir boyutunu ekonomik imtiyazlar, ticaret anlaşmalar oluşturmaktadır. 1950'lerde Demokrat Parti'yle başlayan liberal ekonomik politikalar döneminde de 1980'ler sonrasındaki neoliberal politikalardaki, ithalatın serbest bırakılması, vergilerdeki indirim gibi gerçekleştirilen ekonomik ve sosyal politikalar da kapitalist sisteme hizmet etmektedir. Ayrıca 1950'lerde başlayan liberal ekonomik politikalar döneminde Cumhuriyet ilanıyla ve tek partili dönemde benimsenen devletçi politikalar hızlı bir şekilde terkedilmiş ve dış borçlarla ekonomik gelişimin sağlanacağı düşünülmüştür. Demir yollarından vazgeçilerek karayollarına yönelinerek geniş bir otomobil ve benzin pazarı haline gelinmiştir. 2000'li yıllarda ise neoliberal politikalarla devlet bütünüyle ekonomiden uzaklaşmış, kamu iktisadi teşebbüsleri satılmıştır. Tüm bu politikalar Türkiye'yi merkeze bağımlı bir çevre ülke konumuna sokmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal yapılanma süreçlerindeki değişim ve dönüşümlerin, Tanzimat'ın ilanıyla başlayan Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme hareketleri, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte devletçi politikalar dönemi ve 1950 liberalizme geçiş, 1980 neo liberal politikalar ile değerlendirilmesi mümkündür. Bu dönemlerin Modern dünya-sistemi kuramı çerçevesinde baskın ve tanımlayıcı özellikleri, kapitülasyonlardan, ulusal ekonomiye oradan da küreselleşmeyle oluşan neo liberal politklarara eklemlenmeler toplumsal yapıda kırdan kente göç, kentleşme ve ücretli emek sürecinde oluşan değişim ve dönüşümlerdir (Oktik, 2002, 196; Oktik, Kökalan, 2001, 230). Sosyo-ekonomik anlamda bu süreçler, kırsalın dışa bağımlı olmasını, genç nüfusun kentlere göç ederek köyün yoksullaşmasını da kaçınılmaz kılmaktadır (Oktik, 2002, 196; Oktik, Kökalan, 2001, 230).

Dünya sistemi teorisi açısından pazarlar kapitalist ekonomik sistemde esas kurumlardır ve sistemin oluşturduğu üretim süreçleri, iş bölümü çerçevesinde yapılandığı gibi sermaye birikimi de temel belirleyici olarak işlev göstermektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin de sisteme eklemlenme çabasıyla politikalarına yön verdiği görülmektedir (Gökalp, 2008, 112).

Bağımlılık bağlamında değerlendirildiğinde merkezde sermaye çevrede ise yoksulluğun yer aldığı iki uçlu birbirlerini tamamlayan bir yapı tanımlanırken, merkez zenginleşirken çevre yoksullaşmaktadır (Oktik, 2002, 196). Küreselleşme, Modern dünya-sistemi kuramında önemli kavramlardan biridir. Küreselleşme bağlamında kapitalist ekonomik düzenin olmazsa olmaz yaklaşımı az gelişmiş ülkelerin, sermaye sahibi merkez ülkelerce sömürülen, pazar durumuna sokulan çevre ülkelere dönüştürülmesidir. Sermaye uzun süreçte gerçekleşmekte, ucuz iş gücüne, pazara ihtiyaç duymakta ve bu doğrultuda çevre, yarı çevre ve merkez bölgeler belirgin hale gelmektedir (Oktik, Kökalan, 2001, 230). Bu sistem içinde üretim, değişim, dağıtım gibi tüm süreçler metalaşmış ve sistemin devamı için pazar arayışı belirginleşmiş merkez, çevre ülkelere yönelmiştir (Oktik, Kökalan, 2001, 230; Oktik, 2002, 196). Büyük pazar, az maliyeti sağlayacak en temel unsur olan ucuz iş gücü, sermayenin olduğu merkezde değil, çevre ve yarı çevre ülkelerde mevcuttur ve sermaye bu bölgelere yönelmeyi tercih etmektedir (Oktik, Kökalan, 2001, 230).

Sistem içinde çevre bölgelerin iş gücünün ve hammaddelerinin fiyatları sürekli azalırken merkezden alınan malların fiyatlarının artması karşılıklı değiş tokuşun eşit olmayan koşullarda gerçekleştiğini göstermektedir (Amin, 1974, 1977 akt; Oktik,2002,196). Denk olmayan şartlarda gerçekleşen bu mübadele sonrası çevre ülkeler daha çok hammadde satarak merkezden daha az işlenmiş ürün alabilmekte ve yoksullaşmaktadır (Oktik,2002,196). Ancak sistem içinde bu koşullarda mevcut bir bağımlılık vardır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze temel alınan Tanzimat'ın ilanıyla başlayan Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme hareketleri, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte devletçi politikalar dönemi ve 1950 liberalizme geçiş, 1980 neo liberal politikaların benimsendiği dönemlerin değerlendirilmesinde benzer dönüşümün varlığı görülmektedir. Dışa bağımlı ekonomik yapı toplumsal yapıyı da etkilemektedir. Sistem içerisinde pazar olarak varlık gösteren yoksul çevre ülkeler süreç içerisinde daha fazla yoksullaşırken, merkezdeki zengin ülkeler de daha da zenginleşmektedir (Oktik, 2002,

197). Varsıl ve yoksul olma birbirleriyle tamamen bağlantılı değerlendirilmekte bu doğrultuda da bağımlı olma durumu artmaktadır (Dicken, 1998, 5 akt; Oktik, 2002,197).

Kapitalizm tarafından az gelişmiş ülkelerin iç işleyişlerine yönelik gerçekleştirilen müdahalelerle toplumsal yapı değişmekte özellikle köylerde gerçekleşen değişimin temel unsurlarının teknolojik değişimle birlikte pazar için üretim yapmak olarak değerlendirilmektedir (Akşit, 1966, s.10). Böylece bireyler ücret karşılığı iş gücüne dönüştürülerek metalaşmaktadır (Oktik, 2002, 197).

Türkiye'de sosyal değişmeyi kırsal yoksulluk özelinde irdelediğimizde özellik On dokuzuncu yüzyılda tarımda makineleşmenin artmasıyla, tarımda işgücü olarak geçimini sağlayan bireyler işsiz kalırken büyük toprak sahipleri zenginleşmiştir. İşsizlik beraberinde köyden kente göçü, kentlerde gecekondu bölgelerinin artmasına yol açmıştır. Böylece köyden kente nüfus büyük oranda yer değiştirmiştir. Bu değişimlerle birlikte toplumun her alanında yeni davranış modelleri, kültürler, meslekler, tüketim alışkanlıkları ortaya çıkmış; aile yapısındaki dönüşüm, aile içerisindeki rollerin değişmesine yol açmıştır (Kıray, 1999a, s.333). Kırsal kesimde ise tarımda ticari bir dönüşüm görülmekle beraber köylünün hayatının tüm aşamalarında söz sahibi olan, müdahale edebilen, tüm iktidar gücüne hakim olan toprak ağalarının durumu 1960'lardan sonra gerçekleştirilen sendikalar, ücret yasası, idari düzenlemeler gibi çalışmalarla değişmiştir (Kıray, 1999b, s.111-112). Ancak değişim devam etmekte kentte ve köydeki dinamikler sosyal, ekonomik açıdan sürekli dönüşmektedir.

Yoksulluk, asgari yaşam koşullarının karşılanamaması olarak açıklanabilmekte ve her dönemde ülkelerin karşılaştıkları sorunların temelini teşkil etmektedir. Tüm toplumlarda var olan yoksulluk evrensel bir problem olarak değerlendirilebilmekte, öyle ki hiçbir ülkenin yoksulluk problemini tamamen çözemediği görülmektedir (Şenses, 2006, 30). Yoksulluk kavramı gibi nedenleri de çok boyutludur (Aksan, 2012, 10). Ekonomik, sosyal, kültürel, demografik, eğitim, sağlık, göç gibi unsurlar yoksulluğun belirleyenlerindendir. Kırsal yoksulluk ise tarım sektöründe ve hayvancılıkta görülmektedir. Tarımsal üretim için yetersiz toprağa sahip olanlar, toprak sahibi olmayan köylüler, basit yöntemlerle üretim yapmaya çalışan köylüler kırsal yoksulluk içerisinde yer alabilmektedirler (Öztürk, 2008, 268).

Sakarya İlinin, bulunduğu Marmara Bölgesi'nde gelişmiş sanayi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği illere kıyasla, geçmişten günümüze ekonomisinin büyük bir kısmı tarımsal faaliyetlere dayanmakta, farklı tarımsal faaliyetlerin yapıldığı bölgeleri bünyesinde barındırmakta, nüfusunun önemli bir kısmı tarımla uğraşmaktadır. Bölgesinde mikroklima iklim özelliklerine sahip tek il olan Sakarya, bu iklimsel özelliklerinden dolayı tarımsal ürün çeşitliliği açısından zengindir ayrıca sanayi merkezlerine ve büyük şehirlere yakınlığı nedeniyle elde edilen tarımsal ürünlerin pazarlanma olanağı fazladır. Tarımsal faaliyetlerde var olan çeşitlilikle çifçiler zaman içerisinde ürettikleri ürünlerde değişim fırsatı bulmaktadır (İnaçlı, 2017, s.10). Tarımsal potansiyeli açısından bölgesinde yarı çevre olarak değerlendirilebilecek Sakarya ilinin, farklı tarımsal faaliyetlerinin yer aldığı bölgelerinin, son dönemde yaşanan değişimlerle sistem içerisinde konumlarında farklılaşma gerçekleşmektedir.

Sakarya ilinde, iklim, çevre koşulları tarımsal üretime uygundur ve İl ekonomisinde de tarımsal üretim büyük yer almaktadır. *Sakarya'nın tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri sektörü raporuna* göre yapısal özellikleri açısından, Sakarya dört bölgede incelenmekte ve tarımsal faaliyetler bu bölgelerde gerçekleştirilmektedir.

I. Alt Bölge: Pamukova ve Geyve Ovalarının bulunduğu bu bölge mikro klima özelliği ile meyve ve sebze üretimi için uygun iklime sahiptir.

II. Alt Bölge: Adapazarı Ovası, Adapazarı, Söğütlü ve Ferizli ilçelerini içine alan bu bölge, tarla ve bahçe bitkileri için uygun iklim ve verimli topraklara sahiptir.

III. Alt Bölge: Akyazı, Karapürçek, Hendek, Karasu ve Kocaali İlçelerini içine alan bu bölgede genel olarak Karadeniz iklimi hakim olup orman alanları yoğundur ve bol yağış almaktadır.

IV. Alt Bölge: Kocaeli' nin belirli bir bölümünü ve Kaynarcailçesini içine alan bu bölgede sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır (İnançlı, 2017, s.25).

Sakarya'nın ekonomik faaliyetlerinin büyük bir oranının tarıma dayalı olmasıyla birlikte, veraset aracılığıyla tarımsal alanların parçalanması, sanayi yatırımlarına ilişkin alt yapı düzenlemeleri, alınan göç, konut yatırımları şeklinde nedenler tarımsal arazilerin küçülmesine yol açmaktadır. Ayrıca bölgede görülen hızlı sanayileşmenin kırsal kesime etkisi, tarımda makineleşmeyi sağlaması, tarım ürünlerinin değişimini sağlaması, göçe yol açması gibi nedenler açısından önemli boyuttadır. Bu doğrultuda tarımsal üretimde tarla bitkileri yerini meyvecilik ve bahçe bitkilerine bırakmaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşümlerin kırsal yoksulluğu etkileyip etkilemediği, etkilediyse ne boyutta etkilediği önemlidir.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, modern dünya-sistemi kuramına, sosyal değişmeye, kırsal yoksulluğa, Türkiye'de kırsal alana yönelik politikalara yer verilmekte, ikinci bölümde araştırmanın yöntemi ve araştırma alanının özelliklerine bakılmakta, üçüncü bölümde araştırmanın bulguları ve tartışma yer almakta, son bölümdeyse sonuç ve değerlendirmeye yer verilmektedir.

1.1. Modern Dünya-Sistemleri Kuramı

Tarihsel ve sosyal değişmeler büyük zaman dilimlerinde oluşan dinamiklerin derinlemesine irdelenmesiyle anlaşılabilmektedir. Modern dünya-sistemi toplumsal hakikatlerle ilgili yeni bir bakış açısı olarak değerlendirilmekte olup analizde kullanılan kavramların anlaşılması için kavramlaştırıldıkları zamanlarda ele alınması gerekmektedir. Örneğin günümüzdeki bir dönemin ekonomik veya sosyal yapısını anlamak için beş yüz yıl öncesi değerlendirilmelidir. Modern dünya-sistemleri analizinde kullanılan kavramların kimilerinin yeni üretilmiş kimilerininse önceden üretilen kavramlar olduğu görülmektedir.

Yirminci yüzyılın son üçte birlik bölümü, ABD sosyal biliminde daha önce hakim olan paradigmaya, Parsons'un detaylandırdığı yapısal-işlevselci yaklaşımlarla savaşlar, isyanlar, son olarak ekonomik krizler gibi ezici bir dizi olaylarla darbe inmiş, savaş sonrası dönemde sosyolojide dikkate değer bir parçalanma meydana gelmiş, bu parçalanma, altmışlı yılların başlarından sonlarına kadar meydana gelen çalkantılı olaylarla hızlanmıştır (Goldfrank, 2000, s.150). Dünya sistemleri analizi bu dönemde ortaya çıkan önemli bir perspektif, kıta tarihselciliğinin bir sentezi, "Üçüncü Dünya" radikalizmi ve Marksizm olmuştur (Goldfrank, 2000, s.150). Sonsuz sermayeyi amaçlayan "Dünya sistemi analizi", ekonomik ilişkilerde değişimin kabul edildiği bir dünya ekonomisi veya dünya sistemidir.

Immanuel Wallerstein'ın Modern dünya-sistemi, "modernleşme" teorilerinden kavramsal kopuş ve böylece yeni bir kapitalizmin, sanayiciliğin ve ulusal devletlerin ortaya çıkışı ve gelişmesine ilişkin teoridir (Skocpol, 1977, s.1075). Günümüzü anlamak on altıncı yüzyıla bakmaktan geçmekte, sosyal değişim ve dönüşümleri, sosyal sorunları ancak tarihsel bir bakış açısıyla anlamamız mümkün olmaktadır (Wallerstein, 2018a, s. 51-53). Dünya sistemi analizi On altıncı yüzyıldan itibaren, geniş tarihsel terimlerle, ayrıntılı kapitalizmin kendisini dünyanın dört bir yanına yerleştirdiği sürecin

analizlerini: Avrupa'da büyümesi ve olgunlaşması ve ardından dünyaya yayılmasını anlamlandırmaktadır (Worsley, 1979, s.302). Modern dünya-sistemi Batıda dünyanın diğer kısımlarına oranla çok daha hızlı gelişme göstermiş, bu gelişimsel farklılıkların nedeni ise Wallerstein'ın çalışmalarının odağında yer almıştır.

On beşinci yüzyılda çevre ülke olarak kabul edilen gelişmemiş ülkelerin teknolojik üstünlüklerini kullanan Batı Avrupa tarafından sömürülmesi "Dünya Sistemi Analizinin özünü oluşturmaktadır (Ragin ve Chirot, 2014, s.309). Modern dünya-Sistemi'nde farklı grup ve kültürlerin yer almasından dolayı homojenlikten söz edilmesi mümkün olmamaktadır (Wallerstein, 2018a, s.11).

Dünya sistemi kuramı, feodalizmin çökmesi ve sanayi devriminin sonrasında oluşan ekonomik yapıdır ve kökleri On Altıncı Yüzyıla dayanmaktadır (Giddens, 2016, s.136). Wallerstein, dünya sistemi kuramıyla kapitalizmi tanımlamakta (Wallerstein, 2016a, 101) ve kapitalist ekonominin oldukça eski bir olgu olduğunu ifade etmekte (Negri ve Hard, 2018, s.34), bu doğrultuda değerlendirdiğimizde tarihsel yaklaşımın Wallerstein için önemli olduğu görülmektedir. O, kapitalist ekonomik sistemi, tarihsel sistem olarak değerlendirmekte (2016c, s.10), dünya sisteminin farklı gurup ve kültürler içerisinde muhafaza edildiği için sadece politik ya da kültürel olarak tanımlanabilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır (2016b, s.149).

Modern Dünya-Sistemi içerisinde yenilenebilen, toplumsal hareketlerin olduğu, karmaşık farklı kurumsal alanlar mevcuttur (Hopkins, Wallerstein, 1999: 11). Birbirine bağlı bu kurumsal alanlar, dünyadaki beşeri refah kalıpları, devletlerarası sistem, dünya emek gücünün yapısı, bilgi yapıları, dünya üretiminin yapısı ve devletlerin toplumsal birliği sağlama gücü̈ şeklinde değerlendirilebilir (Wallerstein, 2016c, s.42). Modern Dünya – Sistemi içerisinde önemli kurumsal alanlardan olan, sistemde kimi devletlerin daha güçlü kimilerinin de güçsüz olduğu ve bu devletlerin ilişki içerisinde bulunduğu, dinamik yapı özelliği gösteren alan, devletlerarası sistem olarak tanımlanmaktadır (Wallerstein, 2016c, s.44). Dünya üretiminin yapısına baktığımızda, kapitalist kuralların olduğu, sermayenin sonsuzluğunun hedeflendiği, mekandan ve zamandan bağımsız, dinamik yapısı olduğu birden fazla politik gücü bünyesinde barındırmasına rağmen uluslararasılığı yüzünden denetiminin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı bir alan olarak değerlendirilir (Wallerstein, 2016c, s.15).

Modern dünya-sisteminde ikili yapıya sahip olan emek, üretim araçlarının mülkiyeti, emeği elinde bulundurma veya yönetme kapasitesi açısından merkez ve çevre olarak tanımlanmakta, merkez, gücü elinde bulunduran zengin ülkeleri ifade ederken çevrenin ise güçsüz, yoksul ülkelerden oluşması eşit olmayan bir düzenin varlığına işaret etmektedir (Wallerstein, 2015b, s.227). Beşeri refah, modern dünya-sisteminde politik süreklilik sağlaması açısından etkili bir kurumdur (Hopkins, Wallerstein,1999, s. 13). Daha çok kar etme yarışı, devletlerin refahını sağlayan ekonomi, sağlık, eğitim gibi kurumlarında farklılıklara neden olmakta bu durumda devletlerarasında çatışmaları beraberinde getirerek sistemde krizin oluşmasına yol açmaktadır. Modern dünya-sistemi içerisinde her geçen gün devlet yapıları çok daha etkili olmakta, bilgi yapısı ve toplumsal birliğin oluşturulması önemli alan haline gelmekte bu süreçte düzeni gerçekleştirmek, birliği sağlamak için devletler maddi veya manevi kaynakları kullanarak denetimi sağlama yoluna gitmektedirler (Wallersein, 2004, s.138). Birliği sağlayarak ulusal çıkarlarını uzun soluklu sürdürme çabasıyla kullanılan milliyetçilik modern dünya-sistemi içerisinde kullanılan önemli ve etkili manevi değer olarak benimsenmiştir (Balibar, Wallerstein, 2017, s.51). Üst yapıda hükümran devletlerin yer aldığı farklı politik çeşitliliklerden meydana gelen Modern dünya – sistemini uluslararası bir sistem olarak tanımlamamız mümkündür (Wallerstein, 2016a, s.162).

1.1.1. Dünya İmparatorluğu-Dünya Ekonomisi

Dünya tarihine baktığımızda ekonomik açıdan kendine has özelliklere ait çok sayıda dönemselleştirmeler yapılabilmektedir. Milattan önce sekiz binden önceki dönem ilk dönem olarak değerlendirilirken, *Milattan önce sekiz bin ile bin beş yüz yıllarına kadar olan dönem ikinci dönem ve Mini Sistemler, Dünya Ekonomileri, Dünya İmparatorlukları* olarak üçe ayrılan üçüncü dönem olarak kabul edilen bin beş yüzden günümüze kadar olan dönemi kapsayan sonsuz sermaye birikimi anlayışıyla diğer sistemlerden ayrılan Modern Dünya- Sistemi'dir (Wallerstein, 2018a, s.41).

Dünya-sistemi analizinde, kültürel çeşitlilik içerisinde tek merkezli bürokratik yapı olarak kabul edilen dünya imparatorlukları ve iş bölümü odağında farklı kültürlerin ve siyasi merkezlerin bulunduğu dünya ekonomileri olmak üzere iki kategori vardır (Wallerstein, 2018c, s.40). Dünya imparatorluğunun tersine dünya ekonomileri siyasal değil ekonomik bütünleşmiş ve içlerinde iş bölümü gerçekleşmiştir (Ragin ve Chirot,

2014, s.319). Dünya ekonomisi devletlerarası bir sistemde yer alan firmaların, sınıfların, pazarların toplamı ve kapitalizmin bir yatırımıdır. Sonsuz sermaye elde etme anlayışı kapitalist dünya ekonomisiyle dünya imparatorluğunu birbirlerinden uzaklaştıran önemli unsurdur (Wallerstein, 2016c, s.42).

Siyasi birliğin bulunmadığı dünya ekonomilerinde merkezi denetim de olmadığı için ekonomide özgür hareketler sağlanabilmekte ve sınırsız sermaye birikimi hedefine ulaşılmaktadır (Ragin ve Chirot, 2014, s.319). Dünya ekonomisi, ekonomik ve savaş değişimleri sonucunda oluşan, bürokrasinin güçsüz olduğu merkezi politik yapıların yer almadığı sistemler olarak da değerlendirilir.

Dünya imparatorlukları zamanla kapitalist dünya ekonomisi içerisinde çevrelemiştir. On altıncı yüzyılla birlikte kapitalizm dünya ekonomisinde merkez ülkeler mal ve iş gücü ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte daha çok artı değer edinmek için gelişmemiş bölgelerden istifade etmişler ve onları kendilerinin hammadde ihtiyaçlarını karşılamalarına ve sanayi ürünlerini alacak pazara dönüştürmüşlerdir (Oktik, Kokalan, 2001, s.222). Bu süreç sonrasında ticaret aracılığıyla bölgesel bir iş bölümünün çevre, merkez ve yarı-çevre kavramlaştırmalarıyla oluştuğu görülmektedir. Dünya imparatorlukları ise çok ve farklı sayılarda kültürün varlık gösterdiği, iş bölümünün mevcut olduğu bir politik merkezin bulunduğu bürokratik yapı olarak tanımlanır, Rus ve Osmanlı İmparatorlukları örnek gösterilebilir (Wallerstein, 2014, s.43). Bu İmparatorluklar binlerce yıl dünya sahnesinde önemli roller oynamışlardır.

Modern dünya-sisteminde gelişmiş olarak nitelendirilebilecek kapitalist ülkeler merkezi; merkezin ihtiyaçları doğrultusunda hammadde ihracatı, merkezler tarafından üretilen malların pazarı, iş gücünün temini açısından yönlendirilen ülkeler çevreyi, politik olmasa da iktisadi açıdan sömürülen ülkeler ise yarı çevre olarak nitelendirilmektedir (Oktik, Kokalan, 2001, s.222). Rus ve Osmanlı İmparatorluğu benzeri dünya imparatorlukları da dışsal bölgeler olarak kabul edilmektedir.

Dünya ekonomilerinin uzun zamandan beri var olduklarını ve imparatorluk haline geldiklerini Roma, İran, Çin örnekleriyle savunan Wallerstein, kapitalizmin de aynı doğrultuda bir dönüşüm sergileme eğilimi gösterdiğini ancak bilimin ve kapitalizmin modern teknikleriyle tek siyasi yapı haline gelemediğini, gelişimini ve büyümesini yine sistemin bu yapısal özelliklerinin etkilemekte olduğunu düşünmektedir

(Wallerstein, 2014, s.45). Dünya ekonomileri alansal açıdan değerlendirildiğinde yaşadıkları bölge ile sınırlı oldukları görülür. Wallerstein'ın modern dünya kavramlaştırmasıyla Avrupa'yı kastettiğini, bu süreçte dünyanın farklı bölgelerinde farklı dünya ekonomilerinin olduğunu ancak Avrupa'nın kapitalist niteliklere sahip olduğu için diğerlerinden ayrılmış olduğunu ifade etmektedir. Avrupa'yı farklı kılan temel nedene baktığımızda tek başına var olamayan doğal bir iktisadi yapı olmadığını, bir imparatorluğun dağılma sürecine girmesiyle feodalizmin çıktığını, bu sürecin hala hukuki olarak tamamlanmadığı düşünülmektedir (Wallerstein, 2015a, s.34).

1.1.2. Kapitalizm

Sınırsız sermaye, dünya siteminin ve kapitalizmin, birincil özelliğidir (Wallerstein, 2016c, s.53). Güçlü devletlerin oluşumu da ancak birikmiş sermaye sayesinde mümkün olacaktır (Wallerstein, 2016c, s.55). Piyasanın veya alış-verişin var olması dünya ekonomisi için gerekli aynı zamanda da değiş-tokuşun ve yapının eşitsizliğinin nasıl gizleneceği önemlidir (Oktik ve Kökalan, 2001, s.132). Modern dünya-sistemi değişime uğrasa da bütünlüğünü koruyan sosyal bir sistem aynı zamanda kapitalizmin kendisidir (Wallerstein, 2013, s.105). Hiçbir siyasal oluşum kapitalizm kadar faaliyet alanına sahip olma yeteneğine sahip değildir (Wallerstein, 2015a, s.346). Kapitalizm benzersiz bir tarihsel sistemdir (Wallerstein, 2016c, s.10). On altıncı yüzyıldan beri var oluşunu sürdüren modern dünya-sisteminin bu başarısı kapitalizme bağlıdır (Wallerstein, 2018a, s.53). Wallerstein, kapitalizmin temel hedefinin sürekli büyüyen sermaye olduğunu ifade etmektedir (Wallerstein, 2012, s.13). Bu doğrultuda kapitalizmin, temel amacı olan sermayeyi kendinde muhafaza etmek uğruna ötekine ihtiyaç duymaktadır (Wallerstein, 2012, s.13).

Kapitalist sistemde en önemli hedef sermayeyi sınırsız bir şekilde artırarak kendini de üretmesini sağlamaktır (Wallerstein, 2012, s.14). Bu süreçte önceki birikimlerinden faydalanan sermayeye hakim olanlar sınırsız birikim arzusuyla ötekine ihtiyaç duymaktadır (Wallerstein, 2012, s.14). Sınırsız sermaye birikimi hedefiyle kurulan kapitalizm toplumsal bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Wallerstein, 2012, s.14).

Wallerstein'a göre kapitalizm,

> Bir üretim tarzı olarak kapitalizm nedir?... Kapitalizm artık yaratımının en üste çıkarılmasının, perse (kendisiyle) ödüllendirildiği tek üretim tarzıdır. Her tarihsel sistemde bir kısım üretim kullanım için, bir kısım üretim ise mübadele içindi; yalnızca kapitalizmde, tüm üreticiler birincil olarak ürettikleri mübadele değeri için ödüllendirilir ve buna aldırmadıkları ölçüde cezalandırılırlar. "Ödüller" ve "Cezalar", "Pazar" adı verilen bir yapı aracılığıyla dağılır. Bu bir yapıdır ama bir kurum değildir. Birçok (siyasal, iktisadi, toplumsal, hatta kültürel) kurum tarafından biçimlendirilen bir yapıdır ve iktisadi mücadelenin esas arenasıdır. Sadece artık için en üste çıkarılmakla kalınmaz; artığı daha çok artık üreterek daha fazla sermaye biriktirmek için kullananlar, daha da çok ödüllendirilir (2010, s. 144).

Dünya sisteminde, kontrol edilen artı değer ile bölgeler oluşmaktadır (Keyder, 2009, s.119). Kapitalist ekonomi, artı ürünü sınırsız şekilde yeniden üretmek hedefindedir (Wallerstein, 2010, s.144). Burjuvazi olarak tanımlanan sınıf başkalarınca üretilen artı ürünü alıp yeniden piyasada kullanan gruplar veya bireyler olarak ifade edilmekte, sonucunda ise sistem içerisinde bölgesel farklılaşma sağlanmaktadır (Keyder, 2009, s.118). Wallerstein, toplumsal faaliyetlerin bünyesinde gerçekleştiği, dünya sistemiyle beraber, kendini tekrar üreten, karmaşık, birbiriyle bağlantılı, kutuplaştırıcı kurumsal alanların varlığından söz etmektedir (Wallerstein, 2000, s. 10).

Wallerstein, kapitalizmin küreselleştiğini söyler (Negri, Hard, 2018, s.33). 1500'lü yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde başlayan kapitalist dünya- ekonomisi, On Sekizinci Yüzyılda genişleyerek Yirmi Birinci Yüzyılda küreselleşme kavramıyla tüm dünyaya yayılarak etkilemiştir (Giddens, 2004, s.132). Yirmi birinci yüzyılın başında, küreselleşme kavramı sosyal bilimlerdeki yerini kazanmış ve tartışma daha doğrusu küreselleşmenin teorik önemine dönmüştür (Robinson, 2011, s.723). Ancak bu kavramdan genel bir memnuniyetsizlik mevcuttur bazıları bunun daha önceki teoriler ve kavramlara yönelik yeni tanımlamalar olduğunu ileri sürerken bazıları mevcut çağda yeni paradigmatik düşünceyi reddeder ve bunların arasında Immanuel Wallerstein da vardır (Robinson, 2011, s.723).

Dünya sisteminin gerçekleşmesi, kapitalizmin güçlenerek var olabilmesi için güçlü devletlerin benimsedikleri temel politika, yayılmaktır (Wallerstein, 2016c, s.16). Bu yayılma yöntemleri ise bölgeye ve zamana göre değişmekte, ekonomik, sosyal, siyasal ve askeri şekillerde görülebilmektedir. Wallerstein'a göre güçlü devletler bu

yayılmayı ekonomik kalkınma, büyüme şeklindeki söylemlerle meşrulaştırarak yapmaktadırlar (2003, s.155). Modern dünya ekonomisinde güçlü devletlerin amaçladıkları yayılma, sistemin varlığı için oldukça önemlidir (Wallerstein, 2004, s.15).

Yayılmanın temel amacı güçlü devletlerin evrensel değerleri tüm insanlıkla buluşturmalarıdır ve bu kaçınılmazdır (Balibar, Wallerstein, 2017, s.43; Wallerstein, 2018b, s.10). Yayılma yöntemleri insan haklarını veya demokrasiyi sağlamak amacıyla yapılıyor şeklindeki meşrulaştırmasıyla askeri veya ekonomik sömürü biçiminde olmaktadır (Wallerstein, 2003, s.154).

Avrupa ve Amerika'da etkili olmaya başlayan dünya ekonomisi hızla dünyanın büyük kısmını etkilemiştir (Wallerstein, 2018a, s.51). Coğrafi açıdan büyük bir alanda hüküm süren dünya ekonomisi içerisinde farklı diller, dinler, kültürler yer almakta ve homojen olmayan bu yapıyı ise sınırsız sermaye birikimi için gerçekleştirilen iş bölümü bir arada tutmaktadır (Wallerstein, 2018a, s.52). Kapitalist dünya ekonomisinde ulusal ve uluslararası şirketler üreticinin ortaya koyduğu artı değere el koyarak kar ederler ve bu karı sınırsız sermaye biriktirme amacıyla tekrar üretirler (Wallerstein, Collins, 2014, s. 16). Pazarlar kapitalizmin temel unsuru olarak kabul edilir (Wallerstein, 2018a, s.54). Bu yapı içerisinde sınırsız sermayeyi hedefleyenler ödüllendirilirken hedefini sınırsız sermaye birikimi doğrultusunda yapmayanlar ise cezalandırılır (Wallerstein, 2016b, s. 145).

Kapitalist dünya ekonomisindeki değişim ve dönüşümler küresel açıdan siyasal ve ekonomik hareketliği beraberinde getirmiş, özünde genişlemeyi amaçlayan kapitalist dünya ekonomisiyle Batı Avrupa'dan başlayarak evrensel bir sistem oluşturulmuştur ancak bu süreç çelişkilerini de beraberinde getirmiştir (Wallerstein, 2012, s.37).

1.1.3. Merkez-Çevre Kavramlaştırması

Güç temel alınarak, bölgelere ayrılan dünya ekonomileri (Wallerstein, 2016a, s.116), sistem içerisinde iş bölümünün birden çok kültürel yapılarının ve politik merkezlerinin olduğu ve bu yapıların merkez, çevre ve yarı çevre oluşumunu beraberinde getirmektedir. Devletin, ekonominin, teknolojinin, sosyal yapının güçlü olduğu yerler merkez bölgeler iken, çevre bölgeler geri kalmış, gelişmemişlerdir (Wallerstein, 2016c, s.140). Çevre bölgeler ucuz hammadde, ucuz iş gücü açısından sömürülmeye açıktırlar (Keyder, 2016, s.117). Üst politik yapıda, merkezdeki devletler,

hükümran rolüne sahiptirler (Wallerstein, 2016c, s.141). İkinci Dünya Savaşı'na kadar hükümranlık rolünü Avrupa Devletleri üstlenirken, sonrasında Amerika sistem üzerinde önemli belirleyici rollünü oynamıştır. Ancak Wallerstein, son elli yıllık dönemde Çin, Japonya benzeri ülkelerin sistemde önemli belirleyiciler olacaklarını söylemektedir (Wallerstein, 2016c, s.141). Bu doğrultuda dünya sistemi kuramında merkezin kontrolünde tek pazar bulunduğu görülmektedir (Keyder, 2016, s.117).

Wallerstein, evrensel boyutta sömüren: güçlü, zengin; sömürülen: güçsüz ilişkisini sömürenlerin merkezi, sömürülenlerin çevreyi temsil ettiği kavramlaştırmasında, merkez-çevreyle etnik gurupları, ulus devletleri ve sınıfları tanımlamakta olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda merkez, askeri ve ekonomik üstünlükleriyle sürekli çevreyi denetlemekle birlikte kendisine bağımlı kılarak ve çevreyi merkezin istediği ürünleri üretmeye zorlayarak, çevrenin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Çevre ve merkez arasındaki eşitsizlik sınırsız sermaye birikimi anlayışı var olduğu sürece şiddetlenerek artacaktır (Hopkins ve Wallerstein,1999, s.11). Sermayenin üretildiği mekân olarak merkez kabul edilmekte, bu hiyerarşiyle şekillenmekte ve çevreyi de şekillendirmektedir (İnsel, 2001, s.226). Modern Dünya - Sisteminde birikmiş zenginlik olarak kabul gören sermaye merkezde yer alan güçlü devletlerin varlığını sağlamaktadır (Wallerstein, 2004, s.52; İnsel, 2001, s. 226).

Dünya-sisteminde sınırsız sermaye hedefine ulaşmak, çevre ülkeler üzerinde gerçekleştirilen sömürülerle sağlanmakta bu doğrultuda çevrenin kaynaklarını sömüren onu yoksullaştıran merkez, zenginleşmektedir (Ragin ve Chirot, 2014, s.308). Devletlerarasında güce dayalı var olan hiyerarşi iş bölümünde de kendini göstermektedir (Wallerstein, 2013, s.296). Böylece sistemdeki eşitsizliğin kendi varoluşunun sürekliliğini sağladığı düşünülmektedir (Ragin ve Chirot, 1999, s.322). Merkez devletler, kapitalizmin mevcudiyeti için ön koşuldur (İnsel, 2001, s.226).

Dünya ekonomisinde iş bölümüne baktığımızda merkeze ve çevreye yönelik ürün üretimi olarak bölündüğünü, farklılaşan karlılık oranlarıyla da bölgelerin oluştuğunu, bunun sonucunda da merkezdeki ürünlerin tekelleştiğini çevrede ise rekabetçi süreçlerin olduğu görülmektedir (Wallerstein, 2018b, s.60). Merkez ve çevre tanımlaması iş bölümünün uluslararası boyutta var olmasını ifade etmektedir. Sistemde iş bölümünü dağılımının rastlantısal olmadığını şekillendiren temel unsurun artık

ürünün paylaşımı olduğu değerlendirilmekte ve iş bölümünün devamının sağlanması sistemin var olmasının temeli olarak görülmektedir. Merkeze çevreden devamlı bir artı değer girişi vardır çünkü merkezin ve çevrenin ürünlerinin yapısına baktığımızda güçlü ve tekelleşmiş olanların merkeze zayıf ve rekabet içerisinde olan ürünlerinde çevreye ait olduğu görülür (Wallerstein, 2018a, s. 55). Merkez devletler bu durumun sürekliliğini sağlayıcı düzenlemeler gerçekleştirerek özellikle teknolojik üstünlüklerle birçok ürün çevrede üretilemez olmuş (Keyder, 2009, s.142), merkezde mevcut olan güçlü devlet yapıları artı ürünle birlikte tekeller oluşturulmasını kolaylaştırmıştır. Çevre ülkelerden ucuz hammadde sağlayan merkez ülkeler, bu hammaddeleri işleyerek tekrar çevreye satarlar ve çevrenin kalıcı bir pazara dönüştürülmesini sağlamlaştırmış olurlar.

Merkez ülkelerde var olan güçlü bürokratik yapı ve etkili yönetici sınıfı çevre ülkelerde mevcut değildir. Merkez çevre dinamik kavramlaştırmalar olup ülkeler merkezden çevreye çevreden merkeze yer değiştirebilirler, güç ve özerklik devleti kapitalist sistem içerisinde merkezde tutan en temel unsurlardandır (Wallerstein, 2004, s.366). Zayıf devletler güçlü devletler tarafından sosyal, kültürel, ekonomik, açıdan baskı altına alınmakta uzun vadede tüm işleyişlerine hakim olmak istemekte hatta yöneticiler rüşvet karşılığı güçlü ülkelerin tüm taleplerini yerine getirerek sermaye akışını sağlamaktadırlar (Wallerstein, 2018a, s.103). Merkezde ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan sınırsız bir güçlenme tahsis edilirken çevredeki ülkeler her açıdan bir bağımlılık durumunda kalmıştır (Wallerstein, 2012, s.37). Güçlü devletlerin yer aldığı merkez ve güçsüz devletlerin yer aldığı çevre bölgeler olarak bölünen dünya ekonomileri bu özellikleriyle sömüren ve sömürülenin ifade edildiği ekonomik bir ayrım olarak değerlendirilir (Keyder, 2016,s.118).

Modern dünya sistemi içerisinde yarı çevre sistemin önemli bir unsurudur (Wallerstein, 2015a, s. 363). Yarı çevre kavramı çevre ile merkez arasında bulunan ancak çevreye merkezden daha yakın bölgeleri ifade etmek için kullanılır. Yâri çevrenin amacı merkezde bulunmaktır. Kendisi dışındaki diğer iki bölgeye ait nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır (Skocpol, 1999, s.298). Yarı çevre ülkelerde var olan merkeze yerleşme çabası ve merkezdekilerin baskısı gibi gerekçelerle ya daha korumacı veya daha saldırgan politikalar seçmektedirler (Skocpol, 1999, s.298). Yarı çevre ülkeler sanayileşme süreçleri devam eden ülkelerdir ve merkezle yarış halindedir. Yarı çevrenin merkezle olan bu yarışı dünya sisteminin dengesinin bozulmasına yol

açmaktadır. Merkez ülke ve çevre ülke karşılaştırmasıyla devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerine odaklanılmakta, ekonomik özellikleri nitelikleri açıklanmaya çalışılmakta, sistemdeki iş bölümündeki istekli olma durumu değerlendirilmekte, temel belirleyicinin merkezdeki ülkeler olduğu görülmektedir.

Türkiye'de 1980 öncesi kırsal yapıya baktığımızda çoğu zaman kendine yeten, az farklılaşmış ve bunun sonucunda da sınırlı örgütleşmiş, çok az üretim fazlasıyla pazara yönelmiş bir kırsal yapıya sahip olduğu görülmektedir (Kıray, 1999b, s.66). 1980 sonrasında tarımsal yapılarda uluslararasılaşma ve liberalleşme süreci şiddetli bir biçimde hızlanan Türkiye'de tarımsal ürünlerin imalatında sanayileşmenin ciddiyet kazanmasıyla dünya pazarlarının tesirleri kaçınılmaz olmuştur (Keyder, Yenal, 2018, s.24). Sömürgecilik yaklaşımları zamanla değişim göstermekte, son dönemde kapitalist devletler, bünyesine dahil etmek istedikleri ülkelere para yardımı yaparak hammadde, iş gücü sömürgesi ve kendi pazarları haline getirmektedirler (Akşit,1966, s.51). Türkiye'de de aynı sürecin işlediği özellikle liberal ve sonrasında benimsenen neo liberal politikalarla sürecin hız kazandığı görülmektedir. Akşit'e göre, Türkiye'nin toplumsal yapısı kapitalist dünya ekonomisine göre düzenlenmiştir (1966, s.51).

Türkiye'de Kapitalist dünya ekonomisine eklemlenme sürecinde uygulanan politikalar tüm yapı içerisinde olduğu gibi kırsal yapıda da dikkat çekici önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlerin kırsal yoksulluk odağında ele alınması ise toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerin tanımlanması, karşılaşılan problemlerin yıkıcı etkilerinin çözümlenmesi açısından gereklilik kazanmıştır.

1.2. Sosyal Değişme

Toplumun tanımlanmasına ilişkin değişik görüşler bulunmaktadır. Giddens, "*Bir kurumlaşmış davranış biçimleri bütünü ya da sistemi*" olarak toplumu tanımlar (Bahar, 2008, s.28). Sorokin ise, "*Fiziksel araçlardan oluşan maddi kültür; anlamlı iletişimler ve kurallar, değerler ve anlamlardan oluşan manevi kültür unsurlarının tümüdür"* der (Kongar, 2000, s.41-42). Ozankaya, "*Toplumun, başta kendi kendini korumak ve sürdürmek üzere birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanlardan oluşan, göreli bir sürekliliği olan, genellikle belli bir coğrafi yeri ve ortak kültürü bulunan, çok ya da az kurumsallaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünü*" olduğunu

kabul eder (2007, s.4). Kıray içinse toplum, insanlar ve insanların meydana getirdikleri yaşam biçimleridir (Kıray, 1999a, s.312).

Değişim ise birçok düşünür tarafından kaçınılmaz olgu olarak kabul edilmiş, modernleşmeyle beraber de sosyal bilimlerde sistematik olarak araştırma nesnesine dönüşmüştür. Böylece kavram olarak sosyal değişme benimsenmiş ve toplumsal değişmenin gerekliliği, kaçınılmaz olması, yararları, olumlu ve olumsuz sonuçlarına ilişkin yazınlar literatürde yer almıştır. Göreceli bir olgu olan sosyal değişme, bütün toplumlarda farklı hızda ve belirli zamanda eski yapısından uzaklaşmış olması olarak tanımlanabilir (Kıray, 1998a, s.41).

Toplumun tamamında veya bir bölümünde olan değişimlerin toplumsal yapının tümünü etkileyeceğini ifade eden Oktik, süreç içerisinde toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmaları toplumsal değişme olarak değerlendirmektedir (Oktik, 2016, s.9). Toplum ile tabiat arasındaki istikrarın bozularak dengenin sağlanamaması toplumsal değişimin temel gerekliliği olup bu doğrultuda yeni araçların teminiyle tanımlanabilecek teknolojik değişimle doğa denetlenebilmekte ve dengenin tekrar kurulması mümkün olmaktadır (Akşit, 1966, s.24).

Sosyal değişme, kökten ve ani biçimde olabileceği gibi daha serbest, baskıdan uzak sosyal yapının iç dinamiklerinden oluşabilmektedir. Kökten ve ani biçimde olacak değişimleri devrimlerle örneklendirebiliriz. Toplumun kendi dinamikleriyle oluşan serbest değişim olarak tanımlanabilecek durumun ise daha sağlıklı ve sarsıntısız olduğu kabul edilmektedir. Ancak toplumun kendi iç dinamiklerinin dışında dışarıdan öteki ülkeler tarafından gerçekleştirilen değişmeler de olmaktadır. Bunlara gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkeler üzerindeki negatif veya pozitif etkilerini örnek gösterebiliriz. Farklı zaman ve değişik kültürlerde oluşan sosyal değişim teorilerini geçmişten günümüze kadar değerlendirdiğimizde dört farklı şekilde sınıflandırılabileceği görülmektedir. İlk görüşte daima bir düşüşün varlığı kabul edilirken ikinci görüşte ise belirli bir düzen doğrultusunda sırayla yükseliş ardından düşüşlerden oluşan değişim benimsenmektedir. Bir diğer görüş ise sürekli iyiye gidildiğini benimseyen *'modern ilerlemecilik'* olarak tanımlanan yaklaşımdır. Dördüncü ve son olarak ise karma açıklamalar olarak nitelendirilebilecek teoriler mevcuttur (Kongar, 2000, s.41-42).

Sosyal değişme, bütün toplumsal kuramların temel meselesi ve son doğrulaması olarak değerlendirilir çünkü toplumsal yapı içerisindeki değişim ve dönüşümü anlamada, anlamlandırmada ve açıklamada başarısız kaldıkları an yetersiz olarak nitelendirileceklerdir (Smith, 2011, s.15). Literatüre baktığımızda sosyal değişmeyi dikkate almayan toplumsal kuramların yetersiz olduğu ve sosyal değişme kuramının tüm kuramların temelini oluşturduğu kabulü görülmektedir (Sunar, 2016, s.12).

Sosyal değişme klasik sosyolojide, "Evrimcilik, İşlevselcilik, Diyalektik Materyalizm, Gelişim Teorisi", çağdaş sosyolojide ise "Tarihsel Döngü Teorileri, Yapısal İşlevselci Kuram, Çatışma Yaklaşımı, Modernleşme Kuramları, Yeni Evrimcilik" gibi çeşitli kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır (Sunar, 2016, s.12). Uyum, bütünleşme ve farklılaşma ön kabulleriyle işlevselciler evrimci görüşe geçmişler, değişmenin çözümlemesini bu kapsayıcı çerçeve odağında yapmayı hedeflemişlerdir (Smith, 2011, s.32). Tüm kuramların odaklandığı temel nokta değişimin itici gücünün ne olduğudur.

Son olarak küreselleşmeyle sınırların olmadığı bir bölgede meydana gelen değişiklik dünyanın başka yerlerine de ulaşır hale gelerek sosyal değişme kavramına farklı bir boyut katmıştır (Özyurt, 2005, s.22). Küreselleşmeyle birlikte sınırsız bir dünyaya geçilerek yeni kurallar, enstrümanlar ve aktörler oluşmaktadır (Bozkurt, 2009, s.340). Günümüz için belirsizlikleri içinde barındıran bir olgu olan küreselleşme bu haliyle güvensizliği beraberinde getirmekte sosyal değişimin tetikleyicisi olabilmektedir.

1.2.1. Değişim Kuramı Olarak Modern Dünya-Sistemi

Modern Dünya-Sistemi, toplumsal değişimleri açıklamaya, yaşadığımız dünyada gerçekleşen çalkantıları, krizleri anlamaya çalışmakta çünkü var olan kuramlar gerçeği tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Wallerstein, kuramı içerisinde dünya kültürü kavramıyla dünyanın bir yerinde ortaya çıkan değişim bütün dünyayı etkileyeceği yaklaşımıyla toplumsal değişmenin bütünselliğine vurgu yapmaktadır (Oktik ve Kökalan, 2001, s.134). Modern dünya- sistemi, teknolojik ilerlemelerden etkilenen toplumsal bir sistem olarak değerlendirilmiş, dünyada yaşanan değişim ve dönüşümlerle yayılımında zamansal açıdan farklılıklar göstermiştir.

Modern dünya-sisteminde devletler, özellikle iktisadi olarak gelişimin sağlanması açısından önemli belirleyici roller üstlenmektedirler. Sosyal bilimcilerin tarım devrimini ve modern dünyanın oluşumunu Dünya tarihindeki en önemli olaylar olarak kabul ettikleri görülmektedir. Ancak modern dünyayı anlaşılır kılan özellikleri hakkında sosyal bilimciler arasında fikir birliği sağlanamamıştır. (Wallerstein, 2015a, s.25).

Modern Dünya-Sistemi Kuramına baktığımızda, Wallerstein'a göre değişmelerin kökeni yakın dönem analizi ile değil çok daha önceki tarihlerin analizleriyle araştırılmalıdır. Bu doğrultuda Wallerstein, geliştirdiği Modern Dünya- Sistemi Kuramıyla tüm toplumsal değişim ve dönüşümlerin sebebini, On altıncı Yüzyıl'da benimsenerek uygulanan iktisadi yaklaşım olan kapitalizme dayandırmaktadır (Wallerstein, 2016a, s.107). Wallerstein, dünyada birçok sistemin olduğunu ancak Dünya-sisteminin sonuncu olduğunu, gün geçtikçe de dünyanın tamamını hakimiyeti altına alacağını ifade etmektedir (2016a, s.117). Bu doğrultuda modern dünya sistemi çerçevesinde sosyal değişme On Altıncı Yüzyıl'da kapitalizmle birlikte başlamıştır. Avrupa'da kapitalist yöntemler doğrultusunda kurulan dünya ekonomisinde iş bölümü önemli bir olgudur. Bu gelişimin tetikleyicileri de Batı Avrupa'nın kendi iç dinamikleridir. O, bu durumun doğru anlaşılıp tahlil edilebilmesininse yalnızca bütün şekilde, kapsamlı olarak dünya ekonomisinin ele alınmasıyla gerçekleşeceğini savunmaktadır. Wallerstein, kuramında sanayinin oluşumuna önem vermekte ve bunun tetikleyicisi olarak da kırsal yaşamda gerçekleşen değişimleri işaret etmektedir. Bu değişimlerin temelinde tarımın feodel yapıdan kapitalist yapıya dönüşmesini göstermektedir.

Sonuç olarak kapitalizmle birlikte dünya ekonomisi üretim ilişkileriyle, ticaretle evrensel bir boyut kazanmakta, sistem devletlerarası bir yapıya dönüşmektedir. Wallerstein'ın kuramını sosyal değişme açısından değerlendirdiğimizde sosyal değişmenin bir toplumla veya herhangi bir ülkenin sınırlarıyla belirlenemeyeceğini daha evrensel ve devletlerarası bir yapı içerisindeki ilişkiler bütünüyle gerçekleştirilebildiğini görmekteyiz. Öyleyse devletlerarasındaki bu sistemin Modern dünya-sistemi kuramında sosyal değişmenin temel belirleyeni olarak kabul edilmesi mümkündür.

1.2.2. Türkiye'de Sosyal Değişme

Günümüz Türkiye'sindeki toplumsal yapının ve sosyal değişmenin ancak dünyadaki değişimlere bakarak anlaşılabileceğini ifade eden Oktik, özellikle on dokuzuncu yüzyıldaki Avrupa'ya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine dikkat çekmektedir (Oktik, 2016, s.9). Osmanlı İmparatorluğundaki yenileşme hareketlerinin başlangıcında yer alan Tanzimat fermanının ardından İslahat Fermanı, Birinci ve İkinci Meşrutiyetleri ile Cumhuriyetin ilanı Türkiye'de sosyal değişim açısından değerlendirilecek önemli dönüm noktalarıdır. 1950'ler liberal politikaların uygulanmaya başladığı dönem, toplumumuz açısından önemli sosyal değişimin gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemlere genel hatlarıyla baktığımızda toplumsal yapımızdaki değişimleri anlamlandırmak mümkün olacaktır.

On dokuzuncu yüzyılın ilk döneminde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yapı değerlendirildiğinde, üretimin geleneksel bir yapıda el tezgâhları kullanılarak gerçekleştirildiği, sanayi anlamında herhangi bir devrimin söz konusu olmadığı bir tarım toplumu olduğu görülmektedir (Pamuk, 2018a, s.20). Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme çalışmalarının amacının halkın yaşam standardını ya da devletin hizmet etme potansiyelini artırmak değil, merkezi otoritenin muhafaza edilmesini sağlamaktır (Karpat, 2017a, s.82).

Tanzimat, 3 Kasım 1839 tarihinde Müslüman ve Gayri Müslümlerin önünde, Reşit Paşa'nın Batılı devlet adamlarıyla görüşmeleri sonrasında hazırladığı bir reform planını ilan etmesidir (Berkes, 2018, s. 213). İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin dönemselleştirmesini yaparken On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik, politik açıdan Batıya bağımlı hale geldiğini ve Avrupa'yı üstün gördüğünü ayrıca bu dönemde İmparatorluğun bu durumunun doğu sorunu ve Avrupa Politikası problemi olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir (2009, s.11).

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve sonrasındaki dönem Osmanlı İmparatorluğundan günümüze, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal yapılanma süreçlerindeki dönüşüm dönemleri açısından önemli bir yere sahiptir. İnalcık ve Seyitdanlıoğlu, Tanzimatın önemini şu şekilde tanımlar,

> Tanzimat fermanı, çağdaşlaşma hareketlerimizin temelini oluşturmuştur. Karakteri itibarıyla semi-constitutional yani yarı anayasal bir belge olarak

> Ferman, anayasal tarihimizin de başlangıcı olması nedeniyle anayasa hukukumuzda da belirgin bir yere sahip bulunmaktadır. Öte yandan, İmparatorluğun yönetim anlayışında da köklü bir değişimin temeli olmuş, hukuk devleti olma yolunda ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Kısaca, Tanzimat Fermanı ve onunla başlayan dönem, tepeden tırnağa, her alanda Osmanlı devlet yapısını ve sosyal dokuyu yeni baştan şekillendirmeye başlamıştır. Bu nedenle Tanzimat Dönemi bilgisi, üzerinde sürekli düşünülmesi ve yeniden yorumlanması ve değerlendirilmesi gereken tarihsel bir evre özelliği taşımaktadır (İnalcık ve Seyitdanlıoğlu, 2011, s. V).

Tanzimat sadece batılılaşma çabalarından ibaret sayılamaz, Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğunun On dokuzuncu Yüz Yılı'nı tanımlayan ana olaydır (İnalcık, 2011, s.32). İnalcık'a göre, Tanzimat, ekonomik temelleri çürüyen bir imparatorluğun yeniden kurulma çabasını göstermektedir (2011, s.32). Tanzimat Fermanıyla birlikte aynı zamanda halife olan padişah kendi üstünde bir güç tanımıştır ki bu daha önce görülmemiştir (Yurdaydın, 2002, s.317).

Yurdaydın'a göre Tanzimat Fermanı, devlet ile vatandaşın ilişkisini yazılı olarak düzenleyen önemli bir belge niteliği taşımakta, laikleşme açısından oluşacak düşünce akımlarına hizmet etmekte, Türkiye'nin oluşumundaki temel rejim ve yönetim prensiplerinin temelini atmaktadır (2002, s.317). Berkes, Tanzimatı, Batılı devletlerde yönetici ve halk arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi vaat eden bir belgeye benzetmekte olup, burada iki yoldan bahsedilmektedir: ya bir anayasanın yahut yeni kanunların hazırlanması ve Tanzimat ile ikinci yöntem seçilmiştir (2018, s.214). Ancak Karpat, Tanzimat'ın büyük bir iktisadi krizle karşılaştığını ve bu doğrultuda batılı güçlerin, kendi menfaatleri uğruna bir ekonomik politika beklentisine girdiklerini, bununla birlikte kendilerine ticarette kolaylıklar sağlandığını ifade etmektedir (Karpat, 2017a, s.93). Osmanlı sanayileşmiş ülkelerden üretilen mallara karşılık hammadde satan, hızla batı için bir pazar durumuna gelen, esnaf ve zanaatkârları ortadan kalkan bir ülke durumununa gelmiş; bu dönem sonrasında yabancı sermaye Osmanlı sınırlarında üretim yapmaya başlamış ve zanaattan, tarımdan, kopan kişiler burada iş gücü haline gelmiştir (Karpat, 2017a, s.93; Kazgan, 2017,s.13). Bu durum Modern Dünya-Sistemleri Kuramı doğrultusunda değerlendirildiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl bir çevre ülke konumuna geldiğini net olarak göstermektedir.

Tanzimat Fermanıyla başlayan yenileşme hareketlerini kapsayan dönemde merkezi otoriteyi korumak adına Müslümanların aralarında bir birliktelik

kurabilmelerinin engellenmesi buna karşı ise öteki dini ve etnik gurupların bir birlik halinde bir araya gelmeleri ekonomik anlamda güçlenmeleri ve farklı kimlikler kazanmalarına yol açmış, bu durum toplumsal yapıyla ilgili önemli değişimi beraberinde getirmiştir (Karpat, 2017a, s.93). Kapitülasyonlarla başlayan bu süreçte gerçekleştirilmeye çalışılan her türlü yenilik, değişim ve dönüşüm hareketleri, merkezi otoritenin güçlenmesini amaçlayan adımlar olmakta tam tersi durumlardaysa direnç geliştirilmekteydi (Pamuk, 2018b, s.60-61). Osmanlı Devleti tarihindeki ıslahat hareketlerinin yapısı değerlendirildiğinde Batının talepleri sonucu, batının menfaatine yönelik olduğu görülmektedir (Akşit,1966, s.44).

Osmanlı İmparatorluğun'da 18. Yüzyılda gerçekleşen temel bazı yenilikler Avrupa Devletleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasında eşitsiz bir yapı kurmakta, sürecin başında kapütülasyonlar, öteki devletlere Sarayın çıkarları doğrultusunda tek taraflı verilip alınabiliyorken sürecin devamında Osmanlı İmparatorluğu devletler arası sisteme dahil olarak, iki taraflı ve müzakeresiz anlaşmalar yapmak mecburiyetinde kalmıştır (Keyder, 2017, s.31). Böylece ticaretin yerinin olmadığı fetih düşüncesinin hakim olduğu Osmanlı Devletinde ilk olarak kapitülasyonları, lütuf şeklinde verilmiş, pazarın kapitalizmin eline geçmesiyle de durum tam tersi bir hal almıştır (Akşit, 1966, s.43). Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupalılaşmaya yönelik direncin olduğu kadar bu süreci destekleyen bazı kesimlerin kendileri için edindikleri yararlar oldukça etkileyici ve önemlidir (Quataert, 2017, s.22). Osmanlı devletindeki her bir köşeye Batıda üretilen malların ulaşabilmesi için gümrüklerde değişime gidilmiş, teknolojik açıdan batı kadar donatılmamış yerli endüstri ya hammadde ihracatçısı olmuş ya da ortadan kalkmıştır böylece on sekizinci yüzyıl sonrası Osmanlı İmparatorluğunda hızlı bir biçimde toplumsal kuruluşlarda batının yararına değişimin gerçekleştirilmesi sağlanmış ve pazar haline gelinmiştir (Akşit, 1966, s.43). Avrupa Ülkeleri Osmanlı Devlet bütünlüğü için tehdit edici, kendilerine yönelikse önemli ayrıcalıklar sağlayıcı yaklaşımlarda bulunmuş, örneğin kendi ülke pasaportu sahibi kişileri koruyan anlaşmalar yapılmış böylece arada ciddi bir toplumsal uçurum meydana gelmiş, sonradan oluşturulan milli kimliklerle parçalanmaya zemin hazırlanmış, ticaretin Müslümanlar tarafından yapılması imkansız hale getirilmiştir (Keyder, 2017, s.32-34). Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısında, kentsel ve kırsal yaşam tarzları üzerindeki Batı ekonomisinin etkisi, Avrupa şirketlerinin ticaret, tarım, madencilik ve

ulaşım faaliyetlerinde bulunmasıyla gerçekleştirilmiş, bu faaliyetler Dünya ekonomisiyle Osmanlı ekonomisinin bütünleşmesini sağlayan önemli bağlar olarak değerlendirilmiştir (Quataert, 2017, s.22).

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat ile liberal ekonomiye geçiş için hukuki dayanak sağlamış, sivil topluma geçişle ilgili önemli bir adım atılmıştır (Karakışla, 1998, s.27). Brokrası'nin, Osmanlı İmparatorluğunda hakim sınıf olması onun sömürü olmadan periferileşmesini sağlayan önemli bir etmen olurken bir diğer etmen ise güçlü politik gelenekleri bünyesinde barındırması olmuştur (Keyder, 2017,s .50).

Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda ticari etkinlikleri artarken, devletin başta Anadolu olmak üzere ekonomisi tarımsal özellik göstermekte ve bunun sonucunda da Anadolu'nun gelişim hızı düşük olduğu için dünya ekonomisine eklemlenme eksik kalmaktadır (Quataert, 2017, s.29-30). Osmanlı İmparatorluğu'nda tarımın ticarileşmesi, ulaşımın gelişmesi, dünya ekonomisine dahil olma açısından önemli işlevlere sahiptir (Quataert, 2017, s.30). Yabancı yatırımcılar aracılığıyla geliştirilen limanlarla ve demir yolu hatlarıyla eklemlenme süreci hız kazanmıştır (Quataert, 2017, s.31). Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancıların mülk edinmelerine ilişkin sınırlılıkların kaldırılarak, kolaylaştırılmasıyla ülkedeki ulaşım, madencilik ve tarım faaliyetleri dünya ekonomisine dahil olmuştur (Quataert, 2017, s.31).

Tarımsal yapıya baktığımızda toprak mülkiyetinin mevcut olmaması ve etnik olarak değişik niteliklere sahip burjuvazinin mevcudiyetini yitirmesi olarak iki koşulla Türk politik yaşamının açıklanması gerçekleştirilebilir (Keyder, 2017,s.10). Gücünü devletteki statüsünden alan bürokrasiye karşı otonom bir özelliği olan toprak sahibi sınıfın görülmesi mümkün olmamış, bununla birlikte yeni ortaya çıkmakta olan burjuvazi ile bürokrasi arasında yarışın başlaması tarımsal yapının özelliğinden kaynaklanmaktadır (Keyder, 2017, s.10). On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğun'da genel kanı ticaret Gayri Müslimlere has işlerdir (Keyder, 2017, s.31). Değişik etnik gruplara ait olan burjuvazinin çok büyük kısmının ülkeden çıkmasıyla burjuvazi, ideolojik, politik ve ekonomik çıkarlarını yitirmesiyle bürokrasinin etkinliğini korumasını sağlayarak iktisadi ve sosyal dönüşümler geliştirip, kontrol etmesini olanaklı kılmıştır (Keyder, 2017, s.11).

Osmanlı on dokuzuncu yüzyılda borçlanma, ticaret ve yatırımlar yoluyla kapitalis ekonomik sistemle bütünleşme çabası içerisindedir (Oktik, 2016, s.10). Ancak bu süreç Batıdakine benzer sanayileşme ve devamında proleterleşmeyle sonuçmlanmamış, küçük köylülük ve brokrasi ilişkisiyle sınırlı kaldığı gibi sanayi ürünleri ve ticaretle batıya bağımlı bir duruma gelmiştir (Keyder, 2017, s.17; Oktik, 2016, s.10).

Dünya sistemleri analizi perspektifinde On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve iktisadi yapısının değerlendirmesini, Quataert'ın, dört gruplamada incelediğini görmekteyiz, birinci aşamada 1826 yılına kadar korumacı politikaların benimsendiğini, ikinci aşamada, 1860 a kadar ki dönemdir ve içerisinde Tanzimat Fermanı'nın ilanını barındırır, bu safhada pazarların dışa açıldığını, serbest piyasa ekonomisinin benimsenmeye başlandığını, sonrasındaki dönemlerde ise (1867-1874 ve sonrası) bu duruma karşı bazı çabalar ve oluşumların olduğu ifade edilmektedir (Quataert, 2017, s.888).

Lewis'e göre, Tanzimat Fermanıyla, yabancıların, toprak sahibi olabilmeleriyle ilgili önlerindeki engellerin kalkması sağlanmış, kamusal alanda denetim sahibi olma yetkilerini kazanmaları sayesinde ülke, dış müdahalelere karşı savunmasız bırakılmış ve sonuç olarak var olan merkezi zorbalığa ayrıca sömürü dahil olmuştur (Lewis, 2010, s.234). Bu süreci eleştiren "Yeni Osmanlılar" adında 1860'larda bir muhalefet gurubu olmuştur. Muhalefete göre, bu dönemde gerçekleştirilen tarıma yönelik politikalarda, ticaret anlaşmalarında Osmanlının kendi çıkarlarına ters düştüğü ve Tanzimatçıların demokratik ve hürriyetçi yaklaşımların özünü anlamadan hareket ettikleri görülmüştür (Mardin , 2018, s. 12-13). Osmanlı, Fransa, İngiltere ile 1838-39 da imzaladığı ticaret anlaşmalarıyla açık pazar durumuna gelmiş, Tanzimat Fermanıyla ise hukuki anlamda kamuda düzenlemelere gitmiş ve küreselleşme sürecine dahil olarak dünya sistemleri analizinde temel niteliklere haiz olan bir çevre ülke konumuna gelmiştir.

Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım ticarileşmiş, çiftlikler büyümüş, köylülerin toprak sahiplerine borçlanmalarıyla, topraklarını kaybetmeye, çalışan olmaya başlamışlardır. Var olan iltizam sistemi de güvenliklerini tehdit edilmekte ağır vergi yükünün altında ezilmelerine neden olmaktadır. Modern Dünya -Sistemleri Kuramına göre bu durum merkezin çevre üzerindeki ekonomik hakimiyetini artırmaktadır ve tarım

toplumu olan Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal yaşamı derinden etkilemektedir. Tarım sektörü bu politikalarla merkezin talepleri doğrultusunda şekillenmiş ülke merkeze ucuz hammadde satan, merkezden işlenmiş ürünleri alan çevre ülke konumuna gelmiştir (Kanbir, 2010).

Cumhuriyetin Kuruluşu, Devletçi Politikalar Döneminde değerlendirdiğimizde ise Mustafa Kemal Atatürk Meclisindeki bir konuşmasında, Osmanlı İmparatorluğunun emperyalist devletler tarafından sömürge haline geldiğini ifade etmektedir (Yücel, 2017,s.60). Cumhuriyetin kuruluşuyla ulus devlet kurmak ve bu devletin bağımsız olması hedeflenmektedir. Bu açıdan Osmanlı İmparatorluğundaki modernleşme hareketlerinden farklılık gösteren bu süreç toplumsal yapının yenilenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Benimsenen temel politika ise devletçiliktir. Avcıoğlu, 1923-1931'in liberal dönem, 1932-1945'in ise devletçilik dönemi olarak değerlendirilebileceğini ancak özellikle dünya buhranının olmasından dolayı liberal politikaların uygulanamamış ve devletin her alanda müdahaleci yaklaşım sergilemek durumunda kaldığını ifade etmektedir (Avcıoğlu, 2017, s. 308). Zor koşullarda kurulan Cumhuriyet'in, yönetici kadrosu kapitülasyonlara karşı oldukları için yabancı sermayeye tepkiliydiler. Bu şartlarda doğan devletçilik, öğreti değil, siyasete dönüşmektedir (Karpat, 2017b, s.174).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusun büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşadığı için tarıma öncelik verilmekteydi (Oktik, 2016, s.5). Bu süreçte tarımı geleneksel yöntemlerden uzaklaklaştırarak bilimsel yöntemler doğrultusunda yapmak adına tarım aletleri yaygılaştırıldı, örnek çiftlik uygulamalarıyla model olundu, ayrıca tütün, pamuk, arpa gibi sanayi ürünlerinin yaygınlaştırılması sağlandı (Oktik, 2016, s.5). Mustafa Kemal Atatürk, çağın gereklerine uygun ulus devlet yaratmayı ekonomik kalkınmayı da oluşturulacak ulusal sermaye sınıfıyla gerçekleştirmeyi hedeflemekteydi (Kongar, 2016, s. 610). Kongar'a göre, batıdakinin tersine, devlet eliyle toplumsal yapının kurulması sağlanacak ve ekonominin gelişmesi gerçekleşecekti (2016, s.611). Yaşanılan dünya buhranından dolayı uluslararası alandaki şartlarda devletçiliği zorunlu kılmakta olduğu hatta bu süreçte kapitalist devletlerin dahi milli ekonomik yaklaşımlarla iktisadi tedbirler alarak ekonomilerini kurtarmaya çalışmışlardır (Avcıoğlu,2017, s.309; Timur, 2018, s.134). Pamuk, devletçiliğin ve ithal ikameci politikaların 1930'ların dünyasında

desteklendiğini bu doğrultuda da merkezileşmiş bir ekonomi elde edildiğini ifade etmektedir (Pamuk, 2018b, s.198).

Ülkeyi yabancı sermayeden kurtarmak yerli sermayeyi devlet adına desteklemek amacı doğrultusunda, 1924 ve 1929 yılları arasında İş bankası, Eti Bank, Sümerbank kurulmuş, Türk denizlerinde sadece Türk gemilerinin ticaret yapacağı kabotaj kanunu kabul edilmiş, yabancılarda olan demir yolları devlet tarafından satın alınmıştır. Bu süreçte devlet tarım, ormancılık, madencilik, sanayi, tekstil, gıda gibi her alanda yer almaktadır (Karpat,2017b, s.175). Tüm bu politikaların dünya sistemleri analizi kapsamında yer alan merkezin sömürdüğü, pazar olma durumunda olan çevre bölge olmama çabaları olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Ulus devleti anlayışı, din devleti anlayışını geride bırakarak toplumsal yapıyı düzenleyecek temel reformlar yönetim, eğitim, iktisat, kültür, sosyal yaşam alanlarında uygulanmıştır. Cumhuriyeti Tanzimat ve Meşrutiyet gibi yenilenme hareketlerinin olduğu dönemlerden ayıran temel niteliği İslam-Osmanlı anlayışının yerini ulusun egemenliğine bırakmasıdır (Berkes, 2018, s. 522). Atatürk'e göre çağdaş dünyada bağımsız bir şekilde var olabilmenin temel koşulu geleneksel bağlılıklardan koparak, bilimin ışığında toplumsal ve ekonomik açıdan ilerlemektir (Berkes, 2018, s. 524). Ulusal bir kimliğin yaratılması bu süreçte oldukça önemliydi. Bu amaç doğrultusunda saltanatın kaldırılması, laikliğin benimsenmesi, hukuk sisteminin değiştirilmesi, eğitim sisteminin düzenlenmesi (latin alfabesine geçilmesi, eğitimin devlet tarafından sunulması gibi), tarikatların yasaklanması, miladi takvimin kullanılmaya başlanması, özellikle etnik gurupları ayrıştıran, niteleyen farklı giyim tarzlarının ortadan kaldırılması amacıyla kılık kıyafet kanunun çıkarılması atılmış önemli adımlardır. Tüm bu politikaların özünde toplumsal bir bütünleşme çabası yer almaktadır. Bu yanıyla Cumhuriyetin kuruluş yıllarını dünya sistemlerinde yer alan farklılıkların pekiştirilmesi yaklaşımıyla zıt bir durum sergilediği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan Dünya buhranının olduğu yıla kadar tarımsal üretimde görülen düzelmeyle dünya ekonomisiyle kopma haddine gelen bağlar yeniden kurulmaya başlayarak pazara yönelik tarımın gerçekleştirilmesi anlayışı belirginleşti (Keyder, 1982, s.69). Cumhuriyet döneminde 1930'lardaki Buhran'la yeni ekonomik atılıma ara verilmiş, bürokratik denetim merkezileşmiştir (Keyder, 2017, s.11-12).

1940'larda nüfusun önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşayan küçük çiftçilerden oluşmaktaydı ve çiftçilerin yaşamlarının her alanında herhangi bir iyileşme gerşekleşmediği gibi ikinci dünya savaşıyla birlikte sanayi ürünlerinin fiyatı ve vergiler artarken tarım ürünlerinin fiyatlarında değişiklik gerçekleşmemiş ve köylülerin çoğunluğu yoksullaşmaştır (Oktik, 2016, s.5).

1950 Liberalizme geçiş dönemini bakacak olursak, 2. Dünya Savaşı ardından, Dünya ve Türkiye, önemli dönüşümlere tanık olmuştur. Hershlag, bu süreci şöyle ifade etmiştir: "…iç memnuniyetsizlik ve dış yardım umutları, Türkiye'nin ekonomik düzenini Batı'ya, daha liberal ilkelere uydurmak isteyen bir ekonomik ve siyasal akım yaratmıştır" (Hershlag'dan akt. Kongar, 2016, s.357). Özellikle ağır vergiler ve tek parti iktidarı gibi konular, CHP içerisinde oluşan muhalefet tarafından eleştirilmekte, sonrasında ise bu muhalifler demokrat partiyi kurmuşlardır (Pamuk, 2018b, s.225). Yeni ekonomik güçleri ve toplumsal güçleri içinde barındıran Demokrat Parti, gelişen Türk burjuvazisinin temsil etmektedir (Kongar, 2016, s. 357).

1950'lere kadar benimsenen demir yollarının yaygınlaştırılmasına ilişkin ulaşımla ilgili politikaların yerini artık karayolları almıştır (Pamuk, 2018b,s.230). Böylece özel sermaye desteklenmiş çünkü demir yolları devlet yönetiminde iken karayolları özel girişimciler tarafından gerçekleştirilmiştir (Tekeli ve İlkin'den akt. Pamuk, 2018b, s.230). Ulaşımdaki bu dönüşümle birlikte ülkenin, otomotiv ve benzin pazarı haline gelmesi kaçınılmazdır. Pamuk'a göre 1950'li yılların önemli politikalarından biri de kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirme çabasının olduğu ancak özel sektörden talep gelmediği için bu gerçekleştirilemediğidir (2018b, s.226). Kongar, hızlı liberalleşme dönemi olarak değerlendirilebilecek bu dönemin ekonomik açıdan en belirgin tutumu planlamaya karşı bir duruşunun olması olduğunu ifade etmektedir (2016, s.359). Bu dönemde gerçekleştirilen ekonomik politikalarla başarıya ulaşılamaması, sosyal ve siyasal tedirginlikleri beraber getirmiş, siyasal baskı artmış, 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri eylem gerçekleştirilmiştir (Kongar, 2016, s. 359).

Demokrat partinin iktidarda olmasıyla ekonomide köklü değişimler yapılmış ve dönüm noktası olarak değerlendirilen bir dönem olarak tanımlanmıştır (Pamuk, 2018b, s.225). Bu dönemde gerçekleştirilen politikaların başında ithalatın serbestleştirilmesi gelmektedir. ABD'den alınan Marshall yardımlarıyla iktisadi politikalarda önemli

dönüşümler görülmektedir. Bu doğrultuda tarıma dayalı büyüme amacıyla devlete ait topraklar topraksız köylülere dağıtılmış ancak büyük topraklara dokunulmamış ki bu toprak sahiplerinden birkaç isim iktidardaki partide yer almakta ve bu uygulamaya karşı durmaktaydı ayrıca traktörlerin sayısı arttırılmış ve hava koşullarının da olumlu olmasıyla tarımsal ürünlerde artış sağlanmıştır (Pamuk, 2018b, s.229). Bu dönemde ülke nüfusunun büyük bir oranının kırsal kesimde yaşıyor olmasından dolayı bu durum ülke genelinde olumlu karşılandı. Keyder, Doğu ve Güneydoğu Anadolu dışında 1950'ler boyunca Türk tarımında küçük meta üretiminin sağlamlaştırılması tezini sunarken, Akşit, 1960'ların ve 1970'lerin ilk yarısının, küçük meta üretiminin sağlamlaştırılması ve toprak ağası sermayesinin yenilgisi için 1950'ler kadar önemli olduğuna savunmaktadır (Akşit, 1993, s.200).

Şehirleşme, sanayileşme 1950'lerde gerçekleşti arıca teknik aletlerin ve traktörlerin tarıma girmesiyle de yapısal değişime olanak sağlanmış oldu (Kıray, 1998b, s.9). Özellikle tarımda makineleşme ani gerçekleşmiş, bu süreç 1947 yılına rastlamakta ve bu dönem Truman Doktirin ve Marshall Yardımı kapsamında kısa sürede çok sayıda traktör ithalatıyla gerçekleşmesiyle tarımdaki insan gücünün yerini makinalar almış ve ortakçılar, kiracılar tarımsal işçi statüsüne dönüşmüştür (Kıray, 2007, s.69). Kırsal kesimde meydana gelen dönüşüm Türkiye'nin toplum yapısındaki değişimin temelini oluşturmaktadır öyle ki 1950'li yıllarda tarımın makineleşmesiyle köydeki çözülme gerçekleşmiş, köylerdeki nüfus kente geçerek göçe yol açmış ve kent yaşantısı üzerinde de önemli değişimlere neden olmuştur (Kıray,1999a, s.333; Akşit,1966, s.25). 1950'lerde keskin bir dönüşümle benimsenen liberalizm, 1980'li yıllara gelindiğinde hız kazanmaktadır. 1980'li yıllarda 1970'li yıllarda benimsenen, ekonomide devlet müdahalesini ve dış ticaret yasaklarını kesinlikle reddeden, serbest piyasanın ulusal ve küresel ölçekte sağlanması gerektiğini savunan neoliberal iktisat politikaları benimsenmiştir (Yıldırım, 2016, s. 90). Bu dönemin önemli politikalarını genel hatlarıyla değerlendirdiğimizde, ithalat serbest hale gelmiş, faizler serbest hale gelmiş, tekeller kaldırılarak, sermaye piyasası, İMKB, İnter Bank kurulmuştur (Yıldırım, 2016, s.94). Kongar'a göre ise bu dönemde, serbest piyasa ekonomisi adı altında ekonomiye önemli müdahalelerde bulunulmakta bu doğrultuda da rüşvet ve adam kayırma sürecin bir parçasına dönüşmekte, temelde yapılmak istenen dönüşüm ise *"devleti ekonomiden çekerek, ekonomiye uluslararası güçlere terk etmek*"tir (2016, s.415).

Neoliberal politikaların en etkili ve hızlı gerçekleştirildiği dönemse 2002'den sonradır. Bu döneminde kamu iktisadi teşebbüsleri özelleştirilerek serbest piyasa ekonomisinin temel prensibinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Uygulanması hedeflenen ekonomik programının ismi "Güçlü Ekonomiye Geçiştir". Bu dönemde iç-dış borçlar büyük boyutlara ulaştığı için ekonomide ve sanayileşmede herhangi model oluşturulamamış (Yücel, 2017, s.410-411).

Tarımda uygulanan politikalar oldukça önemli tarım alanlarının işlenmez hale gelmesine neden olmuş, tek gelir kaynağı toprak olan köylü için göç kaçınılmaz hale gelmiştir (Günaydın, 2010, s.300). Tarımda girdi fiyatalarının artmasının yanında ürün fiyatlarının yükseltilmemesi kırsal yoksulluğu artmasına yol açmakta ve çiftçinin tarımdan koparak kente göç etmesine neden olmaktadır. (Turmuş, 2021, s.321). Özellikle tarımın kamusal desteğe ihtiyaç duyduğu az gelişmiş ülkelerde, neoliberal politikaların tarımsal destekleri güçsüzleştirme ve ortadan kaldırma yaklaşımı sonucunda kırsal yoksulluk şiddetli hale gelmektedir (Öztornacı, Veziroğlu, 2012, s.295). Tarımdan elde edilen gelirler sanayiden elde edilen gelirler gibi süreklilik gösermediği için ekonomileri tarıma dayalı ülkelerde tarımı kalkındırmaya yönelik politikalar geliştirilmedikçe yoksulluk önemli bir sorun olarak devam edecektir (Kazgan, 1984, s.40).

Türkiye'de büyük toprak mülkiyetine sahip çiftçi üretimi, küçük toprakta pazar için üretim, yine küçük toprakta geçim için üretim olmak üzere üç çeşit tarımsal üretim mevcuttur ve bu farklılaşma gelir eşitsizliklerinin yaşanmasına yol açmaktadır (Öztürk, 2008, s.621). Öncelikli olarak İMF ve Dünya Bankası'nın tarıma yönelik uygulamaları üreticiyi desteklemenin ötesinde egemen gücün denetimini desteklemiş, sonrasında küçük üreticinin topraksızlaşmasını, yoksullaşmasını sağlayarak tarımla uğraşan nüfusun kente yönelmesine neden olmuş ve kırsal nüfusun azalması gerçekleşmiştir (Öztornacı,Veziroğlu, 2012, s.295). Gelir elde edemeyen köylü yoksullukla mücadelesini ya kente göç ederek ya da köyde kalarak sürdürmektedir. Yeterince gelir elde edemeyen yoksullaşan köylü emeğini göçle kentlerde hizmet ve sanayi sektöründa ucuz iş gücü olarak kullanmak zorunda kalmaktadır (Öztürk, 2008, s.622). Türkiye'de kırsal yoksulluğun önemli boyutta olduğu özellikle sigortasız ve asgari ücretin altında çalışan tarım işçileri özelinde değerlendirildiğinde de görülmektedir (Öztürk, 2008, s.622). Tüm bu değişimler doğrultusunda hazırlanan tarım politikalarıyla yetiştirilen

ürünlerin farklılaştığı, kotalı ürünlerin arttığı, desteklerin azaldığı ve üretimin her aşamasında dışa bağımlı hale gelindiği görülmekte bu durum da kırsal alanda yeterli gelirin edilememesi nedeniyle yoksulluğa yol açmaktadır.

Ülkeler özelinde değerlendirilmeden gerçekleştirilen neoliberal politikalarla az gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim olumsuz etkilenmekte hatta durmakta, bunun sonucunda temel ürünlerde merkez ülkelere bağımlı olunacağı gibi merkez için uygun bir pazar durumuna düşülmektedir (Öztornacı, Veziroğlu, 2012, s.295).

1.3.Yoksulluk

Yoksulluk insanlık tarihine baktığımızda tüm zaman ve coğrafyalarda var olduğunu gördüğümüz dinamik bir olgudur. Yoksulluk, uluslararası boyutta da varlık gösteren evrensel bir sorundur.

Yoksulluğun literatürde herkesçe benimsenmiş, üzerinde hemfikir olunan objektif bir tanımlamasının zor olmasıyla, yoksulluk TÜSİAD tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: toplumun azami yaşam düzeyinin altında kalınması durumu (2000, s.95). Yaşamın olanaklarına ulaşamamayı, nitelikli yaşam sağlayan olanaklardan yoksun kalmak olarak değerlendirilir (Aktan, Vural, 2002, s.1-2). Nedenleri ve sonuçları itibariyle yoksulluk çok boyutludur. Ancak yoksulluk olgusunun temelinde gelir eşitsizliğinin varlığı evrensel bir sebep olarak kabul edilmektedir (DPT, 2001, s.103). Oktik'e göre yoksulluk yetersiz gelir, insan onuruna yakışır şekilde temel ihtiyaçlardan yararlanamama olarak nitelendirilmektedir (2008, s.25).

Yoksulluğun kavram olarak kesin bir tanımının olmamasıyla birlikte, yoksulluk bireylerin bakış açılarını belirleyen kültürel özellikler, sosyal özellikler açısından da farklılaşmaktadır. Yoksulluk, türleri açısından objektif-subjektif, mutlak-göreli, geçici-kronik, insani-gelir, kırsal-kentsel yoksulluk şeklinde çeşitlilik göstermekte ve bu sınıflandırmalar doğrultusunda incelenmektedir.

Objektif yoksulluk, yoksulluğun sebeplerini, çözümüne ilişkin yapılacaklar hakkında belirlenen somut kriterlerden oluşan kurallar bütününü kapsamaktadır (Aktan ve Vural, 2002, s.6). Öznel yoksulluk şeklinde de ifade edilebilen sübjektif yoksullukta ise bireysel değerlendirmelere bakılmaktadır. Sübjektif yoksulluk kavramıyla yoksulluğa dair karşılaştırma ve düzenlemenin yapılması olası kabul edilmemektedir.

Öznel yoksullukta kişisel değerlendirmeler söz konusuyken objektif yoksullukta gereksinimlerin ve kriterlerin uzmanlar tarafından belirlendiği görülmektedir.

Göreli yoksulluk ise bireylerin ihtiyaçlarının karşılanma derecesi diğer bireylerin tüketim alışkanlıkları ve gelirleri doğrultusunda karşılaştırılarak belirlenmektedir. Göreli yoksullukta birey, temel ihtiyaçlarını giderebilecek maddi güce sahip iken insanlığa yakışır biçimde yaşamını sürdürememektedir (Şenses, 2006, s.90). Yoksulluk eşitsizlik temelinde değerlendirildiğinde ise göreli yoksulluk kavramıyla her toplumunda sürekli olarak yoksulluğun var olacağı kaçınılmaz bir gerçektir (Şenses, 2006, s.92). Göreli yoksulluğun belirleyeni ötekinin durumudur. Göreli yoksulluğa göre kişi, refah seviyesi düşük olduğu için toplumsal katılımı sağlayamamakta, bireysel kaynakların yetersizliği yoksulluğun önemli belirleyenleri olarak değerlendirilebilmektedir.

Mutlak Yoksulluk, insanların ihtiyaçlarının temelinde yer alan gıda gereksiniminin karşılanamaması olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk kavramı sadece gıda ihtiyacına odaklandığı için evrensellikten uzak, dar bir yaklaşım olarak değerlendirilerek eleştirilmektedir.

Gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk kavramlarını değerlendirdiğimizde ise gelir yoksulluğunun tanımlanarak tespit edilmesindeki en temel kriterin yeterli gelir kavramı olduğu görülmektedir. Gelir yoksulluğunda kabul edilen yeterli gelirin en az yaşam şartlarına ulaşmak için sahip olunan ekonomik gücü açıklamaktadır (Aktan, Vural, 2002, s.7). Bu kavram topluma, zamana ve mekana göre değişebilecek göreli bir kabule ve tanımlamaya dayanır. Yeterli gelirin belirleyenleri ülkenin gelişmişlik seviyesi, sosyo ekonomik düzeyi gibi belirleyenlerle oluşmaktadır. Bu doğrultuda yeterli gelirin belirlenmesinde karşılaştırma yapmak sağlıksızdır.

Gelir yoksulluğuna oranla insani yoksulluğun tanımlaması beslenme, sağlık, eğitimli istihdam olanaklarını dikkate aldığı için çok daha kapsayıcı olarak değerlendirilmektedir. İnsani yoksulluk, bireylerin beslenme, sağlık, eğitim, özgürlük ve iş imkanlarından yoksun olma halidir (Kaya, 2011, s.38). Bu doğrultuda insani yoksulluk endeksiyle, eğitim, tüm kaynaklara erişim ömür süresi gibi verilerle ülkelerin kıyaslanması mümkün olmaktadır.

İnsani yoksulluk kavramıyla yoksulluğun sebep ve sonuçlarının çok boyutlu olduğu gerçeği kabul edilmektedir. İnsani yoksulluk kavramı birleşmiş milletlerce benimsenen bireylerin ekonomik imkanlarının yanı sıra sosyal, siyasal ve kültürel imkanlarının da olması gerektiğini savunur (Kaya, 2011, s.37).

Nöbetleşe yoksulluk kavramında ise kentteki yoksul kişiler hemşerilik veya başka eşit olmayan ilişkiler nedeniyle işgal sonucu edindikleri ev veya arazilerini kırdan kente göçle gelen yeni yoksullara satması veya kiraya vermesi böylece süreç içinde yoksulluklarını devretmeleri kendilerinin ise yoksulluktan kurtulmalarını ifade etmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s.79).

Kronik ve geçici yoksulluğa baktığımızda, kronik yoksullukta yoksulluğun kalıcılığına vurgu yapılanmakta, bu durumda yoksulluk hali yaşam boyunca sürmekte hatta kendilerinden sonraki kuşaklarına devredilmektedir (Zülfikar, 2010, s.8). Geçici yoksulluk ise doğal afetler, ekonomik krizler benzeri sebeplerle sosyal, ekonomik koşullardaki değişimlerin, kişilerin refah seviyelerinde düşüşlerle oluşan dönemler olarak da nitelendirilmektedir (Kaya, 2011, s.40).

Yoksullukla ilgili tüm bu kavramların tanımlarından da anlaşılacağı gibi yoksulluk olgusunun dinamik olduğu görülmektedir. Şenses'e göre yoksulluğun sebepleri toplumdan topluma değişiklik göstermektedir (2006, s.146). Oktik, tek kutuplu sistemde ulus devlet anlayışının aşınmakta olduğunu, yoksulluğun devlet aracılığıyla değil ulus aşırı şirketler aracılığıyla gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (2008, s.51-52).

Brandshaw'a göre yoksulluk kuramları ekonomik, bireysel, siyasal, coğrafi, kültürel birikimli ve dönemsel olarak sınıflandırılmaktadır (Brandshaw'dan Akt.Oktik, 2008, s.52). Bireysel kuramlarda yoksulluğun nedeni olarak bireysel yetersizlik ve tembellik görülürken, kültürel kuramlarda genel kabul gören üretken değerleri değil de tam tersini kabul eden alt guruplar olarak görülmektedir, siyasal ve ekonomik yapıyı temel alan yoksulluk kuramlarındaki yoksulluk nedenlerine baktığımızda ise barınma, güvenlik, eğitim, sağlık gibi olanaklara ulaşamama, yoksulluğu coğrafi konuma bağlayan yoksulluk kuramlarında temel neden toplumsal olanakların veya olanaksızlıkların farklı alanlarda bulunması, birikimli ve dönemsel yoksulluk kuramlarında ise yoksulluğun nedeni bireysel ve toplumsal yoksulluk nedenlerinin

birbirinin içine geçmiş olması olarak gösterilmektedir (Brandshaw'dan Akt. Oktik, 2008, s. 53).

1.3.1. Kırsal yoksulluk

Ağırlıklı olarak kırsal yoksulluk tarımda ve hayvancılıkta ortaya çıkmaktadır (Eastwood, Lipton, 2001, s.3). Öztürk, dünya genelinde kırsal yoksulluğun gelişmesini tamamlamamış ülkelerdeki küçük toprak sahiplerinde, topraksız köylülerde ve tarım işçilerinde görüldüğüne dikkat çekmektedir (2008b, s.611). Kırsal yoksulluğun nedenlerine bakıldığında ekonomik ve sosyal politikalardan kırsal bölgelerin ihmal edilmesi, siyasi istikrarsızlıklar, kötü yönetim nedeniyle gerekli denetim ve düzenlemelerin yapılamaması, geçimlik tarımla uğraşan küçük toprak sahipleriyle büyük topraklara hakım olanların aynı bölgede aynı anda bulunmaları, gelirde eşitsizliğe yol açması şeklinde sıralanması mümkündür (Öztürk, 2008a, s.274-275). Siyasi istikrarsızlıklarla, yetersiz düzenleme ve denetimlerle kırsal kesim sosyal ve ekonomik anlamda savunmasız kaldığı için kentsel yoksulluğun başat nedenlerinden biri olan kente göçü kaçınılmaz kılmaktadır. Bu doğrultuda kentsel yoksulluğun nedenlerine baktığımızda ise barınma, sosyal güvenlik, gelir ve alt yapı hizmetlerindeki yetersizliğin dışında yoksul bireylerin kendilerini savunmada ve taleplerini dile getirmedeki güçsüzlüğünün etkili olduğu görülmektedir (Dinçoflaz, 2009, s.35).

Wallerstein'e göre insanlık açısından en önemli dönüm noktası tarım devrimidir (Wallerstein,2015a, s.25). Öztürk, Dünya'da gerçekleştirilen tarımın önemli oranının "köylü tarımı" olduğu, iki ana grupta değerlendirilen bu tarımsal faaliyetlerin birincisinin, gelişmiş tohum, ilaçlama ve gübreleme yapabilen grup iken ikinci grubun teknolojik gelişmeden uzak kalmış mekanizasyondan dışlanmış grup olarak nitelendirmekte ve birinci grubun üretiminde ikinci gruptan daha karlı olduğuna dikkat çekmektedir (2008b, s.612). Bu ayrımla hem dünya hem ülkeler özelinde tarımda eşitsizlik görülmekte ve gün geçtikte boyutları büyümekte, kırsal yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2008b, s.612). Tarımsal üretim ilk önce ihtiyacı karşılamaya yöneliktir ancak günümüze yaklaştıkça kapitalizmle birlikte köy ekonomileri ihtiyacı karşılamanın ötesinde pazara odaklanmaktadır (Wallerstein, 2015a, s.43).

Kapitalizmle tarımsal yöntemlerin gelişmesi sağlanmış, merkez için tarım, önemli sermaye birikiminin sağlanbileceği, sanayiye hammadde sunulacağı sektör

haline gelmiştir (Wallerstein, 2015a, s.55-79). Tarım az gelişmiş ülkelerin temel ekonomik faaliyeti olduğu kadar en önemli istihdam alanıdır. Bu nedenle tarım ve yoksulluğun bağlantısı da açıkça görülebilmektedir (Öztürk, 2008b, s.613). Kapitalizmle birlikte şehirlerin büyümesiyle tarımsal üretimde geçimini sağlamaya çalışan köylülere farklı iş olanaklarının sunulması gerçekleşmiş ve toprakla olan ilişkilerde değişimler görülmeye başlanmıştır (Wallerstein,2015a, s.45).

Kırsal kesim sistem içinde merkeze hammadde sağlayacak, ucuz iş gücünden yararlanılacak ve merkezin mamül mallarını satacak pazar açısından önemlidir (Wallerstein,2015a, s.118-121). Dünya Ticaret Örgütü tarafından tarımsal faaliyetlere yönelik alınan kararlar, ürünlerin üretilmesi pazarlanması konusunda merkezin lehine olmuştur. Bu nedenle merkezdeki çiftçilerin kazançları artarken az gelişmiş ülkeler olarak tanımlanan çevre ülkelerdeki çiftçilerin aleyhine olmuş ve kırsal yoksulluğu derinleştirmiştir. Bu kararlar doğrultusunda tarım alanlarını bırakıp kente göç eden çiftçiler olduğu kadar kimi çiftçiler de uluslararası tarım şirketlerince denetlenen pazarda tarım işçisi olmak durumunda kalmıştır (Öztürk, 2008b, s.613). Çevre ve merkez arasında iş bölümünün ve bağımlılığın oluşmasını sağlayan tarım, sistemde etkili yere sahiptir (Wallerstein,2015a, s.152-169).

Merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerinde var olan egemenlikleri, bütünlüklerini bozarken, gelişmelerine engel olmakta bunun neticesinde de çevre merkezin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmektedir (Solmaz, 2008,133; Başkaya, 2004,85). Merkez için önemli olan hammaddeler, endüstride kullanılmak için tarımsal üretimle üretilen ürünlerin üretim süreci, kapitalist ekonomik sistemce belirginleştirilmiştir (Wallerstein, 2015a, s.170-354). Merkez ve çevre arasında gerçekleşen ticaretin eşitler arasında olmaması merkezin lehine gerçekleşmesi kapitalist ekonomik sitemin az gelişmiş çevre ülkelerde yoksulluğu destekler boyutta olduğunu göstermektedir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.287).

Kapitalist tarım, tarımın sanayileşmesi ve ticarileşmesi anlamına gelmekte ve büyük toprağa ihtiyaç duyduğu için sınıfların oluşmasına yol açmakta, yoksullukla karşılaşan küçük toprak sahipleri ya toprağını bırakarak büyük topraklarda veya kentte sanayide iş gücüne dönüşmektedir (Wallerstein,2015a, s.329-345). Kapitalizmle gelişen pazara yönelik üretim ve kar etme düşüncesiyle küreselleşen uluslararası tarım

şirketlerince ve büyük toprak sahiplerince özellikle az gelişmiş ülkelerde küçük tarım yapan çiftçiler hızla ortadan kaldırılmaktadır (Öztürk, 2008, s.611). Bu süreç dünyada neoliberal politikaların uygulanmasıyla şiddetlenerek artmakta, üretim ve tüketim süreçlerinin küreselleşmesiyle de küçük tarım işletmelerinin hayatta kalması olanaksız hale gelmekte, kırdan kente göç kaçınılmaz bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2008b, s.611). Kapitalist tarım küçük toprak sahipleri ve topraksız köylüler için kırsal yoksulluğa yol açmaktadır (Wallerstein,2015a, s.349). Özellikle no-liberal politikalarla birlikte kırsal alanda hem dünyada hem Türkiye'de toplumsal yapıyı dolaylı veya doğrudan etkileyen önemli değişimlerin gerçekleştiğine tanık olunmakta bu değişim ve dönüşümlerle kırsal alanda ekonomik ve sosyal açıdan önemli, olumsuz sonuçlar ortaya çıkmakta ve kırsal yoksulluk farklı boyutlarda kendini göstermektedir.

Dünyada birçok alanda değişimlere yol açan neo-liberal politikalarla kapitalizim yeni bir yüz elde etmiştir. İktisadi açıdan gelişmeyi sağlayacağı savıyla Dünya Bankası, UTÖ, İMF benzeri kuruluşlar tarafından neo-liberal politikaların uygulanmasıyla yerel yapı içerisinde mevcut olan üretime ve tüketime ilişkin süreçler küresel üretim içine dahil olmuş, tarımsal faaliyetlerin şekillenmesine yol açmıştır. Küreselleşme süreci içerisinde neo-liberal politikalarla şekillenen, dönüşen tarımsal faaliyetler ülkelerin yalnızca ekonomik yapısını etkilemekte kalmamış toplumsal yapısında da etkili değişimlere yol açmıştır. Toplumsal ilişkiler sermaye merkezli biçimlenirken bu durum, alt ve üst sınıfın çok daha belirgin hal almasına yol açmış, küresel açıdan çatışmayı arttırmış, toplumsal ilişkilere yeni bir biçim vermiştir. Yoksulluğun nedenini kapitalist sisteme bağlayan bağımlılık kuramına göre politik ve ekonomik üstünlüğünü kullanan merkez ülkeler çevredeki ülkelerin tüm kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları onları sömürdükleri için çevre ülkeler yoksullaşmaktadır (Kızılçelik, 2002, s.159). Kırsal alana yönelik neo-liberal politikalarla üretilebilecek ürün, üretilen ürünün pazarı, gelişmiş ülkelerin lehine kararlarla gerçekleştirilmiştir. Küresel boyutta gelirin dağılımı eşit olmayan bir form almış ve az gelişmiş ülkelerde kırsal yoksulluğun derinleşmesine neden olmuştur.

Türkiye'de liberal ekonmik politikalardan en fazla etkilenen tarım kesimi, ABD, Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi ülke ve kuruluşlarca belirlenen tarım politikalarıyla, tarımdaki korumacı yaklaşımlar ortadan kaldırılmıştır. Özelleştirmeler ve uluslararası anlaşmalarla özellikle topraksız nüfus, küçük işletmeye

sahip nüfus işsizlikle, sigortasız çalışmayla ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır (Öztürk, 2008b, s.629). Neo-liberal politikalarla küresel sermayenin egemenliğine giren Türkiye, tarımsal faaliyetlerin tümünde yabancı sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmekte, tüm tarımsal girdiler ithal edilmekte, küçük ölçekli tarım yapan kesim tarımdan yeterli geliri elde edemez hale gelmekte ve tarımdan uzaklaşarak geliri farklı faaliyetlerde edinme arayışına girmektedir (Öztürk, 2008b, s.613). Kırsal alanda gelire ulaşabilmek için büyük toprak sahibi olmak ve girdi maliyetlerinin az olması en temel koşul haline gelmektedir. Ayrıca son yirmi yıllık bir dönemde tarım alanlarının farklı amaçlarla kullanılması kırsal yaşamda tarımsal faaliyetten kopanların, toprağını elden çıkararak gelir elde etmek yoluna gidenlerin oranı artarken, tarımsal faaliyet içerisinde yeterli geliri edinemeyen köylülerin oranları da artmaktadır. Kırsal yoksulluğun temel belirleyenlerini neo-liberal politikalarla yeni bir küresel form alan kapitalizmin uluslararası kuruluşlar, şirketler tarafından tarımsal faaliyetlere müdahalede bulunulması olarak değerlendirmek mümkündür. Bu müdahalelerin büyük toprak sahiplerinin ve tarımsal endüstri yapan şirketlerin yararlarına olması Türkiye benzeri küçük ölçekli tarımın yoğunlukla yapıldığı ülkelerde tarımsal faaliyetlere sarsıcı darbe vurmuş, kırsal yoksulluğu şiddetlendirmiş, kırsal alandaki gelirin azalmasıyla birlikte kırsal nüfusun azalmasına da yol açmıştır (Öztornacı, Veziroğlu, 2012, s.295).

Merkez, çevre ve yarı çevre yalnızca dünyada değil birçok ülkede, bölgede görülebilmektedir. Sömüren güçlü, zengin, iken sömürülen güçsüzdür. Sömürenler merkezi, sömürülenler çevreyi temsil etmektedir. Bu doğrultuda merkez, üstünlükleriyle sürekli çevreyi denetlemekle birlikte kendisine bağımlı kılarak ve çevreyi merkezin istediği ürünleri üretmeye zorlayarak, çevrenin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak kırsal yoksulluk, köyde yaşanan gerçeklik olup tarımda da hayvancılıkta da görülmektedir. Tarımsal üretim için yetersiz toprağa sahip olanlar, toprak sahibi olmayan köylüler, basit yöntemlerle üretim yapmaya çalışan köylüler kırsal yoksulluk içerisinde yer alabilmektedir. Bu nedenle kırsal yoksullukla başa çıkmak bu koşullarda gittikçe güçleşmektedir.

1.4. Türkiye'de Kırsal Alana Yönelik Politikalar

Dünyada var olan ekonomi politikaları doğrultusunda Türkiye'deki tarım politikalarının şekillendiği görülmektedir. Türkiye'deki tarım politikaları, Cumhuriyetin ilk yılları olarak 1923 ve 1945, 1945 ve 1960 yılları arası dönemi, 1961 ve 1980 yılları

arasında var olan planlı ekonomik dönem ve son olarak 1980'li yıllarla başlayıp hızlanarak günümüze kadar gelen neoliberal politikaların yoğunlukta olduğu dönem şeklinde sınıflandırılarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen vergi düzenlemeleri nedeniyle tarımda kaynak oluşturulabilmiş, savaşın son bulmasıyla erkeklerin tarımda iş gücüne tekrar dönmesi tarımda gelişmeye neden olmuştur (Boratav, 1984, s.11). İzmir İktisat Kongresi de tarım açısından değerlendirildiğinde, tarıma yönelik kredilerin düzenlenmesi, aşar vergisi, hayvan hastalıklarıyla baş etme stratejileri geliştirilmesi, tarımın makineleşmesi, orman köylerinin ihtiyaçlarının tespiti, tarıma bilimi dahil etmek adına eğitimde yer alması ve tarımsal faaliyetler açısından eğitim görmüş kişilerin köylerde bulunmasının sağlanmasına yönelik kararları açısından oldukça önemlidir (Koç, 2018, s.155).

Genel olarak Cumhuriyetin ilk yılları tarım politikalarında devletin üzerinde olan tarım arazilerinin köylülere paylaştırılması yapılmış, tarımı bilimsel yöntemlerle gerçekleştirmek amacıyla daha sonrasında ziraat fakültelerine dönüşecek ziraat enstitüleri kurulmuş, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından köylüye kredi verilmiş, tarım satış kooperatifleriyle mahsulün pazarlanması desteklenmiş, İş Bankası, Ziraat Bankası ve Tekel İdaresi, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kurumlar aracılığıyla destekleme çalışmaları yapılmış, taban fiyatlar oluşturulmuştur (ZMO, 2021). 1929 Dünya ekonomik buhranı, Lozan Anlaşmasıyla birlikte gümrüklerin açılması, Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen liberal ekonomik yaklaşımların yerini ekonomide korumacı yaklaşımların var olduğu devletçiliğe bırakmıştır (Bakırcı, 2014, s.247).

1945 ve 1960 dönemindeki tarımsal politikalara baktığımızda ise 1945 yılında kanunlaştırılan toprak reformu görülmektedir. Ancak kırsal alanda bey, ağa benzeri yapılanmaların var olması, İkinci Dünya Savaşının çıkması ve Atatürk'ün ölümü nedeniyle toprak reformunun tam anlamıyla hayata geçirilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. 1938 ve çok partili sisteme geçişin gerçekleşeceği döneme kadar ekonomide devletçiliğin hâkim olduğu görülmekte, düşünsel fikri Atatürk döneminden kalan Köy Enstitülerinin kurulması, ikinci dünya savaşıyla ekonomide yaşanan zorluklarla mücadele etmek maksadıyla "Milli Koruma Kanunu" çıkarılmış, bu

kanunun her sahada olduğu gibi tarımda da etkisi görülmüş devlet çiftçiden ürünlerini düşük fiyata almış, "toprak mahsulleri vergisini" çıkarmıştır (Şener, 2004, s.77).

1945 ve 1960 yılları arasında Türkiye'deki tarım politikalarına bakıldığında, Marshall yardımlarıyla şekillendiği ve bu yardımlarla Türkiye'nin kapitalist sisteme dahil olduğu görülmektedir. Özellikle Demokrat Partiyle birlikte liberal politikalar uygulanmıştır (Keyder, 2004, s.163). Marshall yardımlarıyla çiftçiye verilen kredi miktarı artmış, tarımda makineleşme hız kazanmış, alt yapıya yönelik yatırımların artmasıyla ulaşım kolaylaşmış ve köylünün pazara yönelik üretim yapma potansiyeli artmıştır. Pazar için üretilen ürün miktarının 1955 yılında %33,5, 1960 yılında ise %46,7 olduğu görülmektedir (Yıldırım, 2016, s.158). Bu doğrultuda emeğin metalaşma sürecinin başladığını söylemek mümkündür.

Dış borcun artması ve yardımların azalmasıyla tekrar devletin kontrolcü politikalara yöneldiği görülmüştür. Devlet planlama teşkilatının kurulmasıyla 1960 ile 1980 yıllarına kadar beşer yıllık planlarla ekonomi düzenlenmeye çalışılmış, tarımsal politikalar olarak kooperatifçiliğin ve destekleme alımlarının ön planda olduğu, tarıma yönelik kurulan kamu iktisadi teşebbüslerin etkin varlıkları görülmektedir.

1980 yılıyla birlikte neo-liberal politikalar dönemi başlamış bu sürece 24 Ocak Kararları yön vermiştir. Neo-liberal politikalar devlet müdahalesini kabul etmezken ekonomideki düzelmelerin kendiliğinden olacağını savunmaktadır (Daldal, 2010, s.197). Neo-liberal politikalarla sermayenin dolaşım hızının artması, toplumsal yapı içerisinde değişimlerin olmasına yol açmıştır. Neo-liberal politikalarla şekillenen tarım politikalarında, tarımsal girdilerde ve tarım ürünlerinde ithalat artarken üretim azalmakta zaten azalan üründen de yeterli gelir elde edilememekte bu süreçle kırsal yoksulluğun şiddetlenerek artması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Tarımsal kredilerin faizlerinin arttırılması, destekleme kapsamında olan ürünlerin sayılarının azaltılması, taban fiyat verilmesinden vazgeçme eğiliminin artması, tarım alanına katkı sağlayan kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleşmesi doğrultusunda uygulamaların ağırlık göstermesi veya bu kuruluşların özelleştirilene kadar işlevselliklerinin azaltılmasıyla kamunun tarımdan uzaklaşmasının sağlanması, 1980 ve 2000 yılı genel tarım politikalarının belirleyenleri olarak değerlendirilebilir (Aysu, 2008, s.189).

Neoliberal politikaların tarım üzerindeki etkileri özelleştirmeyle, Dünya Ticaret Örgütünün tarımda sınırı belirlemesiyle, Gümrük Birliği anlaşmasıyla birlikte kapitalist dünyanın pazarı haline gelinmesiyle, DB ve İMF tarafından kırsal alana yönelik gerçekleştirilen politikalara yön verilmesiyle anlaşılabilmektedir (Günaydın, 2006, s.16).

Tarımda gerçekleştirilen politikaların çerçevesini çizen temel belirleyenlerin Avrupa Topluluğunun tarımda gerçekleşmesini benimsediği ortak politikalar ve Dünya Ticaret Örgütünün tarıma yönelik kararlarıdır. Bu doğrultuda serbest piyasa şartlarına hizmet edecek üretimin sağlanabilmesi açısından destekleme politikaları biçimlendiği görülmektedir. Özelleştirmeyle tarımdan uzaklaşan devlet, tohum, gübre, tarıma yönelik tüm girdileri özel sektöre devretmiştir. Bu süreçte doğrudan gelir desteğinin verilmesi ve çiftçi kayıt sisteminin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalarda yine tarımsal desteklemelerde devletin etkinliğinin azaltmasına yönelik yapılan uygulamalar olduğu görülmektedir.

Dünya Ticaret Örgütüyle gerçekleştirilen tarım anlaşması kapsamında benimsenen, doğrudan gelir desteğiyle üretimden bağımsız sahip olunan toprağa desteğin verilmesiyle büyük toprak sahipleri desteklenmiş, köylülerin tamamına hitap etmemiştir. Çiftçi kayıt sistemiyle de üzerinde kayıtlı toprağı olan köylülerin tespitlerinin yapılması amaçlanmıştır (Kılıç ve Bor, 2009, s.111). Doğrudan gelir desteğinin Dünya genelinde uygulandığının ancak sonuçları bakımında ülkelerin gelişmişliklerine göre farklılık sergilediği, gelişmemiş ülkelerde "sosyal destek" olarak tanımlanabilirken, gelişmiş ülkelerde pazar yarışında üstünlük sağlanmış bu durumun belirleyeni de ülkelerin sahip oldukları tarımsal yapıdaki farklılıklar olduğu görülmüştür (ZMO, 2021). Gelişmemiş ülkelerde tarımsal faaliyetlere yönelik devletlerin verdiği destekler azaltılırken gelişmiş ülkelerde tarımsal desteklere yaklaşımın tam tersi olduğu, tarımsal faaliyetlerin desteklendiği görülmektedir (Öztürk ve ark., 2009, s.160).

Son yirmi yılda tarıma yönelik gerçekleştirilen politikaların da Seksenli yıllardaki tarım politikalarıyla aynı seyirde gerçekleştiği, uluslararası kuruluşlar tarafından yönlendirmelerin devam ettiği, verilen desteklerin devlet bütçesine ağır geldiği düşünülmektedir (Keyder, Yenal, 2018, s.198).

Özellikle, Türkiye'de 2012 yılında kabul edilen ve 2014 yılında uygulanmaya başlanan yerel yönetimler yasası ile 16500 köy mahalle olmuştur (Tekin, 2018, s.89). Mahalle uygulamasıyla elektrikten su fiyatına kadar alt yapı ödemeleri farklı bir rayiçten yapılmaya başlanmıştır. Bu mahalle olan köylerde de çiftçi toprağını ekemez ve sulayamaz duruma gelmiştir.

Merkez ülkeler kendi faydalarına yönelik AB, DTÖ, DB ve İMF şeklinde örgütler, kuruluşlar aracılığıyla tarımsal politikaları yönlendirmektedir. Merkez ülkeler lehine yönlendirilen tarım politikalarının sonrasındaysa kırsal kesim yerelde olumsuz etkilenmekte bu durum küresel açıdan kırsal değişimin ve kırsal yoksulluğun önemli konular olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

1.5. Amaç

Bu araştırmanın amacı, gün geçtikçe nüfusunun oransal ve sayısal açıdan hızla azaldığı kırsal kesimin yoksulluk problemine; sosyal değişmenin özelliklerine, sosyal ve ekonomik niteliklerine bakılarak, Sakarya İlinin bölgesel özellikleri de dikkate alınarak, yoksulluğun boyutlarına, zamanla değişimin olup olmadığına, değişim gerçekleşmişse sebeplerinin Modern Dünya-Sistemi Kuramı perspektifinden sistemdeki en küçük değişimin nedeninin sistemden bağımsız düşünülemeyeceği gerçeğiyle yola çıkarak, bugünün Türkiye'sini anlamak için Dünyadaki önemli değişim ve dönüşümlere bakılarak, sistemin merkez çevre ve yarı çevre kavramsallaştırması içerisinde Türkiye'nin ve Sakarya ilinin ve seçilen köylerin sistemdeki konumları incelenerek, kırsal yoksullukla ilgili tespitler yapılıp, yoksulluk ve yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar temelinde kırsal yoksulluğu sorgulayan, kırsal yoksullukla mücadelede uygulanması gereken politikaların tespitinde bulunmaktır.

1.5.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Diğer Araştırma Soruları

Bu çalışmanın, Türkiye'de ulusal ve uluslararası kaynaklı ekonomi, eğitim, cinsiyet, toplumsal, kültürel ve çevresel açılardan gerçekleşen değişimlerin, kırsal yoksulluğu ne boyutta etkilediğini ortaya koyması beklenmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma yapılmıştır. Bu nedenle gerçekleştirilen araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Toplumsal yapıya uygun hazırlanmış sosyal ve ekonomik politikaların yoksulluğun çözümü üzerindeki etkisinin kırsal alanda uygulanma düzeyi nedir?

3. Ekonomi, eğitim, cinsiyet, çevre koşulları ve sosyal yapının yoksullukla ve kırsal yoksullukla ilişkileri nasıldır?

4. Dışarı göç ve dışardan göç, kırsal yoksulluğu nasıl etkilemektedir?

5. Tarımsal alanların parçalanarak küçülmesi kırsal yoksulluğu ne boyutta etkilemektedir?

6. Bölgede sanayi yatırımlarına ilişkin yol, liman, sanayiye yönelik üretim gibi alt yapı düzenlemelerinin kırsal yoksulluğu etkileme düzeyi nedir?

7. Tarıma dayalı sanayi yatırımları ve tarımda makineleşme ile kırsal yoksulluk arasında ilişki var mıdır?

8.Coğrafi konumla ve iklim koşullarının kırsal yoksullukla etkileşim düzeyi nedir?

9.Uluslararası boyuttaki değişim ve dönüşümlerin ulusal ve yerel toplumsal yapıyı etkileme düzeyi nedir?

1.6. Tezin Önemi

Araştırmada Sakarya'nın seçilmiş olmasının sebebi, ilin ekonomik faaliyetlerinin büyük bir oranının tarıma dayalı olmasıyla birlikte veraset aracılığıyla tarımsal alanların parçalanması, sanayi yatırımlarına ilişkin alt yapı düzenlemeleri, göç, konut yatırımları şeklinde nedenler tarımsal arazilerin küçülmesine yol açmaktadır. Bu doğrultuda tarımsal üretimde tarla bitkileri yerini daha hızlı tüketime yönelik ve daha karlı olduğu için meyvecilik ve bahçe bitkilerine bırakmaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşümlerin kırsal yoksulluğu etkileyip etkilemediği, etkilediyse ne boyutta etkilediği önemlidir.

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanmasında izlenen yol ve araçlarla ilişkili bilgilere yer verilmektedir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında, niteliksel veri toplama teknilerinden odak grup görüşmeleri ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Odak grup görüşmesi, katılımcıların farkında veya farkında olmadan gerçekleştirdikleri tutum ve davranışların psiko sosyal özelliklerine ilişkin bilgi almayı amaçlanmaktadır (Kroll, Barbour ve Haris, 2007, s.294). Odak grup görüşmelerinde amaç, genelleme yaparak anlam çıkarmaktan ziyade konunun katılımcılar tarafından nasıl algılandığını tespit etmektir (Kreuger, 1994, s.23). Bowling, odak grup görüşmesinin, düşünce üreterek derinlemesine bilgi edinme amacıyla grup dinamiğinin etkisini de kullanarak, lider ve küçük grup arasında gerçekleşen yapılandırılmış veya yapılandırılmamış görüşme olarak betimler (Bowling, 2002, s.10).

Araştırmacının araştırmayı hedeflediği konu hakkında, araştırma öncesi hazırladığı sorular doğrultusunda, kişinin toplumsal gerçekliğe ilişkin duygu düşünce ve tutumlarını sistematik biçimde belirleyerek, öğrenmek ve daha sonrasında tanımlamak için derinlemesine görüşme tekniği kullanılmaktadır. Görüşme araştırmacı ve görüşmenin gerçekleştirildiği kişi ile amaçlı ve kontrollü iletişim şekli olarak tanımlanabilir (Cotien ve Manion, 1994, s.27). Derinlemesine görüşme sürecinde araştırmacı karşısındaki kişinin görüş açısıyla araştırılan konuyu anlamayı hedefler (Patton, 1987, s.109; Mason, 1996, s.39). Derinlemesine görüşmede odaklaşılan nokta insanların araştırılan konuyla ilgili düşünceleri ve betimlemeleridir (Seidman, 1991, s.3). Araştırmada derinlemesine görüşmenin kullanılmasının amacı katılımcıların durumu anlamlandırma süreçlerini anlamaktır.

Krueger ve Casey'e göre nitel araştırmada kullanılacak sorular, yönlendirme içermeyen, araştırmanın amacına uygun, içeriğinde ve yöneltilişinde sorgulamadan kaçınılması gereken sorular olmalıdır (Krueger ve Casey, 2000, s.67). Araştırmada kullanılacak soruların hazırlanması sürecinde, soruların araştırmanın amacına uygunluğuna, anlaşılabilirliğine dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda sorular konularına

göre gruplandırılmış, uygulama öncesinde gerçekleştirilen bir pilot çalışma sonrasında odak grup çalışmasında ve derinlemesine görüşmede kullanılacak sorulara son halleri verilmiştir.

Araştırmada gerçekleştirilecek odak gurup çalışması ve derinlemesine görüşme araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşülecek kişiler ise köyün yerlilerinden seçilmiştir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Sakarya' nın tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri sektörü raporuna göre yapısal özellikleri açısından Sakarya, dört bölgede incelenmekte ve tarımsal faaliyetler bu bölgelerde gerçekleştirilmektedir:

> I. Alt Bölge: Pamukova ve Geyve Ovalarının bulunduğu bu bölge mikro klima özelliği ile meyve ve sebze üretimi için uygun iklime sahiptir. Sakarya Nehri'nin de içinden geçtiği bu bölgede sulama faaliyetleri kolay bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.
>
> II. Alt Bölge: Adapazarı Ovası, Adapazarı, Söğütlü ve Ferizli ilçelerini içine alan bu bölge, tarla ve bahçe bitkileri için uygun iklim ve verimli topraklara sahiptir.
>
> III. Alt Bölge: Akyazı, Karapürçek, Hendek, Karasu ve Kocaali İlçelerini içine alan bu bölgede genel olarak Karadeniz iklimi hakim olup orman alanları yoğundur ve bol yağış almaktadır. Fındık üretiminin yaygın olduğu ve son yıllarda ceviz üretiminin arttığı bu bölgede tarla bitkileri, sebze ve meyve üretimi yaygındır.
>
> IV. Alt Bölge: Kocaeli' nin belirli bir bölümünü ve Kaynarca ilçesini içine alan bu bölgede sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır (İnançlı, 2017, s. 25).

Araştırma, Sakarya'nın tarımsal faaliyetlerin yapıldığı bu dört alt kırsal bölgesinde yer alan dört köyünde yürütülmüştür. Bu ilçe ve köyler; Hendek Akarca Köyü, Pamukova Mekece Köyü, Adapazarı Karapınar Köyü, Kaynarca Ortaköy'üdür. Araştırmanın evrenini çalışmanın gerçekleştirileceği köylerde yaşayan nüfus oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun 2018 verilerine göre bu köylerin nüfusları; Hendek Akarca köyü 294, Pamukova, Mekece köyü 447, Adapazarı Karapınar köyü 423, Kaynarca Ortaköy 251 kişi'den oluşmaktadır.

Her köyde on ikişer kişiden oluşan kadın ve erkeklerle ayrı gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış odak grup görüşmeleri toplam doksan altı kişiyle, derinlemesine görüşmeler ise her köyde sekizi kadın ve sekizi erkek, toplam altmış dört kişiyle

gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklemi ise odak gurup görüşmesi ve derinlemesine görüşme yapılan toplam yüz altmış kişiden oluşmaktadır.

Tablo 1. Odak grup çalışması yapılacak örneklem

Köy Adı	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**
Hendek Akarca Köyü	12	12	24
Pamukova, Mekece Köyü	12	12	24
Adapazarı Karapınar Köyü	12	12	24
Kaynarca Ortaköy	12	12	24
Toplam	48	48	96

Tablo 2. Derinlemesine Görüşme yapılacak örneklem

Köy Adı	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**
Hendek Akarca Köyü	8	8	16
Pamukova, Mekece Köyü	8	8	16
Adapazarı Karapınar Köyü	8	8	16
Kaynarca Ortaköy	8	8	16
Toplam	32	32	64

2.3. İşlem

Odak gurup görüşmesinde ve derinlemesine görüşmede görüşmenin gerçekleştirileceği ortam belirlendikten sonra oturma düzeni ayarlanmış, araştırmanın amacı ve süreçle ilgili bilgi verilerek, görüntü veya ses kayıt cihazlarının kullanılabilmesi için katılımcılardan izin alındıktan sonra görüşme gerçekleştirilmiştir.

Derinlemesine görüşme öncesinde ses kaydının alınabilmesi, odak grup görüşmelerinde de görüntü ve ses kaydının alınabilmesi konusunda izin istenmiştir. Derinlemesine görüşmelerde ses kaydına alınması konusunda onay alınırken. Odak grup görüşmesinde sadece ses kaydına izin verilmiş, görüntü kaydı alınması istenmemiştir. Görüşmeler esnasında tutulan gözlem notları da etkili şekilde kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerin her biri kırk dakika ve bir saat arasında sürerken, odak grup görüşmeleri iki saat sürmüştür.

2.3.1. Veri Toplama

Görüşme öncesi araştırmacı kendisi ve araştırma hakkında bilgi vermiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği köylerde yaşayan yarısı erkek yarısı kadın olan altmış dört kişiyle derinlemesine görüşme, doksan altı kişiyle de odak grup görüşmeleri gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır.

Görüşmelerin gerçekleştirileceği mekân, gürültünün olmadığı, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri doğrultusunda düzenlenmiştir. Araştırma kapsamında hazırlanan sorular görüşme sürecinde katılımcılara yöneltilmiştir (Bkz: EK 1, EK 2). Görüşme sürecinde gözlem notlarının alınmasına özen gösterilmiştir.

2.3.2 Veri Analizi

Görüşmelerin tamamlanmasıyla derinlemesine görüşmeler için ve odak grup görüşmeleri için katılımcılara ait kişisel verilerin olduğu tablo oluşturulmuştur (Bkz: EK 3, EK 4).

Odak grup görüşmelerinin ve derinlemesine görüşmelerin çözümlenmesinden oluşturulan metin üzerinde içerik analizi yapılmış. Her bir derinlemesine görüşme ve odak gurup görüşmeleri sonrasında çözümler metin haline getirilerek kağıda dökülmüştür. Bu süreçte tutulan gözlem notlarından yararlanılarak katılımcıların tavırları, mimikleri de değerlendirilmiştir. Çözümleme sürecinde anahtar temalar belirlenmiş. Bu anahtar temalar doğrultusunda alt temalar ve kavramlar belirlenmiştir. Elde edilen bu metinler doğrultusunda temalara, tema içlerinde kategorilere ve onların içerisinde de bulgulara ulaşılarak verilerin analizi gerçekleştirilerek araştırma bulguları elde edilmiştir. Bulgular katılımcıların ifadelerinin hiç değiştirilmeden olduğu gibi yansıtılmasından oluşmakta katılımcılara referans verilerek bulgular içerisinde kullanılmaktadır.

2.3.3 Araştırmanın Sınırlılıkları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar

Araştırma, *Sakarya'nın tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri sektörü raporunun* belirlediği, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği dört alt kırsal bölgede yer alan dört köyde yapılmıştır. Bu köyler; Hendek Akarca Köyü, Pamukova Mekece Köyü,

Adapazarı Karapınar Köyü, Kaynarca Ortaköy'üdür. Bu çerçevede, araştırma alanı, Sakarya ile sınırlıdır.

Odak grup görüşmelerinde de derinlemesine görüşmelerde de katılımcılardan bazıları araştırma kapsamında yöneltilen sorulara yönelik cevaplarının başka mecralarda kişisel bilgileriyle paylaşılıp ve hatta resmî kurumlara iletilebileceğinden tedirginlik duymuşlardır. Bu kaygılar görüşmeler öncesinden fark edilmiş, katılımcılara derinlemesine görüşmelerin öncesinde ve odak grup görüşmelerinin planlanmasında ve öncesinde araştırmanın konusu, amacı ve süreç hakkında bilgi verilmiş, araştırma kapsamında kişisel bilgilerinin saklı kalacağı açıklanmış, sorulara yönelik görüş ve düşüncelerini paylaşarak, kendilerini ifade etmeleri konusunda çekimserlik yaşamamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında kişisel bilgilerin gizliliği konusunda yapılan tüm açıklamalara rağmen bazı katılımcılar derinlemesine görüşmelerde ses kaydını, odak grup görüşmelerinde ise görüntü kaydını aynı kaygılardan dolayı kabul etmemişlerdir. Özellikle odak grup görüşmelerinde sessizliği tercih eden ve diğer katılımcıların söylediklerine katıldığını belirten katılımcıların da "resmi mecralarca söylediklerinin duyulmasının istenmemesi" olduğu, araştırmacı "kişisel bilgilerini saklasa da grup içinden başka katılımcıların söylediklerini başka yerde paylaşmasından tedirginlik duyduklarını" ifade etmeleri araştırmanın başka bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

Odak grup görüşmesinde de derinlemesine görüşmelerde de katılımcıların büyük çoğunluğu kendi ekonomik durumları hakkında daha rahat ve güçlü düşüncelerini ifade edebilirlerken, Ülkenin ekonomik durumuna ve Devletin kırsal kesim için yapması gerekenlere yönelik sorularda cevaplar özdenetimden geçirilerek verilmeye çalışılmış, kimi katılımcı ise tedirginliklerini doğrudan dile getirerek "bu konularda konuşmanın çok da kolay olmadığını" ifade etmişlerdir.

Uygulama süreci içerisinde katılımcılar tarafından paylaşılan veya araştırmacının kendisinin hissettiği anda tüm bu kaygıları ortadan kaldırmak veya hafifletmek amacıyla araştırmanın konusu, amacı, gerekçesi, tez danışmanı ve okul hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmacı, çalışmanın siyasi bir yönünün olmadığı, her hangi bir partiyle, grupla ilgisinin olmadığı, araştırmanın bilimsel bir çalışma olduğunu ve eğitim amacı dışında başka bir şekilde kullanılmayacağını,

katılımcıların kişisel bilgilerinin her hangi bir yerde yer almayacağını, paylaşılmayacağını bu açıdan kendilerini güvende hissetmeleri yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. Açıklamaların tamamıyla tedirginliği ortadan kaldırmadığı durumlarda ise ses ve görüntü kaydı sonlandırılmış görüşmeler araştırmacı tarafından notlar alınarak kaydedilmeye devam edilmiştir.

Araştırmada bazı güçlüklere karşılaşılmıştır. Araştırma önerisinde araştırmanın gerçekleştirileceği köylerde muhtar, aza ve köyün ileri gelenlerine ulaşılacağı hedeflenmiştir. Ancak sahada özellikle araştırmanın gerçekleştirileceği iki köyde araştırmanın gerçekleştirilmesine yönelik muhtarlarca dirençle karşılaşılmıştır. Araştırma kapsamında yer alan köylerin ikisinin muhtarları köylerinde araştırma yapılmasına karşı çıkmış köylerinin ve köylünün durumlarının iyi olduğunu araştıracak bir şey olmadığını, muhtarlardan birisi de her bir görüşmede katılımcılara eşlik etmek istediğini ifade etmiştir. Araştırmacı karşılaştığı bu güçlüklerde de görüşmeler esnasında yaptığı araştırmanın amacını, gerekçesini anlatmış, araştırmada ulaşılan bilgilerin eğitim amacıyla kullanılacağı konusunda açıklamalar yapmıştır.

Katılımcıların cevaplamadığı bazı soruların farklı şekillerde tekrar sorulması araştırmada karşılaşılan etik sorun olarak değerlendirilebilecek durum olarak ifade edilebilir.

BÖLÜM 3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Derinlemesine Görüşmelere ve Odak Grup Görüşmelerine Dair Bulgular

Derinlemesine Görüşme Katılımcıların Profili

Çalışma kapsamında, 64 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 32'si erkek, 32' si kadındır. Katılımcıların 7'si 32-39, 17'si 40-50, 29'u 51-64 yaş aralığında ve 11'i 65 ve üzeri yaştadır. Katılımcıların 3'ünün eğitiminin olmadığı, 51'inin ilkokul, 2'sinin ortaokul, 7'sinin lise, 1'inin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların 1'i bekar, 1'i dul, 63'ü ise evlidir. Sosyal güvenlik kurumuna bağlı olma durumuna göre katılımcıların 9'unun herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadıkları, 1'inin Emekli Sandığına bağlı olduğu, 17'sinin SSK'sının olduğu, 37' sinin ise Bağ-Kur'a bağlı olduğu görülmektedir. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayılarına bakıldığında ise 1'inin çocuğunun olmadığı, 1'inin tek çocuğunun olduğu, 17'sinin 2 çocuğu olduğu, 27'sinin 3 çocuğu olduğu, 10'unun 4 çocuğu olduğu, 3'ünün 5 ve üzeri çocuğu olduğu belirlenmiştir.

Odak Grup Görüşmelerine Katılan Katılımcıların Profili

Araştırma kapsamında olan dört köyün her birinde 12 erkek ve 12 kadından oluşan 96 kişiyle odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 48'i erkek, 48'i ise kadındır. Katılımcıların 12'si 35-45, 35'i 46-55, 34'ü 56-64 yaş aralığında ve 15'i 65 ve üzeri yaştadır. Katılımcıların 2'sinin eğitiminin olmadığı, 91'inin ilkokul, 3'ünün lise, mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların tamamı evlidir. Sosyal güvenlik kurumuna bağlı olma durumuna göre katılımcıların 8'inin herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadıkları, 28'inin SSK'sının olduğu, 6'sının ise Bağ-Kur'a bağlı olduğu görülmektedir. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayılarına bakıldığında ise, 2'sinin tek çocuğunun olduğu, 42'ünün 2 çocuğu olduğu, 44'ünün 3 çocuğu olduğu, 7'sinin 4 çocuğu olduğu, 1'inin 6 çocuğu olduğu belirlenmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde katılımcıların ifadelerinin sonunda verilen parantez içi bilgiler sırasıyla katılımcının köyünün ilk harfini, cinsiyetini ve yaşını (A,E,61-Akarca Köyü'nden, erkek, 61 yaşında) simgelemektedir. Odak grup görüşmelerinde katılımcıların ifadelerinin sonunda verilen parantez içi bilgiler sırasıyla katılımcının köyünün ilk harfini, cinsiyetini ve odak grup sırasını (O K 11) simgelemektedir.

Tablolarda derinlemesine görüşmeye ait soruların sonunda (D.G), odak grup görüşmelerine ait sorularda ise (O.G) simgeleri yer almaktadır. Katılımcılarla derinlemesine görüşmelerden ve odak grup görüşmelerinden elde edilen bulgular; katılımcıların görüş, düşünce ve sözleriyle ilişkilendirilerek özetlenmektedir.

3.1.1. Geçim Kaynağı

Derinlemesine görüşmelerde sorulan "Geçim kaynağınız nedir?" "Geçmişten bugüne geçim kaynağınız değişti mi? Değiştiyse nasıl bir değişim oldu?" "Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir?" "Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı nedir?" Odak grup görüşmelerinde sorulan "Son senelerde köyünüzde tarımsal üretimde değişiklikler oldu mu? Olduysa nasıl?" "Son on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti?" "Son senelerde tarımsal faaliyetin gerçekleştiği toprakların kullanımında değişim oldu mu? Olduysa nasıl?" "Tarımsal faaliyette elde ettiğiniz gelir yeterli mi? Yeterli değilse neden?" soruları doğrultusunda geçim kaynağı teması oluşturulmuş, geçim kaynağı teması içerisinde geçim kaynağı ve tarımsal faaliyetlerin türü; geçim kaynağındaki, köyün tarımsal faaliyetlerindeki, toprağın kullanımındaki değişim, değişimin nedenleri ve tarımsal faaliyette elde edilen gelir şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Geçim kaynağı ve tarımsal faaliyetlerin türü kategorisi içerisinde emekli maaşı, maaş, çiftçilik ve hayvancılık bulgularına ulaşılmıştır. Geçim kaynağındaki, köyün tarımsal faaliyetlerindeki, toprağın kullanımındaki değişim, değişimin nedenleri ve tarımsal faaliyette elde edilen gelir kategorilerinde ise tarımı, hayvancılığı bırakma (ek işte çalışma, emekli maaşıyla geçinme, asgari ücretli işe girme), tarımsal faaliyet ve hayvancılığın pahalılaşması (gübre, tohum, mazot, yem, elektirik, su fiyatlarında artış), toprağın azalması (mirasla, imarla, istimlakla, ormanlaştırarak, su basmasıyla), ekilen ürünün farklılaşması, tarımın makineleşmesi, yevmiyenin kalmaması, mahsülün fiyatının çok düşük olması şeklinde bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3. Geçim Kaynağı Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Geçim kaynağınız nedir? (D.G)	GEÇİM KAYNAĞI	Geçim Kaynağı ve Tarımsal Faaliyetlerin Türü	Emekli maaşı, Maaş Çiftçilik, hayvancılık
Geçmişten bugüne geçim kaynağınızda değişti mi? Değiştiyse nasıl bir değişim oldu? (D.G)		Geçim kaynağındaki, köyün tarımsal faaliyetlerindeki, toprağın kullanımındaki değişim, değişimin nedenleri ve tarımsal faaliyette elde edilen gelir azalması	Tarımı, hayvancılığı bırakma (Ek işte çalışma), (Emekli maaşıyla geçinme), (Asgari ücretli işe girme)
Son senelerde köyünüzde tarımsal üretimde değişiklikler oldu mu? Olduysa nasıl? (O.G)			Tarımsal faaliyet ve hayvancılık pahalılaştı (Gübre, tohum, mazot, yem, elektirik, su fiyatlarında artış)
Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir? Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı? (D.G)			Toprak azaldı (mirasla, imarla, istimlakla, ormanlaştırarak, su basmasıyla, at çiftliği yapıldı)
Son on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti? (O.G)			Mahsülün fiyatı çok düşük
Son senelerde tarımsal faaliyetin gerçekleştiği toprakların kullanımında değişim oldu mu? Olduysa nasıl? (O.G)			Ekilen ürün farklılaştı. Tarımın makineleşmesi yevmiyenin kalmaması

3.1.1.1. Geçim Kaynağı ve Tarımsal Faaliyetlerin Türü

Geçim kaynağını maaş ve emekli maaşi olarak belirten katılımcıların aynı zamanda tarımsal faaliyette de aktif olarak bulundukları söylenebilir. Katılımcıların bir kısmı tarımsal faaliyetin içinde bulunmalarına rağmen elde ettikleri gelirin yetersiz

olduğu için geçim kaynaklarını emeklilerse emekli maaşlarına değillerse tarım dışı sektörlerde çalışarak elde ettikleri gelirlere dayandırmaktadırlar. Ancak köyde yaşayıp tamamen tarımsal faaliyetten kopmuş tamemen tarım dışı sektörden edindikleri gelirleri veya emekli maaşlarını geçimini sağlayan katılımcıların olduğu da görülmektedir.

Geçim kaynağını "emekli maaşi veya maaş" olarak tanımlayanların gerekçelerine bakıldığında "topraklarının yetersiz olduğu", "çiftçiliği bıraktıkları", "pahalılıktan dolayı çiftçilikten kazançlarının olmadığını" belirtikleri söylenebilir. Geçim kaynağını "emekli maaşı ve maaş" olarak belirten otuz altı katılımcının yirmi biri erkek, onbeşi kadındır. Geçim kaynağını emekli maaşı ve maaaş olarak belirten katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Emekli maaşım var, geçimim o. İki oğlum kırk beş yaşın civarı ikisi de işten çıktılar, iş bulamıyorlar on nüfuz benim emekliliğime bakıyorlar. Yok çünkü. Altı ineğim var. Yerim yurdum kalmadı 5 dönüm yer kiralayıp mısır ekiyorum"* (K,E,67).
>
> *"Geçimim emekliliğim, Bağkur'dan. Başka bir geçimim yok. Çiftçiliği bıraktım, hayvancılığı bıraktım. Çiftçilik, hayvancılık külliyen zarar. Hele şu son iki yılda yeme aşırı zam geldi. Süt iki lira otuz kuruş. Bir çuval yem olmuş yüz otuz beş lira, yani kurtarmıyor. İnsanlar nasıl yaşıyor, nasıl ayakta duruyor bilmiyorum"* (K,E,57).
>
> *"Eşim bağ-kurluydu on yıl önce sanayide iş buldu ssk ile birleştirdi emekli maaşıyla yetinir olduk işte"* (K,K,54).
>
> *"Emekli maaşım ve çiftçilik de yapıyoruz ama asıl geçim kaynağımı gençken inşatlarda çalıştım ssk dan emekli oldum. Emekli maaşım asıl geçim kaynağım. Çiftçilikten hiç bir geçim olmuyor"* (A,E,61).
>
> *"Az bir toprağımız var birazında fındık var, birazından mısır, birazında buğday var. Bir de emeklilik onu atamayız onu atarsak çark dönmez.*" (A,E,66).

Tarım ve hayvancılık kırsal yaşamın temel geçim kaynağı olarak kabul edilmekte, tarım ve hayvancılıkta yaşanan sorunlar kırsal yoksulluğun temel belirleyeni olmaktadır (Aktan, 2002, s.48). Tarımsal faaliyet içerisinde bulunup geçim kaynaklarını çiftçilik olarak ifade eden katılımcıların, geçim kaynaklarını maaş veya emekli maaşı olarak tanımlayanlara oranla daha az olduğu görülmektedir. Geçim kaynağının çiftçilik olduğu ancak yetersiz olduğu için iş aradığını veya gelirlerini günü birlik işlerde çalışarak desteklediklerini belirten katılımcıların tarımsal faaliyetlerde elde ettikleri gelirlerdeki azalmanın devam etmesiyle, emeğin tarımda daha fazla tutunmasının olanaksız hale geleceğini düşündürmektedir. Tarımsal faaliyette bulunup aynı zamanda tarım dışı bir işte çalışılması emeğin proleterleşmesini hızlandırmaktadır. Araştırma

verilerine göre geçim kaynağını çiftçilik olarak belirten ancak yetersiz geliri olduğunu ve iş aradığını, iş bulamadığı için tarımsal faaliyetten edinebildiği ve yetersiz olan gelirle geçinmeye çalışılması kırsal yoksulluğu kaçınılmaz kılmaktadır. Geçim kaynağını "çiftçilik ve hayvancılık" olarak ifade eden yirmi sekiz katılımcının on biri erkek, on yedisi kadındır. Katılımcıların çiftçilik ve hayvancılıktan yeterince gelir elde edemedikleri görülmektedir. Geçim kaynağını "çiftçilik ve hayvancılık" olarak tanımlayan katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Yedi tane ineğimiz var. Mısır ekiyoruz az bir şey. Traktörümüz var onu kiralıyoruz"* (K,K,53).
>
> "*Hiç sorma çiftçilik ama hiçbir şey yok. Yedi nüfus. Başka bir gelirimiz yok. Kırk dokuz yaşında oğlum var işte o da iş arıyor. Hayvan bakıyoruz ama on hayvanım var 6 ineğim var. Gerisi buzağı*" (K,K,64).
>
> *"Kalmadı geçim kaynağımız. Sekiz ineğim, iki düğem var. Üç dönüm toprağım kaldı işte ona mısır ekiyorum. Bir de oğlum günü birlik inşaatlarda çalışıyor*" (K,E,56).
>
> *"Tarım, hayvancılık tabi onlar yetmiyor tek başına iş bakıyorum haber bekliyorum bir fabrikadan"(*A,E,47).
>
> *"Valla tarım derim ama eskisi gibi ağırlıklı da değil tarım. Ben de fındık bahçesi var. Bir de mısırla buğday ama onlar çok az çok, bizim köyün arazisi çok ufak. Buğday, mısır yemelik olur"* (A,E,62).
>
> *"Ağırlıklı olarak hayvancılık, tarım. Bunlar birbirleriyle bağlantılı olduğu için. Tarım olarak genelde hayvanlara ürün çıkarıyoruz. İşte çayırlık ot için çeşitli otlar ekiyoruz. Mısır, arpa, süt otu onlardan ekiyoruz. Kiralık yerde yapıyoruz tarımı"* (O,E,40).
>
> *"Yedi tane ineğim var. Beş dönüm fındığımız var. Boş yer bulursam mısır ekiyorum"* (O,K,49).
>
> *"Dört dönüm bağım var, icar yapıyorum (kiralıyorum) altı dönüm kiraladım. Ama kiralık yerler kötü oluyor"* (M,E,51).

Araştırma kapsamındaki köylerde gelir kaynağı olarak emekli maaşi ve çalıştıkları ücretli işin gösterilmesi, tarımsal faaliyetlerin tek başına bir gelir kaynağı olarak değerlendirilmediğini; tarımsal faaliyetten elde ettikleri geliri geçim kaynağı olarak tanımlayanların ise geçmişe oranla gelirlerinin azaldığını ifade ettikleri görülmektedir.

3.1.1.2. Geçim Kaynağındaki, Köyün Tarımsal Faaliyetlerindeki, Toprağın Kullanımındaki Değişim, Değişimin Nedenleri ve Tarımsal Faaliyette Elde Edilen Gelir

Katılımcıların geçim kaynaklarındaki, köyün tarımsal faaliyetlerindeki, toprağın kullanımındaki değişim, değişimin nedenleri ve tarımsal faaliyette elde edilen gelirlerin yetersiz olmasının nedenlerini tarımı, hayvancılığı bırakma, tarımsal faaliyet ve hayvancılığın pahalılaşması (gübre, tohum, mazot, yem, elektirik, su fiyatlarında artış), toprağın azalması (mirasla, imarla, istimlakla, ormanlaştırarak, su basmasıyla), ekilen ürünün farklılaşması, mahsülün fiyatının düşmesi, tarımın makineleştiği için yevmiyenin kalmaması, mahsülün fiyatının çok düşük olması şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir.

"Tarımı ve hayvancılığın bırakıldığını" söyleyen yirmi yedi katılımcının on biri kadın on altısı erkektir. Gerekçelerine bakıldığında topraklarının yetersizliği ve pahalılıktan dolayı gelir elde edemediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerden yeterli gelir elde edemeyerek yoksullaşan köylüler tarımdan kopmaktadırlar. Tarımsal faaliyetten kopmamış katılımcıların aile içerisindeki her bir ferdinin emeğinin tarımsal faaliyet içinde değerlendirildiği söylenebilir. Ancak yaşın gençleşmesiyle birlikte emeğin tarımsal faaliyetlerin dışına yöneldiği, tarım dışı sektörde iş arayışı içinde oldukları böylece tarımdan kopuşun gerçekleştiği görülmektedir. Köyün tarım dışı iş olanaklarına yakınlığına göre de köyden kopmadan tarımsal üretimden uzaklaşıldığını özellikle çevresinde sanayi bölgelerinin olduğu Akarca Köyü'nde ve merkeze yakın Karapınar Köyü'nde köyden ayrılmadan tarımsal faaliyetlerden ayrılan köylüleri gözlemlemek mümkündür. Bağımlılık kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde tarımsal faaliyetlerden kopan emeğin tarım dışı sektörlerde asgari ücretle çalışması, merezin çevreden ucuz iş gücünü edindiği gerçeğini göstermektedir. Tarımsal faaliyetlerdeki pahalılık ve topraksızlıktan en çok etkilenen yoksullaşan ve tarımdan uzaklaşanların küçük üreticilerin olduğu dikkat çekmektedir. "Tarımı ve hayvancılığı bıraktığını" belirten katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> "*Bıraktık biz tarımı. Geçmişte mısırı, ayçiçeği, buğday ekerdik hem satar hem kendimize un, hayvanımıza yem yapardık. Şimdi masrafı çıkarmıyor ki kazanç olsun*" (K,K,55).

"Biz bıraktık ekimi, dikimi. Attığın taş ürküttüğün kuşa değmiyor. Eskiden mısır da şeker pancarı da buğday da ekerdik. Sebzecilik yapardık. Sebzeciliği alan olmadığı için mahsulümüzü kalitesiz buldukları için bıraktık. Şeker pancarı çok meşakkatli ama alımı sadece devlet tarafından hem de kotalı olduğu için ekmeye cesaret edemiyorsun. Mısırın tohumuydu, ilacıydı, gübresiydi makinesinin mazotuydu güç dayanmıyor ki. Ondan bıraktı çocuklar" (A,K,67).

"Tarım falan yapmıyorum, girdisi çok fazla bıraktım"(O,E,40).

"Bizim yerlerimizin çoğuna longozun suyu bastı, birazı da imara gitti zaten babadan üstümüze çevirmemiştik işte imara gidip satılan kısımdan payımıza düşenle bir inek alamadık o kadar diyeyim. Ama eskiden de havaya bağlıydı hepsi ama bu kadar çok masrafla malımızın fiyatı arasında dağlar yoktu" (O,K,49).

"Tarımı bırakmış diyebiliriz biz bu köy için" (O K 11).

"Buranın tarımla alakası kalmadı. Herkes bir şekilde emekli oldu o şekilde kurtardı kurtardı yoksa burada tarımla geçim olmaz. Mümkünatı yok" (O E 1).

"Mesela benim yerim var ama ben ekemiyorum gücüm yok ekmeye, hayvancılık yapana kiralıyoruz" (O E 12).

Araştırma kapsamındaki farklı tarımsal faaliyetler içerisinde bulunan dört köyde de değişime bakıldığında katılımcıların süreç içerisinde tarımsal gelirlerin azaldığı yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Tarımsal faaliyetlerde elde edilen gelirin yıllar içerisinde azalmasının temel nedenlerinin ki bu nedenler hem ekonomik sıkıntının nedenlerinin tanımlanmasında hem göçün nedenlerine ilişkin görüşlerde hem de tarımsal kalkınmaya yönelik tespitlerde karşılaşılacak olan tarımsal girdilerin pahalanması, toprağın azalması, girdilerdeki pahalılığa rağmen mahsulden yeterince gelir elde edilememesidir. Kırsal kesimde yaşanan bu sorunlar sonrasında tarımsal faaliyette bulunan nüfus azalırken, farklı sektörlerden elde edilen gelirler tarımdan daha önemli hale gelmektedir. (Keyder ve Yenal, 2018, s.93). Tarım ve hayvancılığı bıraktığını söyleyen katılımcı tarımı yapmak için kredi aldığını ancak onu kapatmak içinde tüm hayvanlarını sattığını şu sözlerle belirtmiştir:

"Mısır ektim, buğday ektim, şeker pancarı ektim. Eskiden en azından on yıl öncesine kadar direndim. Dedim yetmiyor hayvancılığa vereyim gücümü. O da olmadı meramız falan da yok her yerden yol geçirdiler. Hayvanlar ahırda yem aldı başını gitti. Kredi çektim. Ödeyemedim kapıma geldiler. Hayvanlarımı sattım borcu kapadım. Dımdızlak kaldım" (K,E,55).

Son yıllarda tarımsal faaliyetlerden gelir elde edemeyen kırsal nufüsun oranı artmakta emek tarım dışına yönelmektedir (Yenal, Keyder, 2018, s.160). Geçim kaynaklarındaki değişimi ek işte çalışmak olarak belirten katılımcılar, çiftçilik

yetmediği için ek işte çalışma ihtiyacı duyduklarını belirtmektedirler. Dört köyde de katılımcıların tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelir dışında gelir kaynaklarına ek olarak ücretli işte çalışarak kazandıklarını ve varsa emekli maaşlarını eklemeleri tarımdan elde ettikleri gelirin yetersizliğiyle oluşan kırsal yoksullukla baş etmek için kırsal emeğin tarımsal faaliyetten kopuş sürecini başlattığını göstermektedir. Geçim kaynaklarındaki değişimi "ek işte çalışmak" olarak tanımlayan katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"İlk gençliğimden 2000 yılına kadar çiftçilik yaptım. Tarla ektim. Hayvancılık yaptım. Ama sonra yetmez olduğu için şoförlük yaptım"* (K,E,57).
>
> *"Beş yıldır fabrikaya girdim yoksa çiftçilikle geçim olmuyor"*(A,E,49).
>
> *"Tarım yetmez oldu ek iş tutmak gerekti geçim için"(*A,E,66).
>
> *"Çiftçilikle başaramadık, geçim olmadı, kazanamadık, işte olmadı yapamadık biz de. Ben işe girdim ama eşim bulamadı"* (O,K,40).
>
> *"Ben ilk evlendiğimde eşimin ailesiyle kalıyordum birlikte ekip biçiyorduk birdik. On yıl oldu ayrıldık evimiz yerimiz her şeyimizi ayırdık. Yetmedi bize düşen arazi geçinmemize ancak hayvanlara yetti. Birazını da satıp merkezde yem sattığımız dükkanı açtık. Bir de ineklerimiz sayısını arttırmaya çalışıyorum çünkü topraktan bir gelir çok olmuyor" (*A,K,35).
>
> *"Ek işe girmeden çiftçilikle geçim olmaz oldu köyde artık"*(O,E,40).

Araştırma kapsamında olan dört köyde de katılımcıların, tarım ve hayvancılıktaki temel girdiler olarak tanımladıkları mazotun, yemin, gübrenin, tohumun, tarım ilacının, köylerinin mahalle olmasından kaynaklı suyun ve elektriğin fiyatının artmasıyla birlikte masraflarının arttığını ayrıca tüm bu masraflardaki artışlara rağmen elde ettikleri ürünlerin fiyatının yeterince artmamasının ve bunun da köydeki tarımsal faaliyetlerdeki ve geçim kaynaklarındaki değişime, elde ettikleri gelirin yetersiz olmasına neden olduğunu ifade etmektedirler. "Tarımsal faaliyet ve hayvancılığın pahalılaştığını, masrafların arttığını" belirten altmış yedi katılımcının otuz yedisi kadın, kırk beşi erkektir. Katılımcılar düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir:

> *"Geçen yıla kadar çiftçilik yapıyorduk. Mısırımızı, buğdayımızı ekerdik. Hayvanımız da vardı. İyiydi durumumuz ama yıl geçtikçe yer yıl bir öncekini arattı. Masraflar öyle arttı ki, şimdi hepsini bıraktık. İyi ki beyimin emekli maaşı var"* (K,K,55).
>
> "*Çiftçilikle masraflar arttıkça arttı hatta fabrikadan aldığım maaşımda açığı kapatıyorum. Ele el de baş başta. Hiç bu kadar zorda olmadım. Yıllarca sattığımız ürünü hayvanımızı yedirmek için ektik. Meramız yok, kalmadı. Tohumun, ilacın, gübrenin, mazotun, yemin fiyatına güç yetmiyor. Tarladan*

kaldırdığım ürünü satarken harcadığımı bile çıkaramıyorum. İki buçuk tl ye benden sütü alıyorlar markette on tl ye satıyorlar, mısır içinde, fındık için de, buğday için de durum aynı. Önceden böyle değildi. Bir de köyümüz mahalle olduğu için suya beş yüzden az ödemiyorum hayvanlara ne içireyim. Köyken bunlar da yoktu. Şimdi her şeye vergi" (A,E,61).

"*Sebze işini bıraktık su dert oldu çünkü. Hayvanı da azalttık merayı orman yapınca hayvanlar ahırda kaldı, yem çok pahalandı ne yapacaksın azaltmayıp üç ayda yeme kırk bin lira para verdim"* (A,E,48).

"Çiftçilik için hayvan için ettikleri masrafı karşılayamadı çocuklar. Hasat sonunda biz hayvan satar, toprak satar olduk ekimdeki masrafı karşılamak için. Fabrikada iş buldular orda çalışıyorlar" (A,K,67).

Zaten bizi yeme muhtaç ettiler devlet meramızı zapt etti orman dikti çam dikti. Köyün ortak tarlalarına götürürdük malı bir nebze de olsa iyi oluyordu şimdi köyümüz mahalle olunca belediye el koydu icara (kira) veriyor ya da satıyor. O da bitti. Tütünü de bıraktık biz. Şirket gitti satamadık. Bahçeyi ekmeyi (sebzecilik) su masrafından bıraktık mesela. Sulama yok bir de bu mahalle oldu ya o zaman çok pahalandı su, elektrik. E hayvanımı da sulamam lazım birinden birini seçmem lazım ikisine de yetirememem ki. Yem masrafı da artıkça artıyor zaten" (A,K,68).

"Tarım yok o kurtarmıyor. Buğday, mısır, ayçiçeği, tüm sebzeler, fasulye, domates, biber, patlıcan yani ekilir. Çok bir arazimiz yoktur ama her şey ekilir. Tabi masrafını kurtarmadığı için biz vaz geçtik bıraktık ekmeyi artık hele bir de su parası çok arttı mahalle olunca o da çok masraf oldu ama tamam dersin razıyım dersen de olmaz çünkü zarar ettiğin için olmaz" (O,E,66).

"Çiftçilik çok masraflı ondan bıraktım, bıraktım borçtan kurtuldum" (O,E,67).

"Geçmişte köy köydü tarım da çok olurdu hayvancılıkta şimdi olmuyor çünkü mazota, gübreye, yeme çok gidiyor karşılamıyor. Masrafı çok fazla oldu. Bir danaya iki yıl bakacaksın iki ton yem vereceksin, bunun maliyeti bir çuval yem yüz otuz lira bir litre süt iki lira, yeni iki buçuk lira oldu. Nasıl kazanacaksın bir senede bir kere elli kuruş süte zam geliyor ama yeme üç kere elli lira altmış lira zam geliyor. Marketlerde on liraya paket sütü satıyorlar ama bizden iki liraya alıyorlar. Ama millet mecbur yapıyor ne yapsın? Bu köy de ne yapacak?" (O,E,40).

"Biz meyvecilikten kazandık kazanmasına da hiçbir vakit bu kadar çok masraf etmedik bakıma, mazot, gübre, ilaç birbirleriyle yarışır oldular, bir bunlarla da bitmiyor bizim su sorunumuz çok büyük, yanı başımızda Sakarya Nehri'nin akmasına bakmayın, suyumuz yok yukarılara su çekeriz Devlet su işlerine de para ödüyoruz, bitmiyor eyer tüccar dalından almazsa yevmiyeye adam tutman lazım. E o da para. Bu durumda ne gelen geldiği gibi gidiyor, köylüye bir şey kalmıyor" (M K 8).

"*Çok arttı girdiler, tohumu alsan, ilaca yetmiyor, ilacı alsan gübreye çıkışmıyor, yarım yamalak yapınca mahsul olmuyor, boş bırakmak mantıklı hale geliyor, emeklisi falan da varsa ne uğraşacak adam"* (A E 7).

"Masraflar çok artı, mazotu, tohumu, ilacı, gübresi mahalle olunca elektrik, su da cabası, borçla yapılan tarım, mahsulünü de borca veriyor. Kısır döngü sonunda adam bırakıyor. Borçsuz bırakabiliyorsa ne ala yoksa o da kötü" (A E 9).

"İki ay önce gübre yüz elli liraydı şimdi iki yüz elli lira nasıl gelir olsun tarımda da yetsin bize" (O E 2).

"Yem çıldırdı yem. İki ayda yüzde yüz fark olur mu? Geçen sen doksan lira olan yem şimdi iki yüz kırk lira. E şimdi gelde kopma tarımdan, nasıl olacak?" (O E 10).

Tarımsal faaliyetlerdeki temel girdi olan tohumun, ilacın, gübrenin, mazotun ve hayvancılıkta yemin maliyetlerinin geçmişe oranla hızla arttığı bu artışa rağmen elde ettikleri gelirde ise geçmişe kıyasla sürekli bir azalmanın olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kırsal alandaki bu değişimle temel geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlerin azalması, kırsal yoksulluğu giderek hızlandırmaktadır. Tarımsal faaliyetlerdeki maliyetlerin artması gerçeği tarımsal geçim kaynağındaki, tarımsal faaliyetlerdeki değişimin gerekçeleri dışında, araştırma kapsamında ulaşılan kırsalda yaşanan göçün ve tarımsal üretimin kalkındırılmasına ilişkin yapılabileceklere yönelik ulaşılan göç ve devlet temasında da karşılaşılmaktadır. Kırsal kesim sistem içinde merkeze hammadde sağlayacak, ucuz iş gücünden yararlanılacak ve merkezin mamül mallarını satacak pazar açısından önemlidir (Wallerstein,2015a,s.118-121). Durum araştırma kapsamındaki köyler özelinde değerlendirildiğinde de her ne kadar tarımsal faaliyetleri farklı olsa da tarımsal faaliyetlerdeki girdi maliyetlerinin artması, gelirin eskisi kadar olmaması gerçeği köyler arasında farklılık göstermemektedir. Tarımsal üretimde kullanılan temel girdiler sistemde merkezden karşılanmaktadır. Sistem içerisinde merkez kırsal kesimin girdilerini sağlamakta, çevre olarak merkezin tarımsal üretimde kullanılacak mamüllerini sattığı pazar olarak sistemde yer alındığı değerlendirilebilmektedir. Araştırma kapsamında yer alan dört köyde de tarımsal faaliyetlerde kullanılan tüm girdiler merkezden alınmaktadır.

Tarımsal faaliyetler gerçekleştirilirken kullanılan tohumun, ilacın, gübrenin, mazotun maliyetlerindeki artışlara rağmen üretilen ürünlerden yeterli gelirin elde edilememesi, yıllarca yetiştirilen ürünlerin kotalandırılması nedeniyle kota dışı kalan mahsülün satılamaması bundan dolayı ürün üretiminde farklılaşmaya gidilmek zorunda kalınmasına, kırsal kesimde gelir elde edilememesiyle kırsal yoksulluğun oluşmasına neden olunmaktadır. Köydeki tarımsal faaliyetlerdeki ve geçim kaynaklarındaki

değişimin, elde ettikleri gelirin yetersiz olmasının nedenini mahsüllerinin fiyatının çok düşük olması olarak belirten yirmi katılımcının sekizi kadın on ikisi erkektir. "Mahsülün fiyatının düşük olduğunu" ifade eden katılımcılar düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir:

> "*Biz de pahalılık çok ama tamam diyoruz dünyadan kaynaklanıyor dolar artıyor ama tamam da e bizim malımız niye hiç artmıyor*" (O K 3).
>
> "*O kadar emek veriyoruz alışıp çabalıyoruz ee üç kuruş etmiyor aldığımız nere ye yetsin, gelir mi var da yetsin*" (O K 4).
>
> *"Marketten gidip yağlı sütü on iki liraya alıyorsunuz. O sütü benden iki buçuk liraya alıyorsun. Ben üç liraya yirmi dört saatte on iki saatte bir ineği sağıyorum, ahıra girmek zordur, öyle her kes girmez. Şimdi ben tüm bunları yapıyorum ama bir kilo sattığım sütle bir kilo yem alamıyorum. Böyle bir şey var mı?"* (K E 10).
>
> *"Zaten ofisler kapandı devlete veremiyoruz öyle. Tüccarın eline bıraktılar bizi. O da malımızı iyice öldürüyor"* (K E 5).
>
> *"Ya işte herkes pahalılık diyor, nasıl yanıp yakılıyoruz. Borç harç yapıyoruz bir şeyler ama reva mı bu? Benim aklım almıyor her şey artarken benim meyvem neden artmıyor? Masraflar bin bin bin, bizim meyveler kuruş kuruş artıyor. Çiftçi nasıl kazacakta seneye devam edebilecek" (*M E 1).
>
> *"Gittikçe kar etmek zorlaşır oluyor. Eskiden zam geldiğinde girdilere, biz o zammı satışta ürünümüzde gösterirdik. Ama şimdi mümkün mü? İmkânsız. E sen ettiğin masrafını sattığın ürününe yansıtamazsan iki üç tüccarın ağzına bakarsan, onların insafına kalırsa kaderin yetinemez geçinemezsin. Biz de durum bu"* (M E 3).
>
> *"Her defasında bir önceki seneden daha çok masraf edip ekiyoruz ama meyvemiz masrafımız kadar fiyatlanmıyor" (*M K 7).

Araştırma kapsamındaki köylerin dördünde de tarımsal faalietlerde ürün farklılaşması görülürken Ortaköy, Akarca ve Karapınar Köylerinde üründeki farklılaşmanın nedeni girdilerdeki pahalılıkken, sebze üretiminden meyve üretimine geçen Mekece Köy'ünde farklılaşma daha kazanç sağlayan ürüne geçme olarak gözlemlenmektedir. Bu dört köy merkez çevre sistemi içerisinde ele alındığında Mekece'nin yarı çevre bir konumda olduğunun değerlendirilmesi mümkündür. Tarımsal faaliyetlerdeki girdilerdeki pahalılıkla daha ucuza maledebilecekleri ürüne yönelen köylerde ise gelirler düşmekte yoksullaşan köylüler geçimlerini sağlamak için tarım dışı sektörlere yönelmektedirler. Araştırma kapsamındaki katılımcıların on biri, köydeki tarımsal faaliyetlerdeki ve geçim kaynaklarındaki değişimi, elde ettikleri gelirin yetersiz olmasının nedenini "ekilen ürünün farklılaşması" olarak ifade etmektedir:

"Artık mısırı ekmeye param yetmediği için arpa daha az masraflı olduğu için arpa ekiyorum. Hayvanımız da yirmi taneden on yedi taneye düştü çünkü onların yemine de yetişemiyoruz." (O,K,65).

"Tütün ektik. Tütün iyi para yapıyordu o zaman. Köyde 15 yıl öncesinde 1990 lı yıllarda tütün ekenler çok oldu. Çok daha eskiden yerli tütün yapılırmış buralarda. Ama bizim topraklar sulak tütün kıraç yerde olur diye devletin politikası gereği kaldırmış. Alan şirketin sözleşmesi dolunca gitti. Köylü tütünden tamamen vaz geçti çünkü satamıyordu artık. Bizim toprağımız verimlidir mısırdan, sebzeden çok verim alırız fakat toprak az, masraf çok olunca olmuyor. Biz de bıraktık ancak kendimize kışlık yapıyoruz 70'lerden 90'lara kadar yıllarda İstanbul'dan, İzmit'ten tüccarlar gelir onlara satardık. Ama ulaşım arttıkça Antalya'dan gelen mallar daha çok tercih edilmeye başladı. Bizde de mahsulün kalitesi düştükçe düştü hiç eskisi gibi olmadı" (A,E,45).

"Sebze çok masraflı ve zor olduğu için bırakıp meyveye döndük. Sebze para da etmedi. Meyve işiyse biraz daha kolay işçiliği kolay, traktörle sürüyorsun, traktörle ilaçlıyorsun. Daha ekonomik geldiği için sebzeciliği bırakıp bağcılığa başladık" (M,E,70).

"Meyvecilik sebzeciliğe göre daha karlı ve daha zahmetsiz. Bizim beş dönüm şeftalimiz vardı. Çok olmuyor olsa da İznik'le, Bursa'yla yarışamıyordu çok ucuza gidiyordu. Tabi onun toplanması, saklaması da daha zordu o yüzden ayvaya çevirdik" (M,E,40).

Kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerin azalmasının sonucu olarak gelir azalmıştır. Kırsal yoksulluğun belirginleşmesinin nedenlerden biri de toprak mülkiyetinde yaşanan sorunlarla köylünün topraksızlaşmasıdır. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirileceği toprağın boyutu tarımsal üretimdeki verimliliği doğrudan etkilemekte ve parçalı topraklarda yapılan tarımdan kırsal nüfus yeterince verim elde edemediği için yoksullukla karşılaşılmaktadır (Kazgan, 1999). Topraksız hale gelen köylünün tarımsal faaliyetlerden kopup yoksullaşması kaçınılmazdır. Araştırma kapsamındaki katılımcılar, toprağın mirasla, imarla, istimlakla, ormanlaştırarak, su basmasıyla azalması sonucu köydeki tarımsal faaliyetlerdeki ve geçim kaynaklarındaki değişimle de elde ettikleri gelirin yetersiz olmasına neden olduğunu ifade etmektedirler. Tarımsal faaliyetin yapılabileceği toprağın azaldığını düşünen kırk bir katılımcının yirmi dördü kadın, yirmi üçü erkektir. Katılımcılar toprağın mirasla, imarla, istimlakla, ormanlaştırarak, su basmasıyla azalmasını şöyle ifade etmişlerdir:

"Bizim topraklarda çok güzel mısır olur. Şimdi yollara gitti. Konuta gitti. Şimdi diyeceksin ki e para aldınız, devlet aldı ama para verdi diyeceksiniz. Ama işte babamın üstüneydi verilen para yediye bölününce tekrar küçük bir tarla almaya bile yetmedi. Bu mahalle olma işi de bıçak gibi saplandı bağrımıza resmen. İmara açıldı yerimiz devlet imara açınca toprağın kırkını alırmış altmışının da

belli yerini yaptırırmış. Ama biz de öyle tam bütün bir toprak olmadı köylünün hiçbir hanesinde, üç yüz bir yerde, iki yüz bir yerde param parça dağıttı topraklarımızı. Kendine aldığı toprağımızı da sattı birilerine bak şimdi villalar yapıyorlar, okullar yapılıyor. Bu anlattıklarımdan sonra geçim mi kalır köylüde" (K,E,67).

"Nasıl ekeyim toprak küçücük kaldı. Konutlara tarlalarımız gitti. Orada buğday ekerdik. Mısır, ayçiçeği çok para ederdi. Devlet imara açtı elli koydu yüzde kırkına. Geri kalanı da dağıttı parça, parça yer gösterdi bize. Nereye ne ekeyim" (K,K,54).

"Şimdi ekecek tarla kalmadı. hem konutlara hem de otobana gitti. En son da bu mahalle yaptılar ya imara gitti. Tabi kardeşlerimle bölüşünce ele gelenle bir inek alabildim o kadar bir inek. Ee tarım yapmadan sadece yemle bakamadım hayvanlara da çünkü yem çok arttı çok. Sattığım sütten kazanamadım. Yemi borçla aldım ödeyemedim ineklerimi sattım hala yemciye borcum bitmedi" (K,E,64).

"Güya tarımsal arazilerimize dokunulmayacaktı ama bak sanayi geldi su basan yerlere anladık ama işte alıyorlar" (A K 4).

"Çiftçiliğin bize yetmesi için bir yüz dönümümüz olması lazım ki yetsin. Burada öyle toprağı olanın sayısı yok denecek kadar azdır" (A E 2).

"Mahalle olduk, imara açıldı topraklarımız imarda devlet belli kısmını aldı hepsi de bize kalmadı" (O E 3).

"Mahalle olunca köy topraklar yani yol kenarlarındaki topraklar imara açıldı. Oralara binalar yapıldı" (M E 3).

"At çiftliği yapıldı köyümüzün en tarımda bereketli olan iki yüz dönümlük yerine" (O E 11).

Yürürlükte olan toprak kanunun uygulamada yeterince işlevsel olmadığı, köylünün toprak sorununu çözmediği gibi tarımsal faaliyette kullanılabilecek olan toprağın bölüşümünün sağlanamadığı için boş bırakılmak zorunda kalındığı görülmektedir. Bazı katılımcılar toprağın kullanımındaki değişimi, tarımsal arazinin mirasla bölündüğü ve paylaşımının yapılamadığı için boş kaldığını belirtmişlerdir:

"Bölünmedi bizim yerler olmuyormuş işte kanun olmaz diyormuş duruyor öyle" (O E 7).

"Bu bölünememe durumu çok zor çok haksızlık, bizde de suç var anlaşmada olmuyor bir ne bilim öyle duruyor öylece" (O K 5).

"Tam tapu çevirme olayı da olmayanlar var, o da yıllar öncesinde yapılmamış iş bugün hiç yapılamıyor. Nasıl yapılsın yeni kanunla yasak on dönümden sonra bölmüyor" (A K 7).

"Tapu işi çok kötü çözümsüz bir iş. Tapu olmayınca destekte alamıyorsun, destekten de geçtim kullanamıyorsun öyle boş kalıyor, huzursuzluktan anlaşmazlıktan ötürü" (A E 8).

"Bu kanun da zengin için çok toprağı için" (A E 1).

Son yirmi yılda özellikle Sakarya il merkezine yakın tarımsal arazilerin giderek tarımsal faaliyet yapma niteliklerini yitirildiği gözlemlenmektedir. Kent merkezine yakın köylerde var olan tarım arazileri kentin içerisinde birer mahalleye dönüşme sürecine girmiş tarımsal toprak önemli bir rant haline gelmiş ve verimli topraklarda tarımsal faaliyet alternatif olarak değerlendirilmekten çıkarılmıştır. Gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle de mülksüzleşme yaygınlaşmakta, hızla nitelikli tarım arazileri tarım arazisi olma vasfını kaybetmektedir. Merkez çevre bağlamı içerisinde durum değerlendirildiğinde sistem içerisinde imarla, yol yapımı gibi nedenlerle istimlakla veya sanayi bölgesi yapma adına tarım topraklarının tarım dışı alanlara tahsisinde merkezin lehine gerçekleşen dönüşümlerin varlığı görülmektedir. Tarım topraklarının konutlara tahsisi için imara açılması, otoyolların yapılması tüm bu süreçlerde yine kullanılacak ürünler için merkezin pazarı haline gelinmesi söz konusuyken tarımsal faaliyetlerin yapıldığı topraklarda açılan sanayi bölgeleri tarımdan kopan emeğin ucuz iş gücü olarak kullanılabilmesi için değerlendirilmekte bu doğrultuda gerçekleştirilen tüm dönüşümler merkezin lehine gerçekleşmektedir. Tarım arazilerinin tarımsal faaliyetlerden çıkarılması tarımsal faaliyetlerle elde edilecek gelirin tek başına yeterli olmamsına yoksullaşan kırsal nüfusun hızla çözülmesine neden olmaktadır.

Kırsal bölgede yaşayıp genel olarak toprak yetersizliğinden dolayı tarımsal faaliyette bulunamayan ve geçimini köydeki büyük toprak sahiplerine yevmiyeye giderek karşılayan köylüler uzun yıllardır varlığını sürdürmekteydi. Ancak son dönemde tarımda gerçekleşen makineleşmeyle iş gücüne daha az ihtiyaç duyulur hale gelmekte bu durumda özellikle kırsal kesimde geçimini yevmiyeye giderek karşılayan kadınların gelir elde edememelerine neden olmaktadır. Erkekler köy dışında farklı iş alanında çalışma olanağı bulabilirlerken, köydeki yevmiyeyle geçinen kadınlar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Köyde yevmiyeyle geçinen kadınlar yevmiyenin kalmamasıyla bazı geleneksel tutum ve yaklaşımlar nedeniyle köy dışında farklı bir çalışma sürecine girememekte bu durum da yoksulluğu kaçınılmaz kılmaktadır. Geçimlerini yevmiyeye giderek karşılayan dokuz katılımcı ise geçmişten bugüne kullanılan tarımsal araçlarda değişimin "iş gücünü azalttığını, yevmiyeye gidecek

tarımsal faaliyetin kalmadığını" bu durumun geçim kaynağı ve tarımsal faaliyetlerdeki değişimin nedeni olduğunu belirtmişlerdir:

> *"Benim hiçbir şeyim olmadı, ne fındıklığım ne tarlam ekim dikim hiçbir şeyim hiç olmadı. Ben de rahmetli eşim de biz hep elin tarlasında bağında çalıştık, ben yalvardım da emekliliğini yaptık. Biz çok çektik. Şimdi yaşlandım bak geçen iki yıl öncesine kadar hala fındığa gittim ama artık ne ben dayanabiliyorum çalışmaya ne de beni istiyorlar yaşlıyım ya. Zaten eskisi gibi yevmiye işi de yok köyde her şey makine oldu, yevmiyeye kimse gidemiyor köy işi azaldı işte hep bu makineler yüzünden"* (A,K,75).
>
> *"19 yıllık evliyim buradayız hep gelir için yevmiyeye gittik başkasının işine gidiyoruz. Her şeyi makinalar yaptığı için işte kalmadı. Bir fındık toplama"* (A,K,43).
>
> *"Aslında hiç iyi olmadı bu makineler, bizim köyde çoğunluk mısır, buğday eker bu makineler olmasaydı köyde işsiz güçsüz gariban hemen köyün içinde yevmiyeye giderdi ama şimdi insana gerek kalmadı onlar yüzünden gerçi öyle çok toprağı da olan da yok"* (O,E,60).
>
> *"Makineler bu kadar çok her şeyi yapmasalardı daha çok yevmiyeye giderdik"* (M,K,47).
>
> *"Hele bu son dönem masrafı o kadar çok ki gelire bir faydası yok görür herkes ama eskiden bu makinalar çıkmadan önce yeri olmayan çapamaya gider üç kuruş alırlardı, bak o iş bitti"* (A E 6).
>
> *"Mazota gidiyor gelen fayda yok hatta yevmiyeye gidene, yevmiyeden kazanana kötü bile oldu, yevmiye işi bitti mısır da hele de kadınlar giderdi üç beş alırlardı, kadınların fabrikaya girmeleri de zor ya"* (A K 7).

Geçim kaynağını tarımsal faaliyetlerde bulunmak olarak ifade eden katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda her dört köyde de eskiye kıyasla tarımsal faaliyetlerinin daha az gelir getirdiği veya zarar ettirdiği bilgilerine ulaşılmıştır. Bu doğrultuda tarımsal faaliyetler köyün temel ekonomik unsurudur ve tarımda ortaya çıkan değişimin kırsal yoksulluğun belirlenmesi açısından önemli olduğu görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerde meydana gelen değişimler bu değişimlerin nedenlerine ilişkin katılımcı görüşlerinden ulaşılan bilgiler kırsal emeğin değişimi, tarımsal faaliyetlerin kalkındırılması ve kırsal göçün nedenlerine yönelik değerlendirmelerde de paralellik göstermektedir. Tarımsal faaliyetlerdeki girdilerin fiyatının her geçen gün artması, girdilerdeki pahalılığa rağmen elde edilen mahsulden yeterli gelirin elde edilememesi, toprağın küçülmesi kırsal yoksulluk gerçeğiyle karşılaşmamıza yol açmakta ve yereli etkileyen tüm bu faktörlerin küresel boyuttaki yansımalar sonucu olması dikkat çekmektedir.

3.1.2.Tarımsal Arazi

Derinlemesine görüşmelerde yöneltilen, "Sahip olduğunuz tarımsal arazi var mı? Varsa türü nedir? (bağ, bahçe vb) Ne zamandan beri, nasıl sahip oldunuz?" soruları doğrultusunda tarımsal arazi teması oluşturulmuş, tarımsal arazi teması içerisinde sahip olunan tarımsal arazi, tarımsal araziye nasıl, sahip olunduğu şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Sahip olunan tarımsal arazi kategorisi içerisinde, "arazim yok", "tarla, bağ-bahçe" bulgularına ulaşılmıştır. Tarımsal araziye nasıl, sahip olunduğu kategorisi içerisindeyse "mirasla", "satın almayla", "mirasla ve satın" almayla şeklinde bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4. Tarımsal Arazi Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Sahip olduğunuz tarımsal arazi var mı? Varsa türü nedir? (bağ, bahçe vb) Ne zamandan beri, nasıl sahip oldunuz? (D.G)	TARIMSAL ARAZİ	Sahip Olunan Tarımsal Arazi	Arazim yok Tarla/Bağ/Bahçe
		Tarımsal Araziye Nasıl, Sahip Olunduğu	Mirasla Miras ve satın alma

3.1.2.1. Sahip Olunan Tarımsal Arazi

Sahip olunan tarımsal arazi kategorisi içerisinde, arazim yok, tarla, bağ-bahçe bulguları yer almaktadır. Tarımsal faaliyetlerdeki gelirin azalma nedenleri, kırsal kesimde yaşanan ekonomik sıkıntıların nedenleri, kırsal kesimde gerçekleşen göçün nedenlerine ilişkin ulaşılan bulguların temel belirleyenlerinden biri olarak tarımsal faaliyette bulunulacak toprağın olmaması gerçeğine ulaşılmıştır. Bu durumun özünde sistem içerisinde var olan pazara bağımlı kılma politikalarıyla tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği topraklarda değişimler meydana gelmektedir. Sakarya kentsel açıdan genişlemekte özellikle merkeze yakın tarım toprakları kaybedilmektedir. Çoğunluğu küçük olan tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği işletmeler sistem içerisinde sermaye birikimlerini sağlayamadığı için pazar şartlarına uygun rekabete dayalı üretim gerçekleştirememekte, devlet desteğinin ortadan kalkmasıyla da köylü yoksullaşmaktadır. Araştırma kapsamındaki köylerin genelinde de eşit toprak paylaşımının yapılamadığı gözlemlenmektedir. Tüm bu yoksunluklarla küçük üreticinin sistem içerisinde sürdürülebilir bir üretim sağlayarak var olabilmesi imkânsız hale gelmektedir. Halen yürürlükte olan yasal düzenlemelerle de kamulaştırmalar hızla

devam etmektedir. Tarımsal arazisinin olmadığını belirten katılımcıların, topraklarının mirasla bölünmesi, imara açılması, istimlak edilmesi nedeniyle arazilerinin kalmadığını belirtmektedirler. "Tarım arazisinin kalmadığını" belirten yirmi katılımcının dokuzunun kadın on birinin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Yok, miraslıktı bölününce kalmadı bir şey. Otoban de geçince"* (K,E,33).
>
> *"Bizim yerimiz yok beş dönüm tarlaya kaldık. Onu da devlet imara açtı. Bir şey kalmadı bize. Dört kardeşe bölününce kalmıyor. Zaten köyde yer kalmadı bak bu siteler, okullar yollar kiralamaya bile yer bulamıyoruz"* (K,K,38).
>
> *"Tarlamız yok. İstimlakla imarla gitti kalmadı. Ahırımızın yeri de gitti"* (K,K,46).
>
> *"Yok benim arazim bir bu evim var. Kaynatam oğullarına böldü onun da yoktu çok zaten bağı, tarlası. Böldü verdi bize işte burasını, ev yaptık girdik içine. Yemeye kazanmak içinde yevmiyeye gittik"* (A,K,75).
>
> *"Yerimiz çok yok kiralayarak ekiyoruz. Kendimize ait on beş dönüm ekilebilir arazimiz var. Biraz da fındık var. Ama amcamlarla olduğu için bölünecek o. Biz de dört kardeşiz biz de böldük mü kimseye bir şey kalmayacak. Topraksız köylü ortaya çıkacak"* (O,E,40).
>
> *"Var ama işlemiyoruz. Bir buçuk dönümümüz var ama bölünmemiş, çok parçalı olduğu için kardeşlerimle ne bölebiliyoruz ne de satabiliyoruz"* (M,E,46).

Yirmi dört katılımcı sahip olunan tarımsal arazinin "tarla" olduğunu belirttikleri görülmektedir:

> *"Yirmi dönüm yerimden beş dönüm toplu kalmadı"* (K,E,57).
>
> "*Mısır, buğday ekilen toprağımız var. Zaten az, dört dönüm"* (A,K,67).
>
> *"Bize ait 27 dönüm var eskiden daha çoktu bölündü de azaldı.. Hepsi tarla. Biz baktık fındık daha çok kazandırıyor e bizim yamaçta sadece iki dönüm yerimiz var onunla yetmez düz tarlamızın birazına fındık ektik" (*A,K,68).
>
> *"On dönüm yerimiz var, yirmi ya da otuz dönüm kiralıyoruz. Mısır, arpa ekiyoruz"* (O,K,52).

Sahip olunan tarımsal arazilerinin "bağ-bahçe" olduğunu belirten elli dört katılımcının yirmi biri kadın otuz üçü erkektir. Katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Yetmiş dönümüm var. Ayva, üzüm var altmışın da beşer dönüm zeytinle, şeftali yaptım"* (M,E,57).
>
> "*Yirmi dönüm yerim var. Ayva üzüm ve zeytinimiz var zeytinimiz üç dönüm çok azdır"* (M,E,40).

"Fındık bana ait var babadan kalma beş dönüm" (A,E,66).

"Beş dönüm fındığım var babadan kalma, yedi tane de ineğim" (O,K,49).

"Beş dönüm fındıklık" (O,K,65).

3.1.2.2. Tarımsal Araziye Nasıl Sahip Olunduğu

Sahip olunan tarımsal araziye nasıl sahip olunduğu kategorisi içerisinde, "mirasla", "satın almayla", "mirasla ve satın" almayla bulguları yer almaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği köylerde tarımsal faaliyetin yürütüldüğü toprak büyüklüğü iki ve seksen dönüm arasındadır. Ancak toprağın sahip olunma durumu açısından farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmında mirasla edindikleri toprak, mirasçılar arasında bölünmediği gibi veraset intikalinin gerçekleştirilmediği de anlaşılmaktadır. Böylece tarımsal faaliyetlerini kendilerine ait olmayan toprak üzerinde gerçekleştirdikleri için arazi bazlı verilen desteklerden de yararlanılamamaktadır. Bazı katılımcılara göreyse desteklerden daha fazla masraf gerektirdiği için veraset intikalinin yapılması tercih edilmemektedir. Yirmi altı katılımcının tarımsal arazisine mirasla sahip olduğu görülmektedir.

"*Babamdan kalma*" (K,E,44).

"Toplam on yedi dönüm tapulu yerimiz var, babadan kalma" (A,K,37).

"On beş dönüm tarla, beş dönüm fındıklık. Babadan kalma" (O,K,65).

"Dededen kalma yirmi dönüm" (M,K,36).

"Topraklarını mirasla edindiklerini ama tapularını çevirmediklerini" belirten katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmiştir:

> *"Üstüme kayıtlı, tapulu değil babam böldü işte kardeşler arasında nereden versin tapuyu ona da zaten tapuyla kalmamış ki taa baksan dedesinin babasının adı çıkıyor tapuda, millet göçmüş gitmiş toprakla işi olanlara devredip durmuş işte, o da işte yıl geçtikçe devrettikçe yani ufaklanmış, yetmez oluyor"* (A,E,47)
>
> *"Hepi topu on dönüm tarlamız var babadan kalma ama tapusu üstümüzde değil daha eşimin dedesinde o yüzden de zaten o destekler az da olsa yararlanamıyoruz"* (A,K,35).
>
> *"On yedi dönüm yerim var ekmiyorum ama dededen kalma tapusu çevrilmemiş çevrilse daha az kalır"* (O,E,67).
>
> *"Otuz dönüm yerim var ama tapusuz dede zamanından kalma"* (O,E,48).

Köylülerin büyük bir çoğunluğunun toprak satın almadıklarını sadece üretim ve refah açısından diğer köylere kıyasla daha iyi olan Mekece Köyü'nde tarımsal üretim

sonucu elde edilen gelirle toprak satın alındığı görülmektedir. Bunun dışında yetersiz toprak sahibi olan köylüler toprağı kiralayarak tarımsal faaliyet içinde bulunmaya çalışmaktadırlar. Ancak toprağın kaybedilmesi genel olarak köylü nüfusun azalmasını de beraberinde getirmekte, tarımsal faaliyetten koparak göç eden köylü az da olsa var olan tarımsal arazisini kiraya vererek değerlendirmeye çalışmaktadır. Tarımsal faaliyet gerçekleştirdikleri topraklara hem mirasla hem de satın alma yoluyla sahip olduklarını ifade eden katılımcıların tamamının Mekece Köyü'nde olduğu görülmektedir. "Topraklarına hem mirasla hem de satın alma" yoluyla sahip olduklarını belirten yedi katılımcı kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

"Elli dönümü mirasla kaldı, on dönümü satın aldım" (M,E,70).

"Seksen dönüm yerim var. Altmış dönümü miras kaldı, yirmi dönümü satın aldım on yıl oluyor satın alalı" (M,E,52).

"Babadan kalma otuz dönüm vardı, on dönümde aldık beş yıl önce" (M,K,55).

3.1.3.Tarımsal Araç

Derinlemesine görüşmelerde yöneltilen "Tarımsal faaliyetlerinizi gerçekleştirirken geçmişte ve bugün kullandığınız araçlarda değişim oldu mu? Olduysa bu durumun ürün kalitesine, miktarına ve fiyatına nasıl bir etkisi oldu?" ve odak grup görüşmelerinde yöneltilen "Tarımsal faaliyetlerdeki teknolojik dönüşümün verimliliğe ve gelire etkisi nasıl?" soruları doğrultusunda tarımsal araç teması oluşturulmuş, tarımsal araç teması içerisinde geçmişten bugüne kullanılan tarımsal araçlardaki değişim, tarımsal araçlardaki değişimin ürün kalitesine, miktarına, fiyatına etkisi şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Geçmişten bugüne kullanılan tarımsal araçlardaki değişim kategorisi içerisinde, "değişimin olduğu" bulgusuna ulaşılmıştır. Tarımsal araçlardaki değişimin ürün kalitesine, miktarına, fiyatına etkisi kategorisi içerisindeyse "herhangi bir etkisi olmadığının çünkü masraf çıkardığına" ilişkin bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 5. Tarımsal Araç Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Tarımsal faaliyetlerinizi gerçekleştirirken geçmişte ve bugün	TARIMSAL ARAÇ	Geçmişten Bugüne Kullanılan Tarımsal Araçlardaki Değişim	Değişim oldu.

kullandığınız araçlarda değişim oldu mu? Olduysa bu durumun ürün kalitesine, miktarına ve fiyatına nasıl bir etkisi oldu? (D.G)			
Tarımsal faaliyetlerdeki teknolojik dönüşümün verimliliğe ve gelire etkisi nasıl? (O.G)		Tarımsal Araçlardaki Değişimin Ürün Kalitesine, Miktarına, Fiyatına Etkisi	Olmadı çünkü masraf çıkardı

3.1.3.1. Geçmişten Bugüne Kullanılan Tarımsal Araçlardaki Değişim

Tarımsal faaliyetler içerisinde tarımsal araçların yaygın bir şekilde kullanıldığı, bu tarımsal aletlerde sürekli bir gelişme ve değişme görüldüğü katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Ancak tüm katılımcıların kullanılan tarımsal araçlardaki gelişimi ve tarımsal faaliyetlerde yaygınlaşmasının ürünün miktar ve kalitesine katkı sağlasa da getiridiği ek masraflar yüzünden gelire herhangi katkısının olmadığına yönelik değerlendirilmelerde bulunmaktadırlar.

Katılımcıların tamamı geçmişten bugüne kullanılan "tarımsal araçlarda değişim olduğunu" ifade etmişlerdir:

> *"Eskiden hep elle yapardık her şey makineye geçti ama bunların hepsi hep masraf"* (K,E,57).
>
> *"Tabi artık her şey makinayla oluyor eskiden öyle değildi. mesela mısırı kendimiz ekerdik elle, otlarını çapalardık, kendimiz biçerdik. Ama şimdi her şeyi makinayla yapıyoruz. Ekimi kesimi. İlaç kullandığımız için de çapaya gerek kalmıyor zaten"* (A,K,35).
>
> *"Tabi çok arttı araç gereçler artık tarlaya gitmez olduk bir araç mı eskiden iki ay çapa yapardık şimdi ilaçlar çıktı yabanı otu öldürüyor çapaya da gerek kalmıyor. Ama sadece kolaylaştırdı ama masrafı arttı ki"* (A,K,68).
>
> *"Çok değişti tabi nerdeyse her şeyi motorla makineyle yapıyorlar. Mozot, tohum, gübre parası çıkıyor şimdi de işte oradan kalan onlara gidiyor"* (O,E,60).
>
> *"Çok oldu traktörler çok değişti, ilaçlama makineleri değişti. Zaten sebzeden meyveye dönünce her şey baştan değişti"* (M,E,70).
>
> *"Çok çeşitlendi makineler ama onlar almak içinde çok büyük topraklardan çok kazanıyor olman lazım benim yirmi dönüm öyle çok kazandırmıyor. Bir oluyorsa*

iki olmuyor. Bu durumda ben de onları kiralıyorum e o da başka bir masraf oluyor. Çok bir şey fark etmiyor anlayacağın" (M,E,40).

"Eskiden babam zamanın da yapardık şimdi bakıyorum çok değişmiş ama şimdi bizim yerimiz yok yapmıyoruz" (M,E,46).

3.1.3.2. Tarımsal Araçlardaki Değişimin Ürün Kalitesine, Miktarına, Fiyatına Katkısı

Tarımsal araçlar sistem içinde merkez ve çevre ilişkisinde bağımlılığın çok açık bir biçimde görülmesine yol açmaktadır. Merkez ürettiği tarımsal araçların pazarı olan çevre ülkeler üzerine bir bağımlılık ilişkisi oluşturmakta, çevre ülke hem tarımsal aletlerin kullanması için gerekli enerjinin temini hem de bu araçların üretildiği teknolojiye sahip olmadığı için araçların yedek parça ve makinelerine ihtiyaç duymaktadır. Çevre merkeze tarımsal makineler, bu makinelerin yedek parçaları ve enerjileri için kullanacağı petrol açısından bağımlı hale gelmekte merkez için önemli bir pazar durumuna dönüşmektedir.

Makinelerin tarımsal faaliyete girmesiyle tarımda tahsis edilen iş gücü açıkta kalmakta tarımsal faaliyetten dışarıda kalan işsiz hale gelen köylüler iş edinmek için köyden göç etmektedir. Burada da yine merkezin lehine gerçekleşen bir durumla karşılaşılmakta merkez, göç eden işsiz köylüleri ucuz iş gücü olarak kullanmaktadır. Sistem içerisinde tarımda makineleşmeyla başlayan süreç merkezin sınırsız sermaye biriktirme hedefiyle çevreyi pazara, tarımdan koparak işsiz kalan kesimi de ucuz iş gücüne dönüştürmektedir.

Katılımcıların tamamı geçmişten bugüne kullanılan "tarımsal araçlarda değişimin ürün kalitesine, miktarına ve fiyatına çok fazla masraf çıkardığı için etkisi olmadığını" şöyle ifade etmişlerdir:

"Mazot o kadar pahalı ki değişen bir şey olmaz. Olmuyor" (K,K,54).

"*Yok, yok ne olacak gelen fazla da olsa daha kaliteli de olsa bir fayda etmez mazota gider köylünün cebine girmez*" (K,E,67).

"Yani bizde pek kimsenin öyle çok yeri kalmadığı için pek bir şey diyemiyorum. Gerçi makine çok kolaylaştırdı ama yevmiyeye verdiğin parayı artık mazota verir eken, öyle değişen bir şey olmaz ki" (K,K,55).

"Çok değişme oldu üründe de artış oldu ama makinayı alamadığımız için kiralıyoruz alsak da masraf kiralasak da masraf bir de mazot masrafı, gelirde bir değişme olmuyor böyle olunca" (A,E,47).

"Eskiden çok zorda kalırsak yevmiyeli adam tutardık şimdi ona gerek kalmadı. Yevmiye masrafından kurtulduk ama makine masrafı onun kirası, mazot masrafı çıktı. Bu durumda bir değişiklik yok sürekli daha pahalı hale geliyor" (A,K,35).

"Üründe artış sağlasa da değişen bir şey olmaz çünkü o makineyi almak ya da kiralamak için masraf yapılıyor. Bu durumda eşitliyor kendini" (O,E,48).

"Çok kolaylaştırdı her şey. Ama miktarı kalitesi için çok da bir belirleyiciliği yok bence. Olsa da onun için yaptığımız masraftan gider getirisi" (M,E,57).

"Aman ne olacak mazot almış gitmiş, parası çok, yevmiyeden kestiğin parayı makinaya vereceksin veya kiralayacaksın. Mazotu çıkacak kirası çıkacak" (M,E,51).

"Şu son senelerde artan mazot fiyatlarıyla hiçbir fark olmadı dersek yeridir" (O E 3).

"Bir tarlayı yüz kişi çapa yapıyorsa bir traktör bir saatte yapıp çıkıyor ama bu mazot getiriyi götürüyor" (O K 12).

Tarımsal faaliyetlerde merkezden çevreye yönelik sermaye aktarımı sağlanırken çevrede gerçekleştirilen tarımsal üretimlere yönelik müdehalelerle de ürünler kotalanmakta merkezin isteği doğrultusunda değiştirilmekte ve merkezde gelişen yeni teknolojik aletlerin kullanılmasına geçilmesiyle de kullanılmayan teknolojiler çevreye transfer edilmektedir. Böylece çevre merkeze bağımlı bir ekonomik yapı içerisinde varlığını devam ettirmek durumunda kalmaktadır.

3.1.4. Tarımsal Faaliyet ve Hayvancılık

Derinlemesine görüşmelerdeki "Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir? Neden bu ürünü üretmeyi seçtiği?" "Üretilen ürün miktarı? "Geçinmek için mi, pazar için üretim mi? Pazar için üretimse nasıl pazarladığı? Kendisi mi? Yoksa bir aracı mı?" "Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı?" "Bu on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti?" ve odak grup görüşmelerindeki "Gerçekleştirdiğiniz tarımsal faaliyetin türü nedir? Ne zamandır? Neden bu ürünü üretiyorsunuz?" soruları doğrultusunda tarımsal faaliyet ve hayvancılık teması oluşturulmuş, tarımsal faaliyet ve hayvancılık teması içerisinde üretilen ürünün seçilme nedeni, üretimin ne için olduğu, ürünün pazarlanma şekli kategoriler belirlenmiştir. Üretilen ürünün seçilme nedeni kategorisi içerisinde toprağın seçilen ürüne uygun olması, ekiminin daha kolay olması, ekiminin daha ucuz olması, ekiminin daha kolay ve karlı olması bulgularına ulaşılmıştır. Üretimin ne için olduğu kategorisi içerisinde geçim için üretim, pazar için üretim, hem

geçim hem pazar için üretim bulgularına ulaşılmıştır. Ürünün pazarlanma şekli kategorisi içerisinde tüccarın alması şeklinde bulguya ulaşılmıştır.

Tablo 6. Tarımsal Faaliyet ve Hayvancılık Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir? (Neden bu ürünü üretmeyi seçtiği? Üretilen ürün miktarı ?, Geçinmek için mi, pazar için üretim mi?, Pazar için üretimse nasıl pazarladığı? Kendisi mi? Yoksa bir aracı mı? Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı? (D.G)	TARIMSAL FAALİYET VE HAYVANCILIK		
		Üretilen Ürünün Seçilme Nedeni	Toprağın seçilen ürüne uygun olması Ekimi daha kolay Ekimi daha ucuz Karlı Farklı ürün ekmeyi bilmemek
		Üretimin Ne İçin Olduğu	Geçinmek için Pazar için
Gerçekleştirdiğiniz tarımsal faaliyetin türü nedir? Ne zamandır? Neden bu ürünü üretiyorsunuz? (O.G)		Ürünün Pazarlanma Şekli	Devletin alması Tüccarın alması

3.1.4.1. Üretilen Ürünün Seçilme Nedeni

Üretilen ürünün seçilme neden kategorisi içerisinde "toprağın seçilen ürüne uygun olması", "seçilen ürünün ekiminin daha kolay olması", "seçilen ürünün ekiminin daha ucuz olması", "seçilen ürünün ekiminin daha karlı olması" bulgularına ulaşılmıştır. Üretimini yaptıkları ürünlerin üretim süreçlerinde maliyetlerin artması farklı ürüne yönelmelerine neden olmakta ancak toprağın maliyeti daha ucuz olacağını düşündükleri ürüne uygun olmaması nedeniyle ürünlerini değiştiremedikleri gözlenmektedir. Bu durum özellikle sulak alana sahip olan Akarca ve Ortaköy'de görülmektedir. Üretilen ürünün seçilme nedenini "toprağın seçilen ürüne uygun olması" olarak değerlendiren otuz beş katılımcının kendilerini şöyle ifade ettikleri görülmüştür:

> *"Köy yerinde ne yapayım ne edeyim, tamam köyüm köylükten çıktı da yapmayı bildiğim başka bir şey yok yerimiz mısıra uygundur çok güzel mısırı olur, hele bir de yerlerimiz yerinde dursaydı çok kazandırdı eskiden bize" (*K,E,44).

> *"Bizim yerimize mısır ekilir buralarda hep böyle yerim kalmadı ama kiralasam da mısır ekerim o ekilir ona uygun" (*K,K,38).

"Açıkçası atadan görme ekiyoruz onlar bu topraklara mısır iyi dediler, buğday oluyor dediler onu ektik" (A,E,66).

"*Bizim burası çok yağış aldığı için mısıra çok uygundur. Zamanında mısır bize kazandırdı da ama şimdi masrafı çok arttı asla kurtarmıyor*" (A,E,45).

"Hem yer fındığa uygun yamaçta hem de fındık daha karlıdır" (O,E,52).

"Mısır ekilebiliyor sulak yer. Aslında bu kadar sulak olmasa buğdaya döneceğim çünkü çok masraflı mısır. Masrafını da karşılamıyor bir şey kalmıyor" (O,K,45).

"Biz yıllarca bilmeden sebzenin peşinde heder etmişiz kendimizi hele onun öncesinde bu verimli topraklara süpürge çalısı ekermişiz yazık işte geç olmuş ama meyveye çok daha uygun olduğunu görmüşüz. Buna da şükür diyelim" (M,E,57).

"Köyümüzün toprakları meyveye yatkın" (M,E,60).

"Toprağımız uygun meyveye bu bölge hep meyve ta Bursa'ya kadar gidiyor" (M,K,67).

"*Mısırı da fındığı da toprağa uygun diye ekiyoruz*" (A E 12).

"Toprağımız meyveciliğe uygun ve meyvecilik daha karlı" (M E 2).

Üretmeyi tercih ettikleri ürünün ekimin kolay olmasına vurgu yapan katılımcılar genelde mısırın üretiminin oldukça kolay olduğu için iş gücüne ihtiyaç duyulmadığını, üretimin tüm süreçlerinde makinenin kullanıldığını belirtmişlerdir. Mısırın yaygın olarak üretildiği bu köylerde yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar şeker pancarı, ayçiçeğinin, sebzenin, tütünün yetiştirildiği hatta İl Merkezinde bölgeye hizmet eden bir şeker fabrikası olduğu alımın devlet tarafından yapıldığı açıklanmıştır. Ancak şeker pancarına ve ayçiçeğine kota konmasıyla, tütünün satıldığı şirketin ülkemizden gitmesiyle ve yetiştirilen sebzelerin Antalya'da yetiştirilen sebzelerle yarışamadığı için ürünlerinin ellerinde kaldığı; mısırın üretiminin kolay olmasıyla mısıra yönelindiği görülmektedir. Son dönemde yaşandığını ifade ettikleri pahalılıktan dolayı da mısırı bırakıp buğday, arpa veya yulafa geçeceklerini ancak bu ürünlerinde sulak topraklarda ekilemediği için yine kazançlarının istedikleri gibi olamayacağını düşündüklerini ifade ettikleri görülmektedir. Burada merkezin çevrenin üretim süreçlerine yönlendirdiği üretim politikalarıyla müdahalesi hem üretilecek ürünün seçiminde hem de bu ürünün üretilme süreçlerindeki tohum, ilaç, gübre ve makine gibi girdilerinde çevrenin merkeze bağımlı hale gelmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Devlet tarımsal faaliyetleri desteklemekten çekildikçe de sistemdeki bağımlılık ilişkisi kendini daha baskın göstermektedir (Önal, 2019, s. 67).

Üretilen ürünün seçilme nedeni seçilen ürünün "ekiminin daha kolay olması" olarak değerlendiren kırk katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Mısırın yükü az diye ekiyorum, insana ihtiyaç yok ama masrafı çok gübresi, tohumu, ilacı zaten mazotta cabası o yüzden seneye yulaf ekeceğim o mısırdan daha ucuz"* (K,E,67).

> *"Bizim buralarda şeker pancarı çok iyi olurdu ama çok meşakkatliydi alımıda olmadı ondan onu bıraktık mısır, buğday daha kolay makine giriyor yapıyor her şeyi. Hem şeker pancarını bir devlet alıyor hem de kotalı alıyor o yüzden mısır daha cazip kolay gelir bize gerçi o da son zamanlarda çok masraflandı ekimi* (A,E,62).

> *"Valla biz pancardan, sebzecilikten çok zor diye vaz geçtik mısır kolayımıza gitti diye ona yöneldik ama tam yağmurdan kaçıp doluya tutulmak oldu bizim ki. Mısırın masrafı bir fazla çıktı ki ne edeceğimizi bilemiyoruz şimdi"* (A,E,74).

> *"On beş yirmi yıl öncesinde şeker pancarı ve tütün ekerdi bizimkiler ama baktılar ki mısır çok rahat ekimi çok kolay, meşakkatsiz mısıra döndüler. Mısırda da bilirsin hiç insan gücüne ihtiyaç yok. O dönem cazip gelmiş ekmişlerde şimdi beter o kadar masraflı ki mısır ama kaçacak yerimiz yok ne yapalım"* (A,K,45).

> "*Buğdayı da, mısırı da kolaylığından devam ediyorum insana gerek olmuyor ama son zamanlarda mısır çok pahalandı tohumu, gübresi, ilacı aldı gidiyor o yüzden bilmiyorum artık*" (O,E,66).

Merkez ve çevre arasındaki bağımlılığın nesnesinin merkezden çevreye yönelik olan tarımsal aletler, gübre, tohum ve ilaç olduğu ve bağımlılığın sürekli kılınması için tarımsal faaliyetlerde bu temel ihtiyaçların muhafaza edilmesinin sağlandığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Mısır ve buğdayın yetiştirildiği köyler olan Karapınar ve Ortaköy'de bulunan otuz sekiz katılımcının ise topraklarının mısıra uygun olmasına rağmen mısırın üretiminde masrafının çok olması nedeniyle mısırı bırakarak buğday, arpa veya yulaf gibi "ekimi daha ucuz olan ürünlerin ekimini seçtiklerini" şöyle belirtmişlerdir:

> "*Mısır olur buralarda ama benim mısıra gücüm yetmiyor onu ekimi çok masraflı ondan buğday ekiyorum, unu evde kullanıyorum, sapını hayvanıma yem yapıyorum*" (K,K,64).

> "*Üç dönüm toprağım var mısır ekiyorum başka bir şey ekilmiyor mısır masraflı diye yulaf ya da buğday ekeceğim seneye*" (K,E,56).

> *"Benim toprağım mısıra daha uygundur ama mısırın masrafı çok arttığı için onu bıraktım arpa ya da buğday ekiyorum"(*O,E,48).

> *"Eskiden mısır eker satardım hayvanıma da verirdim şimdi ona para olmadığı için arpaya döndüm"* (O,K,65).

Araştırma kapsamı içerisinde yer alan köyler içerisinde Mekece Köyü'nün gerçekleştirdiği tarımsal faaliyetler ve bu faaliyetlerden elde ettikleri gelir diğer köylere oranla çok daha iyi durumdadır. Diğer köylerdeki katılımcıların tarımdaki değişimin, ekonomik sıkıntının, kırsal göçün nedenlerine ilişkin tarımda pahalılığa, tarımsal arazinin azalmasına yönelik düşünceleriyle Mekece Köyü'ndeki katılımcıların düşünceleri paralellik gösterse de Mekece Köyü'nde, tarımsal üretim elde edilen gelirin diğer köylere oranla daha iyi olduğu görülmekte ve bu durumuyla yarı çevre konumunda değerlendirilebilmektedir. Mekece Köyü'nden olan kırk sekiz katılımcı sebzeciliği zor ve masraflı olduğu için bıraktıklarını daha "kolay ve karlı" olan meyveciliği seçtiklerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Eskiden sebze ekerdik o çok zordu meyveye döndük daha kolay ve karlı diye*" (M,E,70).
>
> *"Meyvecilik daha kolay geldi bize bir de kazancı daha iyi sebzeye göre"* (M,E,52).
>
> *"Zamanında sebzecilik çok zormuş kolayına gitmiş bir de tabi daha karlıymış bağ yapmak. Babam ondan bağ yapmış"* (M,E,51).
>
> *"Eskiden çok kazanmışlar üzümden, hele sebzeden sonra daha da kolaylarına gitmiş bağ yapmış bizimkiler"* (M,E,55).
>
> "Meyvecilik hem kolay hem de karlıdır sebzeye, mısıra, buğdaya oranla" (M,K,54).

3.1.4.2. Üretimin Ne İçin Olduğu

Kırsal kesimde yaşayan bireylerin ekonomik faaliyetlerinin temeli tarıma dayanmaktadır. Köylülerin kendi emekleriyle öncelikle kendi tüketimleri için üretim faaliyetleri içerisinde bulundukları, ürünlerinin fazlası olursa pazarda satarak gelir elde ettikleri, geçinmek için üretime odaklanan küçük tarım işletmeleri olduğu kadar büyük veya orta ölçekli nitelendirilebilecek tarım arazilerinde pazar için tarımsal faaliyet gerçekleştiren işletmelerin olduğuda görülmektedir. Pazar için tarımsal faaliyet gerçekleştiren tarımsal işletmelerin çevrelerindeki topraksız veya tarımsal faaliyetten yeterince gelir elde edemeyen yoksul köylülere iş alanı sağladıkları görülmektedir. Üretimin pazar ve yaşamını sürdürmek için yapılmasıyla ayrılan bölgeler merkez ve çevre olarak tanımlanabilir. Üretimin ne için olduğu kategorisi içerisinde geçinmek için ve pazar için bulgularına ulaşılmıştır. Özellikle meyvenin, fındığın ve hayvanlara yemin dışında kalan mısırın pazar için üretiminin olduğu, Mekece Köyü'nde gerçekleştirilen

meyveciliğin tamamının pazar için yapıldığı, Karapınar Köyü'ndeyse üretimin tamamının geçinmek için olduğu görülmüştür.

Üretilen ürünün "geçinmek için" olduğunu belirten on sekiz katılımcı kendilerini şöyle ifade etmiştir:

> *"İşte on yıl öncesine kadar kendimize alır, Pazar içinde kalırdı, satardık ama şimdi azcık bir yer kaldı işte yarım dönüm bile değil, üç beş inek bakıyorum onu da geçim için yapıyorum, ineklerimin yemi için ekiyorum mısırı da yani o da geçimlik ama onu bile sağlamak zor (*K,E,44).
>
> *"Hiç karlı değil ama ne yapayım yem de çok pahalı olduğu için en azından ineklere yem olsun diye ekiyorum" (*K,K,38).
>
> "*Yedi ineğim var bir şey yapmak lazım geçim için toprakta kalmadı ama bu ineklere yeme alarak bakamıyorum ineğe yem için toprak kiralayıp mısır ekiyorum*" (K,K,53).
>
> *"Buğday ekiyorum hem kendimize hem hayvanımza geçimlik, hayvan bakmamızda geçim için öyle satmalık değil yedi düğem var*" (K,K,64).
>
> *"Beş ineğim var, meramızı orman yaptılar, alma yeme de para yetmiyor o yüzden mısırı hayvanlarıma yem olsun diye ekiyorum"(*A,E,61).
>
> *"İki dönüm yerden ne çıkacakta pazarlayacağım zavallıyız biz zavallı, buğdayı un ederim, mısırı da bak orada iki ineğim var iki ihtiyar bakmaya çalışırız işte ona yem yaparız o kadar"* (A,E,74).
>
> *"Hayvanların yemi içinde mısır ve buğday iyi oluyor. Mısırdan buğdayın sapından hayvanlara yem yapıyorum. Satmaya kalmıyor. Bizim köyümüzün merası yok eskiden meramız vardı çok daha hayvancılık yapan vardı. Merayı orman yaptılar. Şimdi hayvanlarımız ahırda kaldı yem dert oldu. Buğdayı da fabrikaya götürüyoruz. Unumuz bittikçe gidip kuponla alıyoruz. Geçimlik yaptıklarımızın hepsi"* (A,K,35).
>
> *"On dönüm yerden çıkan mısırdan pazara bir şey kalmaz zaten benim amacım hayvanımın kaba yemini çıkarmak kaldı ki ona bile yetmiyor. Toprağın çok olacak ki hayvanının bakımını da yapasın yoksa taşıma suyla değirmen döner mi? Yani alınan yemle nereye kadar hayvan bakacaksın"* (O,E,56).
>
> *"Hayvanıma vermek için geçimlik ekiyorum arpayı eskiden mısır ekimi bu kadar masraflanmadığı için ekerdim satardım da am işte ondan vaz geçtim"* (O,E,48).

Üretilen ürünün "pazar için" olduğunu belirten on sekiz katılımcının kendilerini şöyle ifade etmiştir:

> *"Fındık belli olmuyor, bir yıl oluyor bir yıl olmuyor, olursa işte onu satıyorum, iki üç tüccar vardır bizim köyden alan onlara veririz"* (A,E,61).
>
> *"Pazar için ekeriz zaten bir mısıra kaldık onu ekiyoruz*" (A,E,45).
>
> *"İki dönüm fındık, yirmi sekiz dönüm mısır ekiyorum pazar için ikisi de"* (A,E,48).

"Mısırı, fındığı satmak için ekeriz" (A,K,68).

"Ürün olursa satıyoruz, her sene başka bir miktar olur, belli olmaz" (M,E,51).

Pazar için yaparız ayvayı da üzümü de" (M,K,36).

"Yetiştirdiğimin her şey pazar için" (M,K,57).

Üretilen ürünün "hem geçinmek hem pazar için" olduğunu belirten sekiz katılımcının kendilerini şöyle ifade ettikleri görülmüştür:

> *"Fındık, mısır, buğday ekiyorum. Hem pazar hem geçim için yapıyorum. Daha çok fındık Pazar için olur olursa tabi daha da çok kazandırır mısırdan falan"* (A,E,49).
>
> *"Buğday öyle çok değil geçim için, fabrikaya veriyoruz un bittikçe kağıtla almaya gidiyoruz. Mısırı slaş yaptırıyoruz ineklerim var onlara yem yapıyoruz öyle çok mısır ektiğimiz yerimiz yoktur zaten anca bize yeter hayvanımıza yeter. Fındığı satarız iyi çıktığı sene iyi satarız"* (A,K,55).
>
> *Fındığı çok olursa mısırı da Pazar için de satıyorum ama hiç olmaya da bilir. Ama mısırı ekmemin asıl amacı hayvanımın kaba yemini karşılamak"* (O,E,52).
>
> *"On beş dönüm arpayla beş dönüm fındığım var. Arpayı hayvan için ekiyorum fındığı işte beş dönümden ne çıkarsa onu satıyoruz"* (O,K,65).

Tarımsal faaliyetin pazar için mi geçinmek için mi olmasını belirleyen temel unsurun sahip olunan toprağın büyüklüğü olduğu görülmektedir. Ancak pazar için üretim yapan büyük toprak sahipleri ile geçim için üretim yapan küçük toprak sahiplerinin bir arada olması tarımsal faaliyetten elde edilen gelirin eşit dağılmamasına ve kırsal yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3.1.4.3. Ürünün Pazarlanma Şekli

Pazar için üretilen ürünlerin meyve, fındık, mısır tümünün tüccara satıldığını, meyvede devlet alımının olmadığını, fındık ve mısırda ise devlet alımının ucuz ve paranın çok geç verilmesi ayrıca ekim yapılan toprakların bazılarının köylünün üzerine tapularının olmaması nedeniyle destekten yararlanamadıkları için tercih edilmediğini, katılımcıların özellikle yem, tohum, ilaç, gübre aldıkları kişilere mısır ve fındığı sattıkları bazı zamanlar ekimdeki masrafları bu kişilerden borç alarak yaptıkları için mahsulü de bu kişilere satmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Meyvenin satımı ise daha çok İstanbul'dan gelen tüccarlara olduğu, dönüm çoksa genelde aynı tüccarlarla alışveriş yapıldığı, toprak azaldıkça da katılımcıların tüccar bulmada sıkıntı yaşadıkları, kandırıldıkları, paralarını zamanında alamadıkları görülmüştür. Ürünlerin üretiminin gerçekleştirilmesi sürecinde maaliyeti tüccardan alınan borçla yapılması ve mahsülünde

bu borç karşılığı tüccara verilmesi köylünün tarımsal faaliyetten yeterli gelir elde edememesine ve yoksullaşmasına yol açmaktadır. Ürünün pazarlanma sürecinde de yine büyük ölçekli tarımsal işletmelerin daha avantajlı oldukları görülmektedir. Katılımcılar ürünlerini "tüccara pazarlamalarını" şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Her köyün tüccarları bellidir ilçede dükkanları var. İki üç tüccar vardır. Köye gelir tüccar veriyorum malimi öyle farklı fiyat da vermezler bellidir"* (A,E,49).
>
> *"Zaten hasat zamanında fındık fiyatları düşer. Tanıdığımız tüccarlara veririz mahsülü. Geçmişte bu kadar masraf etmediğimiz için mahsül az bile olsa elimizde kalan daha çok oluyordu. Ben şöyle son on yıldır çok kötüleşti hiç elde kalmıyor derim. Tüccarın ağzına bakıyoruz. Eskiden böyle değildi"* (A,E,62).
>
> *"Fındığı pazara yaparız, devlete vermeyiz o ucuza alır hemen vermez parayı, tüccarlar gelir onlara satarız, köylü bilir tüccarları istediğine satar. Biz de öyle yapıyoruz"* (A,K,55*).*
>
> *"Bellidir tüccar, ilçede yem, ilaç, tohum, gübre her ne ihtiyacımız olursa ondan alırız zaten satarken de ona veririz"* (O,E,52).
>
> *"İlçede bir iki kişi var onlar gelir alır"(*O,K,49).
>
> *Tüccar gelir ya bahçe üzerinden alır derki burada on tane ayva var kilosu iki liradan yirmi bin liradan onlara veririz. Ya da toplar kilo veririz tüccara, biz götürüp satmayız gelen tüccara veririz. Tüccar gelir alır götürür veya İstanbul'da, Ankara'da hale göndeririz artık şansına kaça satılırsa"* (M,E,70).
>
> *"Tüccar gelir köye ona satarız. Ben son dönem hep dalında satıyorum bir de toplama, sınıflama masrafı olmasın diye"* (M,E,52).
>
> *"İstanbul'dan tüccar gelir alır, bazen dalından anlaşırız bazen biz toplar veririz. Hangi meyve olursa olsun böyle yaparız"* (M,E,57).

Ürününü sattığı tüccarın aynı zamanda tohumunu, gübresini, ilacını ve hayvanı varsa yemini aldığı kişi olduğunu ve bu alışverişten borçlu olduğu için ürününü de bu kişilere satmak zorunda kaldıklarını belirten katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Tüccar bizim bu toprağın çocuğu hep ondan barçla yem alırız her şeyi ondan alırız, satacağımız da yine ona satarız, şimdi o kadar idare etmiş kahrımızı çekmiş nasıl başkasına satalım"* (O,K,65).
>
> *"Burada fındığı da mısırı da alan iki üç tüccar vardır bellidir onlara veririz onlar gelir alır zaten köylü bu tüccarlardan tohumu, ilacı, gübreyi, yemi de alır bazen borçla alırız bizi idare ettikleri içinde mahsulü onlara satmak zorunda kalırız*" (A,E,62).
>
> *"Bizim köyden iki tüccar var onlara satarız. Aslında ekim, dikim zamanında onlardan gübre, ilaç alırız borç, mahsül satılma zamanı gelince de insan ona satmak zorunda hissediyor"* (A,K,68).

Ürünlerini devlete satmanın zorluklarından bahseden katılımcılar düşüncelerini şu sözlerle belirtmişlerdir:

> *"Fındığı satarken sıkıntı yaşamıyoruz, devlete vermiyoruz kendimiz satıyoruz. Tüccar köye geliyor, alıyor. Devlete verince parası da az oluyor bir de çok geç veriyor"* (A,E,61).

> *"Yakın yerlerde tüccarlar var onlar köye geliyor alıp götürüyor buradaki fabrikalara. Bu bölgede 3-4 fabrika var birinden birine gidiyor. Devlet fiyatı açıklıyor ama devlet çks istiyor. Çks (çiftçi kayıt sistemi) olması için tapulu mal olması lazım. Ee bizim toprakların hepsi tapulu değil dededen kalma e o zaman onun ürününü devlet almıyor inceledikçe inceliyor bıktırıyor git gelme diyor resmen. Bu köyde bu durumda olan çoktur adamın dededen kalan toprağını ekiyor üstüne almamış. Tabi o yüzden de tüccarlara satıyoruz. Tüccara gitmek daha mantıklı oluyor. Devlet alımda eziyet çektiriyor"* (A,E,66).

Ürünlerinin az olması nedeniyle güvenilir tüccar bulamadığını sürekli ürünlerini sattıkları tüccarların değiştiğini ve tüccar tarafından kandırıldığını, sattığı ürünün parasını alamadığını ifade eden katılımcılar:

> *"Bir önceki yıl kaptırdık biz tüccara, malımızı götürdü tüccar paramızı vermedi. Bizim ürünümüz az olduğu için bizim malımıza talip tüccarda başka oluyor öyle çok kandırıyorlar. Vereceğim diyorlar vermiyorlar"* (M,E,51).

> *"Ürünü kamyona doldurduktan sonra sırra kadem basan tüccarlar bu şekilde çok dolandırılan köylü de çok var"* (M,K,59).

3.1.5. Tarımsal Faaliyette İş Gücü

Derinlemesine görüşmelerdeki "Tarımsal çalışmalarınızda birilerini çalıştırıyor musunuz? Önceden çalıştırdınız mı? Şimdi ve önceden çalıştırıldıysa yapılan işin niteliği, genelde kim oldukları ve ödenen ücretlerin miktarı?" "Siz bir başkasının tarımsal faaliyetlerinde ücretli olarak çalıştınız mı? Çalışır mısınız? Çalışmazsanız nedeni? Gerekçeleri?" soruları doğrultusunda tarımsal faaliyette iş gücü teması oluşturulmuş, tarımsal faaliyette iş gücü teması içerisinde tarımsal faaliyetlerde birinin çalıştırılıp çalıştırılmaması, çalışanlar ve ücretleri, tarımsal faaliyetlerde birinin çalıştırılırken işin niteliği, başkasının tarımsal faaliyetinde çalışılıp çalışılmaması şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerde birinin çalıştırılıp çalıştırılmaması, çalışanlar ve ücretleri kategorisi içerisinde çalıştırmıyorum çünkü tarımı bıraktım, çalıştırmıyorum çünkü toprak az, ihtiyaç duymuyorum, makineler çıktığı için ihtiyaç duymuyorum, masraflı tüccar çalıştırıyor; çalıştırıyorum (köyden/çevre köylerden işi olmayanlar, yevmiye kadın 100, erkek 125), (Suriyeli, Afgan göçmenler (ücretleri az, işçiliği iyi değil), bulgularına ulaşılmıştır. Tarımsal

faaliyetlerde birinin çalıştırılırken işin niteliği kategorisi içerisinde şimdi çalıştırıyorum (fındık toplama, meyve toplama), eskiden çalıştırdım (mısır çapalama, meyve toplama) bulgularına ulaşılmıştır. Başkasının tarımsal faaliyetinde çalışılıp çalışılmaması kategorisi içerisinde ise "çalışıyorum", "çalışmıyorum çünkü ihtiyaç olmadı" ve "çalışmıyorum çünkü tarımsal iş kalmadı" bulgularına ulaşılmıştır.

Tablo 7. Tarımsal Faaliyette İş Gücü Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Tarımsal çalışmalarınızda birilerini çalıştırıyor musunuz? Önceden çalıştırdınız mı? Şimdi ve önceden çalıştırıldıysa yapılan işin niteliği, genelde kim oldukları ve ödenen ücretlerin miktarı? (D.G)	TARIMSAL FAALİYETTE İŞ GÜCÜ	Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılıp Çalıştırılmaması, Çalışanlar ve Ücretleri	Çalıştırıyorum Köyden/çevre köylerden işi olmayanlar (yevmiye kadın 100, erkek 125) Suriyeli, Afgan göçmenler (ücretleri az, işçiliği iyi değil) Çalıştırmıyorum Tarımı bıraktım Toprak az, ihtiyaç duymuyorum
		Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılırken İşin Niteliği	Şimdi Fındık toplama, meyve toplama, Eskiden Mısır çapalama
Siz bir başkasının tarımsal faaliyetlerinde ücretli olarak çalıştınız mı? Çalışır mısınız? Çalışmazsanız nedeni? Gerekçeleri? (D.G)		Başkasının Tarımsal Faaliyetinde Çalışılıp Çalışılmaması.	Çalışıyorum. İhtiyaç olmadı Tarımsal iş kalmadı

3.1.5.1. Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılıp Çalıştırılmaması, Çalışanlar ve Ücretleri

Tarımsal faaliyetlerde birilerini çalıştırdıklarını söyleyenlerin büyük bir kısmının köyden ve çevreden işi olmayanları çalıştırdıklarını, Suriyeli, Afgan göçmenlerin ücretleri az olsa da işçilikleri iyi olmadığı için denediklerini ancak tercih etmediklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere tarımsal faaliyette yanlızca büyük tarım işletmelerinde ve seçilen ürünün üretim sürecinin tamamında tarımsal araçların olmadığı tarımsal faaliyetlerde iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan araştırma kapsamındaki köyler değerlendirildiğinde Mekece'nin tarımsal üretimin büyük topraklarda yapılması ve üretilen ürün olan meyvenin toplanma sürecinde iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan Mekece'nin çevre köylere göre yarı çevre olarak değerlendirilmesi mümkündür. Mekece çevre köylerde tarımsal faaliyette bulunamayan veya tarımsal faaliyetlerden yeterli gelir elde edemeyen köylülere mahsülün toplanması sürecinde iş olanağı sunmaktadır. Köydeki tarımsal faaliyetlerinde yevmiyeli çalıştırdıklarını söyleyen on üç katılımcının köyden ve çevreden işi olmayanları çalıştırdıkları ve yevmiyenin yüz lira olduğu ancak Mekece Köyü'nde işin niteliği farklılaştığı için yevmiye kadın yüz lira, erkek yüz yirmi beş lira olduğu görülmüştür. Tarımsal faaliyetlerinde "köyden ve çevre köylerden işi olmayanları yevmiyeli olarak çalıştıran" katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmiştir:

> *"Köyde toprağı bağı, bahçesi olmayanlar yevmiyeye gelirler. Geçen yıl yevmiye 100 TL idi"* (A,E,49).

> *"Fındığı toplamak için adam tutuyoruz. Köyümüzdeki, yakın köylerdeki tarlası, bağı olmayanlar ekim, çapa, biçim için yevmiyeli gelir geçimlerini sağlarlar. Günlüğü yüz veya yüz elli liraya geliyorlar"* (A,K,55).

> "*Tüccara dalından satmayınca yevmiyeye, köyden, dışardan yani diğer ilçe ve köylerden işçi getiriyoruz. Geçen yıl yevmiyesi kadın da yüz lira erkek de kasa falan taşıdığı için yüz yirmi beş liraya çalışıyorlardı. Suriyeli, Afgan işçiyi tüccar getiriyor biz pek tercih etmiyoruz, fiyatları düşük ama pek bilemiyorlar nasıl yapacaklarını"* (M,E,70).

> *"Duruma göre değişiyor o ürünü dalından satarsam tüm iş tüccara kaldığı için birilerini tutmuyorum ama mesela geçen sene bağı yani üzümü dalından sattım ama ayvamı kendim toplayıp sattım. Köyden, çevre köylerden toprağı olan ya da olmayan köylüler yevmiyeli gelip toplarlar geçen yıl kadınlar yüz lira erkekler yüz yirmi beş liraya çalıştılar"* (M,E,57).

> *"Geçen sene üzüme de ayvaya da yevmiyeli adam tutuk köyden yeri, işi olmayanlar ve çevre köylerden geliyorlar. Kadınlar yüz, erkekler yüz yirmi beş"* (M,K,54).

Tarımsal faaliyetlerinde Suriyeli, Afgan göçmenleri yevmiyeli olarak çalıştıran katılımcılar düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

> *"Geçen yıl başka milletten (Afgan-Suriyeli) çalıştırdık onların yevmiyeleri de az ama onlar işi bilmediklerinden iyi yapamıyorlar almam bir daha"* (A,K,37).

"Suriyeliler, Afganları tüccarlar tutuyor fiyatları da ucuz ama pek iş bilmiyorlar" (M,K,54).

Tarımsal faaliyetinde kimseyi çalıştırmadığını belirten katılımcılar gerekçelerine bakıldığında "tarımı bıraktıklarını", "toprakları az olduğu için ihtiyaç duymadıklarını", "makineler çıktığı için ihtiyaç duymadıklarını", "masraflı olduğunu veya tüccara dalından sattıkları zaman tüccarın yeymiyeli kişi tuttuğunu" ifade ettikleri görülmüştür. Özellikle pahalılık ve toprağın azalması gerekçeleriyle tarımı bıraktığını söyleyen katılımcıların yeterli gelir elde edemedikleri için yoksulluk içerisinde oldukları kendilerinin bulabilirse yevmiyeli iş aradıkları anlaşılmaktadır. "Tarımı bıraktığı için tarımsal faaliyetlerinde kimseyi çalıştırmadıklarını" söyleyen altı katılımcı kendilerini şöyle ifade etmiştir:

"Tarım yapamıyorum, yapsam azcık bir toprak. Kimseyi çalıştırmadım" (K,E,57).

"Yok, kendimiz çalıştık, bıraktık zaten şimdi" (K,E,67).

"*Çalıştırmadım kendimiz yaptık eskiden çok kardeştik zaten sonrasında da çocuklarla yaptık şimdi toprak kalmadığından tarım yapmıyorum*" (K,E,64).

"Şimdi biz lençberlik yapmıyoruz ki. Şimdi köyde fındığı olanlar çalıştırıyor o da toplamasına" (A,K,67).

"Yok az yerimiz vardı zaten hep azdı babam zamanında da babam ölünce işte beş kardeşe bölününce de hiç kaldı" (O,E,60).

"Hep kendimiz yaptık, gerek duymadık zaten şimdi de bıraktık her bir şeyi" (O,K,64).

"Topraklarının az ve ihtiyaç duymadıkları" için tarımsal faaliyetlerinde kimseyi çalıştırmadıklarını söyleyen on üç katılımcı kendilerini şöyle ifade etmiştir:

"*İnsan çalıştıracak bir yerimiz işimiz yok"* (K,K,39).

"*Yok o kadar masraf yapıyorum. Hem o kadar toprağım da yok. Bir de yevmiye verirsem ben çekip giderim artık buralardan*" (A,E,48).

"Yok kendimiz çalışıyoruz. Kendimiz kendimize yetiyoruz. Uzun sürüyor ama yevmiyeye gitmiyor para" (A,K,68).

"Yok hep kendimiz yaparız hem az zaten hem de kiralıyoruz toprağı tohumu, ilacı gübresi, mazotu derken bir de yevmiye veremeyiz. Zaten mısırda insan gücüne ihtiyaç da kalmadı" (A,K,57).

"Yok nerde o kadar toprak ki çalıştıralım. Kendimiz çalışmaya ekmeye yer bulamıyoruz" (O,K,45).

"Kendimiz yetiyorduk şimdi de nüfus azaldı ama tarlamızda azaldı. Kendi kendimize yetiyoruz" (O,K,52).

"Makinelerin yaygınlaşmasıyla ihtiyaç duymadıkları" için tarımsal faaliyetlerinde kimseyi çalıştırmadıklarını söyleyen katılımcı sayısı yirmi üçtür. Katılımcılar düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

> *"Yok kimseyi çalıştırmıyorum genelde kendimiz, işte makine kiralıyoruz zaten ona masraf ediyoruz. Önceden makinalar yoktu o zaman azda olsa ihtiyaç oluyor çalıştırıyorduk" (A,E,61).*
>
> "*Benim fabrikada bir işim olsaydı belki ihtiyaç duyardım ama şimdi gerek kalmıyor birini çalıştırmaya. Makine kiralıyorum işte ekim, için patos için, slaş için. Dönümüne göre bin iki gibi bir şeyler aldılar geçen yıl"* (A,E,47).
>
> *"Eskiden mısıra çok çalıştırırdık şimdi gerek olmuyor makine kiralıyoruz onlarla bir günde yapılıyor her şey. Eskiden Kendi köyümüzdeki, yakın köylerdeki tarlası, bağı olmayanlar ekim, çapa, biçim için yevmiyeli gelirdi mısır için"* (A,K,55).
>
> *"Çalıştırmadık, mısır ya bizimki makine giriyor yapıyor, on dönüm yer zaten"* (O,K,64).

"Masraflı olduğu için tarımsal faaliyetlerinde kimseyi çalıştırmadıklarını" söyleyen katılımcıların tamamının Ortaköy'den oldukları görülmektedir. Katılımcılar düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

> *"Zaten çok masraf yapıyoruz bir de yevmiyeye para verirsek iyice battık demektir"* (O,E,52).
>
> *"Kendimiz yapıyoruz öyle o kadar büyük yerlerimiz yok ki. Zaten kira mira çok masraflı işler*" (O,K,49).
>
> *"Yok yok, fındık da az ona da çocuklar gelir toplamaya. Yevmiye parayı nerden bulalım"* (O,K,65).

Özellikle meyveciliğin gerçekleştirildiği Mekece Köyü'nde "ürünün dalında tüccara satıldığı zamanlarda iş gücünü tüccarın tutuğu için" kendilerinin kimseyi çalıştırmadıklarını ifade ettikleri görülmüştür:

> *"Tüccara dalından satıyorum o yüzden yevmiyeli adam tutmuyorum ama bir beş yıl öncesinde tutardım kendim toplatırdım"* (M,E,52).
>
> *"İki yıl öncesine kadar işte duruma göre davranırdık daha yüksek satmak için toplamayı biz yevmiyeye adam tutar yaptırırdık. Bizim köyden ve etraf köylerden işçi tutardık. Ama şimdi bu mazot, gübre, ilaç o kadar arttı ki yevmiyeyle de tekrar masraf olmasın diye artık ayvayı da üzümü de tüccara dalından satıyoruz"* (M,K,67).
>
> *"Eskiden biz toplardık meyveyi ondan yevmiyeli insan alırdık ama artık direk dalından satıyoruz tüccara kaç yıldır"* (M,K,55).

3.1.5.2. Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılırken İşin Niteliği

Tarımsal faaliyetlerde birinin çalıştırılırken işin niteliğine şimdi ve geçmiş açısından değerlendirilmekte, şimdi işin niteliğinin fındık ve meyve toplama olduğu, eskiden ise mısır çapalama ve meyve toplama olarak belirtildiği görülmüştür. Şimdi ve geçmişteki işin niteliğini farklılaştıran temel şeyin tarımda makineleşmenin yaygınlaştığı gerçeki karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte tarımsal faaliyette çalışıp şimdi çalışamayan kişilerin gerekçeleri bize tarımda makineleşmeyi göstermektedir. Şu anda çalıştırılan tarımsal faaliyetlerin niteliğiyse daha çok "mahsül toplamak (fındık meyve gibi)" olduğu değerlendirilmektedir.

Şimdi tarımsal faaliyetlerinde birilerini çalıştırdıklarını söyleyen on üç katılımcı düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

> *"Fındıkta çalıştırıyorum, toplamasında"* (A,E,49).
>
> *"Fındık toplamada çalıştırıyoruz. Eskiden kardeşler hepimiz birden toplardık fındığı kimseyi çalıştırmaya gerek kalmazdı şimdi toprak azaldı ama güç yetmiyor oğlum çalışıyor ben yaşlandım artık. Birilerini tutmak şart"* (A,E,62).
>
> *"Meyveyi dalından satmazsak meyvenin toplanması için adam tutarız*" (M,K,57).

Eskiden tarımsal faaliyetlerinde birilerini çalıştırdıklarını söyleyen on dört katılımcının Karapınar, Akarca, Ortaköy'den oldukları ve mısır, pancar, tütün, sebze çapalama işinde insan gücüne ihtiyaç duydukları, özellikle mısırda tarımsal aletlerin artmasıyla insan gücüne ihtiyaç kalmadığı, pancar, sebze, tütünün de ekiminden vazgeçildiği için artık iş gücüne de ihtiyaç kalmadığı görülmektedir. Katılımcılar düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"On beş yirmi yıl öncesine kadar mısırda, şeker pancarında çalıştırırdık kendimiz yetişemezdi. Ama şimdi bitti. Ekmiyoruz. Azcık mısır ekiyoruz onun da her işi makinayla, traktörle. Ama azcık bir toprağa ektiğimiz mısırda adam tutmuyoruz ama mazota verdiğimiz masraf denkliyor durumu"* (K,K,53).
>
> *"Mısır ektiğim zaman makinada yokken çapaya çalıştırırdık tabi çok önceden" (*K,E,55).
>
> *"Köyde tarlası, ekecek biçecek yeri olmayanlar gelirlerdi mısırı çapalamaya çok ihtiyaç olurdu ama şimdi ilaç atılınca çapalamaya gerek kalmıyor. Yevmiyeleri değişirdi hatırlamadım şimdi ama yevmiye masrafından daha çok masraf çıkarıyor şimdi işler tohumu, gübresi, ilacI"*(A,E,61).

"*Eskiden mısırın çapası için, toplanması için yevmiyeli adam tutardık şimdi makinalar yapıyor her şeyi"* (A,E,47).

"Sebzecilik yaparken çok çalıştırdık, köyde yerler çok bölündü, eskiden de vardı toprağı olmayan ama şimdi daha çok arttı. Onlar yevmiyeye gelirlerdi, çevre köylerden de tutardık ama şimdi yok hepsini bıraktık" (A,E,74).

"Eskiden mısırda çalıştırırdık ama şimdi mısırda makineler çalışıyor insana gerek kalmadı" (O,E,48).

"Eskiden kendi işimiz bitince yevmiyeye giderdim mısıra ama artık yaşlandım hastalıklarımda var zaten mısırda da insana gerek kalmadı her şeyi makine yapar oldu. Gerçi şimdi kalmadı öyle çok çiftçilik köyde istesem de çalışamam" (O,K,64).

Eskiden hayvancılığın çok olduğu Karapınar Köyü'nden bir katılımcı mısır ve şeker pancarı çapalamanın yanında hayvanlarına baktırmak içinde birilerinin tutulduğunu ifade etmektedir:

"Yok nerede o kadar tarım biz de. Ama eskiden bizim köyde hayvanına baktırmaya, mısırına çapaya, şeker pancarına yevmiyeli adam tutulurdu. Şimdi tabi hiç biri kalmadı" (K,E,44).

Mekece Köyü'nden yirmi üç katılımcının eskiden meyvelerini kendilerinin topladıklarını ancak artık meyvelerini tüccara dalından sattıkları için gerek duymadıklarını belirtmektedirler:

"Tüccara dalından satmaya başlamadan beş yıl önce meyve toplamak için köyden, çevreden yevmiyeli adam tutardım" (M,E,52).

"İki yıl öncesine kadar meyve toplamayı yevmiyeye adam tutar yaptırırdık" (M,K,67).

"Önceden kendim toplatırdım meyveyi ama şimdi tüccara dalından satıyorum" (M,K,55).

3.1.5.3. Başkasının Tarımsal Faaliyetinde Çalışılıp Çalışılmaması

Kırsal nüfüs içinde temel ekonomik süreç tarımla gerçekleşmektedir. Köylü ancak kendi tarımsal faaliyetinden yeterince gelir elde edemediği yoksullaştığı taktirde başkasının tarımsal faaliyeti içerinde gelir kazanma çabası içerisine girmektedir. Merkez çevre sistemi içerisinde çevrede küçük ölçekli geçim için tarımsal üretim yapan köylü, tarımsal faaliyet içerisinde gelirlerinde azalma nedeniyle kazanamadığından yoksullaşmaktadır. Bu nedenle tarımsal faaliyetlerden kopan köylü, büyük ölçekli tarım işletmelerinde veya farklı mecralarda ucuz emeğe dönüşmektedir. Araştırmaya katılanların başkasının tarımsal faaliyetinde çalışılıp çalışılmamalarına bakıldığında

çalışanların, "ihtiyaç olmadığı için" veya "tarımsal iş kalmadığı için" çalışamadıkları bulguları belirlenmiştir. Şu anda başkalarının tarımsal faaliyetlerinde çalıştıklarını ifade eden on iki katılımcı görülmektedir.

> *"Sürekli çalışıyorum. Yevmiyeye gidiyorum"* (A,K,43).
>
> *"Yazları olur yevmiye işi günü birlik iş genelde. Orman işletmeye gidiyorum kesime bir de işte köyde, etrafta köy işi olursa gündelik onlara gidiyorum"* (O,E,40).
>
> *"Olsa çalışırım. Uzak köylerde olursa bazen fındığa oluyor oraya gidiyorum"* (O,K,45).
>
> *"Ben de komşulara gidiyorum, bizim işimiz bittiğinde. Yüz lira aldım günlüğüne"* (M,K,36).
>
> *"Her yıl mayıstan sonra iş olur yevmiyeye giderim"* (M,K,47).
>
> *"Ben yevmiyeye giderim yoksa nasıl geçiniriz. Eşimde iş buldu asgari ücret çalışıyor o çalışmasa o da yevmiyeye gider"*(M,K,52).

Başkalarının tarımsal faaliyetlerinde eskiden çalıştıklarını artık çalışmadıklarını ifade eden on bir katılımcının yaşlılık, hastalık, başka iş bulma nedeniyle çalışamadıklarını şu ifadelerle belirttikleri görülmektedir.

> *"Kendi tarımımda çalıştım, köyde başkalarında çalıştım ama şimdi yaşlandım kendi tarlamda bile çalışamıyorum" (A,E,62).*
>
> *"Benim ömrüm başkasının bağında, tarlasında çalışmakta geçti. Ee elde yok ne yapacaksın çocuklar eline bakıyor"* (A,K,75).
>
> *"Eskiden sebze yetiştirmeye başlamadan önce kendi yerlerimiz de az idi ondan ben de köyde fındığı olanlara yevmiyeye giderdim üç beş alırdım"* (A,K,67).
>
> *"Beş yıl öncesine kadar fındığı olana yevmiyeye giderdim ama artık hastalandım ondan gidemiyorum*" (O,K,64).
>
> *"İlçedeki süt işleme tesisinde asgari ücret iş buldum onu bulmadan önce ben de gidiyordum zaten kendi bahçe işlerim bitince"* (M,E,40).
>
> *"Daha gençken kendi yerim çok azdı o zaman çalışırdım. Şimdi hem yerimi arttırdım hem de artık yaşlandım"* (M,E,60).
>
> *"Eskiden çok çalıştım şimdi hastayım anca kendi işlerime yetişebiliyorum"* (M,K,57).

Başkalarının tarımsal faaliyetlerinde ihtiyaç duymadıkları için çalışmadıklarını ifade eden yirmi iki katılımcının "kendi işleri olduğu için ihtiyaç duymadıklarını", bir katılımcı ise emekliliği olduğu için ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir:

> "*Kendi toprağımda işlerim var fabrikada da çalıştığım için çalışmadım*" (A,E,49).

"Ben çalışmadım. Babam zamanında kendi toprağımızda çalıştık. Şimdi de işte ancak kendi toprağımızda çalışıyorum. Toprağımız öyle çok değil genç olsam bir de hastalığım var o olmasa çalışırım" (A,E,66).

"Kendi işim olduğu için çalışmadım ama ihtiyaç sahibi olsam çalışırım" (M,E,70).

"Hiç gerek kalmadı, ihtiyaç duysam elbette çalışırım, çalışmak ayıp değil sonuçta" (M,E,57).

Hem işi olduğu için hem de daha fazla iş gücüne ihtiyaç duyacak toprağın kalmamasını katılımcılardan biri şöyle belirtmiştir:

"Anca kendime yetişebiliyorum. Kendi işim olmasa çalışırım ama bizim buralarda öyle çok toprak kalmadı çalışılacak mısırda her şeyi makine yapıyor zaten toprağın çok büyük bir parçası longozun suyunda kaldı hele daha bu ne ki daha kalacak. O yüzden yevmiyeli çalışılacak toprak yok. Olan masraf olmasın diye zaten canını dişine takıp kendisi çalışıyor" (O,E,52).

Başkalarının tarımsal faaliyetlerinde "tarımsal iş kalmadığı için çalışmadıklarını" ifade eden on dört katılımcının özellikle toprağın küçülmesi nedeniyle tarımsal işin kalmadığının ifade ettikleri, işe ihtiyaç duydukları tarımsal iş olsa çalışacaklarını belirttikleri görülmüştür:

*"Eskiden kendime çalıştım şimdi ihtiyacım var ama yaşım geçti. Hem bizim köy de hem etraf köyler de öye tarlası olan kalmadı. Devlet imara açıp el koydu. Param parça etti"(*K,E,55).

"Çalışmadım kendi tarlalarım vardı. Olmasaydı çalışırdım ama şimdi zaten bu bölgede böyle çalışılacak iş yok. Ben de fabrikalarda iş bakıyorum bakalım inşallah" (K,E,44).

"Çalışmadım. Yakın köylerde de bizde olduğu gibi tarım kalmadığı için istesem de gidemem ama olsaydı yevmiyeye giderdim" (K,K,43).

"Eskiden kendimize çalışırdık şimdi çalışılacak ne millette ne de kendimde toprak kalmadı" (K,E,64).

"Kendime çalışıyorum. Çalışırım tabi ama burada öyle bir toprağı işi gücü olan kalmadı. Eskiden mısıra yevmiye yapılırdı. Şimdi kalmadı büyük mısır ekilen yerler longozun suyun da kaldı. Fındık toplama işi olabilir olursa o da bizim köyümüzde çok fındığı olan olmadığı için her kes ekstra masraf yapmamak için kendi kendine yetmeye çalışıyor" (O,K,49).

3.1.6. Ekonomik Durum

Derinlemesine görüşmelerdeki "Ekonomik durumunuz nasıl?" "Herhangi bir kişiye veya kuruma borcunuz var mı? Var ise ne kadar?" "Son dönemde ekonomik sıkıntılar yaşadınız mı? Nedenleri?" "Sizce köydeki diğer ailelerin ekonomik durumları nasıl?" "Ülkenin ekonomik durumunu nasıl buluyorsunuz?" Odak grup

görüşmelerindeki "Sizler durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?" "Diğer köylerin ekonomik durumları ve yaşam şekilleri ile ilgili bilginiz var mı?" ve hem derinlemesine görüşmelerde hem de odak grup görüşmelerindeki yer alan "Ülkenin ekonomik durumunu nasıl buluyorsunuz?" soruları doğrultusunda ekonomik durum teması oluşturulmuş, ekonomik durum teması içerisinde ekonomik durumun tanımlanması, borç durumu ve miktarı, köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenleri şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Ekonomik durumun tanımlanması kategorisi içerisinde "iyi", "daha iyi olmalı", "kötü" bulgularına ulaşılmıştır. Borç durumu ve miktarı kategorisi içerisinde "borcum yok", "borcum var, (kuruma var, bankaya, TMO)", "kişiye var (gübreciye, ilaççıya, yemciye, tanıdığa" ve "hem kuruma hem kişiye borcum var)" bulgularına ulaşılmıştır. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenleri kategorisi içerisinde "iyi", "idare ediyorlar / iyi de var kötü de", "kötü (çünkü çiftçilik bitti, çünkü topraksız köylü, çünkü pahalılık çok arttı, çünkü iş bulmak zorlaştı)" bulgularına ulaşılmıştır.

Tablo 8. Ekonomik Durum Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Ekonomik durumunuz nasıl? (D.G) Sizler durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz? (O.G)	EKONOMİK DURUM	Ekonomik Durumun Tanımlanması	İyi Daha iyi olmalı Kötü Borç içindeyiz
Herhangi bir kişiye veya kuruma borcunuz var mı? Var ise ne kadar? (D.G)		Borç Durumu ve Miktarı	Yok Var kuruma var (bankaya,TMO) kişiye var (gübreciye, ilaççıya, yemciye, tanıdığa) hem kuruma hem kişiye borcum var
Son dönemde ekonomik sıkıntılar yaşadınız mı? Nedenleri? (D.G)		Köydeki Diğer Ailelerin, Çevre Köylerin, Ülkenin Ekonomik Durumu ve Ekonomik Sıkıntının Nedenleri	İyi İdare ediyorlar / İyi de var kötü de. Kötü Çiftçilik bitti. Topraksız köylü Pahalılık çok arttı İş bulmak zorlaştı
Sizce Köydeki diğer ailelerin ekonomik durumları nasıl? (D.G)			
Diğer köylerin ekonomik durumları ve yaşam şekilleri ile ilgili bilginiz var mı? (O.G)			
Ülkenin ekonomik			

durumunu nasıl buluyorsunuz? (D.G), (O.G)			

3.1.6.1. Ekonomik Durumun Tanımlanması

Katılımcıların araştırma süreci içerisindeki yaşantısal deneyimlerinin kendileri için faydasız olacağını düşünmeleri, onların endişeli, kuşkulu, çekingen ve usanmış hissetmelerine neden olmuştur. Katılımcıların genel olarak ekonomik durumlarına ilişkin soruları cevaplamadan geçiştirmek istedikleri gözlemlenmiştir. Bunun nedeninin, çok azının soruları anlamayla ilgili olduğu, çoğunlukla güven sorunundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Genel olarak derinlemesine görüşmelerde de odak grup görüşmelerinde de süreç ya alevlenen dert yanmalarıyla ya da konuşmanın anlamsız olduğuna yönelik usanmışlık duygusuyla birlikte gerçekleştirilmiştir.

Ekonomik durumun tanımlanması kategorisi içerisinde "iyi, daha iyi olmalı, kötü" bulgularına ulaşılmıştır. Görüşmelerde ekonomik durumunu "iyi" olarak tanımlayan yirmi sekiz katılımcının sekizi kadın onu erkektir. Katılımcılar, emeklilikleri olduğu için, aileden birinin başka bir işi olduğu için, köyde daha kötü durumda olanlar olduğu için şükrettiklerini belirterek durumlarını iyi olarak tanımlamışlardır.

"*Emekli maaşı var işte bağkurdan ona şükür*" (K,K,55).

"Şükür diyeyim ama yok elde avuçta. İyi ki bağkurumuz var şükür Allaha" (K,K,64).

"Şükür eşimin işi var ondan iyi" (K,K,46).

"Şükür, idare eder diyelim" (A,E,61).

"İdare ediyoruz çok iyi değil" (A,E,49).

"Oğlum gidiyor fabrikaya çalışıyor. Benim emeklim var. Tarımdan bir şey beklemiyoruz bir şey olmaz ondan. Tarım bitti. Ekonomimizde işte böyle" (A,E,62).

"Bu köyde bizden çok kötü durumda olan var tarlası, hayvanı olmayanlar var ondan dolayı bizim durum şükür diyeyim" (A,K,35).

"El elde baş başta buna da şükür diyeyim" (O,K,64).

"İyi, emeklimiz var ya" (O,K,64).

"Çalışıyoruz sürekli çalışmadan olmuyor iyi diyeyim iyi olsun" (M,K,36).

"İyi diyelim iyi olsun ne yapalım şükür edelim" (M,K,57).

"İşte idare ediyoruz çok şükür" (M,K,47).

Mekece Köyü'nden bir katılımcı topraklarında farklı ürün yetiştirdiği için birinden sorun yaşarsa diğerlerinden gelir elde ettiği için durumunu "iyi" olarak tanımlamıştır:

> *"Şimdi ben topraklarımı böldüm üzüm, ayva, şeftali diye birinin başına bir iş gelirse öbürü kalıyor o yüzden iyi diyeyim"* (M,E,52).

Ekonomik durumunu "daha iyi olmalı" olarak tanımlayan kırk altı katılımcının yirmi yedisi kadın on dokuzu erkektir. Katılımcıların çalışmalarına rağmen yeterli gelir elde edemediklerini belirttikleri görülmektedir:

> *"O kadara emek edip çok iyi demeliydim ama eh orta diyelim. Eşimin maaşını da eklersek orta gibi. Bide her şeyimizi kendimiz yapıyoruz yapmasak aç kalırız. Salçamızı, konservemizi"* (A,K,37).
>
> *"Kendi yağımızda kavruluyoruz ama daha iyi olabilirdi, çalışıyoruz her şeyi yapıyorum her şeyi bir gelir olsun diye ama yok işte bana bağlı değil"* (O,K,47).
>
> *"İşimi çok iyi takip ediyorum, çok daha iyi geçine bilmem gerekiyorken geçiniyorum işte"* (M,E,70).
>
> *"İyi işimi takip ediyorum çok daha iyi geçine bilmem gerekiyorken geçiniyorum işte"* (M,E,57).
>
> *"Sütçüye süt veriyoruz, danası olursa da satıyoruz gelen parayı bunların hepsini yemciden borçla aldığım yemlerin parasına veriyoruz. Durum bu, bu kadar çırpınıyoruz daha iyi olmamız gerekmez mi?"* (O K 10).
>
> "*Çok daha iyi olmalıydı, asgari ücret nedir ya bundan on beş yirmi yıl önce burun kıvırılırdı, çiftçilik dururken zavallı asgari ücrete talim ediyor denirdi şimdi çiftçinin geldiği hale bak! Nerden nereye*" (O E 6).
>
> *"Kimse kalmayacak tarımla uğraşan ben hayatımı adadım bilinçli de yapmaya çalıştım ama ben de bırakacağım seneye, bu kadar mücadele veriyoruz çok daha iyi olmalıydık, öyle değil mi?"* (A E 10).
>
> *"Çiftçilik cazip değil ne hallere geldik, köylü halkın efendisinden, sefilliğe düştük. Nerdeyse üç bin lira asgari ücret olmuş toprak az zaten hayvancılık iyice masraflı. Millet asgari ücrete işe girip çalışıyor. Onu tercih ediyor, bu mu olmalıydı biz çalıştık çabaladık"* (A E 4).
>
> *"Valla çiftçi çırpınıyor yapacağını yapıyor ama hali orta da çok daha iyi olmalı da işte bir tek çiftçinin çabalamasıyla olmuyor" (*K K 4).
>
> "*Mekece bereketlidir. Mekece'nin toprağı ne istersen verir, tabi bakımını da yapacaksın ama işte ilaç, gübre mazot çok arttı, su yukarılara çıkmıyor o da başka masraf Devlet Su İşlerine ödüyoruz. Demem o ki bu masraflar olmasa iyi oluruz, çok da iyi olmalıydık yani"* (M K 7).

Ekonomik durumun tanımlanmasında da geçim durumunun tanımlanmasına paralel söylemlerin varlığı gözlenmektedir. Ortak söylem tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerin yetersiz olduğu için kötü veya yetmiyor ama şükredelim şeklindedir.

Geçmişle gerçekleştirilen kıyaslamaysa daha kötü olduğuna ilişkindir. Bu duruma neden olan başat sorunlarsa tarımsal üretimin maliyetinde olan pahalılık, toprağın yetersizliği desteksiz kalmaları olduğu görülmektedir. Tarımsal ürünlerdeki pahalılığı, tarımsal toprakların başka amaçlarda kullanılması, desteklerin yetersiz olması sistem içerisinde çevrenin durumu olarak değerlendirilebilmekte, kırsal yoksulluk tanımlarında mevcut olan çoğunlukla az gelişmiş bölgelerde geçim için tarım yapılan küçük aile içi yapılarda karşılaşılan yoksulluğun varlığına, katılımcıların ekonmik durumlarının tanımlarından ulaşılmaktadır. Özellikle yüz altmış katılımcıdan doksanın ekonomik durumlarını kötü olarak ifade etmeleri dikkat çekicidir. Durum araştırma kapsamındaki köyler özelinde değerlendirildiğindeyse Mekece Köyü'nde diğer köylere oranla çok daha büyük topraklarda pazar için üretim yapan bir konumunda olduğu için pahalılıktan yakınmalar olsa da diğer köylere oranla azdır. Ekonomik durumlarını "kötü" olarak belirten doksan katılımcının elli yedisi erkek otuz üçü kadındır. Katılımcılar durumlarını şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Hiç iyi değil. Elde avuçta bir şey kalmadı. Bittik. Şu çocuk bir iş bulabilse yetmiyor" (*K,E,64).
>
> *"Kötü, hiç iyi değil. İyi olsa yetiştirsem iş arar mıyım? Zoruma da gidiyor"* (A,E,47).
>
> *"Eskiden iyiydi ama çektik elimizi eteğimizi masrafı çok köylülüğün. Olmasa iyi olur*" (A,E,74).
>
> *"Benim hiç borcum bitmedi diyeyim size*" (A,E,45).
>
> "*Çok kötü hastalığımdan fındığa gidemiyorum, hem de yaşlıyım kim alır beni yevmiyeye, oğlum da asgari ücret alıyor anca çocuklarına yetiştiriyor, zor*" (A,K,75).
>
> *"Hastalıklarımızda çıkınca yetiremiyoruz emekli maaşımızı. Çocuklar ancak kendi çoluğuna çocuğuna yetirmeye çalışıyorlar. İyi diyemem"* (A,K,67).
>
> *"Zar zor geçinmeye çalışıyorum. İş bulmak zor. Topraksız beş hayvanla geçim olacak gibi değil işte. Hanım işte kesim yerinde çalışmaya başladı asgari ücret, böyle"* (O,E,40).
>
> "*Çok zor geçiniyoruz. Yukarı tükürsek bıyık aşağı tükürsek sakal. Ne yapsak da bir çıkar yol bulsak bilmiyorum"* (O,K,49).
>
> *"Kötü hiç kazancımız yok. Kiralayıp yapayım diyorum ama kiraladığımız yerle de öyle iflah olmuyor, kötü meşakkatli yerler oluyor. Suyu çıkarmakla uğraştım geçen sene ne elektrik parası verdim. Cebimde bir şey kalmadı. Varım yoğum dört dönüm bağ e bir de hava dondurdu diyelim o sene açım ben. Bu benim ekonomik durumum"* (M,E,51).

"Eskiden bir kişinin elli, altmış dönüm yeri varsa tek kazanda kaynıyor onu yiyorlardı ama işte bölünücünce yetmez oldu, kötü yani" (O E 4).

"Tarımı, hayvancılığı bırakmak en mantıklısı oluyor bu koşullarda, durumumuz çok kötü geçim olmuyor çiftçilikle" (O E 7).

"Asgari ücret çiftçilikten cazip, iyi mi kötü mü taktir sizin" (A E 1).

"Çiftçinin hali kötü. Düşünün üç bin emekli maaşı giriyor eve, oğulla gelinde üç bin üç bin asgari ücret getirse ohh ne güzel niye çiftçilikle uğraşsın ki? Çiftçilikten bu kadar kazanabilir mi? mümkünatı var mı bunun?" (A K 7).

3.1.6.2. Borç Durumu ve Miktarı

Derinlemesine görüşmelerde ulaşılan bulgular doğrultusunda borç durumu ve miktarı kategorisi içerisinde "borcum yok", "var" (kuruma var (bankaya, tmo), "kişiye var" (gübreciye, ilaççıya, yemciye, tanıdığa) ve "hem kuruma hem kişiye var" bulgularına ulaşılmıştır.

Temel geçim kaynakları toprakları ve hayvanları olan köylülerin tarımsal faaliyet yapmak için aldıkları borçları ödemek için, evin ihtiyacını karşılamak için, emekli olabilmek için topraklarını, hayvanlarını satmakta olduğu görülmektedir. Köylünün borçlanarak üretim yapması ve yaptığı üretimden elde ettiği gelirle borcunu karşılayamaması, köylünün yoksullaşarak tarımsal faaliyetten uzaklaşmasına neden olmaktadır. Borcunun olmadığını söyleyen katılımcıların tarımı bıraktıkları için borçlarının olmadığını belirtmeleri tarımsal faaliyetlerin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Borcunun olmadığını ifade eden katılımcılardan bazıları da ödeyemeyeceğini düşündükleri için borç almadıklarını veya kiredi kullanmadıklarını belirtmektedirler.

"Borcunun olmadığını çünkü hayvanını, toprağını sattığını, tarımı bıraktığını" ifade eden katılımcı sayısının on sekiz olduğu, katılımcıların kendilerini şöyle ifade ettikleri görülmektedi:

"Çiftçiliği bıraktığım için yok. Çiftçilik yapanların hepsinin tarım krediye borcu vardır" (K,E,57).

"Otuz bin lira bankaya borcumuz vardı. En son ineklerimi sattık onu verdik" (K,K,55).

"*Vardı son iki ineği sattık kapattık. Zaten ineklere de bakamıyorduk çok pahalıydı yemi" (*K,E,33).

"Yoktur. Niye biliyor musun? Lençberlik yapmıyorum ondan. Bak lençberlerin haline hepsi ser sefil, yemciye borcu olmayan yoktur ben öyle diyeyeim" (K,E,63).

"Şimdi yok ama ilaç aldığım yere borcum vardı ilacı, gübreyi borçla aldım geçen sene çünkü bir önceki sene tüccar dolandırdı gitti alamadım ürünümün parasını. Mecbur borçla aldım ama işte ödeyemeyince toprağımı satıp kapattım. Bakalım ne kadar dayana bileceğiz" (M,E,55).

"Her kes borç harç içinde. Borcu olmayan var da bil ki çiftçiliği bırakmıştır, lanet etmiştir" (K K 6).

"Borçla harçla iş yapıyoruz, kazandığımızla ekim için yaptığımız borcu kapatamıyoruz, yani bu nasıl bir çaresizliktir" (A K 11).

"Borç içinde dönüp duruyoruz, bu pahalılıkta borç almadan ekemiyorsun, e hadi ektin mahsulün para etmiyor borcun kapanmıyor" (K K 8).

"Borçla iş yapmaya çabalıyoruz, kumar oynuyoruz, zaten mahsulden gelenler kapatmıyor, her geçen yıl daha çok açık veriyoruz, hele bir de mahsul olmayınca, sen gör çiftçinin perişanlığını" (K E 11).

"Borcunun olduğunu" ifade eden katılımcı sayısının kırk altı olduğu, katılımcıların on dördünün kuruma borcu olduğu, on ile yüz bin arasında borç miktarlarının olduğu görülmüştür. Kuruma borcu olan katılımcılar düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir:

*"Kredi borcumuz var elli beş bin. Ödeyemiyoruz katlanıyor" (*A,K,55).

"Üç yıla kadar dayandık ama borç ettik borçsuz olmadı, kredi çektik, yirmi yedi bin borcumuz var" (A,K,37).

"Oğlanların kredi borcu var üç yıl önce mısır ekimine çektiler. Su basınca mahsul olmadı. İcara da (kira) yer almıştık borcu ödeyemedik ne olacak bilmiyorum. Çiftçiliği de bıraktık işte" (A,K,67).

"Yüz bin lira borcumuz var. Kefil olduk ödeyemeyince biz işte böyle olduk" (O,K,45)

"Var kredi kartı borcum var. On yedi bin lira" (M,E,46).

Katılımcıların yirmi üçünün kişiye borcu olduğu, dört ile yirmi bin arasında borç miktarlarının olduğu, borçlanılan kişilerin tohum, ilaç, gübre aldıkları kişiler oldukları, borçlarını kapatmak içinde yine bu kişilere mahsullerini sattıkları görülmektedir. "Kişiye borcu" olan katılımcılar durumlarını şu şeklide ifade etmiştir:

"On tane hayvanım var yemciye otuz beş milyon borcum var. Ahırdaki hayvanımdan kurbanlık satacağım, satılırsa borcumu vereceğim. Bu köyde çiftçilik yapıp da borcu olmayan yok, her kes benim gibi işte" (K E 4).

"Çok borcum var yemciye, gübreciye. Dün elektiriğimi kestiler. Çocuklara çok mahcup oldum" (K,K,44).

"*Var ilaç ve gübeyi borçla aldım işte ürün alamadım veremedim. Olmazsa beş ineğim var bir tanesini satacağım"* (K,K,43).

"*Biz de borç biter mi? Yemciye on bin borcum var bir de geçen tohumu borçla aldım ama ödeyemedim. Geçen elektriği kesmeye geldiler onu da başkasından borç alıp açtırdık*" *(*K,E,67).

*"Dört bin lira yemciye borcum var. Yemi borçla aldık hayvanlara başka türlü bakamadık. Hayvanları sattık ama gene de kapanmadı işte dört bin kaldı" (*K,E,64).

"Var yemciye borcum var beş bin ödeyemiyorum zaten iki ineğim var. Ne yapayım ödeyemezsem ineği vereceğim. Çok zor" (A,K,43).

"Sütçüden yem alıyorum borçla, verdiğim sütler karşılamıyor işte ona borcum var. Şimdi ben bu elimdeki hayvanımı yetiştirip işte kurbana satacağım belki o zaman ele bir şey gelir" (O,E,40).

"Gübre, ilaç aldığım yere borcum var. On sekiz bin lira" (M,E,40).

"Var borcum ilaç gübre aldığım yere borcum var on bin lira" (M,E,60).

Katılımcıların dokuzunun "hem kuruma hem kişiye borcunun olduğu", on ile yetmiş bin arasında borç miktarlarının olduğu, borçlanılan kişilerin tohum, ilaç, gübre aldıkları kişiler oldukları, borçlarını kapatmak içinde yine bu kişilere mahsullerini sattıkları görülmektedir. Katılımcılar durumlarını şöyle belirtmiştir:

"Olmaz mı var. Biz hep borçla iş yaptık. Burası bizim dede mülkümüz. Dört kardeşti babamlar iki kardeşin payını iki kardeş yoktan aldı. Onun yükü çok oldu. Hastalıklar çıktı. İşte çok masraf çıktı borçla oldu tabi çünkü tarımdan bir şey elde kalmıyor, fabrikadan aldığımda anca yemeye yetiyor. Ek bir şey çıkınca kalıyoruz orta da mecbur borç yapıyoruz. Hem kişiye hem bankaya yetmiş bin kadar" (A,E,45).

"Borç çok, kişiye de var, çok var. Hayvanlara yem alıp alıp yazdırıyoruz. Mısırı da alıp götürüyoruz yemciye. Buna rağmen yirmi yedi milyar borç kaldı yemciye. Şimdi danaları satıp ödeyeceğiz" (A,K,68).

"Var borcum kredi borcum var bir de geçen yıl su bastı tarlamı mahsul alamadım. Tohumumu, gübremi de borçla almıştım işte kırk bin lira borcum var. Ne yapayım Allah kerim diyorum kara kara düşünüyorum bir taraftan da" (O,E,52).

"Yemciye borcum oluyor tam kapatıyorum tekrar borçla almak zorunda kalıyorum. Hem de kredi borcun var. Yirmi altı bin lira borcum var" (O,E,48).

"Var gübreciye borcum var yeni daha on bin lira, bir de kredi borcum var traktörü yeniledim" (M,K,55).

"Allaha şükür. Eşim bir yan ben bir yan çalışıyorum. Zorlandıkça daha çok gidiyorum yevmiyeye ama işte gene de kredi borcum var on üç bin, bir de geçen seneden bağın ilacını borç aldım onu veremedim onun borcu var" (M,K,36).

Kırsal kesimde hızla yaygın bir hale gelen kredi ve borçlanma mekanizmalarıyla finansallaşan kırsal kesimin pazar sürecinde de kontrol altına alınması sağlanmaktadır (Keyder ve Yenal, 2018,s. 71). Katılımcıların önemli bir kısmının borçlarının olduğu, kurumu borcu olanların genelde tarım kredi kooperatifine ve bankalara borcu olduğu; bankalardan daha çok kamu bankası olan Ziraat Bankası'nı tercih ettikleri çünkü özel bankaların faizlerinin daha çok zarara uğrattıklarına inandıkları görülmektedir. Borcun gerekçesi ise üretim ve genel ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Kişilere borcu olduğunu ifade eden katılımcıların tamamı tarımsal faaliyet gerçekleştirmek için kullandıkları tohumu, gübreyi, ilacı, yemi aldıkları kişilere borçlu oldukları, borçlarını kapatmak için ürünlerini de yine bu kişilere pazarlık yapamadan onların istedikleri fıyatta satmak zorunda kaldıkları ve çoğu zaman tarımsal faaliyetten hiç gelir elde edemez hale geldikleri görülmektedir. Havanın kötü gitmesi, pahalılıktan ilaç ya da gübrelemenin az ya da yapılmamasından dolayı yeterince bakımın yapılamaması gibi nedenlerle yetersiz mahsülün olduğu veya hiç mahsülün olmadığı durumlarda ise hem kendisine hiç gelir kalmadığı, borcunu dahi ödeyemediği ya tekrar borç aldığı ve borcu borçla kapatmaya çalıştığı ya da tarım arazisini veya hayvanını satmak zorunda kaldığı görülmektedir. Köylünün sürekli borç içinde olmak veya temel geçim kaynağını satmak arasında kalması kırsal yoksulluğun dikkat çekici boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bu süreç sonrasında köyden, tarımsal faaliyetlerden kopmak zorunda kalan tarımsal emek tarım dışı sektörlerde iş arayışına girmektedir. Sistem içerisinde merkezin mamül maddesi olan tarımsal girdilerin pazarına dönüşmüş olan çevrede büyük toprak sahibi değilsen topraktan kopmaman kaçınılmaz hale gelmekte topraklar sermayenin eline geçerek pazar için üretim yapılması sağlanmakta veya merkeze hizmet edebilecek sanayi bölgesi benzeri amaçlarda kullanılmakta; topraktan kopan çiftçiyse ya büyük tarım işletmelerinde tarım işçisine veya farklı sektörde işçiye dönüşerek merkezin ucuz emek ihtiyacına hizmet etmektedir.

3.1.6.3. Köydeki Diğer Ailelerin, Çevre Köylerin, Ülkenin Ekonomik Durumu ve Ekonomik Sıkıntının Nedenleri

Wallerstein'e göre sistemdeki düzen her bir parçanın hiyerarşik ilişkileriyle gerçekleşmekte, var olan ekonomik sistem içerisinde ilişkiler ülkeler arasında gerçekleşmekte, hiyerarşinin sağlanabilmesi için ise az gelişmiş ülkelerin az tarımsal üretkenlikleriyle çevre olarak kalmaya devam etmeleri sağlanmaktadır (1918a,s.50). Katılımcıların köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenlerine ilişkin düşünceleri geçim kaynaklarındaki değişmelerde ve kendi ekonomik durumlarına yönelik tanımlamalarında yer alan tespitlerle paralellik gösterdiği; iyinin de kötünün de olduğu ve tarımsal faaliyetlere yönelik tüm sorularda karşılaşılan pahalılık, topraksızlık ve desteksizlikten kaynaklı gelir yetersizliğiyle karşılaşılmaktadır. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenleri kategorisi içerisinde "iyi", "kötü" (çünkü çiftçilik bitti, çünkü topraksız köylü, çünkü pahalılık çok arttı, çünkü iş bulmak zorlaştı), "bu sorulara cevap vermek zor" bulgularına ulaşılmıştır.

"Ekonomik sıkıntı yaşanmadığını" düşünen on üç katılımcıdan sekizi kadın beşi erkektir. Katılımcılar ekonomik sıkıntı yaşamadıklarını şöyle ifade etmiştir:

> *"Yok devletimiz elinden geleni yapıyor. Yaşadım diyen yalan söylüyordur"* (O,E,66).
>
> *"Şükür ne kadar param varsa o kadar alıyorum işte ondan ötürü iyi durumum"* (O,E,60).

Bir katılımcı ülkenin ekonomik durumunun iyi olduğunu doyumsuz olan insanların şikâyet ettiklerini şeklindeki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Ayağını yorganına göre uzatacaksın şükür rabbime bak ben öyle yapıyorum iyi yani milletin gözü çok doyumsuz, doymaz oldu yetinemeyip şikayetleniyorlar"* (O,E,60).

Tarımsal kazanç için tarımın büyük topraklarda gübre, ilaç ve tarımsal araçların yoğun olarak kullanılarak yapılması gerekliliği ortaya çıkmakta, bu gereklilik tarımsal üretimi artırırken üreticiyi merkeze bağımlı durumuna düşürmektedir. Tarımsal faaliyetlerdeki girdilerde merkeze bağımlı olan çevre, tüm üretim süreçlerinde bu bağımlılığıyla hareket etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca katılımcıların önemli bir

kısmı köylerin mahalle olmalarına ilişkin düzenlemelerden büyük zarar gördüklerini, bu düzenlemeyle birlikte tarımsal üretim de ve hayvan bakımında kullandıkları suyun elektiriğin çok fazla pahalandığını belirtmektedirler. Temel ekonomik faaliyetlerinin tarıma dayandığı ülkelerde kalkınma da ancak tarımsal faaliyetlerden elde edilen verimin artmasıyla mümkün olmakta, bunun gerçekleştirilemediğinde de yoksullukla karşılaşılmaktadır (Kazgan, 1984,s.40). Katılımcıların köylerinde ve diğer köylerde yoksulluğun arttığını düşündüklerini ifade ettikleri görülmektedir. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumunu kötü olarak tanımlayan yüz yirmi iki katılımcının seksen dokuzu erkek kırk üçü kadındır. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumları "kötü" "çünkü pahalılık çok arttı" olarak belirten katılımcılar özellikle tohumun, gübrenin, ilacın, mazotun masraflarının artmasına rağmen mahsullerinin fiyatlarının artmadığı için ekonomik sıkıntıda kaldıklarının şöyle belirtmişlerdir:

> *"Hala yaşıyorum çok dardayım ben. Dün elektiriğimi kestiler. Ektiğim yarım dönüm, yemciye, gübreciye borcum var. Varım yoğum ahırdaki beş ineğim. Onlara da bakamıyorum onları satsam ne yapacağım. Yeme o kadar para veriyorum. Süt yeni 2, 30 oldu. O da hiç kurtarmaz ki"* (K,E,44).
>
> "*Yaşadık işte anlatıyorum ya borçla harçla tarım yapan, hayvan bakan köylü olur mu? Pahalılık, yokluk çok arttı*" (K,E,67).
>
> *"Her geçen gün hem tarıma hem hayvancılığa ettiğim masraf artarken kazandığım harcamalarımı bile kapatamıyor. Köyün mahalle olması masrafı iyice arttırdı. Hayvanlarımı sulayamıyorum. Hazır yem almazsam sütleri olmuyor yani çok olmuyor. Ekime gelince özellikle mısır her yıl yeni tohum, ona gübre, ilaç, mazot bunların hepsi masraf. İş bulsam bırakacağım bu işleri yapmak hiç mantıklı değil"(A,E,47).*
>
> *"Bir meyvecilik yapanlar, çok yeri olup fındığı olanlarda iyi diyeceğim ama diyemiyorum çünkü bu pahalılıkta kimse yapamıyor. Pahalılık ne yetiştirirse yetiştirsin tüm çiftçiye vurdu"* (O E 2).
>
> *"Allah devletimize zeval vermesin ama durumu iyi görmüyorum"* (K,K,53).
>
> *"Zenginler zengin yoksullar daha yoksul ne diyeyim, durumumuz kötü"* (K,E,55).
>
> *"Elde yok avuçta yok. Yoksulluk çok arttı"* (K,K,43).
>
> "*Ülke de zor durumda bence"* (K,E,33).
>
> "*Ne bilim ne diyeyim her şey ortada değil mi zorluk çok?"* (K,K,64).
>
> *"Ne diyeyim ki şimdi o kadar yoksulluktayız inşallah düzelir"* (K,E,56).
>
> *"Kötüye gidiyor. Görünen köy kılavuz ister mi?"* (M,E,55).

Katılımcılardan biri en son yaşadığı ekonomik sıkıntısının nedenini masraflardaki pahalılığın yanında kuraklık olduğunu ve sulama kanalının tavuk çiftliğinin atık suyu verildiği için kullanamadığından mahsul alamadıklarını, zor durumda kaldıklarını belirtmiştir:

> *"Geçen yıl kuraklık oldu, sulama kanalına da tavuk çiftliğinin atık suyu verildiği için o suyu da kullanamıyoruz artık, biz o kadar masraf edip mahsul alamadık çok zarar ettik işte. Hala sıkıntısı geçmedi"* (O,E,40).

Özellikle kendi yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak ve tekrar aynı amacını sürdürülebilir kılmak hedefiyle kısmen pazara yönelik üretim gerçekleştirdiği, bu üretim süreçlerinin her aşamasında tamamen aile üyelerinin aktif olduğu üretim biçimi küçük meta üretimi olarak tanımlanabilmektedir (Boratav, 2004,s.44). Küçük üreticilerin, sistemin bir parçası olarak, üretim sürekliliklerini sağlayabilmeleri için pazar için üretim yapma çabası içine girdikleri görülmektedir. Kapitalist sistem açısından değerlendirildiğinde sistemin gerekliliği olan yeni pazarlar ve sistemde kalınabilmesi için geçimlik üretimin pazar için üretime dönüşmesi gerekliliği araştırma kapsamındaki köylerde de sistemde kalma çabası içerisinde olma durumu gözlemlenmektedir. Ancak küçük tarım işletmelerinin pazara hitap etmesinin mümkün olamadığından ya büyük işletmelerin kontrolüne girildiği veya tarımdan kopmak konumunda kaldıkları belirtilmektedir.

Çiftçinin ürettiği ürünü satabilmesi pazara eklemlenmesi anlamına gelmekte, elde ettiği gelirle temel ihtiyaçlarını karşılarken bir de tarımsal faaliyetin sürekliliğini sağlamak için temel girdileri karşılayabilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde pazarın bir parçası olan küçük üretici kapitalist sistemin varlığına da katkı sağlamış olmaktadır. Küçük tarım üreticilerinin sermaye kaynaklarının ve toprak kaynaklarının yetersiz olması ve pazarda rekabet şanslarının sınırlı olması pazarda kalabilmelerini zorlaştırmaktadır. Bu durum ilk etapta gelirlerinin azalmasına ve sonraki süreçlerde de tarımsal faaliyetten kopmalarına neden olmaktadır. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenleri kategorisi içerisinde "kötü çünkü köylü topraksız kaldı" olarak tanımlayan katılımcıların düşünceleri:

> ***"****Ülkenin ekonomik durumu iyi değil. Bu toprağa yatırım yaparsan iyi olur ama işte yapılmıyor, yapılsa. Yatırım olarak ev yapıyorlar tarlalara. Olacak iş mi?"* (O,E,48).

"Valla toprak biterse durum daha kötü olur. Ekonomi hiçbir yere varamaz, düştükçe düşer" (A,E,48).

"Sırf bizim köyde fabrikada asgari ücretle iş bulanlar şenlik ediyorsa, bazı hanelerin tek geçimi bu maaşsa elinde tarlası tapanı hiçbir şeyi kalmamışsa ülkenin ekonomisi iyi denir mi? Köylülük biterse ekonomi mi kalır? Zor!" (A,K,55).

"Ne diyeyim şimdi çiftçilik bitmiş ekonomi mi kalacak" (A,K,68).

"İyi olsa köyümün yerini satar mı?" (A,K,35).

"Hiçbir yatırıma destek yok. Hem destek vereceğim diyor e hayvanı dışardan getiriyor. Kredi veriyor. Köylünün ödeyemeyeceğini biliyor özellikle yapıyor köylü en son yerini satmak zorunda kalıyor. Yerin dönümünü 150 bine satıyor ama alamıyor bir daire alamaz, yetmez. Yerini satan sattığının kapısına bekçi olamıyor, köylüye, toprağa bakmazsan, bitersin aç kalırsın" (O,K,45).

"Ülkenin ekonomik durumu iyi olsa köyün yerleri satılır mı, hiç olur mu? Köyün tüzel kişiliğine ait yerleri belediye satıp işçi parası ödüyor. Köyümüze ait yerler köyler mahale olunca belediyeye geçti ve şimdi belediye çatır çatır satıyor. Çok üzülüyorum ya benim dedem kaç dönüm yer bağışladı camiye diye şimdi satıyorlar" (A,E,61).

Tarımsal faaliyetlerin yaygın olarak küçük topraklarda yapılıyor olması ve süreç içerisinde bu toprakların gerek kamusal düzenlemelerle gerek mirasla küçülmeye devam etmesi kırsal yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Özellikle küçük, parçalanmış topraklarda tarım yapan köylülerde, taprağı olmayan köylülerde ve tarım işçilerinde kırsal yoksullukla yaygın olarak karşılaşıldığı görülmekteedir (Öztürk, 2008: 611).

Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenlerine yönelik çiftçiliğin bittiğini gerekçelendirerek açıklayan katılımcılarınsa kendilerinin oldukça verimli bir şekilde ekebildikleri ürünlerinin devlet tarafından kota koyulmasından dolayı artık ekilememesi ve dışardan başka ülkelerden alınmasını çiftçiliğin bitirilmesine yönelik tutumlar olarak belirtilmektedir. Ayrıca yine tarımsal üretimdeki tüm girdilerin dışardan alınması çiftçiliği bitiren başka bir durum olarak değerlendirilmektedir. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenlerini "çiftçiliğin bitmesi olarak" belirten katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

"Bu kotalar bitirdi bizi bitirdi. Şeker pancarımız bizim bu kotalarla bitti" (K E 2).

"Yurt dışından buğday alıyor, mısır alıyor, fındık alıyor, ne alaka ya? Biz de bitiyoruz" (K E 10).

"Saman saman saman ithal ediyoruz biz. Var mı böyle bir şey aklım almıyor. Köylü üretemez oldu, pahalılıkla bu ithallerle bitirdiler" (K E 6).

"Bizim çiftçimiz saf, ekmesin artık bıraksın. Yok olmuyor geçim, çiftçiliğin bittiğini kabul etsin, ama adamın başka yapacak şeyi de yok, yapmayı bildiği şeyi de yok" (K K 8).

"Bize şeker pancarına ilk kota koyduklarında donduk kaldık. Bilemedik ne yapacağımızı. Öyle de gitti en sonunda işte tükendik geçinemez hale geldi. Buraların köylüsünün durumu bu" (K E 8).

"Fabrikalar kapandı ya. Bizim köyümüzde şeker pancarı nasıl iyi olurdu ya. Kota koydu. Biz bakliyatı, buğdayı hep ihraç ederdik şimdi dışarıdan alıyoruz hep. Köylü bitti" (K E 5).

"Bir bizim burada değil ki her yerde kapandı şeker fabrikaları, yazık. Öyle öyle kalmadı bir şey bak toprakta imarla, istimlakla bitti gitti" (K K 2).

"Bunu özellikle yapıyorlar bizim bu yaşadıklarımızı bilerek bizi bitirmek için yapıyorlar. Bizim yokluğumuz seksen senesiyle başladı" (K E 11).

"Bizi seksen senesiyle dışarıya mahkûm etmeye başladılar. Biz dışarıya mahkûm olduk" (K E 4).

"Köy köylükten çıktı bizim tarım hayvancılık konuşacak halimiz kalmadı" (K K 9).

Katılımcılardan biri insanların tarımı bırakmaktan başka çaresinin kalmadığını ancak devlete güvenmek gerektiğini, ülkenin ekonomisinin de iyi olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Böyle güzel bir ülkede tarımı yok edersen skandal olur iyi ekonomi diye bir şey kalmaz. Ama insanların tarımı bırakmaktan başka çaresi kalmıyor. Devletimize de güvenmek zorundayız ne yapalım buna da şükür diyelim, iyi diyelim" (O,E,40).

Bir başka katılımcı köylünün ekonomik durumunun kötü fakat ülkenin ekonomik durumunun iyi olduğunu çünkü çok güzel binaların yapıldığını şu şekilde belirtmiştir:

"Köylünün durumu kötü ama ülkenin durumu iyi. Baksanıza ne binalar yapılıyor. Kötü olsa yapılabilir mi bunlar?" (O,K,40).

Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenlerini "iş bulmanın zorlaşması" olarak belirten dört katılımcı kendilerini şöyle ifade etmiştir.

"*Çiftçilikten bir gelir yok ama işte, bu devir de iş bulmakta çok zorlaştı*" (O E 3).

"*Topraktan, hayvancılıktan umudunu kesti lençber ama işte ne yapacak işte yok. Ne yiyecek, geçimi nasıl olacak, zor*" (O E 11).

"*Çiftçi olan zorda bu ortada ama ne yapacağız nerede ne yapacağız Allah aşkına*" (O K 5).

"Yaşam zor, gelir için topraktan da başka yerden de bir umut yok, zorlaştıkça zorlaştı" (O K 7).

Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenlerini kategorisi içerisinde on altı katılımcı yöneltilen soruya cevap vermenin "zor olduğunu veya cevap vermek istemediklerini" ifade ettikleri görülmüştür:

"Buna cevap vermek çok mümkün değil" (K,E,63).

"Evler, yollar çok güzel yapılıyor. Ne iyi ne kötü. Yanlışı da var, doğrusu da, cevabı vermesem"(O,E,40).

"Bu sorudan korkarım" (O,K,64).

"Ne bileyim şimdi bir şey demeyeyim" (O,K,64).

"İyi olmamasını anlamıyorum. Bu kadar toprağımız bu kadar verimli yerimiz var, çalışıyoruz da vallahi billahi çalışıyoruz ama ne diyeyim, neyse" (M,E,52).

"Bir şey demeyeyim şimdi" (M,K,54).

"İyi olsa biz de iyi oluruz herhalde, insan çekiniyor çok bir şey söylemeye" (M,K,59).

3.1.7. Göç

Derinlemesine görüşmelerdeki "Aile içerisinden göç oldu mu?" "Kim, Nereye ve neden?" "Son 10 ile 20 yıllık zamanda köyün nüfus yapısında nasıl değişiklikler oldu (genç nüfusun oranı)?" "Göçte değişim oldu mu (köyden kente, kentten köye gibi)?" "Kente gerçekleştirilen göçlerin nedeni ne sizce?" ve odak grup görüşmelerindeki "Köyünüzde göç gerçekleşti mi?" "Kimler, nereye, neden gitti?" soruları doğrultusunda göç teması oluşturulmuş, göç teması içerisinde aile içi göçü kimlerin yaptığı, yönü ve köyün nüfus yapısındaki değişim, göçün nedeni şeklinde kategoriler belirlenmiştir. Aile içi göçü kimlerin yaptığı, yönü ve köyün nüfus yapısındaki değişim kategorisi içerisinde "göç olmadı, gençler gitti (Çarşıya, İzmit'e/ İstanbul'a/Bilecik'e gitti), tatil için köye geliyorlar" bulgularına ulaşılmıştır. Göçün nedeni kategorisi içerisinde "pahalılıkla tarımın, hayvancılığın bitmesi," "toprağın kalmamasıyla tarımın, hayvancılığın bitmesi," "köyde yaşamak istenmemesi" bulgularına ulaşılmıştır.

Tablo 9. Göç Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	TEMA (ÜST TEMA)	KATAGORİ (ALT TEMA)	KODLAR (BULGULAR)
Aile içerisinden göç oldu mu? Kim, Nereye ve neden? (D.G) Köyünüzde göç gerçekleşti mi? Kimler, nereye, neden gitti? (O.G)	GÖÇ	Aile İçi Göçü Kimlerin Yaptığı, Yönü ve Köyün Nüfus Yapısındaki Değişim	Göç olmadı Gençler gitti. Çarşıya İzmit'e, İstanbul'a, Bilecik'e Tatil için köye geliyorlar
Son 10 ile 20 yıllık zamanda köyün nüfus yapısında nasıl değişiklikler oldu (genç nüfusun oranı)? Bu on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti? Göçte değişim oldu mu (köyden kente, kentten köye gibi)? Kente gerçekleştirilen göçlerin nedeni ne sizce? (D.G)		Göçün Nedeni	Pahalılıkla tarımın, hayvancılığın bitmesi. Toprağın kalmamasıyla tarımın, hayvancılığın bitmesi. Devletin köylüsüne sahip çıkmaması Köyde yaşamak istenmemesi

3.1.7.1. Aile İçi Göçü Kimlerin Yaptığı, Yönü ve Köyün Nüfus Yapısındaki Değişim

Kar düşüncesi kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. Kapitalizmle birlikte tarımda pazara yönelmiştir. Ancak sistem içerisinde pazara hitap eden ürünü üretebilen büyük işletmeler iken küçük işletmeler sistemde kalabilmekte zorlanmaktadır. Çevre ülkelerde yaşanan tarımsal gerçeklik ise küçük tarım işletmelerince geçim için yapılan üretimdir. Sistemin gereklilikleri özellikle son dönemde merkezdeki ülke ve uluslararası kuruluşlar tarafından uygulamaya konulan neo-liberal politikalarla, çevre ülkelerdeki küçük tarım işletmeleri sistem içerisinde tutunamayarak yerlerini büyük işletmelere bırakmakta ve kendileri de kırdan kente göç ederek gelir arayışına girmektedir. Tarımda uygulanan politikalar oldukça önemli tarım alanlarının işlenmez hale gelmesine neden olmakta, tek gelir kaynağı toprak olan köylü için göç kaçınılmaz olmaktadır (Günaydın, 2010,s.300). Bu şekilde kırsal yoksulluk sonucu kırdan gerçekleşen göçle merkez ucuz

iş gücü ihtiyacını temin etmektedir. Göç, araştırma kapsamındaki tüm köylerde gerçekleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak göçün yönünün araştırma kapsamı içindeki köylerde farklılık gösterdiği görülmektedir. Köyün merkeze ve çevre illerdeki sanayilere yakınlığına göre göçün yönünün değiştiği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların, aile içi göçü kimlerin yaptığı, yönü ve köyün nüfus yapısındaki değişim ilişkin ifadelerinde göçün olmadığı, gençlerin gittiği (Çarşıya, İzmit'e/ İstanbul'a/Bilecik'e gitti), tatil için köye gelindiği bulgularına ulaşılmıştır. Aile içerisinde göçün olmadığını ifade eden yetmiş yedi katılımcınının otuz beşi kadın kırk ikisi erkektir. Araştırma kapsamındaki Akarca Köyü tarım topraklarının bir kısmının da kullanıldığı üç sanayi bölgesinin ortasında yer almaktadır. Tarımsal arazilerinin yetersizliklerinden yakınan köylülerin hemen hemen her haneden bir kişinin çevredeki sanayi bölgelerinde çalıştıkları gözlemlenmektedir. Tarımsal emek göç etmeden tarım dışı sektöre asgari ücret karşılığı geçmiştir. Şehir merkezine oldukça yakın Karapınar Köyü'nde de Akarca Köy ile aynı olmasada benzer durum söz konusudur. Göç vardır ancak daha çok şehir merkezinde çalışılmakta, köyden kopmadan tarımsal faaliyetten koparak iş gücü şekil değiştirmektedir. Şehir merkezinden uzak olan Ortaköy'deki katılımcıların tamamının ise ailelerinden ve köydeki diğer ailelerden göçün gerçekleştiğini ve çevre illere gittiği görülmektedir. Mekece Köyü'ndeyse göç olsa da diğer köylere oranla aynı şiddette değildir. Mekece Köyü'nde tarımdan elde edilen gelirin diğer köylere oranının yüksek olması durumu anlaşılır kılmaktadır. Mekece Köyü gerçekleştirdiği tarımsal faaliyetlerde çevre köylerdeki topraksız ve gelirsiz köylüleri tarımsal faaliyetlerinde çalıştırarak iş olanağı sunan yarı çevre niteliğindedir.

Akarca Köyü'ndeki katılımcılar aile içi göçün olmamasına ilişkin kendilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

> *"Yok göç olmadı, göç olmaz bizim köyde. Biz burda tarımla geçinemiyoruz orası kesin ama etrafta üç tane sanayi var gençler artık oralara gidip çalışıyorlar akşam köye evlerine dönüyorlar" (A,E,61).*
>
> *"Göç yok. Yeğenlerim sanayide çalışıyor. Akşam köye geliyorlar. Hendeğin mahallesi oldu burası. Sanayi olmasaydı göçerlerdi başka yere kesin" (A,E,47).*
>
> *"Bizde öyle sizin dediğiniz gibi göç olmadı, topraktan gençler elini çekti ama yakınlarda sanayi olduğu için oralarda işe girdiler. Köyden gitmediler yani"* (A E 3).

"Gençlere çiftçilik yetmez oldu o yüzden sanayide iş bulup gider oldular ama akşam gelirler köye evlerine, çalışmaya yakınlarda fabrikalar var ya oralara giderler" (A K 10).

Gençlerin çevre illere (İzmit'e, İstanbul'a, Bilecik'e, Adapazarı'na) çalışmak için gittiğini söyleyen seksen üç katılımcını otuz yedisi kadın kırk altısı erkektir. Göçü gerçekleştiren kişilerinse çocuklar ve kardeşler olduğu görülmektedir. Yakınlarının çevre illere çalışmak için gittiğini belirten katılımcılar kendilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Kardeşlerim İzmit'e, oğlum İstanbul'a çalışmaya gitti. Burada geçim yok yetmiyor" (O,E,66).

"Oldu, çocuklar, kardeşlerim gittiler İstanbul'a, İzmir'e, İzmit'e, Adapazarı'na göçtüler. Ben de İstanbul'a göçtüm de yapamayıp geri geldim" (O,E,60)

"Dört çocuğum var hepsi dışarı gitti. İkisi İzmit'te, ikisi Adapazarı'nda çalışıyor" (O,K,64).

"Çok göç veriyoruz. Okuma oranımız çok yüksek gençler hep gidiyor. Çiftçiliği tercih etmiyor. Benim kızlarım İstanbul'a gitti. Nerede iş bulursa oraya gidiyorlar" (M,E,70).

"Tabi köyümüzde asıl göç çok önceden başladı bir yirmi yıl önce şiddetlendi. Tarımda geçim olmayınca tarımı bırakıp İstanbul'a, İzmit'e ya da işte iş bulacakları yerlere çalışmaya gittiler" (O E 3

"Aslında bizim köyümüzden çok göç oldu, çok giden olduğu gibi oralarda tutunamayıp geri gelenler de çok oldu. Geri gelen iki, üç inekten medet ummaya başladı geçim için" (O K 12).

Karapınar Köyü'ndeki katılımcıların tamamı "*Tarımı bıraksalar da göçün olmadığını çünkü köylerine şehir merkezine yakın olduğunu ve orada çalışıp, köyde yaşadıklarını, bu durumun nedeninin ise çiftçilikten gelirin sağlanmadığı için çiftçiliğin bitmesi olduğunu"* ifade eden görüşlerle fikir birliğinde olduklarını ifade etmişlerdir.

"Köylü çalışmaya gidiyor yoksa burada" (K E 5).

"Çiftçiliği bitirdiklerinden çalışmaya çarşıya gidiyor gençler yoksa yok giden" (K E 11).

"Bizim köyümüzü rahat bıraksalardı. Bizim köy bin haneyi doyurur da işte rahat bırakmadılar. Köylükten çıkardılar. Böyle olunca burada yetinilmiyor gençler çalışmaya gidip geliyor akşam eve" (K K 9).

"Çiftçilik bitse de biz yakınız ya merkeze orada işe giren olursa da işte çalışıp köyde kalıyorlar. Evimiz de kalmayacak gerçi bu imar düzenlemeleriyle." (K K 2).

Karadenize yakın olan Ortaköy'ün ve İstanbul'a yakın olan Mekece'nin çevre iller için haftasonu tatili yapılabilecek yerler olarak değerlendirilmekte olduğu

gözlemlenmektedir. Mekece Köyü'nden ve Ortaköy'den katılımcıların "Tatil için köye geliyorlar" şeklinde göçün yönünü tanımladıkları görülmektedir.

> *"Çok göç verdi köyümüz. Son yıllarda da çok göç alıyor, yazlık yapıp geliyorlar dışardan"* (O E 12).
>
> *"Köy dört mahalleden ibaretti tanımadığım kimse yoktu. Şimdi adam cuma akşamı geliyor Pazar akşamı gidiyor. Böyle öyle çok kişi var ki tanımıyoruz"* (O K 3).
>
> *"Tatil için yer alıp ev yaptıran o kadar oldu ki. Biz köyümüzde herkesi tanırdık şimdi tanımaz olduk"* (O E 1).
>
> *"Eskiden çalışmaya giden gençler şimdi emekli olup köye dönüyorlar ama tabi onlarda artık tatilci gibi köyle, çiftçilikle bir alakaları kalmadı"* (O E 2).

Mekece Köyün'deki katılımcıların tamamı "*son yıllarda özellikle İstanbul'dan insanların ev yaptırıp hafta sonu tatilini geçirmek için geldiklerini"* ifade eden görüşlerle fikir birliğinde olduklarını belirtmişlerdir.

> *"Son zamanlarda özellikle bu mahalle olunca yol kenarları imara açıldı oralara evler yapılıyor İstanbul'dan falan hafta sonu tatil için gelenler oluyor"* (M E 4).

3.1.7.2. Göçün Nedeni

Göçün nedeni kategorisi içerisinde pahalılıkla tarımın ve hayvancılığın bitmesi, toprağın kalmamasıyla hayvancılığın bitmesi, devletin köylüsüne sahip çıkmaması, köyde yaşamak istenmemesi bulgularına ulaşılmıştır. Katılımcıların göçün nedenlerine yönelik yaptıkları değerlendirmelerinin odağında tarım ve hayvancılığın bitmesinin yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların geçim kaynaklarındaki değişimin ve ekonomik durumlarındaki sorunlarının nedenlerine ilişkin sundukları gerekçelerini göçün nedenlerini de tanımlarken kullandıkları görülmektedir. Katılımcılara göre köylerde göçün gerçekleşmesinin en önemli nedeni pahalılıkla tarım ve hayvancılığın bitmesi, toprağın kalmamasıyla tarım ve hayvancılığın bitmesi, desteklerin yetersiz olması ki bu "devletin köylüsüne sahip çıkmaması" olarak ifade edilmiştir. Ayrıca genelde köy yaşantısının zor olduğu için köyde yaşamak istenmediğini belirten katılımcılarda yer almaktadır.

Geçim kaynağındaki, tarımsal faaliyetlerdeki değişimlerde ve ekonomik durumlarda yaşanan sorunlarda da tartışıldığı gibi merkez ve çevre sistemi içerisinde az gelişmiş ülkelerde geçime odaklanılarak yapılan küçük tarımsal faaliyetler, çabalasalar da pazarda kendilerine yer bulmayı başaramamakta ve girdilerdeki pahalılıkla birlikte

de yoksullaşarak tarımsal faaliyetten kopmakta çevreden merkeze göçün oluşmasına yol açmaktadır. Çevrede toprak mülkiyetleri bir elde toplanmak adına el değiştirmekte tarımsal yapı çözülmektedir. Kırsal alana yönelik uygulanan politikalarla tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirler azalmakta ve köylü göçe sürüklenmektedir (Günaydın, 2010, s.299-300; Yılmaz ve Kaya, 2017, s.602). Göçle kente giden çiftçi tarım dışı alanda iş gücü olarak kullanılmaktadır.

Göçün nedenini, "toprağın kalmamasıyla tarımın ve hayvancılığın bitmesi" olarak düşünen kırk bir katılımcının yirmi dördü kadın yirmi üçü erkektir. Katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Eskiden köydük biz. Köylük yerde ne varsa yapardık. Ekerdik biçerdik. Öyle göç möç olmazdı. Şimdi bitti köyümüz. Devlet toprağımıza el koydu, yabancıya sattı. Villalar, özel okullar geldi. Meramizi imara açtı. Ekip biçtiklerimize güç dayanmaz oldu. Şimdi biz yapamaz olduk çiftçiliği gençler ne yapsın gittiler tabi merkezde sanayiye gittiler genelde"*(K,K,54).

> "*Gençlerin tamamı şehirde sanayideki fabrikalara giriyorlar girebiliyorlarsa. Köyde kazanç yok toprak da kalmadı ondan gidecek ne yapacak burada gençler"* (K,E,44).

> "*Göç etmeyip ne edeceksin? Toprak yok iş yok ne yapsınlar çiftçilikle olacak gibi değil. Toprağımız çok azdı"* (O,E,60).

> *"Köyümüzde on yıl öncesine kadar hiç göç olmadı ama şimdi köyde genç kalmadı çekip gittiler çarşıya çalışmaya. Ne yapsınlar köyde yapacak bir şey kalmadı aç kalırlar. Tarımsal faaliyette değişiklik olmadı bitti. Yerlerimiz imarla istimlakla azalınca, tohumu, gübresi, ilacı yemi katlanarak pahalanınca. Mera yok edilince köy kalır mı nasıl kalsın"* (K,E,55).

> *"Ekecek, hayvanını otlatacak yerin olmazsa tek çaren göçmek valla"* (O K 3).

Uluslararası örgütlerin çevre ülkelerdeki tarımsal faaliyetlere, ürünlerin pazarlanmasına yönelik yönlendirmeleri merkezdeki ülkelerin tarımsal faaliyetlerinden daha çok gelir elde etmelerine yol açarken çevre ülkeleri olumsuz etkilemekte ve kırsal yoksulluğun yaşanmasına neden olmakta, yoksulluk içerisinde olan çiftçi tarımdan koparak ya büyük tarım işletmelerinde tarımsal işçi olarak çalışmakta ya da kente göç etmek zorunda kalmaktadır. Göçün nedenini, "pahalılıkla tarımın ve hayvancılığın bitmesi" olarak düşünen altmış yedi katılımcının otuz yedisi kadın kırk beşi erkektir. Katılımcılar kendilerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Yerimiz az e bir de bu pahalılıkla nasıl hepimiz kalalım da geçinelim çiftçilikle, göçün zorunda kalıyoruz"* (O,E,48).

"Köyde geçim kalmadı hiçbir şey eskisi gibi değil pahalandı zengin işi oldu çiftçilik e toprağımızda hep gitti, bölündü, bizim bu longoza gitti, e şimdi imara gidiyor kalıp ne yapacak köyde" (O,K,64).

"Bizim köyde göç çok önceden olmaya başladı ama bu son yirmi yılda artık köy köylükten çıktı hele bu son beş yıl pahalılık yaktı kavurdu. E gidecek genç ne yapsın kalırsa aç kalacağı belli" (O E 11).

"*Girdilerdeki pahalılık, buradan çek git diyor bize bırak artık diyor*" (O E 2).

"Borçla harçla da olsa pahalılık çok arttığı için göçmek başka yerlerde ekmeğini aramak gerekiyor bir yerden sonra" (O K 8).

"*Ben hangi bir masrafı sayayım ki Allah aşkına tohum, gübre, ilaç, yem, mazot bunlar çok arttı hele son zaman da çok çok geçim olmuyor bu pahalılıkta köylülükte göçmek gerekiyor"* (O K 5).

Mekece Köyün'den, on beş katılımcı gençlerin köyden göç etme nedenlerini sadece "köyde yaşamak istememelerinden", "köy yaşantısını beğenmemelerinden dolayı" olduğu şeklinde ifade etmişlerdir:

"Çiftçiliği tercih etmiyor gençler. Şehir'de yaşamak daha güzel geliyor onlara" (M,E,70).

"Pek tercih etmiyorlar çocuklar burada kalmayı. Köylülüğü beğenmiyorlar herhalde. Zor geliyor bağ, bahçe işleri. İkisi yanımda ama" (M,E,52).

"Çok genç kalmıyor pek istemiyorlar köyde yaşamayı, okuyup giden de var, iş bulup işçiliğe giden de var" (M,K,67).

"Göç çok yoktur. Son zamanlarda gençler daha merkezi yerlerde yaşamak istedikleri için giderler çarşıya ya da işte yakın şehirlere ama burada hep bağları vardır" (M E 10).

"Genelde gençler köyde yaşamak pek cazip gelmediği için giderler. Bizim köyümüz de öyle tarımdan kopmak olmaz genç giderse gider ama ailesinin büyük kısmı köydedir" (M K 7).

3.1.8. Devlet ve Tarım

Odak grup görüşmelerindeki "Köyünüzün başlıca sorunları nelerdir?" ve hem derinlemesine hem odak grup görüşmelerinde "Köyünüzdeki tarımsal faaliyetlerin kalkındırılması nasıl gerçekleşir?" "Devlet tarımı geliştirmek için ne yapmalıdır?" soruları doğrultusunda devlet ve tarım teması oluşturulmuş, devlet ve tarım teması içerisinde köyün başlıca sorunları, devletin tarımı geliştirmesi tarımsal faaliyetin kalkındırılması şeklinde kategori belirlenmiştir. Köyün başlıca sorunları, devletin tarımı geliştirmesi tarımsal faaliyetin kalkındırılması kategorisi içerisinde "pahalılığın bitmesi masrafın azalması, yeterli toprağın olması, tekrar köy olmak, tapu sorununun çözülmesi, kuraklıkla bilimsel yöntemlerle mücadele edilmesi, sigortalamanın uygun olması, yerli

tohuma geçilmesi, tarım kredi kooperatifinin uygulamalarının düzenlenmesi, tüccarın dolandırmasının önüne geçilmesi, çiftçinin eğitimi sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesi, güvensizliğin giderilmesi, yapılacak bir şey kalmadı" şeklinde bulgulara ulaşılmıştır**.**

Tablo 10. Devlet ve Tarım Temasına İlişkin Sorular, Ulaşılan Kategori ve Bulgular

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Köyünüzün başlıca sorunları nelerdir? (O.G)	DEVLET VE TARIM	Köyün Başlıca Sorunları, Devletin Tarımı Geliştirmesi Tarımsal Faaliyetin Kalkındırılması	Desteğin artması Pahalılığın bitmesi masrafın azalması Yeterli toprağın olması Tekrar köy olmak Tapu sorununun çözülmesi Kuraklıkla bilimsel yöntemlerle mücadele edilmesi Tarımda sigortalamanın yaygın vr uygun olması Yerli tohuma geçilmesi Tarım Kredi kooperatifinin uygulamalarının düzenlenmeli Tüccarın dolandırmasının önüne geçilmesi Eğitim Çevre kirliliğinin önlenmesi Güvensizliğin giderilmesi Yapılacak bir şey kalmadı
Köyünüzde tarımın faaliyetlerin kalkındırılmasına ihtiyaç var mı? Varsa nasıl? (D.G),(OG))			
Devlet tarımı geliştirmek için ne yapmalı? (D.G), (OG)			

3.1.8.1. Köyün başlıca sorunları, devletin tarımı geliştirmesi tarımsal faaliyetin kalkındırılması

1980 sonrasında tarımsal yapılarda uluslararasılaşma ve liberalleşme süreci şiddetli bir biçimde hızlanan Türkiye'de tarımsal ürünlerin imalatında sanayileşmenin ciddiyet kazanmasıyla dünya pazarlarının tesirleri kaçınılmaz olmuştur (Keyder, Yenal,2018,s.24). Gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerin uluslararası anlaşmalarla

merkezin lehine düzenlenmesi tarımsal faaliyetlerde maliyeti artırmakta, çiftçinin gelir kaynağının yok olmasına neden olarak kırsal kesimde yoksulluğun şiddetlenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Kırsal kesimde yaşanan sorunlar yoksulluğu beraberinde getirmekte ancak bu gerçeklikle yüzleşen köylüler seslerini kimseye duyuramadıklarından yakınmaktadırlar. Çokça yaşadıkları bu deneyim, araştırma sürecine katılımlarını da olumsuz etkilemiş, konuşma, durumlarını anlatma motivasyonlarını kırdığı anlaşılmıştır. Ekonomik durumun tanımlanmasına ilişkin bulgularda tartışıldığına benzer "devlet tarımsal faaliyeti kalkındırması için ne yapmalıdır" sorusuna çekimser ve kaygılı yaklaşmış, konuşmakta zorlandıkları gözlenmiştir. Köyün başlıca sorunları, devletin tarımı geliştirmesi tarımsal faaliyetin kalkındırılması kategorisi içerisinde pahalılığın bitmesi masrafın azalması, yeterli toprağın olması, tekrar köy olmak, tapu sorununun çözülmesi, kuraklıkla bilimsel yöntemlerle mücadele edilmesi, tarımda sigortalamanın yaygın ve uygun olması, yerli tohuma geçilmesi, tarım kredi kooperatifinin uygulamalarının düzenlenmesi, tüccarın dolandırmasının önüne geçilmesi, çiftçinin eğitiminin sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesi, güvensizliğin giderilmesi, yapılacak bir şey kalmadı şeklinde bulgulara ulaşılmıştır.

Gelişmemiş ülkelerde en önemli iktisadi faaliyet olarak değerlendirilen tarım, aynı zamanda istihdam açısından da etkili role sahiptir. Gelişmemiş ülkelerde tarımsal faaliyette bulunan kesimin küçük ölçekli tarımla uğraşan kesim olduğu ve sistem içinde ayakta kalabilmesi için devlet tarafından desteklenmesi gerektiği görülmekte, devletin desteklerinin artırılması gerektiğini ifade eden katılımcıların da bu şekilde düşündüğü kabul edilmektedir. Köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "devletin desteğini artması gerektiğini" söyleyen yüz on dört katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Bizden geçti ama yazık günah, yapanın toprağına dokunmasın. Tohumu, ilacı, gübreyi bu kadar artırmasın. Destek versin öyle şimdiki gibi değil hakkıyla olsun, vaktiyle olsun desteği. Ne diyeyim daha?"* (K,K,54).
>
> *"Hayvancılık desteklenmeli bir tarımla olmaz kaldı ki tarımda desteklenmeli, uygun krediler verilmeli. Fındık iyi mesela ama kadere bağlı şans bir iyi bir kötü eee köylü böyle kaderine bırakılmasa bir şeyler olsa"* (A,E,61).
>
> *"Ama bak şimdi büyük çiftçi devletten desteği de çok alıyor bir de hibe alıyor., sürümden de kazanıyor bizim gibi beş dönüm bağın peşindeki benim gibi küçük çiftçi eziliyor"* (M E 2).

"Tarımda attığın adım kaldırdığın el hepsi çok masraflı oldu. Şimdi şansa bağlı bu tarım işi bir kuraklık ya da vakitsiz çok yağış mahsulü yok ediyor. Çiftçinin tüm emeği tüm gücü toprağa gömülüp gidiyor. Kalıyor ayazda. Devlet çiftçinin başında olmazsa olmaz" (O,K,52).

"Destekler yetersiz, büyük toprak sahipleri o desteklerden faydalanıyor. Küçük çiftçiler için hiçbir anlam ifade etmiyor" (M E 3).

"Tarımda sıfırız diye bilirim devlet el atmıyor çektikçe çekiyor elini. Yazık günah bu millete. Her sene yeniden tohum almak nedir Allah aşkına bizim tohumumuza ne olmuş. Hayvanımızın gübresini de kullanırdık şimdi yok yapamazsın. Yazık günah değil mi?" (O,E,48).

"Köylüsüne sahip çıkmalı ne bileyim, nasıl diyeyim. Toprağına sahip çıksa, masrafını azaltsa azalmasa mahsulüne makul fiyat biçse öyle çok bir şey demiyorum köylü harcadığını çıkartabilse azcıkta cebine kalsa ki devam etsin. Yoksa edemiyor" (O,K,64).

"Çok toprağı olan köylüyü de hiç olmayanı da korumalı, sahip çıkmalı. He türlü destek vermeli" (M,E,51).

"Destekler yetmiyor sözde, ben çok sıkıntılar çektim kredi alamadım. Güçlüysen güçlü devam ediyorsun ama garibansan da gariban kalmaya devam ediyorsun. Devlet köylüye sahip çıksa böyle adaletsizlik olur mu? Olmaz. Tüccar benim malımı aldı gitti dolandırdı beni. Kimse olmadı yanımda" (M,E,55).

"Tarım yapmadan toprağına desteği alıp yiyen de çok, denetim yok ki, ben tarım yapıyorum kıvranıyorum ama benim onlar kadar desteğim çıkmayabiliyor" (O E 9).

"Aslında destekleri dönüm için değil de ürün için verirlerse belki o zaman daha faydalı olur. Ne bileyim şu anda yok yani bir faydası yok" (M E 1).

Tarımsal desteklerin azaltılmasının uluslararası kuruluşlarca 2000'li yıllarda uygulanmaya başladığı görülmektedir. Dünya bankası sanayinin gelişmesi amacıyla özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleştirdiği ve küçük toprak sahiplerinin ortadan kalkmasına neden olan politikalarıyla tarımsal yapı içerisinde yoksulluğun sürekli hale gelmesine neden olmaktadır (McMichael, 2009, s.236). Sistem içerisinde çevre konumda olan ülkelerde tarımsal desteklerin önemli ölçüde azalması, niteliğinin farklılaştırılarak doğrudan gelir desteği şeklinde uyarlanması sağlanmıştır. Diğer bir taraftan tarıma destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşları, kooperatifler işlevsiz hale gelmiş veya kapanmıştır. Doğrudan gelir desteği uygulamasında yaygınca mevcut olan küçük tarım işletmeleri faydalanamazken bu uygulama büyük ölçekte tarım yapanların yararına olmuştur. Tarımda dönüşümün gerçekleştiği bu süreçte farklı tarımsal ürün geliştirmek adına mevcut üretilen ürünlerin alımına kota konulmuş, alımları sınırlandırılan ürünlerini satamayan köylü o ürünü ekmekten vazgeçmiş ve satışını

yapabileceği ürüne yönelmiştir. Farklılaşan ürünlerin üretimlerinin her aşamasında çevre merkeze bağımlı hale gelirken, merkez piyasalardaki egemenliğini büyütmeyi gerçekleştirmiştir.

Özellikle tarımın kamusal desteğe ihtiyaç duyduğu az gelişmiş ülkelerde, neoliberal politikaların tarımsal destekleri güçsüzleştirme ve ortadan kaldırma yaklaşımı sonucunda kırsal yoksulluk şiddetli hale gelmektedir (Öztornacı ve Veziroğlu, 2012,s.295). Desteklerin yetersiz olmasının yanısıra tapuları üzerlerinde olmayan çiftçi sayısının fazla olmasından dolayı verilen desteklerinde alınamadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar desteklerin arttırılmasının yanında tapu sorununun da çözülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca desteklerin neredeyse bir seneden sonra verildiği böylesi gecikmelerden dolayı desteğin etkinliğinin kalmadığı paylaşılmaktadır. "Köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için verilen desteklerin zamanında verilmesi gerektiğini" söyleyen katılımcı düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Bu destekler çok geç veriliyor. Bin liranın üzerinde süt ve buzağı desteğimiz var ama verilmiyor verse yem paramın bırazını karşılayacağım niye verilmiyor. Bunlar zamanın da yapılmalı. Litresine de on kuruş veriyor öyle çok da değil o da bu sene oldu o kadar. Buğdaya üç yüz lira veriyor. Verin işte zamanın da verin. İşte bunların düzelmesi lazım"* (O,K,65).

Bir katılımcı köylünün yaşadığı pahalılığı, topraksızlaşmayı, desteklerin azlığını, Devletin kendilerini gözden çıkarmış olması nedeniyle olduğunu ve yapılacak bir şeyin olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Köylüye süte, slaja yani mısıra, ota destek var ama yine de yeterli gelmiyor bu. Dönüm olarak destek veriliyor devlet. Mısır ektin mesela devlet dönümüne doksan lira destek veriyor. Ama yetmiyor. Desteği artacak, masraf azalacak ki bu çiftçilik olsun. Bir de şunu diyeyim bizim köyün durumu çok başka yeri yurdu kalmadı ki bizim köylünün. Toprağımız deprem konutuna gitti, otobanlara gitti. İmara açıldı gitti. Gitti de gitti. Şimdi bir ağaç çürümüş bunu dayanakla ne kadar tutucan içi çürümüş. Devlet bizi çıkarmış gözden"* (K,E,57).

Devletin verdiği desteklerin oldukça yeterli olduğunu ancak toprağın az olmasından desteklerin yetersiz kaldığını belirten katılımcılar kendilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

> *"Devlet her şeye destek veriyor vermiyor diyen çamur atıyordur. Mazotu bedavaya veriyor. Dana başına teşvik veriyor devlet ama onu da geç alıyoruz erken olsa o"* (O,E,66)

"Yapıyor devlet başımızdan eksik olmasın. Ama işte toprak az devlet ne yapsın" (O,E,60).

Devletin tarımı istemediğine ilişkin düşüncelerini ifade eden katılımcılar:

"Devlet tarımı istemeli. İstemiyor ki bir şey yapsın" (A,E,47).

"Devlet böyle bir şey istese devleti tutan olmaz da işte bilmiyorum durum öyle değil gibi" (O,E,67).

Katılımcılardan tapuları üzerlerinde olup tarımsal faaliyeti bırakmamış olanlar desteklerden yararlandıklarını belirtirken, tapuları olduğu halde destek almadıklarını ifade edenlerde vardır. Destek alanların da almayanların da ortak kanısı desteklerin yetersiz olduğuna ilişkindir. Katılımcıların destekler yetersizken geçmişe kıyasla tarımsal üretimde kullanılan girdilerin maliyetlerinin çok fazla olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Desteklere yönelik olumsuz değerlendirmelerin yaygınlığı dikkat çekmektedir.

Tarımsal faaliyetlerdeki tüm değişimin ve yaşanan sorunların özünde tarımdaki pahalılığın yer aldığı görülmektedir. Pazara yönelebilmek için verimi arttırmaya yönelik temel girdiler olarak kullanılan gübre, ilaç, tarımsal araçlara olan bağımlılık bu girdilerdeki maliyetin yükselmesiyle ürünün pazarda yarışma fırsatını kaybetmesine neden olurken küçük üreticinin tarımsal üretimden tasfiyesi sağlanmaktadır. Bu süreç küresel açıdan değerlendirildiğindeyse merkez ülke yani büyük üretici gelişmemiş ülkeleri, kendisiyle yarışma şansı edinemeyen, kendisine bağımlı çevre ülkelere dönüştürmektedir. Böylece çevre merkezin onayladığı ve müsade ettiği ölçüde üretim gücünü geliştirebilecek, gelişimini sağlayabilecektir.

Tarımda girdi fiyatalarının artmasının yanında ürün fiyatlarının yükseltilmemesi kırsal yoksulluğu artmasına yol açmakta ve çiftçinin tarımdan koparak kente göç etmesine neden olmaktadır (Turmuş, 2021,s.321). Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "pahalılığın bitip masrafların azalması gerektiğini" söyleyen seksen yedi katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

"Köylünün toprağı yeterli olmalı, tohumun, ilacın, yemin, mazotun fiyati süreki çıkarken tarladan kaldırdığımız ürünün fiyatı düşmemeli" (A,E,49).

"Çok pahalı çok her şey çok pahalı gübre, yem aldı başını gitti ürününe gelince o yerinde sayıyor . Tarlalar satılıyor. Bunların her birinin daha da çoğu vardır da getiremiyorum şimdi, bunların değişmesi lazım" (O,K,47).

"Mazot, gübre, ilaç bunların fiyatının artışına dur denmeli, madem demiyorsun mahsulümün fiyatı da o kadar artsın "(M,E,52).

*"Girdi pahalı, yem, gübre çığırından çıktı, ee benim mahsulüm yok yerinde olur mu böyle, bu düzen böyle gitmez ya düzeltilecek yada iş bulan bırakacak bulamayan açlıktan ölecek durum bu" (*A K 4).

"Çiftçi tarımda da hayvancılıkta da girdilerdeki pahalılıktan kıpırdamaz oldu, tohumu ektikten sonra gübreden mi, ilaçtan mı feragat edeyim diyor, e böyle olunca da mahsul olmuyor. O yüzden mutlaka bu girdilerin pahalılığına bir hal çare yapılmalı" (K K 3).

"Gübre çok arttı, mazot çok arttı dediğimizde dışardan alınıyor dolara endeksli diyorlar ama nasıl iş ki dolar düşünce gübrenin fiyatı düşmüyor ya da bizim mahsulümüz masraflardaki artış kadar artmıyor. Bunun çözülmesi lazım. Böyle giderse üretim biter aç kalırız" (M K 8).

"Benim ürünümü depoya koyma şansın yok, benim o kadar maddi gücüm yok, benim şu anda borcum var. Depoya koydum diyelim para etmezse ne olacak? Temelli batacağım. Ama bunu tüccar varlıklı tabi alıyor bizden koyuyor deposuna ve sonrasında istediği fiyata satıyor" (M E 8).

"Masraflar makul bir hal almaz üstüne de ürünlerin fiyatı aynı şekilde kalırsa çiftçi ya ilaçtan ya gübreden ya da ikisinden birden vaz geçecek. Böyle olunca da mahsul olmayacak bu defa ürün yine bizden çıktıktan sonra çok fazla pahalanacak, bir an önce bu durumun çözülmesi lazım" (M K 12).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "yeterli toprağın olması gerektiğini" söyleyen altmış yedi katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

"Yüz elli senelik köy burası Bulgaristan muhaciriyiz biz. Bizim köy göçmen köyü olduğu için çok fazla toprağı olan adam yok. yüz dönüm toprağı olan adam her türlü geçinir. Ama bizde yüz dönüm toprağı olan adam tahminim yok. Herkesin parçalı. Çitçiye tarıma toprak lazım işin özü" (A,E,45).

"Köylü tarım bilir, hayvancılık bilir. Köylünün toprağı olmadan köylü orta da kalır. Ne çiftçilik yapabilir ne hayvancılık. O toprağın yerine kaç para verirsen ver. Köylümüz o parayı toprağa bile çeviremedi buralarda kalmadı, tarım yapılacak toprak. Merası olmaz mı köyün" (K,K,53).

"Köylünün toprağı gitmeye başladıysa tutamazsın onu o köy biter gider ne yapsan boş artık. Ama bu mahalle işi çok kötü oldu ben bunu bilip bunu söylerim" (O,E,67).

"Nasıl büyük sorun olsa da büyük çiftçinin durumu daha iyi. Tüm sıkıntıları en derinden batmak pahasına küçük çiftçi çekiyor. O yüzden toprağın arttırılması lazım. Yoksa küçük çiftçiler çok zor durumda kalıyorlar, eziliyorlar" (M K 6).

"Toprağı az olan geçimde de dertli, miras olsa bölünmesi de dertli, bu durumun çözülmesi şart yoksa herkesin dönümlerce yeri yok yani ne olacak böyle? Üst taraflarda Mekece gibi yerde hiç toprağı olmayan sadece ev yeri olan var.

Kalmamış toprağı ya da bölememiş, kanun izin vermemiş. Bunları görüp çözecek olanda devlet" (M E 6).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "tekrar köy olmak gerektiğini" söyleyen yüz otuz katılımcı yaşadıkları temel sorunlar olarak ifade ettikleri, tarımsal girdilerdeki pahalılıkta, toprağın azalmasında mahalle olmalarının önemli pay olduğunu ve bu durumun ortadan kaldırılması gerektiğini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Öyle bir durum oldu ki şimdi işlenebilir, ekilebilir araziyi parsel parsel İstanbul'dan gelenlere satıyorlar. Parsellenen imara açılan yerlerde hep iyi olan su basmayan yüksekteki yerler. Tarla olan yer birden evlerle doluyor. Bu mahalle olma işinden bir an önce dönülmeli, bizim köyde iş işten geçti, çok tarlamız satıldı. Ama en azından kurtarılacak köyler vardır. Çiftçi direnmenin son aşamalarında. Bir traktör geçen yıl yirmi beş otuz lirayken şu anda altmış yetmiş lira oldu. Mazot girdisi ayrı bir şey. Desteklerde çok şişirme. Mesela biz yetmiş dönüm yer işliyoruz, bir bakıyorsun bize vermiş beş yüz altı yüz lira bir mazot desteği; iki yüz, üç yüz lira gübre desteği. Bu gün yani iki yüz liraya iki torba gübre zor alıyorsun en düşük limitinle. Bu durumda araziye gübre atmayı kısmaya başlıyorsun artık kaldıramıyorsun" (O,E,40).

"Mahalle ettiler ya ondan vaz geçseler çok iyi olacak. Tarlaları dışardan tatile gelmek için konut yapmaya veriyorlar. Tarımdan, hayvancılıktan geçim yetmiyor. Bunların düzelmesi lazım. Pahalılıktan yetmiyor. Masrafı çok ediyoruz ama alamıyoruz mahsulümüz yerinde sayıyor" (O,K,64).

"Gübre, ilaç çok zor, çok artıyor. Elektrik, su çok masraf oldu mahalle olunca onun düzeltilmesi gerek" (M,K,36).

Köylerinin mahalle olmasıyla suyun, elektriğin, verginin arttığını, eskisi gibi tohuma, gübreye para vermeden yapılması gerektiğini savunan bir katılımcı düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

Bu mahalle olayı hiç iyi olmadı tekrar köye çevirmeliler. Her şeye vergi alıp yaptıkları tek şey çöp kutusu koymak oldu. Tabi bir de durak koydular da belediye otobüsü gelmiyor buraya yazık boş masraf" (A,K,35).

Özellikle hayvancılık yapan katılımcıların hayvanlarını sulamakta çok masraf yaptıklarını çünkü sulama kaynaklarının olmadığı mahalle oldukları içinde belediyenin suyunu kullanmak zorunda kaldıklarını bunun çok masraflı olduğunu, meraların satıldığını bu yüzden yemi satın almaya mecbur olduklarını belirtmişler. Köyün mahalle olmasıyla bu sorunu yaşadıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Köyümüzün tekrar köy olması lazım. Bakın iki inekle geçinmeye çalışan köylüyü bak biri şikayet etse yapamayacak. Evler yapıyorlar onlar da şikayet eder istemezler. E burdaki vatandaş nasıl geçinecek. Elektirik su parası da çok

arttı belediye olduk diye. Hayvanıma belediyenin suyunu veriyorum, çok masraflı oluyor" (O,E,66).

"Köy için sadece bizim köy değil. Köyün mahalleye dönüştürülmesi büyük bir hataydı. Köyde su sorunu vardı zaten bir de iyice pahalandı hayvana musluktan su alıp veriliyor. Belediyeler o kadar borç harç içinde ki meralarımızı satıyorlar, yeme mecbur bırakılıyoruz. Kendi tarlamızı imara açıp kendine alıp satıyor. E sana kalanda azcık bir şey sen de onu satacak ne olur ondan ne ekilir. Bunları çözmek lazım ne bileyim zararın neresinden dönülürse kar" (O,E,48).

"Bu mahalle işi çok saçma, onu bir bozsalar eskisi gibi yapsalar, yerlerden olduk olduğumuz kadar da bari bu masrafından vergisinden kurtuluruz" (O E 8).

"Mahalle olma durumu hiç iyi olmadı, imara açıldı ekim yerlerimiz zaten devlet alıyor bize kalanda küçülüp iyice dağılıyor" (A E 6).

"Ziraat bankasından kredi alacağız, talimat vermişler ziraat bankası yazı yazıyor belediyeye, mahalle olduk ya, falan kişi hayvancılık yapabilir mi? Hayvancılık yapabilir derse kredi verecek, gidiyorum belediyeye, hayır diyor Karapınar mahalle hayvancılık yapamazsın, köy köy olmalı bu nedir ya" (K E 9).

"Hayvancılık, tarım güldürmeyin beni şehir olduk şehir hayvana izin yok ne hayvancılığından bahsediyorsunuz? bu bir düzelsin öyle konuşalım, köylük yerde izin var zaten hayvana" (K K 6).

"Hayvancılık olsa ne olacak bak yukarda bizde hayvan var, ahırda var. Devlet izin vermiyor ki" (M K 6).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "tapu sorununun çözülmesi gerektiğini" söyleyen yetmiş üç katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

"Destekler tapulu topraklara veriliyor. Ama burada tapusu çevirilmeyip ekip biçtiğimiz topraklar çok onun bir hal çaresine bakılmalı" (O,K,64).

"Toprakların bölünememesi dert, her gün geçtikçe iyice dert oluyor" (O K 7).

"Çok yanlış ya küçük diye yapamıyoruz bir şey, hiç olur mu, e ne olacak böyle, anlaşmaya gidin diyorlar, ya ne bileyim anlamadım gitti, yazık günah şu halimize" (O K 9).

"Köyde tapusuz topraklar çok o da başka bir dert, seneler önce çevrilmemiş bugüne yirmi, kırk mirasçıyla gelmiş öylece duran topraklar var, işlenenlerde var elbette ama işte sorun bu ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi)'ne de kaydolmayınca işte sorun yani, destekler hikâye ama işte o hikâye desteği dahi alamıyorsun" (A K 11).

"O toprak kanunu milleti de birbirine düşürdü bak ben deyim. Bu toprağa da bir düzen gerekiyor öyle olmuyor" (M K 9).

Tapusu alınmadan bölünen toprağı olan çiftçinin destekten faydalanamadığını, on dönümün altında olan yerlerin bölünememesinin, tapu işlemleri yaparken de

masrafların olmasının köylüler üzerinde olumsuz etkilerini ifade eden katılımcılardan biri durumu şöyle belirtmiştir:

> "*Benim işim bitti ben çocuğuma versem onlar kendilerine kalandan kazanamaz, vermesem o da olmaz. En büyük dert de dededen kalan yerlerin tapuları çözülmemiş ee böyle olunca destek de alamıyor. Ben mesela beş dönüm yer ekiyorum ama dededen kalma onun çks(çiftçi kayıt sistemi) sinden faydalanamıyorum. Yerler bölünmüş tapu alınmamış. Şimdi bir de şöyle bir şey var on dönümden aşağı olanları bölmüyorlar. E bizimkilerin hepsini toplasan o kadar olmuyor. Durumlar sıkıntı. Herkesin ekip biçtiği yerin tapusu düzenlenmeli. Düzenlenmediği için böyle durumda olanlar destek mestek görmüyor. Tabi burada tek suç devletin değil büyüklerin de ama onlarda bilememiş bu tapu çevirme işleri de masraf gelmiş onlara. Bizim evimizin de tapusu yok. Babam yap dedi buraya yaptım"* (A,E,66).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "kuraklıkla bilimsel yöntemlerle mücadele edilmesi" gerektiğini söyleyen on üç katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Bizim en büyük sorunumuz su"* (M K 12).
>
> *"Sakarya Nehrinin dibindeyiz ama su sorunu yaşıyoruz. Sürekli siyasetçiler gelip gidiyor güya baraj yapılacak ama yok oy aldıktan sonra unutuyorlar verdikleri sözü"* (M K 8).
>
> *"Bizim su sıkıntımız çok büyük onunun çözülmesi lazım, masrafı da çok"* (M E 4).
>
> *"Devlet bizi on senedir on beş senedir oyalıyor. Buraya baraj yapacağız diyor. Ha geliyor ha geliyor oyalıyor"* (M E 12).
>
> *"Buradan pompayla Sakarya nehrinden su basıyorlar, dinamoyla, beş yüz lira dönüm başına para alıyorlar"* (M E 7).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "tarımda sigortalamanın yaygın ve uygun olması" gerektiğini söyleyen yirmi iki katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Havanın durumuna bağlı bizim mahsulümüz. Sigortalama çok önemli aslında ama tabi masrafı da var. Çiftçi iki arada kalıyor. Bu konuda Devlet güvence vermeli"* (M K 3).
>
> *"Sigortalama çok yaygın değil, kimsenin güveni de yok o kadar para yatırıyorsun. Geliyor yok diyor buna olmaz, ödeme yapamam. E kalıyorsun ortada. Ama bildiğim duyduğum kadarıyla doğru değil bu. İşte burada Devlet rehber olmadan biz bu işe giremiyoruz.* (M K 5).
>
> *"Tarımda sigortalama sisteminin yaygınlaştırılarak, olması gerektiği gibi yapılması şart. Yoksa köylü resmen kadere teslim"* (M E 4).

"Köylü kaderine terk edilmiş, su basacak mı? don çalacak mı? dolu vuracak mı? mazot artacak, gübre artacak mı?, borçla ekiyorum, borcu kapatabilecek miyim?, bana kalacak mı? ürün olmazsa ne yapacağım? bu sorularla kafayı yiyor köylü, kendini bir kumarın içinde çok güvensiz hissediyor, sigortalama yayılsa, yapabilsek"(O K 8).

"İyice kumara döndü bizim iş, yabancı yerlerde sigortalar yapıyorlar, biz de yok nereye nasıl yaparsın" (A E 4).

"Sigortacılık biz de tutmadı, geçen sene çok yağdı daha mısırlar çok küçük idi su bastı büyüyemedi. Sigortam olsaydı belki durumum daha iyi olurdu. Hele belimi doğrultamadım. Borçla ekmiştim, olmayınca kredi çektim, traktörümü sattım., şimdi traktör kiralıyorum" (A E 7).

Tarımsal alanda var olan önemli dönüşümlerden biri de köylünün kendi tohumundan uzaklaşması sağlanarak hibrit tohum kullanımının yaygınlaştırılması, tohumun metalaşmasının sağlanmasıdır (Özkaya, 2014,s.720-721). Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "tarımda yerli tohuma geçilmesi" gerektiğini söyleyen otuz bir katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

"*Yerli tohuma geçmemiz şart"* (O K 3).

"Yerli tohum çok önemli önceden böyle miydi ya? Tarlayı ekerdik, mesela mısır, sattığımızı satar yemimizi yapar seneye ki tohumumuzu da ayırırdık ondan ekerdik. Ona dönülmeli. Bak şimdi öyle değil ne buğdayı ne mısırı bir defa ekiyorsun. İkinciye ekemiyoruz" (O E 11).

"İlaç, gübre atmazsan olumuyor tohum zaten, bizi ele muhtaç ettiler bu tohum işiyle" (O K 5).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "tarım kredi kooperatifinin uygulamalarının" düzenlenmesi gerektiğini söyleyen yirmi yedi katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

"Kooperatifçilik olsa yani olması gerektiği gibi olsa devlet bunu sağlasa, çiftçinin çok yararına olur" (A E 2).

"Kooperatifler ve ziraat odaları bir an önce kapanmalılar çiftçiye hiç faydası yok, ya da Devlet denetleyerek düzenlemeli olurunu yapmalarını sağlamalı, böylece köylüsünü desteklemiş olur" (A E 5).

"Aslında gerçek yapmaları gerekli şeyleri yapsalar kooperatifler, denetlenseler, düzenlenseler daha doğru olur kapanmak yerine bu da tamamen devletin desteğiyle olur" (A E 11).

"Şu anda tarım kredi kooperatifinde benim altı bin sermayem var. Köylünün sermayesiyle kurulmuş bir kooperatif, geçen sene tanzim satışlarını tarım

krediye açtırdılar. Bak köylünün sermayesiyle yaşanan sıkıntıda nasıl imdada koştu? ama tarım kredi köylünün imdadına ne kadar koşuyor köylü ne kadar memnun sorsanız içler acısı" (K E 4).

"Bak eskiden kooperatif neydi? Giderdin kooperatife buğdayının, arpanın, işte ne dikeceksen onun tohumunu alırdın işte veya gübreni alırdın, ödemeni hasat zamanı yapardın ama o olmaz oldu sonra. Mesela bu arkadaş elli dönüm yer ekecek gidiyor kooperatife, tohumu gübresi kırk bin tuttu diyelim, şimdi kooperatif bana diyor ki kardeşim bana otuz binini peşin ödeyeceksin. Ee yok. Zaten sen kooperatifsin diye senden alıyor" (K E 3).

"Ben kooperatife üyeyim bak bu sene mısır tohumu alacağım, gübre alacağım kaç para tutuyor on bin, bana beşini vereceksin diyor. Nerden vereceğim nasıl vereceğim. Sen bana bunu vermek zorundasın ben de para olsa ben sana gelmem ki? Ben de araya birilerini koydum aldım. Ama işte. Bak bu şekilde oluyor ama, yazık günah" (K E 1).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için mahsülün satışında "tüccarın dolandırmasının önüne geçilmesi" gerektiğini söyleyen on yedi katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

"Tüccara falan satan oluyor onlardan da çok kandırıldık. Misal geliyor benimle anlaşma yapıyor. Elli bin lira veriyor malıma, on bin lirada kaparo veriyor, ocak şubat ayına da gerisini verecem diyor senet imzalıyor. Ama vermiyor. E zaten borçla yetiştiriyor adam böyle olunca batıyor gidiyor toprağını satıyor" (M E 5).

"Ziraat Odası Başkanı açıklama yapmış, aman korsan tüccarlara dikkat edin sizi dolandırmasınlar diye. Ve şimdi bu uyarıyla bitti tüm işleri bitmiş oldu. Top köylüde. Allah aşkına köylü nasıl anlasın nerden bilsin, mahsul olunca, bozulmasın bir an önce hasat etme, sonra satma derdine düşüyor. Zaten dolandırıcı adam istediğimiz her evrakını hazırda geliyor, anlaşılmıyor ki, anlayamıyoruz ki?" (M E 9).

"Mahsul zamanı dolandırıcılar köy köy dolaşıp bizim emeklerimizi çalıyorlar" (M K 2).

"Bu dolandırıcılık olayı bizim buralarda büyük dert, diyorlar ki anlaştığınız tüccarın kaydı var mı bir yerde bakın öyle satın. E onlarda çözmüş direk sen sormadan bağının başına gelen tüccar kayıtlarını gösteriyor. Biz nerden ne anlayalım. Sonradan foyaları çıkıyor tabi. Bağı bahçeyi yükleyip gidiyorlar. İz yok. Allah göstermesin bitiyorsun işte böyle" (M K 6).

"Bu dolandırıcılık olayları da son zamanlarda pahalılık kadar arttı. Uyarı yapıyor işte yetkililer aman dolandırıcılara dikkat edin. Sizden malınıza ok para veriyorsa o dolandırıcıdır diye. Ya çok saçma ya. Bundan nasıl anlaşılsın. Kaldı ki geçen seneler dolandırılanlar mallarının hakkını aldıklarını düşünerek sattılar. İlla ucuza alacak yani hakiki tüccar öyle mi? Yazık şu halimize bakın" (M E 8).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "eğitimin gerektiğini" söyleyen yirmi dört katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Diğer Ülkeler de bu kadar havaya bağlı mı çiftçilik acaba, köylüye eğitim vermeli ürününün bakımıyla ilgili, biz şeftali ekelim dedik bir dalda on şeftali çıktı kıyamadık koparmaya bir baktık ki olmadı tüccar beğenmedi bizim şeftaliyi küçük buldu meğer bir dalda belli aralıklarla üç dört şeftali kalmalı gerisi koparılmalıymış. İşte böyle temel şeyleri bilmemiz eğitilmemiz lazım bence. Ezbere olmuyor"* (M,K,54).
>
> *"Üniversiteleri bize faydalı kılsalar, kılmıyorlar ki. Ben üniversiteden yardım bekliyorum. Mesela ben Karapınarlıyım. Bu araziye ben ne ekmeliyim. Her köye bir mühendis gelse bilimle olsa işlerimiz. Tabi bunun olması için çok şeyin değişmesi lazım"* (K E 1).
>
> *"Eğitim her yıl sürekli verilmeli, sürekli yeni yöntemler, gelişmeler bizlere öğretilmeli ve tabi o şekilde de kaynaklara ulaştırılmalıyız. Ama tüm bunların olması için küçük çiftçi büyük çiftçi, pahalılık, borç harç derdinin bitmesi lazım çiftçinin"* (M K 1).
>
> *"Çiftçisine değer veren Devlet hep gelişmesi için destekler onu, dış ülkelerdeki çiftçilerin haline bakın bir de bize. Bizi duyan yok. Bak eğitimsizlikten, bilinçsizlikten biz bu verimli topraklara yıllarca süpürge ekmişiz ya ötesi mi var?"* (M K 4).
>
> *"Eğitim gerekiyor bize şart o. Bak bir on yıl önceye kadar sebze yetiştirenimiz vardı sonra bizim sebzeleri almaz oldular. Niye belli değil demek ki bir şeyleri eksik yanlış yaptık o yüzden eğitim gerekiyor"* (A E 10).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "çevre kirliliğinin önlenmesi" gerektiğini söyleyen yedi katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

> **"***Bizim dere kirlendi tavuk fabrikası bizi mahvetti deremizi, bitirdi. Suyumuzu yok etti, zehirliyor bizi"* (O E 9).
>
> *"Hani acarlar gölü sit alanıydı, hani bizim topraklar giderken sit alanıydı. Ama fabrika tüm pisliğini veriyor longoza o zaman sit alanı olmuyor mu? Buna bir çözüm lazım zehirleniyoruz biz burada"* (O K 7).
>
> *"Fabrikanın kirli su atığına çözüm arıtma ama arıtma pahalı diye yapmıyor fabrika. Bizim çocuklara iş veriyor ama zehirliyor bir taraftan da. Biz istemeyiz böyle bir ekmeği"* (O E 6).
>
> *"Neler yaptık ama çözülmüyor. Tabi korkuyoruz gerçi vatana ihanet falan yaptığımız yok geleceğimize sahip çıkmaya çalışıyoruz. Ama olmuyor olmuyor. Konuşamıyoruz konuşmak zor."* (O E 12).
>
> *"Konuşmak zor bak siz dediniz ki isminiz olmayacak, yazmayacağım hiçbir yere öyle konuştuk biz. Niye zor çünkü"* (O K 4).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için, "içinde bulundukları güvensizliğin giderilmesi" gerektiğini söyleyen yirmi beş katılımcı düşücelerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Seneye ki mahsulünü ipotek edersin etmesine de ya o sene bir aksilik oldu ürün alamadın ne olacak? Dua edecen işte ne yapacan?"* (A K 1).
>
> *"Buralarda çok olur mahsulü borçlu tüccara verirsin seneye ki mahsulünü ipotek eder çıkarsın ama işte bu durum hiç iyi değil ya çok kötü, beni hasta ediyor, dert yani"* (A K 6).
>
> *"Geçen benim sattığım tüccar battı bana kaldırdı dedi ki yeter kökünü mü aldım. Eee ne deyim ben bunun üstüne"* (A E 5).
>
> *"Ben mısır ektim. Eee sel geldi o geldi bu geldi, ilacına, gübresine yetemedim yapmadım eee mısır olmadı. Ne olacak şimdi? Çiftçi battı. Kumar yani bu çiftçilik, rahatça kafanı koyamazsın, acaba acaba?"* (K K 1).
>
> *"Bu kadar girdilere masraf yapıyoruz. Yıl sonunda net şu kadar kazanırız diyemiyoruz. Kara borsa"* (M K 5).
>
> *"Malını borçla yetiştiriyorsun bir de onu satması var ha! İki tane halcimiz var bu köye gelir Ankara'dan. Onlar kafalarına göre fiyat belirlerler. Atıyorum senin malını alıyorlar orada satıyorlar, karını da alıyorlar, kar sonrasını sana bırakıyorlar, güvence diye bir şey yok"* (M E 4).

Köyün sorunlarının çözümü, devletin tarımı geliştirmesi ve köydeki tarımsal faaliyetin kalkındırılması için "artık yapılacak bir şeyin olmadığını" düşünen otuz üç katılımcı kendilerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Mahalleyiz zaten köy değil! Tarım hayvancılık neden yapılsın ki ne gelir var ne fayda, artık son haddeye gelmiş hiçbir şey değişmez. Düzeltmeye, kalkındırmaya da kimsenin niyeti yok zaten. Bu çiftçilikten vaz geçemeyip çabalayanlar da çaresizlikten"* (A E 8).
>
> *"Desteği geç sen! Devletimiz bizim mısırımızı satacağımız zaman dışardan mısır alıyor çok daha pahalıya piyasaya sürüyor! Bu düzende ne düzelir?* (A K 3).
>
> *"Devlet bizden bin iki yüze mısır aldı. Dışardan kaça getirdi. Kaça sürdü piyasaya? Hem de ne zaman sürdü? Bunlar ortadayken ben ne diyeyim şöyle köy kalkınır böyle kalkınır diye ne diyeyim? Hiçbir şey fayda vermez çünkü kalkınmamasını direk devlet istemiyor zaten"* (K E 12).
>
> *"Devlet elden o kadara alacağına benden o fiyatla da değil bin iki yüz yerine bin beş yüze alsaydı da bu çark dönseydi olmaz mıydı? Ne olurdu? Ben daha çok üretseydim, bu durumda ne desem boş"* (K E 2).
>
> *"Hep dışarıdan alıyoruz her şeyimizi hep. Neden çünkü dışarısı yani güçlü devletler öyle istiyor. Nereye satacaklar mallarını? Sömürü olmuşuz, hiçbir şey fayda etmez, zaten baksana toprak mı bıraktılar sanki bizim buralarda"* (K K 10).

"Bizim şeker fabrikalarımız yıldız gibi parladı zamanında. Siz daha iyi bilirsiniz. Ama burada da vardı çok fayda etti bize ama ne oldu bitti yok oldu gitti hepsi. Dışardan şeker alıyoruz, bitmiş ki zaten" (K K 7).

Araştırma kapsamındaki köyler Sakarya'nın farklı iklim bölgelerinde olan farklı tarımsal üretimin gerçekleştiği bölgelerdir. Genel olarak bakıldığında son yirmi yılda iklim farkı olmaksızın kırsal kesimin geçim kaynağındaki değişimin, tarımsal faaliyetlerindeki değişimin, yaşanan ekonomik sıkıntıların ve kırsal göçün kökeninde tarımsal üretimdeki pahalılık, tarımın gerçekleştirilecek toprağın kalmaması ve devlet desteğinin yetersiz olması şeklinde katılımcı değerlendirilmeleriyle karşılaşılmaktadır. Farklılık sadece pazar için üretimin gerçekleşebildiği köyde görülmekte ancak orada da ifade edilen sorunlar aynıyken ifade eden katılımcı sayısı ve şiddeti azalmaktadır. Tüm bu sorunlar sonrasında kırsal kesimde gelirin azalmasıyla, kırsal yoksulluğun ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcı görüşlerine göre göçle veya varsa yakın çevrede ücretli işle bu sorunların aşılmasına çalışılmaktadır. Kırsal alanda yaşanan sorunların kökeninde de çözümüne yönelik yapılanlarda da merkezin lehine yönelik durumlar oluşmaktadır.

Tablo 11. Derinlemesine ve Odak Grup Görüşme Soruları ve İlgili Temalar

SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Geçim kaynağınız nedir? (D.G)	GEÇİM KAYNAĞI	Geçim Kaynağı ve Tarımsal Faaliyetlerin Türü	Emekli maaşı, Maaş Çiftçilik, hayvancılık
Geçmişten bugüne geçim kaynağınızda değişti mi? Değiştiyse nasıl bir değişim oldu? (D.G)		Geçim kaynağındaki, köyün tarımsal faaliyetlerindeki, toprağın kullanımındaki değişim, değişimin nedenleri ve tarımsal faaliyette elde edilen gelir azalması	Tarımı, hayvancılığı bırakma (Ek işte çalışma), (Emekli maaşıyla geçinme), (Asgari ücretli işe girme) Tarımsal faaliyet ve hayvancılık pahalılaştı (Gübre, tohum, mazot, yem, elektirik, su fiyatlarında artış) Toprak azaldı (mirasla, imarla, istimlakla, ormanlaştırarak, su
Son senelerde köyünüzde tarımsal üretimde değişiklikler oldu mu? Olduysa nasıl? (O.G)			

Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir? Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı? (D.G)			basmasıyla, at çiftliği yapıldı) Mahsülün fiyatı çok düşük Ekilen ürün farklılaştı.
Son on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti? (O.G)			Tarımın makineleşmesi yevmiyenin kalmaması
Son senelerde tarımsal faaliyetin gerçekleştiği toprakların kullanımında değişim oldu mu? Olduysa nasıl? (O.G)			
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Sahip olduğunuz tarımsal arazı var mı? Varsa türü nedir? (bağ, bahçe vb) Ne zamandan beri, nasıl sahip oldunuz? (D.G)	TARIMSAL ARAZI	Sahip Olunan Tarımsal Arazi	Arazim yok Tarla/Bağ/Bahçe
		Tarımsal Araziye Nasıl, Sahip Olunduğu	Mirasla Miras ve satın alma
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Tarımsal faaliyetlerinizi gerçekleştirirken geçmişte ve bugün kullandığınız araçlarda değişim oldu mu? Olduysa bu durumun ürün kalitesine, miktarına ve fiyatına nasıl bir etkisi oldu? (D.G)	TARIMSAL ARAÇ	Geçmişten Bugüne Kullanılan Tarımsal Araçlardaki Değişim	Değişim oldu.
Tarımsal faaliyetlerdeki teknolojik		Tarımsal Araçlardaki Değişimin Ürün Kalitesine,	Olmadı çünkü masraf çıkardı

dönüşümün verimliliğe ve gelire etkisi nasıl? (O.G)		Miktarına, Fiyatına Etkisi	
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir? (Neden bu ürünü üretmeyi seçtiği? Üretilen ürün miktarı ?, Geçinmek için mi, pazar için üretim mi?, Pazar için üretimse nasıl pazarladığı? Kendisi mi? Yoksa bir aracı mı? Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı? (D.G)	TARIMSAL FAALİYET VE HAYVANCILIK		
		Üretilen Ürünün Seçilme Nedeni	Toprağın seçilen ürüne uygun olması Ekimi daha kolay Ekimi daha ucuz Karlı Farklı ürün ekmeyi bilmemek
		Üretimin Ne İçin Olduğu	Geçinmek için Pazar için
		Ürünün Pazarlanma Şekli	Devletin alması Tüccarın alması
Gerçekleştirdiğiniz tarımsal faaliyetin türü nedir? Ne zamandır? Neden bu ürünü üretiyorsunuz? (O.G)			
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Tarımsal çalışmalarınızda birilerini çalıştırıyor musunuz? Önceden çalıştırdınız mı? Şimdi ve önceden çalıştırıldıysa yapılan işin niteliği, genelde kim oldukları ve ödenen ücretlerin miktarı? (D.G)	TARIMSAL FAALİYETTE İŞ GÜCÜ	Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılıp Çalıştırılmaması, Çalışanlar ve Ücretleri	Çalıştırıyorum Köyden/çevre köylerden işi olmayanlar (yevmiye kadın 100, erkek 125) Suriyeli, Afgan göçmenler (ücretleri az, işçiliği iyi değil) Çalıştırmıyorum Tarımı bıraktım Toprak az, ihtiyaç duymuyorum
		Tarımsal Faaliyetlerde Birinin Çalıştırılırken İşin Niteliği	Şimdi Fındık toplama, meyve toplama, Eskiden

			Mısır çapalama
Siz bir başkasının tarımsal faaliyetlerinde ücretli olarak çalıştınız mı? Çalışır mısınız? Çalışmazsanız nedeni? Gerekçeleri? (D.G)		Başkasının Tarımsal Faaliyetinde Çalışılıp Çalışılmaması.	Çalışıyorum. İhtiyaç olmadı Tarımsal iş kalmadı
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Ekonomik durumunuz nasıl? (D.G) Sizler durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?(O.G)	EKONOMİK DURUM	Ekonomik Durumun Tanımlanması	İyi Daha iyi olmalı Kötü Borç içindeyiz
Herhangi bir kişiye veya kuruma borcunuz var mı? Var ise ne kadar? (D.G)		Borç Durumu ve Miktarı	Yok Var kuruma var (bankaya,TMO) kişiye var (gübreciye, ilaççıya, yemciye, tanıdığa) hem kuruma hem kişiye borcum var
Son dönemde ekonomik sıkıntılar yaşadınız mı? Nedenleri? (D.G)		Köydeki Diğer Ailelerin, Çevre Köylerin, Ülkenin Ekonomik	İyi İdare ediyorlar / İyi de var

Sizce Köydeki diğer ailelerin ekonomik durumları nasıl? (D.G) Diğer köylerin ekonomik durumları ve yaşam şekilleri ile ilgili bilginiz var mı? (O.G) Ülkenin ekonomik durumunu nasıl buluyorsunuz? (D.G), (O.G)		Durumu ve Ekonomik Sıkıntının Nedenleri	kötü de. Kötü Çiftçilik bitti. Topraksız köylü Pahalılık çok arttı İş bulmak zorlaştı
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**
Aile içerisinden göç oldu mu? Kim, Nereye ve neden? (D.G) Köyünüzde göç gerçekleşti mi? Kimler, nereye, neden gitti? (O.G)	GÖÇ	Aile İçi Göçü Kimlerin Yaptığı, Yönü ve Köyün Nüfus Yapısındaki Değişim	Göç olmadı Gençler gitti. Çarşıya İzmit'e, İstanbul'a, Bilecik'e Tatil için köye geliyorlar
		Göçün Nedeni	Pahalılıkla tarımın, hayvancılığın bitmesi. Toprağın kalmamasıyla tarımın, hayvancılığın bitmesi. Devletin köylüsüne sahip çıkmaması Köyde yaşamak istenmemesi
Son 10 ile 20 yıllık zamanda köyün nüfus yapısında nasıl değişiklikler oldu (genç nüfusun oranı)? Bu on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti? Göçte değişim oldu mu (köyden kente, kentten köye gibi)? Kente gerçekleştirilen göçlerin nedeni ne sizce? (D.G)			
SORULAR	**TEMA (ÜST TEMA)**	**KATAGORİ (ALT TEMA)**	**KODLAR (BULGULAR)**

Köyünüzün başlıca sorunları nelerdir? (O.G)	DEVLET VE TARIM	Köyün Başlıca Sorunları, Devletin Tarımı Geliştirmesi Tarımsal Faaliyetin Kalkındırılması	Desteğin artması Pahalılığın bitmesi masrafın azalması Yeterli toprağın olması Tekrar köy olmak Tapu sorununun çözülmesi Kuraklıkla bilimsel yöntemlerle mücadele edilmesi Tarımda sigortalamanın yaygın vr uygun olması Yerli tohuma geçilmesi Tarım Kredi kooperatifinin uygulamalarının düzenlenmeli Tüccarın dolandırmasının önüne geçilmesi Eğitim Çevre kirliliğinin önlenmesi Güvensizliğin giderilmesi Yapılacak bir şey kalmadı
Köyünüzde tarımın faaliyetlerin kalkındırılmasına ihtiyaç var mı? Varsa nasıl? (D.G),(OG))			
Devlet tarımı geliştirmek için ne yapmalı? (D.G), (OG)			

BÖLÜM 4. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Değerlendirme

Bu tezin araştırma alanları Sakarya'da farklı tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği dört ayrı bölgeden seçilen köylerden oluşmaktadır. Köyler, Hendek Akarca, Pamukova Mekece, Adapazarı Karapınar, Kaynarca Ortaköy olarak belirlenmiştir. Her bir köyde 2021 Şubat ayı içerisinde sekizi kadın, sekizi erkek toplam altmış dört (64) kişiyle derinlemesine görüşmeler, 2021 Ağustos ayı içerisinde ise on ikisi kadın, on ikisi erkek doksan altı (96) kişiyle odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler deşifre edilmiş, deşifre edilen görüşmelerden temalar, kategoriler ve kodlar tespit edilerek, nitel analiz bulguları tablosu ve temel bilgiler tablosu oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar, kategoriler ve kodlar doğrultusunda bulgulara ulaşılmıştır.

Öncelikle katılımcıların sosyal ve demografik nitelikleri değerlendirildiğinde, eğitim seviyelerinin ilkokul olduğu, sosyal güvencelerinin yaşla birlikte farklılaştığı, yaş ilerledikçe BAĞ-KUR'a, elli beş yaş altındakilerinde çoğunlukla SSK'ya bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamına yakınının evli oldukları, çoğunlukla iki ve üzeri çocuğa sahip oldukları görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına genel olarak bakıldığında dört köyde de temel sorunun tarım ve hayvancılıktaki girdi fiyatlarının artmasıyla birlikte elde edilen ürünlerin fiyatlarının tarımsal faaliyetteki girdi masrafını dahi karşılamamasıdır. Dört köyünde ortak sorunu olabilecek bir diğer sorunsa toprağın yetersiz olması, mirasla kalan toprakların tapuyla üzerlerine alınamaması, özellikle toprakların istimlak edilmesi, imara açılması tarımsal faaliyeti zedeleyen önemli bir durumdur. Hayvancılık yapanların meraların ortadan kaldırıldığı için kaba yem temininde zorluk yaşadıkları, yem fiyatlarındaki artışın ve mahalle olunmasıyla sudaki, elektrikteki fiyat artışıyla da tarımsal faaliyetlerin olumsuz etkilendiği görülmüştür. Borç açısından değerlendirdiğimizde borçları olmayanların tarım ve hayvancılığı bırakanların olduğu onun dışındakilerinin tamamının kuruma ve kişiye borcu olduğu, Kişiye borcu olanların genel olarak tohum, gübre, tarımsal ilaç ve yem aldıkları kişilere borçlu oldukları; ürünlerinin satışlarını da yine bu kişilere yaptıkları görülmektedir. Köylü üretimini borçla yapmakta, elde edilen mahsul borcu kapatmak için verilmekte ve tekrar üretim

için borca ihtiyaç duyulmakta adeta bir kısır döngü içine girilmektedir. Tarımsal faaliyetten gelir elde edemez duruma gelen köylü yoksullaşmaktadır. Dört köyde de genel olarak ifade edilen sorunun bir diğeri desteklerin yetersiz olduğudur. Tarımın geleneksel yöntemlerle yapılmakta ve hava koşullarına bağlı kalmakta olduğu sigortalama sisteminin de etkili bir şekilde sahada olmadığını, sigortalamanın da ek masraf olarak değerlendirildiği için tercih edilmediği görülmektedir. Özellikle Karapınar ve Ortaköy'de tarımın bittiği, düzeltilmesi için hiçbir şeyin yapılamayacağı kanısı yaygındır. Mekece Köyü'nde ve Akarca Köyü'nde pazar için tarımsal üretimin yapıldığı ancak buralarda da toprağın büyüklüğüne göre desteğin, kazancın değiştiğini, satışta bile büyük toprak sahiplerinin ürünlerine daha çok talep olduğu ve daha çok fiyat verildiğini tam aksi küçük toprak sahiplerinin ürünlerini pazarlamada sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Tarımsal faaliyetteki ürünlerin değişiminde genel olarak masrafı az olana ve pazarlanması kolay olana yönelmiştir. Tarımsal araçların mahsulü artsa da mazot ve bakımlarıyla ilgili masrafları çiftçinin gelirini arttırmasını sağlamamıştır. Tarımsal faaliyetlerin gençlere cazip gelmediği, araştırma kapsamındaki köylerin Sakarya'nın merkezine yakın olup olmamalarına göre de göçün yönünün değiştiği görülmüştür. Katılımcıların, eğer hanede emekli maaşı veya asgari ücretle çalışan biri varsa, ekonomik durumlarıyla ilgili daha olumlu değerlendirme yaptıkları anlaşılmıştır.

Kapitalizmle tarımsal yöntemlerin gelişmesi sağlanmış, merkez için tarım, önemli sermaye birikiminin sağlanabileceği, sanayiye hammadde sunulacağı sektör haline gelmiştir (Wallerstein,2015a,s.55-79). Tarımsal faaliyetlerdeki temel girdi olan tohumun, ilacın, gübrenin, tarımsal araçların, mazotun ve hayvancılıkta yemin maliyetlerinin geçmişe oranla hızla arttığı bu artışa rağmen elde ettikleri gelirde ise geçmişe kıyasla sürekli bir azalmanın olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kırsal alandaki bu değişimle temel geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlerin azalması, kırsal yoksulluğu giderek hızlandırmaktadır. Tarımsal faaliyetlerdeki maliyetlerin artması, -geçim kaynağındaki, tarımsal faaliyetlerdeki değişimin gerekçeleri dışında- araştırma kapsamında ulaşılan kırsalda yaşanan göçün ve tarımsal üretimin kalkındırılmasına ilişkin yapılabileceklere yönelik ulaşılan göç ve devlet temasında da karşılaşılmaktadır. Durum araştırma kapsamındaki köyler özelinde değerlendirildiğinde de her ne kadar tarımsal faaliyetleri farklı olsa da tarımsal faaliyetlerdeki girdi maliyetlerinin artması, gelirin eskisi kadar olmaması köyler arasında farklılık

göstermemektedir. Tarımsal üretimde kullanılan temel girdiler sistemde merkezden karşılanmaktadır. Sistem içerisinde merkez kırsal kesimin girdilerini sağlamakta, çevre, merkezin tarımsal üretimde kullanılacak mamullerini sattığı pazar olarak sistemde yer almaktadır. Araştırma kapsamındaki köylerde de tarımsal faaliyetlerde kullanılan tüm girdilerle merkeze bağımlıdır. Bağımlılık ve periferileşme süreci ülkelerin gelişmelerini sekteye uğratmaktadır (Moaddel,1994, s.281) Tarımsal faaliyetler gerçekleştirilirken kullanılan tohumun, ilacın, gübrenin, mazotun maliyetlerindeki artışlara rağmen üretilen ürünlerden yeterli gelirin elde edilememesi, yıllarca yetiştirilen ürünlerin kotalandırılması nedeniyle kota dışı kalan mahsulün satılamaması bundan dolayı ürün üretiminde farklılaşmaya gidilmek zorunda kalınmasına, kırsal kesimde gelir elde edilememesiyle kırsal yoksulluğun oluşmasına neden olunmaktadır.

Tarımda girdi fiyatlarının artmasının yanında ürün fiyatlarının yükseltilmemesi kırsal yoksulluğun artmasına yol açmakta ve çiftçinin tarımdan koparak kente göç etmesine neden olmaktadır. (Turmuş, 2021,s.321). Tarımsal faaliyetlerdeki gelirin azalma nedenleri, kırsal kesimde yaşanan ekonomik sıkıntıların nedenleri, kırsal kesimde gerçekleşen göçün nedenlerine ilişkin ulaşılan bulguların temel belirleyenlerinden biri olarak tarımsal faaliyette bulunulacak toprağın olmamasıyla karşılaşılmaktadır. Tarımsal kazanç için tarımın büyük topraklarda gübre, ilaç ve tarımsal araçların yoğun olarak kullanılarak yapılması gerekliliği ortaya çıkmakta, bu gereklilik tarımsal üretimi artırırken üreticiyi merkeze bağımlı duruma düşürmektedir. Tarımsal faaliyetlerdeki girdilerde merkeze bağımlı olan çevre, tüm üretim süreçlerinde bu bağımlılığıyla hareket etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı köylerin mahalle olmalarına ilişkin düzenlemelerden büyük zarar gördüklerini, bu düzenlemeyle birlikte tarımsal üretim de ve hayvan bakımında kullandıkları suyun elektriğin çok fazla pahalandığını belirtmektedirler. Köylerinde ve diğer köylerde yoksulluğun arttığını düşündüklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu durumun özünde sistem içerisinde var olan pazar haline getirme politikalarıyla tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği topraklarda değişimler meydana gelmektedir. Sakarya kentsel açıdan genişlemekte özellikle şehir merkezine yakın tarım toprakları kaybedilmektedir. Sakarya'da şehir merkezine yakın tarımsal arazilerin giderek tarımsal faaliyet yapma niteliklerinin yitirmesi, kent merkezine yakın köylerde var olan tarım arazileri kentin içerisinde birer mahalleye dönüşme sürecine girmesi tarımsal toprakların önemli bir rant

haline gelmesi ve verimli topraklarda tarımsal faaliyet alternatif olarak değerlendirilmekten çıkarılması anlamına gelmektedir. Gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle de mülksüzleş(tirilme)me yaygınlaşmakta, hızla nitelikli tarım arazileri tarım arazisi olma vasfını kaybetmektedir.

*Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı*yla ilgili kanunla birlikte belirlenen ölçülerde tarım arazisinin bölümünde, mirasçıların aralarında anlaşma sağlanması, sağlanmaması durumunda tarım yapan mirasçıya bu durumda sağlanamazsa en fazla teklifi yapan mirasçıya bu üç durumun sağlanamadığı zaman ise satış yoluyla toprağın devri sağlanmaktadır (Kartal, 2019,845). 6537 Toprak Koruma Kanunuyla gerçekleştirilen düzenlemelerin, temel haklardan olan anayasanın verdiği mülkiyet hakkına zarar verici özellikte olduğu değerlendirilmektedir (Yavuz ve Topuz, 2016,698). Tarımsal faaliyetin gerçekleştirileceği toprağın boyutu tarımsal üretimdeki verimliliği doğrudan etkilemekte ve parçalı topraklarda yapılan tarımdan kırsal nüfus yeterince verim elde edemediği için yoksullukla karşılaşılmaktadır (Kazgan, 1999). Çoğunluğu küçük olan tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği işletmeler sistem içerisinde sermaye birikimlerini sağlayamadığı için pazar şartlarına uygun rekabete dayalı üretim gerçekleştirememekte, devlet desteğinin ortadan kalkmasıyla da köylü yoksullaşmaktadır. Araştırma kapsamındaki köyler genelinde de eşit toprak paylaşımının yapılamadığı gözlemlenmektedir. Tüm bu yoksunluklarla küçük üreticinin sistem içerisinde sürdürülebilir bir üretim sağlayarak var olabilmesi imkânsız hale gelmektedir. Halen yürürlükte olan yasal düzenlemelerle de kamulaştırmalar hızla devam etmektedir. Merkez çevre bağlamı içerisinde durum değerlendirildiğinde sistem içerisinde imarla, yol yapımı vs. gibi nedenlerle kamulaştırma veya sanayi bölgesi yapma adına tarım topraklarının tarım dışı alanlara tahsisinde merkezin lehine gerçekleşen dönüşümlerin varlığı görülmektedir. Tarım topraklarının konutlara tahsisi için imara açılması, otoyolların yapılması tüm bu süreçlerde yine kullanılacak ürünler için merkezin pazarı haline gelinmesi söz konusuyken tarımsal faaliyetlerin yapıldığı topraklarda açılan sanayi bölgeleri tarımdan kopan emeğin ucuz iş gücü olarak kullanılabilmesi için değerlendirilmekte bu doğrultuda ortaya çıkan tüm dönüşümler merkezin lehine gerçekleşmektedir. Tarım arazilerinin tarımsal faaliyetlerden çıkarılması tarımsal faaliyetlerle elde edilecek gelirin tek başına yeterli olmamasına yoksullaşan kırsal nüfusun hızla çözülmesine neden olmaktadır.

Katılımcıların tamamı geçmişten bugüne kullanılan tarımsal araçlarda değişimin ürün kalitesine, miktarına ve fiyatına çok fazla masraf çıkardığı için etkisi olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Tarımsal araçlar sistem içerinde merkez ve çevre ilişkisinde bağımlılığın çok açık bir biçimde görülmesine yol açmaktadır. Merkez ürettiği tarımsal araçların pazarı olan çevre ülkeler üzerine bir bağımlılık ilişkisi oluşturmakta, çevre ülke hem tarımsal aletlerin kullanması için gerekli enerjinin temini hem de bu araçların üretildiği teknolojiye sahip olmadığı için araçların yedek parça ve makinelerine ihtiyaç duymaktadır. Çevre merkeze tarımsal makineler, bu makinelerin yedek parçaları ve enerjileri için kullanacağı petrol açısından bağımlı hale gelmekte merkez için önemli bir pazar durumuna dönüşmektedir. Makinelerin tarımsal faaliyete girmesiyle tarımda tahsis edilen iş gücü açıkta kalmakta tarımsal faaliyetten dışarıda kalan işsiz hale gelen köylüler iş edinmek için köyden göç etmektedir. Sistem içerisinde tarımda makineleşmeyle başlayan süreç merkezin sınırsız sermaye biriktirme hedefiyle çevreyi pazara, tarımdan koparak işsiz kalan kesimi de ucuz iş gücüne dönüştürmektedir. Ayrıca kırsal bölgede yaşayıp genel olarak toprak yetersizliğinden dolayı tarımsal faaliyette bulunamayan ve geçimini köydeki büyük toprak sahiplerine yevmiyeye giderek karşılayan köylüler hep mevcuttur ancak son dönemde tarımda gerçekleşen makineleşmeyle iş gücüne daha az ihtiyaç duyulur hale gelmekte bu durumda özellikle kısal kesimde geçimini yevmiyeye giderek karşılayan köylülerin gelir elde edememelerine neden olmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerde merkezden çevreye yönelik sermaye aktarımı sağlanırken çevrede gerçekleştirilen tarımsal üretimlere yönelik müdahalelerle de ürünler kotalanmakta merkezin isteği doğrultusunda değiştirilmekte ve merkezde gelişen yeni teknolojik aletlerin kullanılmasına geçilmesiyle de kullanılmayan teknolojiler çevreye transfer edilmektedir. Böylece çevre merkeze bağımlı bir ekonomik yapı içerisinde varlığını devam ettirmek durumunda kalmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu doğrultuda üretim yaptıkları gözlemlenmektedir.

Üretmeyi tercih ettikleri ürünün ekimin kolay olmasına vurgu yapan katılımcılar genelde mısırın üretiminin oldukça kolay olduğu için iş gücüne ihtiyaç duyulmadığını, üretimin tüm süreçlerinde makinenin kullanıldığını belirtmişlerdir. Mısırın yaygın olarak üretildiği bu köylerde yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar şeker pancarı, ayçiçeğinin, sebzenin, tütünün yetiştirildiği hatta merkezde bölgeye hizmet eden bir

şeker fabrikası olduğu alımın devlet tarafından yapıldığı ancak şeker pancarına ve ayçiçeğine kota konmasıyla, tütünün satıldığı şirketin gitmesiyle ve yetiştirilen sebzelerin Antalya'da yetiştirilen sebzelerle yarışamadığı için ürünlerinin ellerinde kaldığı; mısırın üretiminin kolay olmasıyla mısıra yönenildiği görülmektedir. Son dönemde yaşandığını ifade ettikleri pahalılıktan dolayı da mısırı bırakıp buğday, arpa veya yulafa geçeceklerini ancak bu ürünlerinde sulak topraklarda ekilemediği için yine kazançlarının istedikleri gibi olamayacağını düşündüklerini belirtmektedirler. Burada merkezin çevrenin üretim süreçlerine yönlendirdiği üretim politikalarıyla müdahalesi hem üretilecek ürünün seçiminde hem de bu ürünün üretilme süreçlerindeki tohum, ilaç, gübre ve makine gibi girdilerinde çevrenin merkeze bağımlı hale gelmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Merkez ve çevre arasındaki bağımlılığın nesnesinin merkezden çevreye yönelik olan tarımsal aletler, gübre, tohum ve ilaç olduğu ve bağımlılığın sürekli kılınması için tarımsal faaliyetlerde bu temel ihtiyaçların muhafaza edilmesinin sağlandığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan bireylerin ekonomik faaliyetlerinin temeli tarıma dayanmaktadır. Köylülerin kendi emekleriyle öncelikle kendi tüketimleri için üretim faaliyetleri içerisinde bulundukları, ürünlerinin fazlası olursa pazarda satarak gelir elde ettikleri, geçimlik üretime odaklanan küçük tarım işletmeleri olduğu kadar büyük veya orta ölçekli nitelendirilebilecek tarım arazilerinde pazar için tarımsal faaliyet gerçekleştiren işletmelerin olduğu da görülmektedir. Pazar için tarımsal faaliyet gerçekleştiren tarımsal işletmelerin çevrelerindeki topraksız veya tarımsal faaliyetten yeterince gelir elde edemeyen yoksul köylülere iş alanı sağladıkları görülmektedir. Üretimin pazar ve geçim için yapılmasıyla ayrılan bölgeler merkez ve çevre olarak tanımlanabilmektedir. Araştırma kapsamındaki köylerin üretimlerinin ne için olduğuna baktığımızda geçim için, pazar için, geçim ve pazar için bulgularına ulaşılmıştır. Özellikle meyvenin, fındığın ve hayvanlara yemin dışında kalan mısırın pazar için üretiminin olduğu, Mekece Köyü'nde gerçekleştirilen meyveciliğin tamamının pazar için yapıldığı, Karapınar Köyü'ndeyse üretimin tamamının geçim için olduğu görülmüştür. Tarımsal faaliyetin pazar için mi geçim için mi olmasını belirleyen temel unsurun sahip olunan toprağın büyüklüğü olduğu görülmektedir. Ancak pazar için üretim yapan büyük toprak sahipleri ile geçinmek için üretim yapan küçük toprak

sahiplerinin bir arada olması tarımsal faaliyetten elde edilen gelirin eşit dağılmamasına ve kırsal yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kapitalist sistemde küçük üreticilerin üretim sürekliliklerini sağlayabilmeleri için pazar için üretim yapma çabası içine girdikleri görülmektedir. Kapitalist sistem açısından değerlendirildiğinde sistemin gerekliliği olan yeni pazarlar ve sistemde kalınabilmesi için geçimlik üretimin pazar için üretime dönüşmesi gerekliliği araştırma kapsamındaki köylerde de bu gereklilik doğrultusunda sistemde kalma çabası içerisinde olma durumu gözlemlenmektedir. Ancak küçük tarım işletmelerinin pazara hitap etmesinin mümkün olamadığı ya büyük işletmelerin kontrolüne girildiği veya tarımdan koptukları gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Kapitalist tarım küçük toprak sahipleri ve topraksız köylüler için kırsal yoksulluğa yol açmaktadır (Wallerstein,2015a,s.349). Çiftçinin ürettiği ürünü satabilmesi pazara eklemlenmesi anlamına gelmekte, elde ettiği gelirle temel ihtiyaçlarını karşılarken bir de tarımsal faaliyetin sürekliliğini sağlamak için temel girdileri karşılayabilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde pazara dahil olan küçük üretici kapitalist sistemin varlığına da katkı sağlamış olmaktadır. Küçük tarım üreticilerinin sermaye kaynaklarının ve toprak kaynaklarının yetersiz olması ve pazarda rekabet şanslarının sınırlı olması pazarda kalabilmelerini zorlaştırmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin yaygın olarak küçük topraklarda yapılıyor olması ve süreç içerisinde bu toprakların gerek kamusal düzenlemelerle gerek mirasla küçülmeye devam etmesi ilk etapta gelirlerinin azalmasına, yoksulluğa ve sonraki süreçlerde de tarımsal faaliyetten kopmalarına yol açmaktadır.

Araştırma kapsamındaki köylerde pazar için üretilen ürünlerin meyve, fındık, mısır tümünün tüccara satıldığını, meyvede devlet alımının olmadığını, fındık ve mısırda ise devlet alımının ucuz ve paranın çok geç verilmesi ayrıca ekim yapılan toprakların bazılarının köylünün üzerine tapularının olmaması nedeniyle destekten yararlanamadıkları için tercih edilmediğini, katılımcıların özellikle yem, tohum, ilaç, gübre aldıkları kişilere mısır ve fındığı sattıkları bazı zamanlar ekimdeki masrafları bu kişilerden borç alarak yaptıkları için mahsulü de bu kişilere satmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Meyvenin satımı ise daha çok İstanbul'dan gelen tüccarlara olduğu, dönüm çoksa genelde aynı tüccarlarla alışveriş yapıldığı, toprak azaldıkça da katılımcıların tüccar bulmada sıkıntı yaşadıkları, kandırıldıkları, paralarını zamanında alamadıkları görülmüştür. Ürünlerin üretiminin gerçekleştirilmesi sürecinde maliyeti

tüccardan alınan borçla yapılması ve mahsulün de bu borç karşılığı tüccara verilmesi köylünün tarımsal faaliyetten yeterli gelir elde edememesine ve yoksullaşmasına yol açmaktadır. Ürünün pazarlanma sürecinde de yine büyük ölçekli tarımsal işletmelerin daha avantajlı oldukları görülmektedir.

Kırsal nüfus içinde temel ekonomik süreç tarımla gerçekleşmektedir. Köylü ancak kendi tarımsal faaliyetinden yeterince gelir elde edemediği, yoksullaştığı taktirde başkasının tarımsal faaliyeti içinde gelir kazanma çabası içerisine girmektedir. Merkez çevre sistemi içerisinde çevrede küçük ölçekli geçim için tarımsal üretim yapan köylü olmak, tarımsal faaliyet içerisinde gelir kazanamayarak ve yoksullaşarak tarımsal faaliyetlerden kopup, büyük ölçekli tarım işletmelerinde veya farklı mecralarda ucuz emeğe dönüşmektedir (Öztürk, 2008b,s.613). Araştırmaya katılanların başkasının tarımsal faaliyetinde çalışılıp çalışılmamalarına bakıldığında çalışanların, ihtiyaç olmadığı için veya tarımsal iş kalmadığı için çalışamadıkları bulgularıyla karşılaşılmıştır. Tarımsal faaliyette yalnızca büyük tarım işletmelerinde ve seçilen ürünün üretim sürecinin tamamında tarımsal araçların olmadığı tarımsal faaliyetlerde iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan araştırma kapsamındaki köyler değerlendirildiğinde Mekece'de tarımsal üretimin büyük topraklarda yapılması ve üretilen ürün olan meyvenin toplanma sürecinde iş gücüne ihtiyaç duyması, Mekece'nin çevre köylere göre yarı çevre olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Mekece çevre köylerde tarımsal faaliyette bulunamayan veya tarımsal faaliyetlerden yeterli gelir elde edemeyen köylülere mahsulün toplanması sürecinde iş olanağı sunmaktadır.

Ekonomik durumun tanımlanmasında da geçim durumunun tanımlanmasına paralel söylemlerin varlığı gözlenmektedir. Ortak söylem tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerin yetersiz olduğu için kötü veya yetmiyor ama şükredelim şeklindedir. Geçmişle gerçekleştirilen kıyaslamaysa ekonomik durumun daha kötü olduğuna ilişkindir. Bu duruma neden olan başat sorunlarsa tarımsal üretimin maliyetinde olan pahalılık, toprağın yetersizliği desteksiz kalmaları olduğu görülmektedir. Köydeki diğer ailelerin, çevre köylerin, ülkenin ekonomik durumu ve ekonomik sıkıntının nedenlerine yönelik çiftçiliğin bittiğini gerekçelendirerek açıklayan katılımcılarınsa kendilerinin oldukça verimli bir şekilde ekebildikleri ürünlerinin devlet tarafından kota koyulmasından dolayı artık ekilememesi ve dışardan başka ülkelerden alınmasını çiftçiliğin bitirilmesine yönelik tutumlar olarak değerlendirilmekte oldukları

görülmektedir. Ayrıca yine tarımsal üretimdeki tüm girdilerin dışardan alınması çiftçiliği bitiren başka bir durum olarak değerlendirilmektedir. Tarımsal ürünlerdeki pahalılığı, tarımsal toprakların başka amaçlarda kullanılması, desteklerin yetersiz olması sistem içerisinde çevrenin gerçekliği olarak değerlendirilebilmekte, kırsal yoksulluk tanımlarında mevcut olan çoğunlukla az gelişmiş bölgelerde geçim için tarım yapılan küçük aile içi yapılarda karşılaşılan yoksulluğun varlığına, katılımcıların ekonomik durumlarının tanımlarından ulaşılmaktadır.

Temel geçim kaynakları toprakları ve hayvanları olan köylülerin tarımsal faaliyet yapmak için aldıkları borçları ödemek için, evin ihtiyacını karşılamak için, emekli olabilmek için topraklarını, hayvanlarını satmakta olduğu görülmektedir. Köylünün borçlanarak üretim yapması ve yaptığı üretimden elde ettiği gelirle borcunu karşılayamaması, köylünün yoksullaşarak tarımsal faaliyetten uzaklaşmasına neden olmaktadır. Borcunun olmadığını söyleyen katılımcıların tarımı bıraktıkları için borçlarının olmadığını belirtmeleri tarımsal faaliyetlerin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Borcunun olmadığını ifade eden katılımcılardan bazıları da ödeyemeyeceğini düşündükleri için borç almadıklarını veya kredi kullanmadıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların önemli bir kısmının borçlarının olduğu, kurumu borcu olanların genelde tarım kredi kooperatifine ve bankalara borcu olduğu görülmektedir. Borcun gerekçesi ise üretim ve genel ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir. Kişilere borcu olduğunu ifade eden katılımcıların tamamı tarımsal faaliyet gerçekleştirmek için kullandıkları tohumu, gübreyi, ilacı, yemi aldıkları kişilere borçlu oldukları, borçlarını kapatmak için ürünlerini de yine bu kişilere onların istedikleri fiyatta satmak zorunda kaldıkları ve çoğu zaman tarımsal faaliyetten hiç gelir elde edemez hale geldikleri görülmektedir. Havanın kötü gitmesi, pahalılıktan ilaç ya da gübrelemenin az ya da hiç yapılmamasından dolayı topraklarına bakımsız kalması söz konusudur. Bu nedenlerle yetersiz mahsulün olduğu veya hiç mahsulün olmadığı durumlarda ise hem kendisine hiç gelir kalmadığı, borcunu dahi ödeyemediği ya tekrar borç aldığı ve borcu borçla kapatmaya çalıştığı ya da tarım arazisini veya hayvanını satmak zorunda kaldığı görülmektedir. Köylünün sürekli borç içinde olmak veya temel geçim kaynağını satmak arasında kalması kırsal yoksulluğun dikkat çekici boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bu süreç sonrasında köyden, tarımsal faaliyetlerden kopmak zorunda kalan tarımsal emek tarım dışı sektörlerde iş arayışına girmektedir.

Sistem içerisinde merkezin mamul maddesi olan tarımsal girdilerin pazarına dönüşmüş olan çevrede büyük toprak sahibi değilsen topraktan kopmaman kaçınılmaz hale gelmekte topraklar sermayenin eline geçerek pazar için üretim yapılması sağlanmakta veya merkeze hizmet edebilecek sanayi bölgesi benzeri amaçlarda kullanılmakta; topraktan kopan çiftçiyse ya büyük tarım işletmelerinde tarım işçisine veya farklı sektörde işçiye dönüşerek merkezin ucuz emek ihtiyacına hizmet etmektedir.

Kar düşüncesi kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. Kapitalizmle birlikte tarımda pazara yönelmiştir. Tarımsal üretim ilk önce ihtiyacı karşılamaya yöneliktir ancak günümüze yaklaştıkça kapitalizmle birlikte köy ekonomileri ihtiyacı karşılamanın ötesinde pazara odaklanmaktadır (Wallerstein,2015a,s.43). Ancak sistem içerisinde pazara hitap eden ürünü üretebilen büyük işletmeler iken küçük işletmeler sistemde kalabilmekte zorlanmaktadır. Çevre ülkelerde yaşanan tarımsal gerçeklik ise küçük tarım işletmelerince geçim için yapılan üretimdir. Sistemin gereklilikleri özellikle son dönemde merkezdeki ülke ve uluslararası kuruluşlar tarafından uygulamaya konulan neoliberal politikalarla, çevre ülkelerdeki küçük tarım işletmeleri sistem içerisinde tutunamayarak yerlerini büyük işletmelere bırakmakta ve kendileri de kırdan kente göç ederek gelir arayışına girmektedir. Bu şekilde kırsal yoksulluk sonucu kırdan gerçekleşen göçle merkez ucuz iş gücü ihtiyacını temin etmektedir. Göç, araştırma kapsamındaki tüm köylerde gerçekleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak göçün yönünün araştırma kapsamı içindeki köylerde farklılık gösterdiği görülmektedir. Köyün şehir merkezine ve çevre illerdeki sanayilere yakınlığına göre göçün yönünün değiştiği anlaşılmaktadır. Şehir merkezine ve sanayi bölgesine yakın olan köylerde tarımsal emek göç etmeden tarım dışı sektöre asgari ücret karşılığı geçmektedir. Bu köylerde göç vardır ancak daha çok merkezde çalışılmakta, köyden kopmadan tarımsal faaliyetten koparak iş gücü şekil değiştirmektedir. Merkezden uzak olan katılımcıların tamamının ise ailelerinden ve köydeki diğer ailelerden kişilerin çevre illere gittiği görülmektedir. Üretiminin tamamını pazar için yapan Mekece Köyü'ndeyse, göç olsa da diğer köylere oranla aynı şiddette değildir. Mekece Köyü'nde tarımdan elde edilen gelirin diğer köylere oranının yüksek olması durumu anlaşılır kılmaktadır. Mekece Köyü gerçekleştirdiği tarımsal faaliyetlerde çevre köylerdeki topraksız ve gelirsiz köylüleri tarımsal faaliyetlerinde çalıştırarak iş olanağı sunan yarı çevre niteliğindedir.

Tarımda uygulanan politikalar oldukça önemli tarım alanlarının işlenmez hale gelmesine neden olmuş, tek gelir kaynağı toprak olan köylü için göç kaçınılmaz duruma gelmiştir (Günaydın, 2010,s.300). Katılımcıların göçün nedenlerine yönelik yaptıkları değerlendirmelerinin odağında tarım ve hayvancılığın bitmesinin yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların geçim kaynaklarındaki değişimin ve ekonomik durumlarındaki sorunlarının nedenlerine ilişkin sundukları gerekçelerini göçün nedenlerini de tanımlarken kullandıkları görülmektedir. Katılımcılara göre köylerde göçün gerçekleşmesinin en önemli nedeni pahalılıkla tarım ve hayvancılığın bitmesi, toprağın kalmamasıyla tarım ve hayvancılığın bitmesi, desteklerin yetersiz olması ki bu "devletin köylüsüne sahip çıkmaması" olarak ifade edilmiştir. Ayrıca genelde köy yaşantısının zor olduğu için köyde yaşamak istenmediğini belirten katılımcılarda yer almaktadır. Geçim kaynağındaki, tarımsal faaliyetlerdeki değişimlerde ve ekonomik durumlarda yaşanan sorunlarda da görüldüğü gibi merkez ve çevre sistemi içerisinde az gelişmiş ülkelerde geçime odaklanılarak yapılan küçük tarımsal faaliyetler çabalasalar da pazarda kendilerine yer bulmayı başaramamakta ve girdilerdeki pahalılıkla birlikte de yoksullaşarak tarımsal faaliyetten kopmakta çevreden merkeze göçün oluşmasına yol açmaktadır.

Kapitalist sistemde pazar tekelleşen ürünleriyle gelişmiş ülkelerin ve az gelişmiş ülkelerin bulunduğu eşit olmayanların arasındaki rekabete dayanan bir yapıyı teşkil etmekte, çevre istikrarlı bir biçimde merkeze artı değer sağlamaktadır (Wallerstein, 2018a,s.52). Uluslararası örgütlerin çevre ülkelerdeki tarımsal faaliyetlere, ürünlerin pazarlanmasına yönelik yönlendirmeleri merkezdeki ülkelerin tarımsal faaliyetlerinden daha çok gelir elde etmelerine yol açarken çevre ve yarı çevre ülkeleri olumsuz etkilemekte ve kırsal yoksulluğun yaşanmasına neden olmakta, yoksulluk içerisinde olan çiftçi tarımdan koparak ya büyük tarım işletmelerinde tarımsal işçi olarak çalışmakta ya da kente göç etmek zorunda kalmaktadır. Dünya bankası sanayinin gelişmesi amacıyla özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleştirdiği ve küçük toprak sahiplerinin ortadan kalkmasına neden olan politikalarıyla tarımsal yapı içerisinde yoksulluğun sürekli hale gelmesine neden olmaktadır (McMichael, 2009, s.236). Gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerin uluslararası anlaşmalarla merkezin lehine düzenlenmesi tarımsal faaliyetlerde maliyeti artırmakta, çiftçinin gelir kaynağının yok olmasına neden olarak kırsal kesimde yoksulluğun şiddetlenmesini kaçınılmaz

kılmaktadır. Yeterince gelir elde edemeyen yoksullaşan köylü emeğini göç ederek, kentlerde hizmet ve sanayi sektöründe ucuz iş gücü olarak kullanmak zorunda kalmaktadır (Öztürk, 2008, s.622).

Gelişmemiş ülkelerde en önemli iktisadi faaliyet olarak değerlendirilen tarım, aynı zamanda istihdam açısından da etkili role sahiptir. Gelişmemiş ülkelerde tarımsal faaliyette bulunan kesimin küçük ölçekli tarımla uğraşan kesim olduğu ve sistem içinde ayakta kalabilmesi için devlet tarafından desteklenmesi gerektiği görülmekte, devletin desteklerinin artırılması gerektiğini ifade eden katılımcıların da aynı özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ekonomik durumun tanımlanmasına ilişkin bulgulara paralellik gösteren "devlet tarımsal faaliyeti kalkındırması için ne yapmalıdır" sorusuna pahalılığı bitirmesi, masrafı azaltması, yeterli toprağı sağlaması, tekrar köy yapması, tapu sorununun çözülmesi, kuraklıkla bilimsel yöntemlerle mücadele edilmesi, tarımda sigortalamanın yaygın ve uygun hale getirmesi, yerli tohuma geçilmesi, tarım kredi kooperatifi uygulamalarının düzenlenmesi, tüccarın dolandırmasının önüne geçilmesi, çiftçinin eğitiminin sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesi, güvensizliğin giderilmesi ve yapılacak bir şey kalmadı şeklinde bulgulara ulaşılmıştır. Türkiye'deki tarımsal faaliyetlerdeki bağımsızlığın temin edilip sürdürülmesi için, emekte, toprakta, tarımsal girdilerde görülen şiddetli metalaşma sorununa yönelik çözümün sağlanması gerekmektedir (Keyder ve Yenal, 2018:154-155).

Türkiye'deki tarımsal desteklere ilişkin değerlendirilme yapıldığında, tarımsal desteklerin azaltılmasının, uluslararası kuruluşlarca iki binli yıllarda şiddetlenerek arttırıldığı görülmektedir. Sistem içerisinde çevre konumda olan ülkelerde tarımsal desteklerin önemli ölçüde azalması, niteliğinin farklılaştırılarak doğrudan gelir desteği şeklinde uyarlanması sağlanmıştır. Diğer bir taraftan tarıma destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşları, kooperatifler işlevsiz hale gelmiş veya kapanmıştır. Doğrudan gelir desteği uygulamasında yaygınca mevcut olan küçük tarım işletmeleri faydalanamazken bu uygulama büyük ölçekte tarım yapanların yararına olmuştur. Tarımda dönüşümün gerçekleştiği bu süreçte farklı tarımsal ürün geliştirmek adına mevcut üretilen ürünlerin alımına kota konulmuş, alımları sınırlandırılan ürünlerini satamayan köylü o ürünü ekmekten vazgeçmiş ve satışını yapabileceği ürüne yönelmiştir. Farklılaşan ürünlerin üretimlerinin her aşamasında çevre merkeze bağımlı hale gelirken, merkez piyasalardaki egemenliğini büyütmeyi gerçekleştirmiştir.

Özellikle tarımın kamusal desteğe ihtiyaç duyduğu az gelişmiş ülkelerde, neoliberal politikaların tarımsal destekleri güçsüzleştirme ve ortadan kaldırma yaklaşımı sonucunda kırsal yoksulluk şiddetli hale gelmektedir (Öztornacı,Veziroğlu, 2012,s.295). Desteklerin yetersiz olmasının yanı sıra tapuları üzerlerinde olmayan çiftçi sayısının fazla olmasından dolayı verilen desteklerinde alınamadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar desteklerin arttırılmasının yanında tapu sorunun da çözülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca desteklerin neredeyse bir seneden sonra verildiği böylesi gecikmelerden dolayı desteğin etkinliğinin kalmadığı paylaşılmaktadır. Katılımcılardan tapuları üzerlerinde olup tarımsal faaliyeti bırakmamış olanlar desteklerden yararlandıklarını belirtirken, tapuları olduğu halde destek almadıklarını ifade edenlerde vardır. Destek alanların da almayanların da ortak kanısı desteklerin yetersiz olduğuna ilişkindir. Katılımcıların destekler yetersizken geçmişe kıyasla tarımsal üretimde kullanılan girdilerin maliyetlerinin çok fazla olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Desteklere yönelik olumsuz değerlendirmelerin yaygınlığı dikkat çekmektedir.

Tarımsal faaliyetlerdeki tüm değişimin ve yaşanan sorunların özünde tarımdaki pahalılığın, topraksızlığın ve desteksizliğin yer aldığı görülmektedir. Pazara yönelebilmek için verimi arttırmaya yönelik temel girdiler olarak kullanılan gübre, ilaç, tarımsal araçlara olan bağımlılık bu girdilerdeki maliyetin yükselmesiyle ürünün pazarda yarışma fırsatını kaybetmesine neden olurken küçük üreticinin tarımsal üretimden yoksullaşarak tasfiyesi sağlanmaktadır. Bu süreç küresel açıdan değerlendirildiğindeyse merkez ülke, yani büyük üreticiler, gelişmemiş ülkeleri, kendisiyle yarışma şansı edinemeyen, kendisine bağımlı çevre ülkelere dönüştürmektedir. Böylece çevre merkezin onayladığı ve müsaade ettiği ölçüde üretim gücünü geliştirilebilecek, gelişimini sağlayabilecektir.

Bu tezin ana amacı gün geçtikçe nüfusu azalan kırsal kesime Sakarya ilindeki 4 köy bağlamında bakarak yoksulluğun boyutlarına, zamanla değişimin olup olmadığına, değişim gerçekleşmişse sebeplerine Modern Dünya-Sistemi Kuramı perspektifinden hareket ederek irdelemekti. Özellikle Wallerstein'ın merkez çevre ve yarı çevre kavramsallaştırması içerisinde kırsal yoksulluğu sorgulayan, kırsal yoksullukla mücadelede uygulanması gereken politikaların tespitinde bulunmaktı. Buradan hareketle yapılan araştırmada bulgularda ve yukarıda da tartışıldığı gibi Sakarya köyleri özelinde araştırma sorularından tarımsal faaliyetlerinin merkez, yarı çevre ve çevre

kuramı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Temel bulgular, kuramı doğrular nitelikte olup, sosyal ve ekonomik politikaların yoksulluğun çözümü üzerindeki etkisinin kırsal alanda uygulanma düzeyinin düşük ya da uygulanması güç olduğu, tarımsal alanların parçalanarak küçülmesinin kırsal yoksulluğu derinleştirdiği saptanmıştır. Araştırma yapılan köylerde göçle birlikte, genç nüfusun kalmadığı ve köylerde genel olarak orta yaş ve üzeri kadın ve erkeklerin olduğu gözlenmiştir. Ayrıca bölgede sanayi yatırımlarına ilişkin yol, sanayiye yönelik üretim ve alt yapı düzenlemelerinin, tarıma dayalı sanayi yatırımları ve tarımda makineleşmenin, uluslararası boyuttaki değişim ve dönüşümlerin de hem ulusal hem de bölgesel olarak kırsal yoksulluğu derinleştirdiği temel bulguların en önemlisidir.

4.2. Öneriler

Kırsal alan, sonuçları kırsal yoksulluğa götüren sorunlarla karşılaşmakta, bu sorunların odağında da tarımsal faaliyetlerde önemli değişimlere neden olan bu değişim ve dönüşümlerle kırsal toplum yapısı içerisinde nüfus yapısını etkileyerek toplumsal yapının değişimini, emeğin farklı alanlara yönelmesini sağlayan tarım politikalarının olduğu görülmektedir. Kırsalda olan en küçük değişimin kenti etkilediği unutulmamalıdır.

Neoliberal politikalarla birlikte kapitalizmin küresel anlamda sergilediği yayılmacı tutumun uygulayıcıları şeklinde tanımlanabilecek Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi yapıların kontrolüne giren tarımsal faaliyetler yarı çevre ve çevre olarak nitelendirilebilecek ülkeler tarafından uygulanmasını istedikleri kararlarla, tarımsal faaliyetleri etkilemiş, kırsal üretimin payının ve elde edilen gelirin azalmasına neden olmuştur. Böylece bu uluslararası şirketler tarımsal faaliyetler üzerinde hâkim olan, tarımsal süreçleri yönetebilen tek güç konumuna gelmiştir. Hangi tarımsal üretimin yapılacağına ve hangisinin yapılmayacağına ayrıca hangi tarımsal ürün için pazar olunacağına bu ulus aşırı kuruluşların uygulamaya koyduğu politikalarla yön verilmektedir.

Bu doğrultuda Türkiye'de 24 Ocak kararlarıyla başlayan 2000'li yılların başlarında hızlanan neo-liberal politikaların etkilerinin de kırsal alana olumsuz yansımaları olduğu gözlemlenmektedir. Dünya Bankası'nın ve İMF'nin uygulanması konusunda yönlendirdiği neoliberal politikalarla tarımsal üretimin, tarımsal faaliyetlere

yönelik verilen desteklerin niteliğinin değiştirilip ve miktarının azaltılması, tarımı desteklemek amacıyla kurulmuş kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, kooperatiflerin işlevsizleştirilmesi kırsal alanın ekonomik ve sosyal yapısının olumsuz şekilde etkilenmesine neden olunmuştur.

Tarımsal kalkınmanın sağlanması ve kırsal yoksullukla mücadelenin gerçekleşmesi üretim, pazarlama ve pazar olarak her boyutuyla uygun tarımsal politikaların teminin sağlanmasının gerçekleşmesiyle mümkün olacaktır.

Tarımsal faaliyetlere yöntemsel olarak baktığımızda gelişmekte olan ülkelerde geleneksel yöntemlerin ağırlıklı olduğunu, gelişmiş ülkelerde ise modern yöntemlerin aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum verimi de doğrudan etkilemektedir. Kırsal yoksullukla mücadelede tarımın bilim ışığında modern yöntemlerle yapılmasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi oldukça elzemdir.

Tarımsal faaliyetlerde önemli girdilerden olan gübrenin, tohumun yerli olmaması her sene tekrar alınmak zorunda olunması, ithal edilmesi tarımsal faaliyeti zorlayıcı bir unsur olarak vardığını sürdürmektedir. İthal edilen tohumla birlikte ayrıca gübre alınması ve yine ayrıca o tohuma uygun tarımsal ilacın alınması gerekmektedir. Tüm tarımsal girdiler ithal edilmekte, bu şekilde gerçekleşen tarımsal faaliyetlerde köylü sürekli masraf yapmak zorunda kalmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerdeki ilaç, mazot, gübre, tohum ve yem benzeri girdilerdeki pahalılıktan sürekli şikâyet eden köylülerin şikayetlerine özellikle köylerin mahalle olunmasıyla elektriğin ve suyun fiyatlarının artması eklenmiştir. Tüm bu girdilerdeki pahalılığa rağmen elde edilen mahsule yeterli fiyat verilmemekte, destekler ise zamansız ve yetersiz kalmakta, kırsal yoksulluğun pekişmesine neden olmaktadır. Özellikle desteklerin kayıtlı topraklara yapılması, çiftçileri tüccarların inisiyatifine bırakmaktadır. Yapılan desteklerin etkili olmasında toprak büyüklüğünün de önemli olduğu görülmekte, küçük üretici daha çok olumsuz etkilenmektedir. Girdilerdeki artışlar, tarımsal faaliyet için yeterli toprağın olmaması kırsal yoksulluğu arttırmakta göçü cazip kılmaktadır. Bu durum tarımsal alanın tamamını kapsayacak desteklerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Üretimi gerçekleştirilen tarım ürünlerinin mahsul toplanmadan hemen önce yüksek fiyata ithal edilmesi, mahsulünü satacak köylüyü zor durumda bırakmakta, çok

daha yüksek fiyata ithal edilen aynı ürün, köylüden daha ucuza alınmakta bu durumda kırsal alanda geliri düşürmekte yoksulluğu tetiklemektedir. Tarımsal faaliyetlerin plan ve program dahilinde, ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Ürününü satan çiftçi devlete de satsa tüccara da satsa parasını anında alamamakta, geciken ödemeler bir sonraki tarımsal faaliyetin gerçekleşmesini sekteye uğratmakta, borçlanarak üretimi zorunlu kılmaktadır.

Doğa koşullarına bağlı gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerde sigorta sistemi hayati öneme sahiptir. Olumsuz hava koşullarının neden olduğu durumlarda tarımsal faaliyetini gerçekleştirirken yaptığı harcamaları dahi karşılayamayan çiftçinin kaderi pamuk ipliğine bağlıdır. Bu durumun ortadan kaldırılması için sigorta sisteminin aktif bir şekilde var edilmesinin ayrıca tarımın bilimsel yöntemlerle yapılmasının oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Toprak sorunu kırsal kesimde bir çıkmaza dönüşmüş durumdadır. Toprakların mirasla paylaşımı, toprak satışlarının yasal yollar izlenmeden yapılması, mirasla işlenen toprakların tapularının uzun yıllarca işleyenler üzerine çevrilememesi veya paylaşımda anlaşmazlıkların sürmesi tapulaştırmanın önünde önemli engeller olarak değerlendirilmektedir. *5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı*yla ilgili kanunla, *6537 Sayılı Kanun* uzun yıllarca tapulaştırmadan kullanılan tarımsal arazilere yönelik etkili bir düzenleme gerçekleştirememiştir. Toprak mülkiyetiyle ilgili var olan düzenlemelerin gözden geçirilerek daha etkili ve kapsayıcı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Sürekli artan tarımda makineleşme, gübreler, ilaçlar, krediler tarımsal ürünü arttırmaya yönelik olsa da tüm bu değişimler özünde tarımsal alanı kapitalizme açan, çiftçiyi belirsizliğe götüren unsurlardır. Tarımsal faaliyetlerin planlanarak yapılması oldukça önemlidir. Tarım yapılacak verimli toprakların korunması ve tarım dışı herhangi bir faaliyette kullanılmamasına özen gösterilmelidir. Tarımsal faaliyetlerde desteklerin kapsayıcı ve etkili olması, alımlarda ücretlerin hemen ödemesi gerçekleştirilmelidir. Tarımsal faaliyetlerde kullanılan girdilerin yerel olması sağlanmalı dışa bağımlı olunmasına son verilmelidir. Kırsal alan yönelik gerçekleştirilecek bu yapılandırmalar tarımsal faaliyetler üzerinde etkili ve verimli yansımalar bırakacak,

kırsalda belirginleşen ve şiddetlenen yoksulluğun çözümüne yönelik önemli adımlar atılmış olacak ve bu durumun olumlu yansımaları kırsal yoksulluğun kentlerdeki sonuçlarından olan göç, kent yoksulluğu gibi sorunların da hafiflemesine yol açacaktır.

Doğru tarım politikalarına yoksulluk açısından baktığımızda özellikle gelirin önemli bir payının tarıma dayandığı az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde tarıma sağlanan desteklerle, önce kırsal yoksulluk olgusu çözülmesi daha sonra da ülke genelinde yoksulluğun azaltılmasının sağlanması mümkün olabilecektir.

EKLER

EK 1. Derinlemesine Görüşme Formu

Merhaba,

Ben Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nden Gülbaşak Diktaş Yerli. Sakarya'da Karasu Ortaköy, Pamukova Mekece, Hendek Akarca, Adapazarı Karapınar Köylerinde sosyal değişme ve kırsal yoksulluk hakkında bir araştırma yapmaktayım. Araştırma kapsamı içerisinde kesinlikle kimlik bilgilerinizin, kişisel bilgilerinizin kullanılmayacağı, hiçbir yerde paylaşılmayacağı konusunda emin olabilirsiniz. Rahat olmanız açısından dilerseniz isiminizi görüşme sürecimizde paylaşmayabilirsiniz. Benimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Araştırma kapsamında size bazı sorular yönelteceğim. Bu soruların herhangi bir doğru cevabı yok. Asıl olan sizin cevaplarınızdır. En doğrusunu siz anlatacaksınız, dolayısıyla ben buraya sizden öğrenmek üzere geldim. Bir sorunuz yoksa başlayalım mı? Size nasıl hitap etmemi istersiniz?

KİŞİSEL VE AİLE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Cinsiyeti:.....

Yaşı:.....

Medeni Durum:.....

Eğitim Durumu:.....

Çocuk sayısı ve eğitim durumları:.....

(Varsa) Mesleği:.....

Çalışma Durumu:.....

(Varsa) Sosyal Güvencesi:.....

GÖRÜŞME AKIŞI

1. Geçim kaynağınız nedir?
2. Geçmişten bu güne geçim kaynağınızda değişti mi? Değiştiyse nasıl bir değişim oldu?
3. Sahip olduğunuz tarımsal arazı var mı? Varsa türü nedir? (bağ, bahçe vb) Ne zamandan beri, nasıl sahip oldunuz?

4. Tarımsal faaliyetlerinizi gerçekleştirirken geçmişte ve bugün kullandığınız araçlarda değişim oldu mu? Olduysa bu durumun ürün kalitesine, miktarına ve fiyatına nasıl bir etkisi oldu?
5. Bulunduğunuz tarımsal faaliyetin türü nedir? (Neden bu ürünü üretmeyi seçtiği?, Üretilen ürün miktarı ?, Geçimlik mi, pazar için üretim mi?, Pazar için üretimse nasıl pazarladığı? Kendisi mi? Yoksa bir aracı mı? Elde edilen gelirin geçmiş yıllara oranla miktarı?
6. Tarımsal çalışmalarınızda birilerini çalıştırıyor musunuz? Önceden çalıştırdınız mı? Şimidi ve önceden çalıştırıldıysa yapılan işin niteliği, genelde kim oldukları ve ödenen ücretlerin miktarı?
7. Siz bir başkasının tarımsal faaliyetlerinde ücretli olarak çalıştınız mı? Çalışır mısınız?, Çalışmazsanız nedeni? Gerekçeleri.
8. Ekonomik durumunuz nasıl?
9. Herhangi bir kişiye veya kuruma borcunuz var mı? Var ise ne kadar?
10. Son dönemde ekonomik sıkıntılar yaşadınız mı? Nedenleri?
11. Sizce Köydeki diğer ailelerin ekonomik durumları nasıl?
12. Aile içerisinden göç oldu mu? Kim, Nereye ve neden?
13. Köyünüzde tarımın faaliyetlerin kalkındırılmasına ihtiyaç var mı? Varsa nasıl?
14. Devlet tarımı geliştirmek için ne yapmalı?
15. Ülkenin ekonomik durumunu nasıl buluyorsunuz?
16. Son 10 ile 20 yıllık zamanda köyün nüfus yapısında nasıl değişiklikler oldu (genç nüfusun oranı)? Bu on yılda tarımsal faaliyetlerde ne tür değişiklikler gerçekleşti? Göçte değişim oldu mu (köyden kente, kentten köye gibi)? Kente gerçekleştirilen göçlerin nedeni ne sizce?
17. Pandemi koşulları sizi nasıl etkiledi?

EK 2. Odak Grup Görüşme Formu

Merhaba,

Ben Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nden Gülbaşak Diktaş Yerli. Sakarya'da Karasu Ortaköy, Pamukova Mekece, Hendek Akarca, Adapazarı Karapınar Köylerinde sosyal değişme ve kırsal yoksulluk hakkında bir araştırma yapmaktayım. Araştırma kapsamı içerisinde kesinlikle kimlik bilgilerinizin, kişisel bilgilerinizin kullanılmayacağı, hiçbir yerde paylaşılmayacağı konusunda emin olabilirsiniz. Rahat olmanız açısından dilerseniz isiminizi görüşme sürecimizde paylaşmayabilirsiniz. Benimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Araştırma kapsamında size bazı sorular yönelteceğim. Bu soruların herhangi bir doğru cevabı yok. Asıl olan sizin cevaplarınızdır. En doğrusunu siz anlatacaksınız, dolayısıyla ben buraya sizden öğrenmek üzere geldim. Bir sorunuz yoksa başlayalım mı?

KİŞİSEL VE AİLE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Cinsiyeti:.....

Yaşı:.....

Doğum yeri (il ve köy/kasaba/kent mi olduğu) :.....

Şu an oturduğu/yaşadığı mahalle:.....

Eğitim düzeyi:.....

(Varsa) Mesleği:.....

Medeni durumu ve çocuk sahipliği.....

GÖRÜŞME AKIŞI

1. Gerçekleştirdiğiniz tarımsal faaliyetin türü nedir? Ne zamandır? Neden bu ürünü üretiyorsunuz?

2. Son senelerde köyünüzde tarımsal üretimde değişiklikler oldu mu? Olduysa nasıl?

3. Tarımsal faaliyetlerdeki teknolojik dönüşümün verimliliğe ve gelire etkisi nasıl?

4. Tarımsal faaliyette elde ettiğiniz gelir yeterli mi? Yeterli değilse neden?

5. Son senelerde tarımsal faaliyetin gerçekleştiği toprakların kullanımında değişim oldu mu? Olduysa nasıl?

6. Köyünüzde göç gerçekleşti mi? Kimler, nereye, neden gitti?

7. Köyünüzün başlıca sorunları nelerdir?

8. Sizler durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

9. Köyünüzdeki tarımsal faaliyetlerin kalkındırılması nasıl gerçekleşir?

10. Diğer köylerin ekonomik durumları ve yaşam şekilleri ile ilgili bilginiz var mı?

11. Devlet tarımı geliştirmek için ne yapmalıdır?

EK 3:"Modern Dünya-Sistemi Kuramı Perspektifinden Sosyal Değişme ve Kırsal Yoksulluk: "Sakarya İli Örneği"" Başlıklı Tez Çalışması Derinlemesine Görüşme Katılımcı Listesi

SIRA	KODU	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA DURUMU	SOSYAL GÜVENLİK KURUMU	ÇOCUK SAYISI	ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ	GÖRÜŞME YERİ	GÖRÜŞME TARİHİ
1	K E 57	Erkek	57	İlkokul	Evli	Emekli	Ssk	2	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
2	K E 55	Erkek	55	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	2	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
3	K E 44	Erkek	44	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	3	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
4	K E 67	Erkek	67	Yok	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
5	K E 33	Erkek	33	Lise	Bekar	İşsiz	Yok	------	-------	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
6	K E 64	Erkek	64	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	4	İlkokul	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
7	K E 63	Erkek	63	Lise	Evli	Emekli	Ssk	3	Lise	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
8	K E 56	Erkek	56	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	4	2 İlkokul 2 Lise	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
9	K K54	Kadın	54	İlkokul	Evli	Çiftçi	Ssk	2	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021

10	K K53	Kadın	53	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
11	K K43	Kadın	43	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	2	1 Lise 1 Ortaokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
12	K K55	Kadın	55	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Karapınar Köyü	3 Şubat 2021
13	K K64	Kadın	64	Yok	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
14	K K39	Kadın	39	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	3	2 Lise 1 İlkokul	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
15	K K38	Kadın	38	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	2	1 Lise 1 İlkokul	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
16	K K46	Kadın	46	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	1 Lise 1 Üni.	Karapınar Köyü	12 Şubat 2021
17	A E61	Erkek	61	İlkokul	Evli	Emekli	Ssk	2	1 Lise 1 Üni.	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
18	A E47	Erkek	47	Ortaokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	1 Lise 1 Üni.Haz.	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
19	A E49	Erkek	49	İlkokul	Evli	Çiftçi İşçi	Ssk	2	1 Lise 1 Ortaokul	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
20	A E66	Erkek	66	İlkokul	Evli	Emekli	Ssk	3	İlkokul	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
21	A E62	Erkek	62	İlkokul	Evli	Emekli Çiftçi	BAĞ-KUR	2	İlkokul	Akarca Köyü	9 Şubat 2021

22	A E74	Erkek	74	İlkokul	Evli	Emekli Çiftçi	BAĞ-KUR	3	2 İlkokul 1 Lise	Akarca Köyü	9 Şubat 2021
23	A E45	Erkek	45	Lise	Evli	Çiftçi İşçi	Ssk	3	1 Lise 1 Üni.	Akarca Köyü	9 Şubat 2021
24	A E48	Erkek	48	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	4	2 İlkokul 1 Lise 1 Üni.	Akarca Köyü	9 Şubat 2021
25	A K35	Kadın	35	Ortaokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	1 Lise 1 Lise	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
26	A K55	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	2 Lise 1 Ortaokul	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
27	A K37	Kadın	37	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	Ortaokul İlkokul	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
28	A K75	Kadın	75	İlkokul	Dul	Emekli	BAĞ-KUR	5	İlkokul	Akarca Köyü	1 Şubat 2021
29	A K67	Kadın	67	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Akarca Köyü	9 Şubat 2021
30	A K68	Kadın	68	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	1	İlkokul	Akarca Köyü	9 Şubat 2021
31	A K57	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	İlkokul Lise	Akarca Köyü	9 Şubat 2021
32	A K43	Kadın	43	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Yok	2	İlkokul Lise	Akarca Köyü	9 Şubat 2021

33	O E66	Erkek	66	İlkokul	Evli	Emekli Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Ortaköy	11 Şubat 2021
34	O E60	Erkek	60	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	4	2 İlkokul 2 Üni	Ortaköy	11 Şubat 2021
35	O E52	Erkek	52	İlkokul	Evli	Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Ortaköy	11 Şubat 2021
36	O E56	Erkek	56	İlkokul	Evli	Çiftçilik	Ssk	4	İlkokul	Ortaköy	11 Şubat 2021
37	O E67	Erkek	67	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	7	İlkokul	Ortaköy	15 Şubat 2021
38	O E40	Erkek	40	İlkokul	Evli	Çalışmıyorum	Yok	2	1 İlkokul Başlamadı	Ortaköy	15 Şubat 2021
39	O E32	Erkek	32	Lise	Evli	Çiftçi Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	İlkokul İkisi Başlamadı	Ortaköy	15 Şubat 2021
40	O E48	Erkek	48	İlkokul	Evli	Çiftçilik	BAĞ-KUR	4	İlkokul	Ortaköy	15 Şubat 2021
41	O K64	Kadın	64	İlkokul	Evli	Çiftçilik	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Ortaköy	11 Şubat 2021
42	O K57	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçilik	BAĞ-KUR	4	İlkokul	Ortaköy	11 Şubat 2021
43	O K49	Kadın	49	İlkokul	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Ortaköy	11 Şubat 2021
44	O K45	Kadın	45	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Yok	3	İlkokul Ortaokul Lise	Ortaköy	11 Şubat 2021
45	O K65	Kadın	65	Yok	Evli	Çiftçilik	BAĞ-KUR	6	İlkokul	Ortaköy	15 Şubat 2021

						Hayvancılık					
46	O K40	Kadın	40	İlkokul	Evli	İşçi	Ssk	2	İlkokul	Ortaköy	15 Şubat 2021
47	O K52	Kadın	52	İlkokul	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Ortaköy	15 Şubat 2021
48	O K47	Kadın	47	İlkokul	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	1 Üni Mez. 2 Lise	Ortaköy	15 Şubat 2021
49	M E70	Erkek	70	Üniversite	Evli	Emekli Çiftçi	Emekli Sandığı	3	Lise Mez.	Mekece	10 Şubat 2021
50	M E52	Erkek	52	Lise	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	4	Lise Mez	Mekece	10 Şubat 2021
51	M E57	Erkek	57	İlkokul	Evli	İşçi	BAĞ-KUR	4	3 Lise Mez. 1 Üni Mez.	Mekece	10 Şubat 2021
52	M E40	Erkek	40	Lise	Evli	İşçi Çiftçi	Ssk	2	İlkokul Orta Okul	Mekece	10 Şubat 2021
53	M E60	Erkek	60	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul Mez	Mekece	17 Şubat 2021
54	M E46	Erkek	46	İlkokul	Evli	İşçi	Ssk	2	Üniverste	Mekece	17 Şubat 2021
55	M E51	Erkek	51	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Mekece	17 Şubat 2021
56	M E55	Erkek	55	İlkokul	Evli	İşçi Çiftçi	Ssk	3	Lise	Mekece	17 Şubat 2021
57	M K67	Kadın	67	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Lise	Mekece	10 Şubat 2021
58	M K54	Kadın	54	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	İlkokul	Mekece	10 Şubat 2021

59	M K55	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Lise	Mekece	10 Şubat 2021
60	M K36	Kadın	36	Lise	Evli	Çiftçi	Ssk	2	İlkokul Lise	Mekece	10 Şubat 2021
61	M K57	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	4	İlkokul	Mekece	17 Şubat 2021
62	M K47	Kadın	47	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	3	2 Üni 1 Lise	Mekece	17 Şubat 2021
63	M K52	Kadın	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	Lise	Mekece	17 Şubat 2021
64	M K59	Kadın	59	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Yok	2	Lise	Mekece	17 Şubat 2021

EK 4: “Modern Dünya-Sistemi Kuramı Perspektifinden Sosyal Değişme ve Kırsal Yoksulluk: “Sakarya İli Örneği” Başlıklı Tez Çalışması Odak Grup Katılımcı Listesi

SIRA	KODU	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA DURUMU	SOSYAL GÜVENLİK KURUMU	ÇOCUK SAYISI	GÖRÜŞME YERİ	GÖRÜŞME TARİHİ
1	K E 1	Erkek	70	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	4	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
2	K E 2	Erkek	72	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
3	K E 3	Erkek	48	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	2	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
4	K E 4	Erkek	67	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
5	K E 5	Erkek	53	İlkokul	Evli	İşsiz	Yok	3	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
6	K E 6	Erkek	64	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
7	K E 7	Erkek	63	İlkokul	Evli	Emekli	Ssk	3	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
8	K E 8	Erkek	56	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
9	K E 9	Erkek	53	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar	9 Ağustos 2021

									Köyü	
10	K E 10	Erkek	64	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
11	K E 11	Erkek	63	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
12	K E 12	Erkek	56	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar Köyü	9 Ağustos 2021
13	K K 1	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	Ssk	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
14	K K 2	Kadın	50	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
15	K K 3	Kadın	47	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
16	K K 4	Kadın	70	Yok	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
17	K K 5	Kadın	64	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
18	K K 6	Kadın	44	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
19	K K 7	Kadın	48	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	2	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
20	K K 8	Kadın	51	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021

21	K K 9	Kadın	65	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
22	K K 10	Kadın	52	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
23	K K 11	Kadın	50	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
24	K K 12	Kadın	63	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Karapınar Köyü	11 Ağustos 2021
25	A E 1	Erkek	63	İlkokul	Evli	Emekli	Ssk	3	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
26	A E 2	Erkek	49	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
27	A E 3	Erkek	59	İlkokul	Evli	Çiftçi İşçi	Ssk	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
28	A E 4	Erkek	61	İlkokul	Evli	Emekli	Ssk	3	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
29	A E 5	Erkek	62	İlkokul	Evli	Emekli Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
30	A E 6	Erkek	74	İlkokul	Evli	Emekli Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
31	A E 7	Erkek	45	Lise	Evli	Çiftçi İşçi	Ssk	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
32	A E 8	Erkek	48	İlkokul	Evli	Çiftçi	SSK	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
33	A E 9	Erkek	70	İlkokul	Evli	Çiftçi Emekli	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
34	A E 10	Erkek	49	İlkokul	Evli	Çiftçi	SSK	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021

						İşçi				
35	A E 11	Erkek	61	İlkokul	Evli	Çiftçi Emekli	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
36	A E 12	Erkek	47	İlkokul	Evli	Çiftçi İşçi	SSK	3	Akarca Köyü	13 Ağustos 2021
37	A K 1	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
38	A K 2	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
39	A K 3	Kadın	47	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
40	A K 4	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
41	A K 5	Kadın	67	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
42	A K 6	Kadın	68	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
43	A K 7	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
44	A K 8	Kadın	43	İlkokul	Evli	Çiftçi	Yok	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
45	A K 9	Kadın	75	İlkokul	Dul	Emekli	BAĞ-KUR	4	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
46	A K 10	Kadın	38	İlkokul	Evli	Çiftçi	Ssk	1	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
47	A K 11	Kadın	40	İlkokul	Evli	Çiftçi	Ssk	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
48	A K 12	Kadın	40	İlkokul	Evli	Çiftçi	Ssk	2	Akarca Köyü	15 Ağustos 2021
49	O E 1	Erkek	66	İlkokul	Evli	Emekli Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	17 Ağustos 2021
50	O E 2	Erkek	60	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	4	Ortaköy	17 Ağustos 2021
51	O E 3	Erkek	62	İlkokul	Evli	Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	17 Ağustos 2021
52	O E 4	Erkek	46	İlkokul	Evli	Çiftçil	Ssk	2	Ortaköy	17 Ağustos 2021
53	O E 5	Erkek	67	İlkokul	Evli	Emekli	BAĞ-KUR	4	Ortaköy	17 Ağustos 2021

54	O E 6	Erkek	40	İlkokul	Evli	Hayvancılık	Yok	2	Ortaköy	17 Ağustos 2021
55	O E 7	Erkek	52	İlkokul	Evli	Çiftçi Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	17 Ağustos 2021
56	O E 8	Erkek	58	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	17 Ağustos 2021
57	O E 9	Erkek	66	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Ortaköy	17 Ağustos 2021
58	O E 10	Erkek	51	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Ortaköy	17 Ağustos 2021
59	O E 11	Erkek	57	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Ortaköy	17 Ağustos 2021
60	O E 12	Erkek	52	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	17 Ağustos 2021
61	O K 1	Kadın	63	İlkokul	Evli	Çiftçilik	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
62	O K 2	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçilik	BAĞ-KUR	4	Ortaköy	19 Ağustos 2021
63	O K 3	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
64	O K 4	Kadın	49	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Yok	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
65	O K 5	Kadın	65	Yok	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	6	Ortaköy	19 Ağustos 2021
66	O K 6	Kadın	42	İlkokul	Evli	İşçi	Ssk	2	Ortaköy	19 Ağustos 2021
67	O K 7	Kadın	53	İlkokul	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
68	O K 8	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçilik Hayvancılık	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
69	O K 9	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Ortaköy	19 Ağustos 2021
70	O K 10	Kadın	64	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
71	O K 11	Kadın	62	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021

72	O K 12	Kadın	60	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Ortaköy	19 Ağustos 2021
73	M E 1	Erkek	72	İlkokul	Evli	Emekli Çiftçi	SSK	3	Mekece	21 Ağustos 2021
74	M E 2	Erkek	53	Lise	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	4	Mekece	21 Ağustos 2021
75	M E 3	Erkek	59	İlkokul	Evli	İşçi	SSK	4	Mekece	21 Ağustos 2021
76	M E 4	Erkek	44	Lise	Evli	İşçi Çiftçi	Ssk	2	Mekece	21 Ağustos 2021
77	M E 5	Erkek	62	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	21 Ağustos 2021
78	M E 6	Erkek	47	İlkokul	Evli	İşçi	Ssk	2	Mekece	21 Ağustos 2021
79	M E 7	Erkek	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	21 Ağustos 2021
80	M E 8	Erkek	52	İlkokul	Evli	Çiftçi	Ssk	3	Mekece	21 Ağustos 2021
81	M E 9	Erkek	40	İlkokul	Evli	İşçi Çiftçi	SSK	2	Mekece	21 Ağustos 2021
82	M E 10	Erkek	38	İlkokul	Evli	İşçi Çiftçi	SSK	1	Mekece	21 Ağustos 2021
83	M E 11	Erkek	50	İlkokul	Evli	İşçi Çiftçi	SSK	2	Mekece	21 Ağustos 2021
84	M E 12	Erkek	53	İlkokul	Evli	İşçi Çiftçi	SSK	2	Mekece	21 Ağustos 2021
85	M K 1	Kadın	66	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021
86	M K 2	Kadın	64	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021
87	M K 3	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Mekece	23 Ağustos 2021
88	M K 4	Kadın	36	Lise	Evli	Çiftçi	Ssk	2	Mekece	23 Ağustos 2021

89	M K 5	Kadın	57	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021
90	M K 6	Kadın	47	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	Mekece	23 Ağustos 2021
91	M K 7	Kadın	52	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	Ssk	2	Mekece	23 Ağustos 2021
92	M K 8	Kadın	59	İlkokul	Evli	Ev Hanımı	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021
93	M K 9	Kadın	63	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021
94	M K 10	Kadın	55	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	2	Mekece	23 Ağustos 2021
95	M K 11	Kadın	63	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021
96	M K 12	Kadın	60	İlkokul	Evli	Çiftçi	BAĞ-KUR	3	Mekece	23 Ağustos 2021

KAYNAKÇA

Aksan, G. (2012). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s(12):(9-19).

Akşit, B. (1985). *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Akşit, B. (1966). *Türkiye'de Az Gelişmiş Kapitaliz ve Köylere Girişi*, Ankara: Orta Doğu Üniversitesi Öğrenci Birliği Yayınları.

Akşit, B. (1993). *Studies İn Rural Transformation İn Turkey 1950-199,*. Edit, Paul Stirling, Culture And Economy, The Eothen Press, Cambridgeshire.

Aktan, C. ve Vural, İ.Y. (2002). "*Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçme Yöntemleri",Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Der. C.C. AKTAN. Ankara:Hak-iş Konfederasyonu Yayınları.

Appelbaum, R. P.(1988)*Toplumsal Değişim Kuramları,* (T. Alkan Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Aron, Raymond. (1997). *Sanayi Toplumu***,** **(**E. Gürsoy Çev.), İstanbul: Dergah Yayınları.

Aron, R. (2004). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri,* (K. Alemdar, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arslan, E. ve Solak, A. (2019). *Tarım Politikası ve Türkiye'de 2002 Yılı Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekler,* International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal, 5(19): 790-804.

Asselin, L. M., ve Vu, T. A. (2008). *Multidimensional Poverty and Multiple Correspondence Analysis*. Quantitative Approaches to Multidimensional Poverty Measurement, 80-103.

Ataseven, Y., (2016). *Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları: Genel Bakış ve Güncel Değerlendirmeler*. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, (375):(54-59).

Avcıoğlu, D. (2017). *Türkiye'nin Düzeni*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Aysu, A. (2008). *Küreselleşme ve Tarım Politikaları,* İstanbul: Su Yayınevi.

Aysu, A. (2002). *Tarladan Sofraya*, İstanbul: Su Yayınları.

Bahar,H.İ. (2008), *Sosyoloji*, Ankara: Usak Yayınları.

Bakırcı, S, (2014), "*Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikalarında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Sonrası",* Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin Ilgası ve Şirketleşme**,** Abdullah Aysu, M. Serdar Kayaoğlu (drl.), Ankara: Epos Yayınları, s.247.

Balibar, E.; Wallerstein, İ. (2017). *Irk Ulus Sınıf*, (N. Ökten Çev.)).İstanbul: Metis Yayınları.

Başkaya, F. (2004). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, 4. Baskı, Ankara: Maki Basın Yayın.

Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış Toplum*. (A. E. Pilgir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2014). *Küreselleşme - Toplumsal Sonuçları,* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2019). *Sosyolojik Düşünmek.* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2018). *Bireyselleşmiş Toplum.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berkes, N. (2018). *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Bock, Kennet. (2006).

Turmuş Binici, E. (2021). *Kapitalist Gelişim İçinde Samsun Köylüsü: Bir Alan Araştırmasının Gösterdikleri*. İstanbul İktisat Dergisi, 318-340.

Bock, Kenneth (2006), *"İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları*", (A. Uğur Çev.), (Haz. Mete Tunçay-Aydın Uğur), Tom Bottomore-Robert Nisbet, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-I, (ss.73-133), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Boratov, K; Keyder, Ç; Pamuk,Ş.,(1984), *Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu,* Ankara: Kaynak Yayınları.

Boratav, K. (1995). *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, K. (2019). *"Sermaye Hareketleri ve Türkiye'nin Beş Krizi",* Çalışma ve Toplum, (1) 311-323.

Boratav, K. (2004). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Bottomore,T., Nisbet R.,(2006), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Aydın Uğur Çev). İstanbul: Kırmızı Yayın Evi

Bowling, A. (2002). "*Research Methods in Health: Investigating Health and Health Services".* Philadelphia, PA: McGraw-Hill House.

Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politik*a. İstanbul: İletişim Yayınları .

Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü*, (N. Domaniç Çev.), İstanbul: Çiviyazıları.

Collins, R., Michael M. (2014) *Parisin Peygamberleri: Saint- Simon Ve Comte*, (N. Oktik Çev. Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Coser, A. Lewıs (2015).*Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*(H. Hülür, S.Toker, İ. Mazman Çev.), Ankara: Deki Yayınları.

Cotien, L. & Manion, L. (1994). *Research Methods in Educat*ion (4 ed.). London: Routlenge.

Daldal, Ş. (2010), *Kuralsız Kapitalizm Batağında Emek*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Davoudi, S., Stead, D. (2003). *Urban and Rural relationships: An Introduction and Brief History.* Built Environment Journal, Vol. 28 (4), pp. 270.

Dinçoflaz, N. Janset (2009), *"Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları"*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara.

DPT (2001), *"Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Rapor*u", Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

Eastwood, R., Lıpton, M.(2001). "*Rural-Urban Dimensions Of Inequalty Change"* Ed. G.A.Comia, Inequalty, Growth And Poverty During The Woshington Consensus.

Gaytancıoğlu, O. (2009), *Türkiye'de ve Dünya'da Tarımsal Destekleme Politikası*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Gün, S., 2006.*Tarımda Toprak Mülkiyet Yapısı ve İşletmelerin İyileştirilmesi.* Türktarım Dergisi, 171, 34-37.

Günaydın, G. (2006). "Türkiye Tarım Sektörü", *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, sayı:77.

Günaydın, G. (2010). *Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm Politika Transferi Süreci AB ve Türkiye*, Ankara:Tan Yayınları.

Gıddens, A. (2004), *Modernliğin Sonuçları,* (E. Kuşdil Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2016). *Sosyoloji Kısa Ama Eleştirel Bir Giriş*,(Ü.Y. Battal Çev.), Ankara: Siyasal Kitapevi.

Goldfrank W.L. Paradigm R. (2000). *The Rules Of Wallerstein's World-System Method,* Journal Of World-Systems Research, vi, 2, summer/fall 2000, 150-195Special Issue: Festchrift for Immanuel Wallerstein – Part I

Gök, S.A.(2008). *Genişleyen Avrupa Birliği Pazarında Türkiye'nin Organik Tarım Ürünleri Ticareti Açısından Değerlendirilmesi,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Gökalp Yılmaz, F. G. (2008). *Dünya-Sistemleri Yaklaşımı İle Türkiye'de 1980 Sonrası Sosyo-Ekonomik Dönüşümlerin Çözümlenmesi, (*Yüksek Lisans Tezi), Muğla.

Gulbenkian Komisyonu (2016). *Sosyal Bilimleri Açın*, (Ş. Tekeli Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Hard, M., Negri, A. (2018). *İmparatorluk*, (A.Yılmaz Çev.),İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hopkins, ve T., Wallerstein, I.(1999). *Geçiş Çağı, Dünya Sisteminin Yörüngesi 1945-2025*, İstanbul: Avesta Yayınları

Işık, O. ve Pınarcıoğlu M. (2009), *"Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği",* 7. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul.

İnalcık, H. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ.* (R. Sezer, Çev.) İstanbul: YKY.

İnalcık, H., & Quataert, D. (2000). Genel Giriş. H. İnalcık içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (H. Berktay Çev), İstanbul: Eren Yayıncılık.

İnalcık, H., & Seyitdanlıoğlu, M. (2011). *Tanzimat*, İstanbul: Türkiye İş Bankası.

İnançlı, S. (2017). Sakarya' Nın Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi Ürünleri Sektörü Raporu Sakarya, Sakarya:Sakarya Ticaret Borsası Yayını.

İncekara, A., Mutlugün, C. B. (2016), *"Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi*," International Conference on Eurasian Economis: 358-368.

İnsel, A. (2001). *"*İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri*"*. *Toplum ve Bilim*, Sayı: 89, s: 62-72.

İnsel, A. (2004). *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*. stanbul: Birikim Yayınları.

Kanbir Ö., 2010. Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Tarım Sektörü Ekonomi Politik Bir Yaklaşım, Lambert Academic Publishing, s. 98.

Karakışla, Y.S. (1998)., *Osmanlı Sanayi İşçisinin Doğuşu*. Der: Quataert, Donald; Zürcher, Erik Jan, Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler (C. Ekiz Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları.

Karpat, K. (2007), *Türk Demokrasi Tarihi,* 1. Basım, İstanbul:Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2017a). *Osmanlı Modernleşmesi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat , K. (2017b). *Türk Demokrasi Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kartal, B . (2019). 6537 Sayılı Kanun ile 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'na Getirilen Değişikliklerin Medenî Usûl Hukuku Bakımından İncelenmesi . *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 27 (3), 845-884 . DOI: 10.15337/suhfd.621655

Kaya, Z.(2011), *Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Kazgan, G. (1984). *İktisadi Düünce veya Politik ktisadın Evrimi. İ*stanbul: Remzi Kitabevi.

Kazgan, G. (1999). Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küresellemeden İkinci Küresellemeye. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G. (2005). *Türkiye Ekonomisinde Krizler 1919-2001: Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme,* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, G. (2017). *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kentel, F., Emre, P. (2017), *Kır Mekânının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Dönüşümü*, (Yayımlanmamış Araştırma Raporu), İstanbul.

Keyder, Ç. (1982). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye 1923-1929,* Ankara: Yurt Yayınları.

Keyder, Ç. (1989). "Kriz ve İşçi Sınıfı." *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi,* Haziran 1989, sayı: (2):)(13-18)

Keyder, Ç. (2004). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, İstanbul: Metis Yayınları.

Keyder, Ç. (2003). *Memalik-İ Osmaniye'den Avrupa Birliğine,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyder, Ç. Yenal, Zafer (2018). *Bildiğimiz Tarımın Sonu* İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyder, Ç. (2016). *Toplumsal Tarih Çalışmaları,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyder, Ç. (2017). *Türkiy'de Devlet ve Sınıflar,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıç, İ. Bor, Ö. (2010). Sözleşmeli Tarım, Devlet ve Hukuk, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, s(86).

Kıray, M. B. (1999a). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. B. (1998a). *Değişen toplum yapısı,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. B. (1998b). Örgütle*şemeyen Kent: İzmir,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. B. (2007). *Kentleşme Yazıları,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M.B. (1999b). *Seçme Yazılar*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kızılçelik, S. (2002). Sefaletin sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Koç, A. A., Dede, İ., Bayaner, A., Kıymaz, T., Yavuz, F., Dellal, İ., ve Başarır, E. P. (2015). *Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Politikalarında Değişimler ve Arayışlar*. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi (TÜMMOB), 52.

Koç, C. (2018). "*İzmir İktisat Kongresinin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri"* (t.y.), http://dergipark.gov.tr/download/article-file/26040 (09.10.2018), s.155,156.

Kongar,E. (2000).*Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği,* İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 41-42.

Kongar, E. (2016). *21. Yüzyılda Türkiye.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Koksal, Y. (2018). *Mekan ve Millet,* Der: Diamandourous, P Nikiforos; Dragonas, Thalia; Keyder, Çağlar(Ebru Kılıç Çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kroll, T., Barbour, R & Haris, J. (2007). "Using focus groups in disability research", Qualitative Health Research, 17 (5), 694.

Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide For Applied Research*. London: SAGE.

Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2000). *Focus Groups: A Practical Guide For Applied*

Research. California: SAGE.

Layder, D. (2014), *Sosyal Teoriye Giriş,* (Çev. Ümit Tatlıcan) İstanbul: Küre Yayınları.

Lewis, B. (2010). *Modern Türkiye'nin Doğuşu.* (B. Turna Çev.), Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Mardin , Ş. (2018). *Türk Modernleşmesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mason, J. (1996). *Qualitative researching*. London: Sage Publication.

Moaddel, M. (1994). "Political Conflict In The World Economy". American Sociological Review, Vol. 59 April. USA.

McMichael P., (2009), *A Food Regime Analysis of the World Food Crisis*, Agric Hum Values, Vol.26, pp.281-195.

Neuman, W. L. (2008b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* Cilt: 2. İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.

Neuman, W. L. (2008a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* Cilt: 1. İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.

Oktik, N. ve Kokalan,F. (2001). Immanuel Wallerstein; Tarihsel Kapitalizmin Analizi ve Dünya Sistemi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Sayı 17, 227-240.

Oktik, N. (2002). "Globalleşme ve Yükseköğretim", *Doğu Batı Dergisi* ,18,193-204.

Oktik, N. (2006), "*Yapı ve Değişme Araştırmalarında Yeni Arayışlar",* Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Vadi Yayınları.

Oktik, N. (2008). "*Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış".* Der.Nurgün Oktik. *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları.* İzmir: Yakın Kitabevi.

Oktik, N. (2016) *Gelişme Sosyolojisi Ders Kitabı*, Atatürk Üniversitesi, ss. 9-10.

Ozankaya, Ö. (2007). *Toplum Bilim*. İstanbul: Cem Yayınları.

Önal, N. E. (2019). Tarımsal Ürün Fiyat Artışlarının Türkiye Tarımının Yapısal Sorunlarına Dair Gösterdikleri. *Beykoz Akademi Dergisi*, 63-75.

Özkaya T., (2014), *Sürdürülebilir Tarım ve Çiftçi Hakları Açısından Türkiye'de Tohumluk Sorunu,* XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, sf. 720-725.

Öztornacı, B., Veziroğlu, P. (2012). *Küreselleşme Ve Türkiye'de Kırsal Yoksulluk.* 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi.

Öztürk, Ş. (2004). "Küreselleme, Yeni Dünya Düzeni, Neo-Liberal Ekonomi Politikaları ve Yoksulluk*". IV. Aile urası Bildirileri*. Ankara. T.C. Babakanlık Aile Aratırma Kurumu Bakanlıı Yayınları. s: 665- 679.

Öztürk, Ş. (2008) "Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 5, (Güz); 605-634.

Etkileri: Muğla Köyleri Örneği. TÜİBİTAK Araştırma Raporu, Proje No: 106K322.

Öztürk, Ş. (2008b). Kırsal Yoksulluk ve Neo- Liberal Politikalar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1/5

Öztürk, Ş. (2008a). *"Kırsal Yoksulluk*". Der. Nurgün Oktik. *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları.* İzmir: Yakın Kitabevi.

Öztürk, Ş., Nas, F., Öztürk, P., Çalık, F., Özdemir, S., Kaygısız, E.ve İçöz, E., (2009). *Küresel ve Ulusal Politikaların Yerel Tarım Üzerindeki Etkisi Muğla Köyler Örneği*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.(156-177).

Öztürk, Şinasi. (2014). *Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları Küreselden Yerele Tarım Politikaları ve Yoksulluk,* İstanbul: Doğu Kitabevi.

Özuğurlu, M. (2013), *Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı,* Ankara: Nota Bene.

Özyurt, C., (2005), *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, İstanbul: Açılım Kitap.

Pamuk, Ş.; Toprak, Z. (1988). "*İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Dönüşüm"*. Der. Şevket Pamuk, Zafer Toprak. *Türkiye'de Tarımsal Yapılar.* Ankara: Yurt Yayınevi.

Pamuk, Ş. (2018a). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Pamuk, Ş. (2018b). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Pamuk, Şevket. (2005). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Pamuk, Şevket. (2009). "Türkiye'de Tarım ve İktisadi Gelişme: 1880-2000." *Mülkiye Dergisi,* Cilt: Xxxııı, Sayı:262, S: 63-76.

Patton, 0., M. (1990). *Qualitative evaiuation an research methods* (2"'1 eel.). London: Sage Pub.

Poloma, Margaret M., (1996), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları,* (H. Erbaş Çev.), İstanbul: Gündoğan Yayınlar.

Quataert, D.(2017).*Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908,*(S. Tekay Çev), İstanbu: İletişim Yayınları.

Ragin, C., Chirot, D. (1999) *"Tarihsel Sosyoloji:Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler",* (A. Fethi Çev.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ravallion, M., (2001). "On The Urbanization Of Poverty*" J.E.L* February.

Robinson, I. William, (2011), *Globalization and the sociology of Immanuel Wallerstein: A critical appraisal* Volum:26 issue:6 İnternational Sociology.

Sennett. (2015). *Yeni Kapitalizm Kültürü.* (A. Onocak Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Seidman, E. (1991). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. New York: Teachers College Press.

Skocpol, T.(1999). *Wallerstein's World Capıtalıst System: A Theoretıcal And Hıstorıcal Crıtıque'* American Journal Of Sociology Volume 82 Number 5 1999

Solmaz, E. (2008). İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış, *Mevzuat Dergisi*, C.11, S. 132.

Smith, Anthony D., (2011), *Toplumsal Değişme Anlayışı,* (Ü. Oskay Çev.), İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Smith, A. D., (1996), *Toplumsal Değişme Anlayışı,* (Ü.Oskay Çev.), 2. Baskı, Ankara,:Gündoğan Yayınları.

Sunar, L., (Ed.), (2016), *Türkiye'de Toplumsal Değişim*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Swingewood, A.(2014), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (O.Akınbay Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şahin, Hüseyin. (1997). *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Şener, S. (2004), "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışı", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi,* (7) / 1: 73-92, s.76.

Şenses, F. (2001) *Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenses, F.(2006), *"Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk",* İstanbul:İletişim Yayınları,

Tekin,Ö.,F. (2018), "Türkiye'de Büyükşehir Yönetimi Ve 6360 Sayılı Yasanın Getirdiği Değişim: Konya Örneği",*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 55, s.89.*

Timur, T. (2018). *Türk Devrimi ve Sonrası.* Ankara: İmge Kitapevi.

Tokatlıoğlu, M. & Selen, U. (2017). *Maliye Politikası*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Tüsiad (2000), "*Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği İle Karşılaştırma*", İstanbul: Lebib Yalkın Yayımları.

Wallance, R. A; Wolf A. (2018). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Geliştirilmesi*, (Leyla Erbuluz, M. Rami AyasÇev.), Ankara: Doğubatı Yayınları.

Wallerstein, I.(2000). *Geçiş Çağı / Dünya Sisteminin Yörüngesi* (1945-2025), İstanbul: Avesta Yayınları.

Wallerstein, I.(2003). *Yeni Bir Sosyal Bilim İçin,* (E. Abadoğlu Çev.), İstanbul: Aram Yayınları.

Wallerstein, I.(2003). Yeni Bir Sosyal Bilim İçin, (E. Abadoğlu Çev.). İstanbul: Aram Yayınları.

Wallerstein, I. (2004). 21. Yüzyılda Siyaset, (T. Doğan- E. Abadoğlu Çev.), İstanbul: Aram Yayınları.

Wallerstein, I.(2010). *Avrupa Evrenselciliği,* (S. Önal Çev.). İstanbul: BGST Yayınları.

Wallerstein, I.(2013).*Sosyal Bilimleri Düşünmemek: 19. Yüzyılın Paradigmasının Sınırları,* (T. Doğan. Çev.), İstanbul: BGST Yayınları.

Wallerstein, I.Collins,R. (2014). *Kapitalizmin Geleceği Var Mı*? ,(B. Doğan Çev.).İstanbul: Metis Yayınları.

Wallerstein, I., (2016a), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüz yılın Sosyal Bilimi,* (Tuncay B Çev.), İstanbul, Metis Yayınları.

Wallerstein, I.(2016b). *Jeopolitik ve Jeokültür,* (M. Özel Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2016c), *Tarihsel Kapitalizm Ve Kapitalist Uygarlık*, (N. Alpay Çev.) 7.Baskı İstanbul: Metis Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2015a), Mod*ern Dünya Sistemi 1*, (L. Boyacı Çev.), 7.Baskı İstanbul, Yarın Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2015b), *Modern Dünya Sistemi 2*, (L. Boyacı Çev.), 5.Baskı İstanbul, Yarın Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2015c), *Modern Dünya Sistemi 3*, (L. Boyacı Çev.), 3.Baskı İstanbul, Yarın Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2015d), *Modern Dünya Sistemi 4,* (L. Boyacı Çev.), 2.Baskı İstanbul, Yarın Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2018c), *Kaos ve Belirsizlik: Çağdaş Dünya Sistemi Üzerine Düşünceler,* (Ö. Şişman Çev.), 1.Baskı İstanbul: Kopernik Yayınları.

Wallerstein, I. (2018a). *Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş*, (E. Abadoğlu, ve N. Ersoy Çev.), İstanbul:Bgst Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2012), *Liberalizmden Sonra,* (E. Öz Çev.), 4.Baskı İstanbul: Metis Yayınları.

Wallerstein, İ.,(2018b), *Avrupa Evrenselciliği ve Gücün Retoriği,* (A. Kılıç Çev.), 2.Baskı İstanbul: Bgst Yayınları.

Worsley, Peter, (1980), *One World Or Three? A Crıtıque Of The World-System Theory Of Immanuel Wallerstaın,* The Socıalıst Regıster vol 17 .

Yaka, A., (2011), *Sosyal Değişme*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Yavuz, C , Topuz, M . (2016). Toprak Koruma Ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un Türk Medeni Kanunu'nun Miras Hukukuna İlişkin Hükümlerinde Yaptığı Değişiklikler. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi , Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-Hukuk Araştırmaları Dergisi* 2015/2 Sayısı , 663-700 . Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Maruhad/İssue/27556/289906

Yıldırım, Uygar D., (2016). *Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği,* İstanbul: Sosyal Araştırma Vakfı.

Yılmaz E. ve Kaya, M. (2017). Neopopülizm ve Köylülük: İki Köy Örneği. *VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara, 600-603.

Yurdaydın, H. G., S. Akşin (2002). *Türkiye Tarihi 3.* İstanbul: Cem Yayınevli.

Yücel, H. (2017). *Türkiye Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını

ZMO, (2021). *Doğrudan Gelir Desteği: Tarımsal Destek mi, Yoksulluk Yardımı mı?* http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=147&tipi=5&sube=0 (1.03.2021)

Zülfikar, Ş.(2010), "*Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin Başarı Değerlendirmesi*-Ankara İli Örneği", (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.